

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ
(Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)

Nazmi ALAN
(Doktora Tezi)
Eskişehir, 2016

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ
(Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Rollerini)

Nazmi ALAN

T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
DOKTORA TEZİ

Eskişehir
2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nazmi ALAN tarafından hazırlanan “+{DAn} Durum Biçimbirimi (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Rollerini)” başlıklı bu çalışma 14/06/2016 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.



Başkan: Prof. Dr. Ümit Deniz TURAN



Üye: Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Danışman)



Üye: Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN



Üye: Prof. Dr. Can ÖZGÜR



Üye: Doç. Dr. Ferruh AĞCA

ONAY

.../ .../ 2016

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

14/06/2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.



Nazmi ALAN

ÖZET

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ (Yükleyenlerin Üye Yapısı ve Anlamsal Roller)

**ALAN, Nazmi
Doktora-2016
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bu çalışmada, bağımlı biçimbirimlerin altında yer alan ad işletimliklerinden olan +{DAn} durum biçimbirimi ele alınmıştır. Sözdizimsel yapıda adlara +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin özellikleri ve mantıksal yapıda adlara yüklediği anlamsal rolleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, biçimbirim hakkında bilgi verilmiş, gerek Türkoloji alanında gerekse dilbilim alanında durum kavramı ve durum biçimbirimleriyle alakalı yaklaşımlar ve tespitler aktarılmıştır. İkinci bölümde, çalışmanın odak noktası olan +{DAn} durum biçimbirimi bütün yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümü olan inceleme kısmında, tespit edilen 856 anlama sahip 481 eylemin elektronik ortamda çevrimiçi erişilebilen *Kubbealtı Lügatı* ve *Güncel Türkçe Sözlük*'ten anlamları alınmıştır. Bu eylemlere, Cumhuriyet döneminde yazılan roman, hikaye, şiir, tiyatro, anı, gezi yazısı, masal vd. türünde 139 eser taranarak uygun örnekler verilmiştir. Örneklerden hareketle eylemlerin üye yapısı ve adlara yüklediği anlamsal rolleri tespit edilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler ve +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler özellikleri açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: +{DAn} Durum Biçimbirimi, Sözdizimi, Üye Yapısı, Anlamsal Roller

ABSTRACT

+{DAn} CASE MORPHEME

(Argument Structure And Semantic Roles Of Predicators)

ALAN, Nazmi

Phd Dissertation 2016

Department of Turkish Language and Literature
Field of Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

In this study, +{DAn} case morpheme which is one of the noun inflections listed under bound morphemes is handled. The properties of verbs predicating +{DAn} case morpheme to the nouns in the syntax structure are tried to be delineated along with the semantic roles that these nouns play on the logical form. In the first part of the study, information is given about morpheme. Furthermore, approaches and findings about the concept of case and case morphemes are discussed both in the field of Turcology and linguistics. In the second part, +{DAn} case morpheme is handled thoroughly as the main focus of the study. In the third part which is the review section, identified 481 verbs having 856 meanings are retrieved from online Kubbealtı Lügatı and Güncel Türkçe Sözlük. This verbs are exemplified suitably scanning 139 works written in the Republic period in such genres like novels, stories, poems, plays, memoirs, travel writings and tales etc. Based on examples, argument structure and semantic roles of the verbs are identified. In the fourth and also the final part of the study, verbs predicating +{DAn} case morpheme and +{DAn} case morpheme inflected nouns are reviewed on the basis of their properties.

Key Words: +{DAn} Case Morpheme, Syntax, Argument Structure, Semantic Roles

İÇİNDEKİLER

ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
ÖN SÖZ	xxviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KONULAR VE KAVRAMLAR

1.1. DURUM ULAMI	5
1.1.1. Durum Türleri	6
1.1.2. Durum Yükleme	8
1.1.3. Ad Durumları	8
1.1.4. Ad Durumlarının Adlandırılması.....	10
1.1.5. Durum Biçimbirimlerin İşlevleri	11
1.1.5.1. Türetimlik İşlevleri.....	12
1.1.5.2. İşletimlik İşlevleri	14
1.2. BİÇİMBİLİMSEL SÖZDİZİM	14
1.2.1. Geleneksel Dilbilgisinin Sözdizimi Anlayışı.....	15
1.2.1.1. Sözdiziminde Tümceyi Oluşturan Ögeler	16
1.2.1.2. Sözdiziminde Karşılaşılan Sorunlar	17
1.2.1.3. Sözdiziminde +{DAn} Durum Biçimbirimi Almış Ögeler	17
1.2.2. Çağdaş Dilbilimde Sözdizimi Yaklaşımları	20
1.2.2.1. Leonard Bloomfield ve Dolaysız Yapı Kurucuları	20

1.2.2.2. Lucien Valerius Tesniere ve Bağımsal Dilbilgisi	21
1.2.2.3. Noam Chomsky ve Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi	24
1.2.2.3.1. Yönetim Kuramı (Government Theory).....	27
1.2.2.3.2. Durum Kuramı (Case Theory)	28
1.2.2.3.3. Rol Kuramı (Theta Theory).....	29
1.2.2.4. Charles J. Fillmore ve Durum Dilbilgisi (Case Grammar)	30
1.2.2.5. Üye Yapısı (Argument Structure)	33
1.2.2.6. Anlamsal Roller (Semantic Roles).....	36

İKİNCİ BÖLÜM

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ

2.1. ADIN AYRILMA DURUMU VE +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ	41
2.2. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	42
2.3. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ.....	44
2.4. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNDE EŞBİÇİMLİK.....	45
2.5. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN SÖZCÜKLERDEKİ DİZİM SIRASI	46
2.6. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN DİĞER DURUM BİÇİM BİRİMLERLE DEĞİŞMESİ.....	47
2.7. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNDE EKONOMİ.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜYELERİNE +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ YÜKLEYEN EYLEMLER

3.1. Zorunlu Olarak +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Üye Yapıları.....	50
3.1.1. Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	50
3.1.2. +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	129
3.1.3. +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	157
3.1.4. +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	165

3.2. Eklenti Olarak +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Üye Yapıları.....	168
3.2.1. Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	168
3.2.2. +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	193
3.2.3. +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	222
3.2.4. +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler	224
3.3. +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmeleri.....	226
3.3.1. +{I} ~ +{DAn} Değişmesi	226
3.3.2. +{A} ~ +{DAn} Değişmesi	232
3.3.3. +{DA} ~ +{DAn} Değişmesi.....	233
3.3.4. +{IA} ~ +{DAn} Değişmesi	234
3.4. EYLEMLERİN DAĞILIMLARI.....	235
3.4.1. Anlam Sayısına Göre Eylemler	235
3.4.2. Yapısına Göre Eylemler.....	239
3.4.2.1. Basit Eylemler	239
3.4.2.2. Birleşik Yapılı Eylemler	240
3.4.2.2.1. Etmek Yardımcı Eylemiyle Kurulan Eylemler	240
3.4.2.2.2. Olmak Yardımcı Eylemiyle Kurulan Eylemler.....	241
3.4.3. Üye Yapısına Göre Eylemler.....	242
3.4.3.1. Üyelerine Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen İki Üyeli Eylemler	242
3.4.3.1.1. Zorunlu Olanlar	242
3.4.3.1.1. Eklenti Olanlar	243
3.4.3.2. Üyelerine +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Üç Üyeli Eylemler	244
3.4.3.2.1. Zorunlu Olanlar	244
3.4.3.2.1. Eklenti Olanlar	244

3.4.3.3. Üyelerine +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimi Yükleyen Üç Üyeli Eylemler	245
3.4.3.3.1. Zorunlu Olanlar	245
3.4.3.3.2. Eklenti Olanlar	245
3.4.3.4. Üyelerine +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimi Yükleyen Dört Üyeli Eylemler	245
3.4.3.4.1. Zorunlu Olanlar	245
3.4.3.4.2. Eklenti Olanlar	245
3.4.3.5. +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmesinin Görüldüğü Eylemler ..	246
3.4.4. Üye Yapısına Göre Anlamsal Rollerin Dağılımı	247

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ

YÜKLEYEN EYLEMLER VE ÜYELERİN YÜKLENDİĞİ ANLAMSAL ROLLER

4.1. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ YÜKLEYEN EYLEMLERİN VE ÜYELERİN YÜKLENDİĞİ ANLAMSAL ROLLERİN ÖZELLİKLERİ	248
4.1.1. Zorunlu Olarak +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	248
4.1.1.1. Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	249
4.1.1.1.1. Kaynak (Source) Rolü	249
4.1.1.1.2. Sebep (Reason) Rolü	251
4.1.1.1.3. Güzergâh (Path) Rolü	253
4.1.1.1.4. İçerik/Konu (Content/Theme) Rolü	254
4.1.1.1.5. Uyarıcı (Stimulus) Rolü	255
4.1.1.1.6. Faydalanan (Beneficiary) Rolü	256
4.1.1.2. +{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	257
4.1.1.2.1. Kaynak Rolü	257
4.1.1.2.2. Uyarıcı Rolü	259

4.1.1.2.3. Faydalanan Rolü.....	259
4.1.1.2.4. İçerik/Konu Rolü.....	260
4.1.1.2.5. Söyleyen (Sayer) Rolü.....	260
4.1.1.2.6. Sebep Rolü	261
4.1.1.3. +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	262
4.1.1.3.1. Kaynak Rolü.....	262
4.1.1.3.2. Miktar (Measure) Rolü	263
4.1.1.3.3. Güzergâh Rolü.....	263
4.1.1.4. +{I} , +{DAn} ve +{A} Yükleyen Eylemler	264
4.1.1.4.1. Kaynak Rolü.....	264
4.1.2. Eklenti Olarak +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	264
4.1.2.1. Eklenti Olarak Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler ..	265
4.1.2.1.1. Kaynak Rolü.....	265
4.1.2.1.2. Sebep Rolü	266
4.1.2.1.3. Güzergâh Rolü.....	268
4.1.2.2. Eklenti Olarak +{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler .	268
4.1.2.2.1. Kaynak Rolü.....	269
4.1.2.2.2. Güzergâh Rolü.....	270
4.1.2.2.3. Sebep Rolü	270
4.1.2.2.4. Materyal (Material) Rolü.....	271
4.1.2.3. Eklenti Olarak +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	272
4.1.2.3.1. Kaynak Rolü.....	272
4.1.2.4. Eklenti Olarak +{I}, +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	272
4.1.2.4.1. Kaynak Rolü.....	273
4.2. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN DİĞER DURUM BİÇİMBİRİMLERLE DEĞİŞMESİ	273

4.2.1. +{I} ~ +{DAn} Değişmesi	274
4.2.2. +{A} ~ +{DAn} Değişmesi	276
4.2.3. +{DA} ~ +{DAn} Değişmesi.....	276
4.2.4. +{lA} ~ +{DAn} Değişmesi	277
SONUÇ	278
KAYNAKÇA.....	281
TERİMLER LİSTESİ	291

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Taranılan Eserlerin Türü ve Yazıldığı Tarihe Göre Dağılımı.....	4
Tablo 2: Üye Yapısında +{DAn} Durum Biçimbirimi Olan Eylemlerin İstatistiği.....	236
Tablo 3: Yapısına Göre Eylemlerin Dağılımları.....	242
Tablo 4: Üyelerine +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Dağılımları.....	246
Tablo 5: Üye Yapısında +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmelerinin Dağılımları.....	246
Tablo 6: Üye Yapısına Göre Anlamsal Rollerin Dağılımı.....	247

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Dolaysız Kurucular Yöntemi Tümce Çözümlemesi.....20
- Şekil 2:** Tesniere'in Cümle Çözümlemelerinde Kullandığı Oluşum Ağacı.....23

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: aktaran
bk.	: bakınız
C.	: cilt
çev.	: çeviren
drl.	: derleyen
hzl.	: hazırlayan
krş.	: karşılaştırınız
ör.	: örnek
S.	: sayı
ss.	: sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu

İŞARETLERİN LİSTESİ

~	: Değişken biçim
+	: Ad kökü/tabanı, ad köküne gelen ek
-	: Eylem kökü/tabanı, eylem köküne gelen ek
{ }	: Biçimbirim (= ek)
Ø	: Sıfır biçimbirim
D	: gramerde d/t ünlülerini gösterir
A	: gramerde a/e ünlülerini gösterir
I	: gramerde ı/i ünlülerini gösterir
‘	: Ayın harfi
/	: veya

TARANAN ESERLERİN KISALTMALARI

AA-ÖY	: Adalet Ağaoğlu, <i>Ölmeye Yatmak</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.
AA-TO	: Adalet Ağaoğlu, <i>Toplu Oyunlar 3</i> , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

- AB-BYŞ : Aydın Boysan, *Binbir Yaşam Sahnesi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
- AB-YÖBV : Ataol Behramoğlu, *Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var*, Adam Yayınları, İstanbul, 1995.
- AD-YY : Atilla Dorsay, *Yüzyüze*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1986.
- AH-BG : Ahmet Haşim, *Bize Göre Gurebâhâne-i Laklakan-Frankfurt Seyahatnamesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- AHŞ-BM : Abdülhak Şinasi Hisar, *Boğaziçi Mehtapları*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1955.
- AHT-H : Ahmet Hamdi Tanpınar, *Hikayeler*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1983.
- Aİ-YK : Atilla İlhan, *Yengecin Kıskaçı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- AK-MS : Ayla Kutlu, *Merhaba Sevgi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- AMD-Ş : Ahmet Muhip Dıranas, *Şiirler*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1974.
- ANA-BBRB : Arif Nihat Asya, *Bir Bayrak Rüzgar Bekliyor*, Ötüken Neşriyat, 2. Basım, İstanbul, 1977.
- AN-AZDE : Aziz Nesin, *Adamı Zorla Deli Ederler*, Adam Yayınları, İstanbul, 2005.
- AÖ-PS : Adnan Özyalçınar, *Panayır-Su*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1995.
- AS-Ş : Abbas Sayar, *Şiirler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.
- AS-YA : Abbas Sayar, *Yılkı Atı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.
- BK-ÖM : Bilge Karasu, *Öteki Metinler*, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- BN-DY : Behçet Necatigil, *Düzyazılar I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

- BRE-DKD : Bedri Rahmi Eyüboğlu, *Dol Karabakır Dol*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- BU-GYÇ : Buket Uzuner, *Güneş Yiyen Çingene*, Gür Yayınları, İstanbul, 1990.
- CAK-BKDO : Ceyhun Atuf Kansu, *Bahım Kız Dalım Oğul*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
- CK-BŞ : Cahit Külebi, *Bütün Şiirleri*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.
- CS-GC : Cemal Süreya, *Güvercin Curnatası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- CS-ŞDÇ : Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle*, Yön Yayınları, İstanbul, 1991.
- CST-BŞ : Cahit Sıtkı Tarancı, *Bütün Şiirleri*, (drl. Asım Bezirci), Can Yayınları, İstanbul, 1994.
- ÇA-BAG : Çetin Altan, *Bir Avuç Gökyüzü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998.
- DC-BSKY : Demirtaş Ceyhun, *Babıalının Son Kırt Yılı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.
- DC-KBYİİ : Doğan Cüceloğlu, *Keşke'siz Bir Yaşam İçin İletişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
- DH-SS : Doğan Hızlan, *Saklı Su*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- DÖ-GYKK : Demir Özlü, *Geçen Yaz Kentte Kızlar*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.
- EA-DÖY : Erendiz Atasü, *Dağın Öteki Yüzü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- EB-BG : Erhan Bener, *Baharla Gelen*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- EB-BKM : Enis Batur, *Bu Kalem Melun*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- EC-GDA : Edip Cansever, *Gül Dönüyor Avucumda*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.

- ECG-EZİ : Eflatun Cem Güney, *Evvel Zaman İçinde*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2005.
- EI-KDA : Emine Işınsu, *Kaf Dağının Ardı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1988.
- EK-KTVT : Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003
- FA-ZY : Füsun Akatlı, *Zamansız Yazılar*, Dünya Kitabevi, İstanbul, 2004.
- FB-T : Fakir Baykurt, *Tırpan*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2007.
- FÇ-UV : Feride Çiçekoğlu, *Uçurtmayı Vurmasınlar*, Can Yayınları, İstanbul, 2002.
- FE-A : Ferit Edgü, *Av*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- FH-EBB : Feyza Hepçilingirler, *Eski Bir Balerin*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- F-K : Füzûzan, *Kuşatma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- FNÇ-HD : Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- FO-KA : Fikret Otyam, *Karasevdam Anadolium*, Günizi Yayınları, İstanbul, 2001.
- FRA-ZD : Falih Rıfki Atay, *Zeytin Dağı*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004.
- GA-TO : Gülten Akın, *Toplu Oyunlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- GD-AK : Gülten Dayıoğlu, *Alacakaranlık Kuşları*, Altın Kitaplar, İstanbul, 2003.
- GD-TO : Güngör Dilmen, *Toplu Oyunlar-2*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1996.
- HEA-VK : Halide Edip Adıvar, *Vurun Kahpeye*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1999.

- HT-GVF : Hıfzı Topuz, *Gazi ve Fikriye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- HT-KAD : Haldun Taner, *Keşanlı Ali Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1989.
- HT-KSA : Haldun Taner, *Kızıl Saçlı Amazon-Yaşasın Demokrasi-Tuş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- HT-OİBV : Haldun Taner, *Onikiye Bir Var Dizinli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- HT-ÖTÖ : Haldun Taner, *Ölürse Tenler Ölür Canlar Ölesi*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.
- HT-ŞYY : Haldun Taner, *Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu-Ay Işığında Çalışkur*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- HT-YS : Haldun Taner, *Yalıda Sabah*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- İA-İKG : İnci Aral, *İçimden Kuşlar Göçüyor*, Can Yayınları, İstanbul, 1998.
- KB-DÇ : Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağrısı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.
- KHK-YVAH : Kenan Hulusi Koray, *Yaz ve Aşk Hikayeleri*, (hzl. İnci Enginün), Doğan Kitap, İstanbul, 2004.
- KT-Gİ : Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1999.
- KT-YS : Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997.
- LE-G : Leyla Erbil, *Gecede*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- LT-OÖY : Latife Tekin, *Ormanda Ölüm Yokmuş*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- MAE-S : Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1944.
- Mİ-DHGB : Muzaffer İzgü, *Deliye Her Gün Bayram*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1980.
- MM-LM : Murathan Mungan, *Lal Masallar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

- MŞE-AVK : Memduh Şevket Esendal, *Ayaşlı ve Kiracıları*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.
- MŞE-BN : Memduh Şevket Esendal, *Bizim Nesibe*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- MŞE-GKK : Memduh Şevket Esendal, *Gönül Kaçanı Kovalar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
- MŞE-GM : Memduh Şevket Esendal, *Gödeli Mehmet*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988.
- MŞE-HP : Memduh Şevket Esendal, *Hava Parası*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984.
- MŞE-İÇ : Memduh Şevket Esendal, *İhtiyar Çilingir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984.
- MŞE-K : Memduh Şevket Esendal, *Kelepir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
- MŞE-M : Memduh Şevket Esendal, *Miras*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988.
- MŞE-MA : Memduh Şevket Esendal, *Mendil Altında*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1983.
- MŞE-VÇ : Memduh Şevket Esendal, *Veysel Çavuş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1984.
- MU-BDA : Mina Urgan, *Bir Dinazorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1988.
- NA-GG : Nurullah Ataç, *Günlerin Getirdiği-Sözden Söze*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- NC-R : Necati Cumalı, *Revizyonist*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980.
- NC-SY : Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.
- NE-GT : Nazlı Eray, *Geceyi Tanıdım*, Can Yayınları, İstanbul, 1991.
- NE-HD : Nazlı Eray, *Hazır Dünya*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.

- NFK-Ç : Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1977.
- NHR-MİM : Nazım Hikmet Ran, *Memleketimden İnsan Manzarları 3-4*, De Yayınevi, İstanbul, 1968.
- NHR-YGŞBK: Nazım Hikmet, *Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- NM-TÖ : Nezihe Meriç, *Toplu Öyküleri II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- NN-DM : Nadir Nadi, *Dostum Mozart*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1994.
- NSÖ-AD : Nihat Sırrı Örik, *Abdulhamit Düşerken*, Sander Yayınları, İstanbul, 1976.
- NU-DGE : Nermi Uygur, *Dipten Gelen*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- NU-DGÜ : Nermi Uygur, *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- OA-BBAR : Oğuz Atay, *Bir Bilim Adamının Romanı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- OCK-Ç : Osman Cemal Kaygılı, *Çingeneler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.
- OCK-H : *Osman Cemal Kaygılı'nın Hikayeleri*, (hızl. Mustafa Apaydın), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2005.
- OK-AY : Orhan Kemal, *Avare Yıllar*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2003.
- OK-Bİ : Onat Kutlar, *Bahar İsyancıdır*, Can Yayınları, İstanbul, 1986.
- OK-EK : Orhan Kemal, *Ekmek Kavgası*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980.
- OVK-BŞ : Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖA-BSM : Özdemir Asaf, *Benden Sonra Mutluluk*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- PC-M : Peride Celal, *Mektup*, Can Yayınları, İstanbul, 1994.

- PS-SK : Peyami Safa, *Sözde Kızlar*, Ötüken Neşriyat İstanbul, 1999.
- RB-TO : Recep Bilginer, *Toplu Oyunlar 1*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1972.
- REK-Y : Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.
- RHK-BS : Refik Halit Karay, *Bugünün Saraylısı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1965.
- RHK-MH : Refik Halit Karay - *Memleket Hikayeleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1980.
- RI-BK : Rıfat Ilgaz, *Bizim Koğuş*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1969.
- RNG-ÇK : Reşat Nuri Güntekin, *Çalıkuşu*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986.
- RNG-YG : Reşat Nuri Güntekin, *Yeşil Gece*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993.
- SA-KSH : Sabahattin Ali, *Kağnı-Ses*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.
- SA-KY : Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- SB-BŞM : Salah Bırsel, *Boğaziçi Şingir Mıngır*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1981.
- SB-SS : Süreyya Berfe, *Seni Seviyorum*, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.
- SD-K : Sulhi Dölek, *Korugan*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2006.
- SFA-HB : Sait Faik Abasıyanık, *Havuz Başı-Son Kuşlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- SFA-MK : Sait Faik Abasıyanık, *Mahalle Kahvesi- Havada Bulut*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997.
- SFA-S : Sait Faik Abasıyanık, *Semaver-Sarnıç*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.
- Sİ-DSG : Selim İleri, *Dostlukların Son Günü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.

- SKA-GA : Sabahattin Kudret Aksal, *Gazoz Ağacı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- TB-KA : Tarık Buğra, *Küçük Ağa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.
- TDK-ÖÖ : Tarık Dursun Kakıncı, *Ömrüm Ömrüm*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987.
- TO-Dİ : Turan Oflazoğlu, *Deli İbrahim*, Kent Yayınları, İstanbul, 1967.
- TÖ-TO : Turgut Özakman, *Toplu Oyunları-3*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 1999.
- TU-GD : Tomris Uyar, *Gündökümü*, Can Yayınları, İstanbul, 1989.
- UK-SR : Uğur Kökten, *Seslerin Resmi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÜD-KŞ : Üstün Dökmen, *Küçük Şeyler*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- VG-GOHO : Vedat Günyol, *Gün Ola Harman Ola*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.
- YA-AA : Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- YA-AO : Yusuf Atılgan, *Anayurt Oteli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
- YBB-ÜK : Yavuz Bülent Bakiler, *Üsküpten Kosovaya*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- YKB-Aİ : Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.
- YKB-ED : Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1971.
- YKB-EŞR : Yahya Kemal Beyatlı, *Eski Şiirin Rüzgarıyla*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993.
- YKB-KGK : Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1993.

- YKB-SH : Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasi Hikayeler*, Baha Matbaası, İstanbul, 1968.
- YKB-SVEP : Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasi ve Edebi Portreler*, Baha Matbaası, İstanbul, 1968.
- YKK-MSH : Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Milli Savaş Hikayeleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- YK-KSİ : Yaşar Kemal, *Karınca'nın Su İçtiği*, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.
- YKK-Y : Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- YK-OD : Yaşar Kemal, *Orta Direk*, Toros Yayınları, İstanbul, 1984.

ÖN SÖZ

Dildeki anlamlı en küçük yapıya biçimbirim denmektedir. Özellikle Türkçe gibi eklemeli dillerde biçimbirimler sözcük türetiminde ve sözcükleri kullanıma sokmada önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada, +{DAn} durum biçimbiriminin sadece eylem ve ad arasındaki ilişkisi Fillmore'un Durum Dilbilgisi kuramından hareketle ele alınmıştır. Yüzey yapıda 856 anlama sahip 481 eylemin adlara +{DAn} durum biçimbirimi yüklediği tespit edilmiştir. Tespit edilen eylemlere Cumhuriyet döneminde yazılmış 139 eser taranarak örnekler bulunmuştur. Bulunan örneklerden hareketle bu eylemlerin üye yapısı ve üyelerine yüklediği anlamsal roller saptanmış ve rollerin dağılımı ortaya konmaya çalışılmıştır. Yükleyici eylemlerin ve yüklenici adların özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bilgileri ve birikimleriyle katkıda bulunan desteklerini, zamanlarını benden esirgemeyen başta Prof. Dr. Ümit Deniz Turan ve Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Doktora çalışması sürecinde her konuda bana yardımcı olan arkadaşlarım güzel insanlar Fatih Doğru, Serdar Karaoğlu, Ferdi Bozkurt ve Bilal Uysal'a şükranlarımı sunuyorum.

Doktora eğitiminin ilk gününden bu güne kadar bilgisiyle, tecrübesiyle gayretiyle ve samimiyetiyle bana güç veren tez danışmanım hocam Prof. Dr. Erdoğan Boz'a minnettarlığımı sunuyorum.

Bu yoğun süreçte desteklerini benden esirgemeyen aileme ve eşime çok teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Konu

Türkçe yapısal özellikleri bakımından eklemeli bir dildir. Bu özelliğinden dolayı Türkçede sözcük türetme ve sözcükleri kullanıma sokabilmede bağımlı biçimbirimlerin önemli bir yeri vardır.

Geleneksel dilbilgisinde, bağımlı dilbilgisel biçimbirimler genel özelliklerinden hareketle *türetim* (derivation) ve *işletim* (inflection) olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Bu daha çok bağımlı biçimbirimlerin yüzeysel özelliklerini ortaya koyan sınıflandırmadır. Geleneksel dilbilgisi, biçimbirimlerden hareketle dilbilgisel ilişkileri ortaya koymaya çalışır lakin bu çalışmalar da daha çok yüzey yapıyla ilgilidir.

Ancak dilbilimciler yüzey yapı kadar mantıksal yapıyla da ilgilenmektedir. Dilbilimsel bakış açısına göre biçimbirimler mantıksal yapıda birtakım özellikler barındırır. Dilbilimciler özellikle de biçimlerin bir araya gelmesinde mantıksal yapıda birtakım dilbilgisel ilişkilerin olduğu savunmaktadır. Bu yüzden biçimbirimleri sadece biçimbilimin değil sözdiziminin de temel unsuru kabul eder. Ve bazı biçimbirimlerin sözdizimsel (morfosentaktik) özellikler taşıdığını ortaya koyar. Sözdizimden hareketle biçimbirimlerin açıklanabileceğini belirtirler.

Çalışmamızda bağımlı biçimbirimlerin altında yer alan ad işletimliklerinden olan +{DAn} durum biçimbirimini ele aldık. Sözdizimsel yapıda adlara +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin özelliklerini ve adlara yükledikleri anlamsal rolleri (semantic roles) ortaya koymaya çalıştık.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, hem yüzey yapıda üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemleri tespit etmek ve bu eylemlerin özelliklerini belirlemek hem de +{DAn} durum biçimbirimi yüklediği adların mantıksal yapıda yüklendiği anlamsal rollerini ortaya koymaktır.

Problem

Geleneksel yaklaşımlarla yapılan dilbilgisi çalışmalarında durum biçimbirimler genellikle biçimbilgisel yönden ele alınmıştır, sözdizimsel yönü arka planda kalmıştır. Sözdizimi çalışmalarında ise +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen adlar yüzey yapıdan hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarda +{DAn} durum biçimbirimi alan ögenin özellikleri tam olarak açıklanamamıştır.

+{DAn} durum biçimbirimi almış adların gerek biçimbilgisel gerekse sözdizimsel açıdan ele alınması hem yüzey yapıda hem de mantıksal yapıda birtakım dilbilgisel ilişkilerin ortaya konması açısından bugüne kadar ayrıntılarıyla ele alınmamıştır.

Yöntem

Günümüz Ölçünlü Türkiye Türkçesinden hareketle adlara +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin üye yapısı ve adlara yüklediği anlamsal rollerini tespit ettiğimiz çalışmada eş zamanlı yöntem tercih ettik.

Çalışmamızın birinci aşamasında, üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemleri tespit ettik. Bu eylemleri tespit ederken *Çağdaş Türkiye Türkçesinde Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları* (Kahraman, 1996), *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı* (Sev, 2001), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü* (Göz, 2003), *Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı* (Kaya, 2007), *Türkiye Türkçesinde İstem* (Valenz) (Atacık, 2008), *Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri* (Doğan, 2011) adlı çalışmalardan faydalandık. Tespit ettiğimiz eylemlerin +{DAn} durum biçimbirimi alan anlamlarını elektronik ortamda çevrimiçi erişilebilen *Kubbealtı Lügatı*¹ ve *Güncel Türkçe Sözlük*'ten aldık. Kullandığımız sözlüklerin hangisinde tanım daha açık yapılmışsa onu tercih ettik. Eylemin tanımını verdikten sonra kullandığımız sözlüklerdeki anlam sırasını parantez içinde belirttik:

¹ "Misâlli Büyük Türkçe Sözlük"ün elektronik ortamdaki adıdır.

Aktarmak

1. (Bir şeyi) Bir yerden bir yere, bir kaptan bir kaba geçirmek, dökmek, taşımak, nakletmek. (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

İkinci aşamada, tespit edilen anlamlara uygun örnekleri Cumhuriyet sonrasında yazılan 139 eseri tarayarak tespit ettik. Tespit ettiğimiz örneklerin kimden ve hangi eserden alındığını göstermek için yanına parantez içinde önce yazarın ad-soyadının ilk harflerini daha sonra eserin adının ilk harflerini yazdık:

ör. “O hâlde kıvranıp duruyorum, ağırlığı *bir bacağımdan*, öbürüne aktarıyorum.” (EI-KDA)

Üçüncü aşamada, tespit ettiğimiz eylemlerin uygun örneklerinden hareketle bu eylemlerin üye yapısında yer alan adları zorunlu ya da eklenti olarak ayırdık. Son aşamada ise üyelerin aldığı anlamsal rolleri tespit ederek, üye yapısına göre sıraladık:

i. Zorunlu +{DAn} Yükleyen Eylemler

i.i. Sadece +{DAn} Yükleyen Eylemler

i.i.i. Kaynak Rolü

i.i.ii. Sebep Rolü...

i.ii. +{I} ve +{DAn} Yükleyen Eylemler...

i.ii.i. Kaynak Rolü...

ii. Eklenti Olarak +{DAn} Yükleyen Eylemler

ii.i. Eklenti Olarak Sadece +{DAn} Yükleyen Eylemler...

ii.i.i. Kaynak Rolü...

üye yapısı ve anlamsal rolü: +{I}, +{DAn}+{A}; zorunlu, kaynak

Kuramsal Çerçeve

Bu çalışmanın temel kuramsal çerçevesi *durum dilbilgisi* (case grammar), *istem dilbilgisi* (valency grammar) ve *üye yapısının* (argument structure) ortaya koyduğu temel ilke ve kavramlardan oluşmaktadır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Eşzamanlı olarak yapılan bu çalışmada, Ölçünlü Türkiye Türkçesinde sadece +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler ele alınmıştır. Bu kapsamda 481 eylem tespit edilmiştir. Yardımcı eylemlerden sadece *et-* ve *ol-* yardımcı eylemleriyle kurulan birleşik eylemler çalışmanın kapsamına alınmıştır. Eylemlerin çok anlamlılıklarından dolayı bazı eylemlerin üyelerine birçok anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yüklediği görülmüştür. Bu kapsamda 856 anlama sahip 481 eylem ele alınmıştır.

Çalışmamızın veri tabanı Cumhuriyet döneminde yazılan *roman*, *hikaye*, *şiir*, *tiyatro*, *anı*, *gezi yazısı*, *masal* vd. gibi farklı türde 139 eserden oluşturulmuş ve tespit edilen örnekler bu veri tabanından taranmıştır (bk. taranan eserler kısaltmaları).

	1923-1929	1930-1939	1940-1949	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-sonrası	toplam
Roman	3	4	2	4	6	8	3	3	6	39
Hikaye	3	5	5	5	4	3	7	5	3	40
Şiir	2	1	2	2	4	4	4	1	2	22
Tiyatro	–	–	–	–	2	2	–	2	1	7
Diğerleri	–	2	1	–	4	1	5	11	7	31
toplam	8	12	10	11	20	18	19	22	19	139

Tablo 1: Taranılan Eserlerin Türü ve Yazıldığı Tarihe Göre Dağılımı

Tarama sonucunda elde edemediğimiz çok az sayıda örneği *Güncel Türkçe Sözlük* ve *Kubbealtı Lugatı*'ndan alarak parantez içinde belirttik.

BİRİNCİ BÖLÜM TEMEL KONULAR VE KAVRAMLAR

1.1. DURUM ULAMI

Durum ulamı, adların ve ad soylu sözcüklerin tümce veya öbek düzeyinde sözdizimsel ilişkiler kurmasını sağlayan dilbilgisel bir ulamdır. Bu ilişkiler, tümce düzeyinde ise eylemle ad arasında; öbek düzeyinde ise ilgeçle ad ve adla ad arasındadır.

(1) “Cemil'in atı *yağmurdan* sinirlenmiş olmalıydı.” (KT-YS)

(2) “Aynacı Burhan'ı *okuldan* sepetlediler.” (AN-AZDE)

(3) “Kayıkçılar *fırtınadan* sonra kanaldan geçip denize çıkarlar.” (KT-Gİ)

(4) “Meğer bunlar, *ahlaksızlıklarından* dolayı Kastamonu'dan Sinop'a nefyedilirken ...” (OCK-H)

(5) “Allah kimsenin başına vermesin, kardeş, *evlerden* uzak, iki kardeşi de ince hastalıktan gitti,” (MŞE-GM)

(6) “Yöneticiler, *kişisel ahlaktan* yoksun olarak türlü kılıklara girebilirler.” (DÖ-GYKK)

(1) ve (2)'de *sinirlenmek* ve *sepetlemek* eylemleri *yağmurdan* ve *okuldan* sözcüklerine; (3) ve (4)'te *sonra* ve *dolayı* ilgeçleri *fırtınadan* ve *ahlaksızlıklarından* sözcüklerine; (5) ve (6)'da ise *uzak* ve *yoksun* adları *evlerden* ve *kişisel ahlaktan* sözcüklerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyerek birtakım sözdizimsel ilişkiler kurmuşlardır.

Türkçenin eklemeli bir dil olmasından dolayı durum ulamı genellikle biçimbirimlerle işaretlenmektedir: {Ø}, +{I}, +{A}, +{DA} ve +{DAn}. Geleneksel dilbilgisinde bu durum biçimbirimler çoğu zaman *yalın*, *belirtme*, *yönelme*, *bulunma* ve *çıkma* gibi terimlerle ifade edilmektedir.

Aksan'a göre durum ulamı, tümcenin düzeni içinde adların (ve kimi dillerde ad soylu öteki öğelerin) yüklendiği görevi belirleyen, tümcede adın sözdizimi açısından rolünü ve öteki öğelerle ilişkisini gösteren, aynı zamanda anlam açısından ona belli bir özellik yükleyen durum kavramı çoğu dillerde adların biçim açısından

değişimi ve çekimi biçiminde belirir. Böylece, geleneksel dilbilgisi ve dilbilimin iki önemli kavramından biri olan ad çekimini oluşturduğunu belirtir (2007: 90).

Durum kavramının Türkçe için bir diğer önemi ise tümcede yer alan öğelerle durum arasında sıkı bir ilişkinin olmasından dolayı öğelerin belirlenmesinde durum biçimbirimleri önemli ipuçları sunmaktadırlar.

1.1.1. Durum Türleri

Geleneksel dilbilgisinde durum türleri daha çok durum biçimbirimler ve onlara karşılık verilen terimlerden hareketle yapılmaktadır. Haliyle geleneksel dilbilgisinde durum türleri deyince akla *yalın*, *belirtme*, *yönelme*, *bulunma*, *çıkma* vd. gelmektedir.

Üretici dilbilgisinde ise durum kavramı biçimbirimsel gerçekleştirmeleri ve belirlenme düzlemleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Biçimbirimsel gerçekleştirmeleri açısından soyut durum ve biçimbirimsel durum; belirlenme düzlemleri açısından yapısal ve içsel durum ayrımı yapılmaktadır (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 104).

Soyut durum (abstract case): Yüzey yapıda biçim-sesbilimsel olarak gerçekleşmeyen duruma verilen addır. Türkçede *yalın* ve *belirtme* soyut durumlardır. Belirme durumu, bazen anlambilimsel olarak yüzey yapıda biçimbirimsel olarak yüzey yapıda yer almaktadır (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 227; Uzun, 2000: 192).

(7) Ayşe süt içti.

(8) Ayşe sütü içti.

(7)'deki *Ayşe* sözcüğünde *yalın* {Ø} ve *süt* sözcüğünde belirtme durumu {Ø}, yüzey yapıda biçim-sesbilimsel olarak gerçekleşmemiştir. (8)'de ise yukarıda belirttiğimiz gibi *sütü* sözcüğünde belirtme durumu +{ü} biçim-sesbilimsel olarak gerçekleşmesinden dolayı artık soyut değil biçimbilimsel durum özelliği göstermektedir.

Kerimoğlu ise, soyut durum kavramının geleneksel dilbilgisindeki durum kavramına benzetmekle birlikte daha soyut daha, varsayımsal bir duruma işaret ettiğini belirtir (2014: 90). Adılların dışında hiçbir ad öbeğinin durum biçimbiriminin

sesbilimsel içeriği bulunmayan İngilizce gibi dillerde ise soyut durum olduğu öne sürülür (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 52).

Biçimbilimsel durum (morphological case): Yüzey yapıda her zaman biçimbilimsel olarak yansıtılan duruma verilen addır. Türkçede *yönelme*, *kalma* ve *çıkma* biçimbilimsel durumlardır (Uzun, 2000: 192).

(9) “Hâmid hayranlığı *ona* *babasından* geçmiş sayılabilir.” (HT-ÖTÖ)

(10) “*Evde* bir para da kaybolmuştu. (MŞE-BN)

(9) ve (10)’da *ona*, *babasından* ve *evde* sözcüklerindeki +{a}, +{dan}, +{da} durum biçimbirimleri biçimbilimsel olarak adlara yüklenmiştir.

Türkçenin eklemeli bir dil olmasından dolayı durum biçimbirimler genellikle biçimbilimsel olarak yansıtılmaktadır. İngilizce gibi soyut durumların olduğu dillere göre Türkçede de biçimbirimsel durum vardır denilebilir.

Yapısal durum (structural case): Yüklenmesi sözdizimsel eşbiçimlenme, yani k-buyurma altında gerçekleşen duruma verilen addır. Özne ve nesne konumları ad öbeklerine yapısal durum yüklenen konumlardır ve yapısal durum yüzey yapıda yüklenmektedir (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 265).

(11) “*Nişan yüzüğünü* dolaptan çıkardı” (MŞE-İÇ)

(11)’de yapısal durum yüklenen “*Nişan yüzüğünü*” nesnesi yüzey yapıda yer alırken Türkçe özne düşürülebildiği için yüzey yapıda yer almayabilir. Ancak bu özne olmadığı durum yüklenmediği anlamına gelmemelidir.

İçsel durum (inherent case): Bir eylemin iç ögesi olan ad öbeğine yüklenen +{I} (belirme durumu) dışındaki duruma verilen addır. Eylemle ögeleri arasında rol ilişkisi vardır. Türkçede, içsel durum biçimbilimsel olarak nesnelere üzerinde -(y)A, -DAn ve -(y)IA ile gerçekleşmektedir (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 151).

(12) “Burada her şey *benden* tiksiniyordu.” (KB-DÇ)

(13) “*Konudan* *konuya* atlıyordu.” (NC-R)

(12) ve (13)’de *benden*, *konudan* ve *konuya* ögeleri *tiksinmek* ve *atlamak* eylemleri tarafından yüklenmişlerdir. Eylemler, durum biçimbiriminin yanında adlara *uyarıcı*, *kaynak* ve *hedef* rolünü de yüklemektedirler.

1.1.2. Durum Yükleme

Durum kavramı üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisi de sınırlı sayıdaki durum biçimbirimlerin adlara hangi sebeple eklendiğidir.

(14) Ali *bisiklet+ten* düştü.

(15) *Ali bisiklette düştü.

(16) *Ali bisiklete düştü.

(14)'de *bisiklet* sözcüğündeki *+ten* yerine (15) ve (16)'daki gibi *+te* ya *+e* durum biçimbirimi getirdiğimiz zaman dil dışı bir yapıyla karşılaşırız. Aslında bahsetmek istediğimiz durum ekleri adlara gelişigüzel değil bir yönetim altında gelmektedir.

“Belirli durumlar, ad öbeklerine belirli yöneticiler tarafından yüklenmektedir. Eğer bir ad öbeğinin, durum taşıyıcı bir biçime gelebilmesi başka kategorinin yönetimiyle oluyorsa, o zaman durum özelliği taşıma işini bir durum yükleme işi olarak görebiliriz. Bu durumda, durum yüklemeye ad öbekleri birer *durum yüklenici* bu ad öbeklerinin yöneticileri ise bir *durum yükleyicidir*” (Uzun, 2000: 195).

Türkçede eylemler, ilgeçler ve yüklemci sıfatlar durum yükleyicileridir. Eylem, geçişli ise dolaysız nesnesine yapısal durum, diğer tümleçlerine (yani dolaylı nesnelere) içsel durum yükler. İlgeçler, tümleçlerine içsel durum ve yapısal durum yükler. Yüklemci sıfat eğer yanulamıyorsa, özne dışındaki öğelere rol ve dolayısıyla içsel durum yüklemektedirler (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 105).

Uzun, durum yüklenecek olan öğelerin ad öbeği olması ve bu ad öbeklerinin bir biçimde yönetiliyor olması, durum yükleme ile rol yükleme etkileşimine de zemin hazırladığı, çünkü rol ölçütü gözeterek bütün ad öbeklerinin yöneticilerinden yalnızca durum değil, rol de almalarını beklediğini belirtir. (2000: 196).

1.1.3. Ad Durumları

Türkçede ad durumlarının sayısı hakkında araştırmacılar arasında farklılık vardır¹. Ad durumlarından bahseden çalışmalardan birkaçına baktığımızda Demiray

¹ Konu ile ilgili olarak Baran, araştırmacıların farklı sayılar verdiği ad durumları için “İsim Çekim Eklerinin İşlenişi Hususunda Farklılıklar Tablosu” çizmiştir (2006: 16).

(1991), Ediskun (1999), Bilgegil (2009) *beş*; Lüvimov (1959), Koç (1996), Boz (2012) *altı*; Korkmaz (2003), Gülsevin (1997) *sekiz*; Ergin (2012), Gülensoy (2000), Vural ve Böler (2012) *dokuz*; Banguoğlu (2007) *on* ad durumundan bahsederler. Ad durumları üzerine araştırma yapmış olan Özsoy (1993) ve Kalkan (2006) *sekiz*; Buran (1996), Durgut (1999), Baran (2006), Şahin (2003), Sev (2007) *dokuz* ad durumunu ele alıp incelemişlerdir.

Kalkan, ad durumları üzerine yaptığı çalışmada, 22 araştırmacının durum eklerinin sayısı ve adlandırılışıyla ilgili bir tablo vermiştir. Bu çalışmada 22 araştırmacının tamamının ortak kabul ettiği ad durumlarının (yalın, yönelme, yükleme, bulunma, ayrılma) sayısının beş olduğunu belirtir (2006: 29).

Buran ise, Eski Türkçe veya yaşayan şive ve ağızlar üzerinde araştırmalar yapan Türkologlar ise, genel olarak Türkçedeki hallerin sayısını *yedi* ile *on dört* arasında gösterdiğini söyler (Buran, 1996: 20).

Araştırmacılar, biçimbirimlerin şekillerinden hareket ederek beş ile dokuz arasında değişen durum biçimbiriminden bahsederler. Alyılmaz ise, “Orhun Yazıtları’nın Sözdizimi” adlı çalışmasında anlam ağırlıklı işlevsel bakış açısıyla ad durumlarının sayısını *yirmi altıya* kadar çıkarmıştır² (1994: 50).

Mert, “Türkçede Hal Kategorisi ve Öğretimi” adlı çalışmasında biçimbirimlerin durum ulamını ifade eden bir görev elemanı olduğunu ve Türkçenin her ulamı bir biçimbirim değil, birçok görevli elemanla ifade etme zenginliğine sahip bir dil olduğunu söyler. Ayrıca Türkçede durum ulamının şekilden hareketle adlandırılmayacağını, sınıflandırılmayacağını ve öğretilmeyeceğini belirtir (Mert, 2003: 28).

Türkoloji araştırmalarında Mert’in bu saptamaları ad durumlarına farklı bir bakış getirirse de Türkçe gibi eklemeli dillerde ad durumlarının işlevlerine ulaşmanın yolu yine durum biçimbirimlerin tek tek derinlemesine incelenmesiyle mümkün

² Alyılmaz bu çalışmasında durum biçimbirimleri anlamsal ve işlevsel olarak ele almıştır. “Belirten hali”, “Belirtilen hali”, “Nesne hali (Belirtili-Belirtisiz nesne hali)”, “Bulunma hali (Zamanda-Mekanda bulunma hali)”, “Ayrılma hali”, “Çıkışlık hali”, “Yönelme hali”, “Birliktelik-Beraberlik hali”, “Karşılıklılık hali”, “Hedef hali”, “Sebep hali”, “Vasıta hali”, “Görelilik hali”, “Nasıllık hali”, “Nicelik hali (Kesin-Yaklaşık değer hali)”, “Karşılaştırma hali”, “Sınırlandırma hali”, “Benzetme hali”, “Seslenme hali” şeklinde sınıflandırmıştır (1994: 50-84).

olacaktır. Çünkü Mert'in hal kategorileri adı verdiği her bir kategori ancak biçimbirimlerin incelenmesiyle elde edilebilir.

1.1.4. Ad Durumlarının Adlandırılması

Ad durumları üzerine yapılan çalışmalarda karşımıza çıkan farklılık, ad durumlarının adlandırılmasında da vardır³.

Araştırmacılar ad durumlarını adlandırırken daha çok durum biçimbirimlerin işlevlerinden hareket etmişlerdir. Durum biçimbirimlerin yaygın işlevinden hareketle adlandırmayı tercih etmişler bu da farklılığa yol açmıştır. Sadece +{DAn} durum biçimbirimini ele aldığımızda bu durum için *çıkış hali* (Lübimov, 1959: 689), *ablatif (uzaklaşma) hali* (Ergin, 2012: 228; Özsoy, 1993: 46), *kimden hali* (Banguoğlu, 2007: 327), *çıkma hali* (Hengirmen, 2006: 123; Korkmaz, 2003: 24; Şahin, 2003: XVIII), *ayrılma hali/durumu* (Eker, 2011: 356; Baran, 2006: 184; Durgut, 1999: 104); *-den hali/durumu* (Ediskun, 1999: 110; Bilgegil, 2009: 125; Gencan, 2001: 83) gibi farklı terimler kullanılmıştır.

Ad durumları Türkçede biçimbirimlerle karşılanır. Bu yüzden çoğu çalışmada, ad durumları ve bunları karşılayan biçimbirimler birlikte verilir. Ad durumlarıyla durum biçimbirimler ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. Örneğin, +{DAn} durum biçimbirimi deyince *ayrılma*, +{A} durum biçimbirimi deyince *yönelme*, +{DA} durum biçimbirimi deyince *bulunma* vd. ya da tam tersi *ayrılma* durumu deyince +{DAn} durum biçimbirimi, *yönelme* durumu deyince +{A} durum biçimbirimi, *bulunma* durumu deyince +{DA} durum biçimbirimi akla gelmektedir.

Boz, ad durumu ile durum biçimbirimlerin belirgin çizgilerle birbirinden ayrılması gerektiğini, ad durumu ile durum biçimbirimleri aynı şey olmadığını, ad durumu bir dilbilgisi ulamı iken, durum biçimbirimleri ise bu ulamı oluşturan görev öğeleri olduğunu söyler (Boz, 2007: 17).

Üstünova, konuyla ilgili +{DA} durum biçimbirimini ele alıp örneklendirerek, geleneksel dilbilgisinde olduğu gibi biçimsel ve anlamsal işlevine bakmadan “bulunma durumu eki” terimiyle karşılamak, dil bilgisi öğretiminin

³ Konu ile ilgili olarak Baran, araştırmacıların farklı adlandırmalar yaptığı ad durumları için “İsim Durum Ekleri İçin Kullanılan Terimler Tablosu” çizmiştir (2006: 15).

amacına ters düşer. +{DA} eklerinin tek bir ortak noktası vardır. O da geldikleri ad değerindeki dil birimini ad işletimine sokup dil adını verdiğimiz sistemin çalışmasını sağlamaktır. Ancak yöntemleri, tarzları, amaçları bakımından farklılık gösterirler. İşte bu yüzden de söz konusu eki alan dil birimleri birbirinden farklı görevlerle kullanıma çıkabilirler. Bu nedenle her bir ekin ayrı terimle karşılanması kaçınılmazdır, der (2012: 70).

Boz, konuya biraz daha geniş açıdan bakarak biçimbirimlerin işlevleri yalnızca adın durumlarını yapma ile sınırlı olmadığından, adlandırmada ör. “yönelme durumu” veya “e durumu” gibi terimler yerine +{A} işletim/durum biçimbirimi demenin daha doğru olabileceğini, belirtir (2007: 19-20).

Biz de çalışmamızda +{DAn} durum biçimbirimi kavramını kullanacağız.

1.1.5. Durum Biçimbirimlerin İşlevleri

Durum biçimbirimlerin işlevi adın durumlarını yapma ile sınırlı olmadığını, bazen karşımıza kalıplaşma yoluyla ya da türetimsel biçimde de çıktığını görüyoruz. Durum biçimbirimlerin işlevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

i. türetimsel

ii. işlemsel

ii.i. ad-ad ilişkisi⁴

ii.ii. ilgeç-ad ilişkisi⁵

ii.iii. belirteç-ad ilişkisi⁶

ii.iv. eylem-ad ilişkisi

⁴ Adlar, bazı adlarla durum biçimbirimleriyle bağlanmaktadır. Ad-ad ilişkisinde en çok tartışılan konu düşmüş bir eylem yapısıdır. Boz (2008), “+{A} Durum Biçim Birimi (Söz Dizimsel Bir İşlev Olarak) Adları Adlara Bağlayabilir mi?” adlı yazısında konuyu detaylı bir şekilde alarak eksilteli yapıdan bahsetmenin aslında başa dönüş olacağını belirtir.

⁵ Durum biçimbirimlerin asıl işlevlerinden birisidir. İlgeçler yönetimi altındaki adlara birtakım durum biçimbirimleri yüklemektedirler. +{DAn} durum biçimbirimi birçok ilgeç (artık, aşağı, ayrı, başka, beri, bile, böyle, daha, diye, dolayı, evvel, gayrı, geri, ibaret, itibaren, ötürü, ziyade, sonra, özge, vd.) tarafından adlara yüklenirler. Bazı araştırmacılar, yüzey yapıda durum biçimbirimi alan adların mantıksal yapıda birtakım roller yüklendiğini belirtirler (Uzun, 2000: 103; Doğan, 2014: 105-119).

⁶ Karahan (2007: 39-48) “Sonra, Önce Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu” adlı yazısında +{DAn} sonra ve +{DAn} önce yapılarının her zaman edat olamadığını kullanıldığı yere göre zarf da olabileceğini belirtir.

Durum biçimbirimler, adlara gelerek bazen onlara yeni anlamlar kazandırmasıyla türetimlik işlevinde kullanılırlar. Durum biçimbirimler türetimlik olarak yeni sözlüksel birimler oluştururlar.

Durum biçimbirimler adlara yüklenerek daha çok sözdizimsel bağ kurdukları için genellikle adlar, ilgeçler ve eylemler arasında ilişki kurarlar.

Bu çalışmada +{DAn} durum biçimbiriminin sadece eylem-ad ilişkisi ele alınmıştır.

1.1.5.1. Türetimlik İşlevleri

Durum biçimbirimleri aslında sözdizimsel işlevleri olan biçimbirimlerdir. Ancak zamanla sözdizimsel işlevinin yanında bazı yapılarda kalıplaşmış olarak ve türetimlik olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Korkmaz, kalıplaşma için, bazı ek kök birleşimlerinde rastladığımız ve eklerin görevlerinin verdiği imkanlara bağlı olarak, değişik kullanılışlarından ileri gelen kalıplaşma olayıdır, der. Biz kalıplaşma terimi ile herhangi bir kelime ile birleşen çekim veya yapım ekinin, türetim yoluyla yaptıklarımızda olduğu gibi, bilinen belirli görevi ile kullanılmayıp, eklendiği kelime ile beklendiğinden ayrı, yeni bir anlam meydana getirecek tarzda birleşip kaynaşmış olmasını kastediyoruz, der. Korkmaz, kalıplaşmayı işletimlik ve türetimliklerin yanında Türk dilinin kelime hazinesine katkı sağlayan üçüncü bir yol olarak ele alır. Türetme gibi dışardan müdahale ile değil, kendi kendine oluştuğunu belirtir (2011: 1-3).

Korkmaz, ek kalıplaşmasının ortaya çıkışını birkaç temele dayandırır: Bunlardan ilki, eksiltimli (elliptick, eliptic) yapılar; ikincisi, bazı kelime sınıflarını oluşturan sözler için özel türetme eklerinin bulunmaması; üçüncüsü, zamanla işlekliliğini yitirme eğilimi gösteren eklerin, bazı sözlerde ufak ses değişimleri ile arkaik birer şekil olarak kalıplaşması; dördüncüsü de eklerin yanına getirildikleri sözlerin nitelikleri ile ilgili değişimlerin de etkisi olduğunu, söylemektedir (2003: 157-159).

Durum biçimbirimler türetimlik olarak sözcüklerin yeni sözlüksel anlam kazanmalarını sağlamıştır. Korkmaz (1958), Özkan (2001), Boz (2007), Zülfiyar (2012) çalışmalarında durum biçimbirimlerin bu özelliklerini incelemiştir.

Korkmaz, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme” adlı yazısında kelimeler gibi ekler de, bazen anlamlarına ve gördükleri vazifelerin verdiği imkanlara göre, uzun devirleri içine alan kıyas ve anlam genişlemesi yolları ile bir gruptan ötekine geçebildiğini, yerlerinde yapılan izahlar ve örnekleri, bu iki grup arasında bir bağın mevcut olduğunu çok kere açık olarak gösterdiğini, söyler (1958: 63). Korkmaz, bu yazısında +ÇA durum biçimbiriminin sözdizimsel işlevinin yanında kalıplaşma ve türetimlik özelliklerini de ortaya koymuştur: *aillece, gittikçe, kızca, alaca bulaca vb.* (1958: 48-56).

Özkan, “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme” adlı yazısında değişik sebeplere bağlı olarak hal eklerinin bir yapım eki gibi işlediği, yani kelime kök ve gövdelerinin anlamını değiştirdiği, kelimeye yapım eklerinden önce eklendiği de olmaktadır, der (Özkan, 2001: 153). Özkan, kalıplaşma olarak konuyu ele alıp yönelme, bulunma, uzaklaşma, eşitlik, vasıta, yön gösterme durumlarını inceleyerek bunları örneklendirir: *üste, yüzdellik, neden vb.* (2001: 157-162).

Boz ise, “Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi” adlı çalışmasında işletimliklerin ve türetimliklerin görev alanları ayrı ayrı olmalarına karşın kimi zaman bu alanlar kesişebilir. Bu kesişim söz konusu biçimbirimlerin geçirgenliklerini gösterir. Türetimlikler ve işletimlikler, bu belirgin işlevlerinin dışına çıkıp işlev alanlarını değiştirebilirler. Ancak bu olay yüzyıllar sürebilir, der (2007: 26). Bu çalışmada, +{A} durum biçimbiriminin türetimlik işlevi atasözleri, deyimler ve deyimleşmiş birleşik eylemler; ikilemeler ve yinelemeler; belirteçler; nesne adları-terimler; özel adlar; kalıp yapılar olarak altı başlık altında incelenmiştir: *niye, aksine, bir bakıma vb.*(2007:121-122).

Zülfikar ise, “Yapım Eki Gibi Kullanılan Bulunma Durumu Eki” adlı yazısında bulunma ve ayrılma (çıkma) durum ekinin yapım eki olarak kullanıldığını dilbilgisiyle meşgul olan birçok araştırmacının durum konusunu ele aldığı anda yapım eki özelliğini gördüğünü ancak örneklerin değerlendirilmesine gidilmediğinden bahseder (2012: 208-209). Ve çalışmasında bulunma durumunun türetimlik işlevlerini ele alıp yapı, anlam ve tümcedeki görevleri bakımından incelemiştir: *arada sırada, akabinde, öndelik, beşibirarada vb.* (2012: 213-216).

1.1.5.2. İşletimlik İşlevleri

Durum ulamı, ad ulamlarından birisidir fakat alt türleri çeşitlidir. Durum biçimbirimler aslında sözdizimsel işlevleriyle bilinirler. Tümce ya da öbek yapılar oluştururken adlara yüklenerek diğer öğelerle sözdizimsel ve anlamsal ilişki kuran biçimbirimlerdir. Durum biçimbirimlerin en temel işlevi eylemler tarafından adlara yüklenerek dilbilgisel ilişkiler kurmalarıdır. Bunun yanı sıra edatlar ve diğer adlar da bu ilişkiyi kurarlar.

Türkçe durumları biçimbirimlerle karşılamaktadır. Bu açıdan sözdizimsel ilişki kuran durum biçimlerin incelenmesi dil araştırmaları açısından önemlidir.

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında durum kavramı daha çok biçim bilgisi başlığı altında ele alınmıştır. Daha çok biçim, işlev ve anlam yönü irdelenmiştir. Bu tarz çalışmalarda durum biçimbirimlerin tarihsel gelişimi ve bu süreç içinde geçirdikleri biçimsel ve anlamsal farklılıklar ele alınmıştır. Sözdizimsel çalışmalarda ise öbek ve tümce yapılarında, durum biçimbirimlerin diğer öğeler arasındaki sözdizimsel ilişkisi ele alınmıştır. Özellikle tümceleri oluşturan öğelerin saptanmasında durum biçimbirimleri önemli rol üstlenmiştir.

Dilbilimsel çalışmalarda ise sözdizimsel ilişkiler üzerine odaklanan, dili bir dizge olarak ele alan yapısalcılar, durum konusuna farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Özellikle Fillmore (1968) durum konusuna fiil çevresinde gelişen yüzey yapıdaki durum biçimbirimlerin mantıksal yapıdaki anlamsal rollerinin olduğundan bahsetmiş ve bazı roller öne sürmüştür. Fillmore'un durum konusundaki yaklaşımı daha sonrasında birçok araştırmacıya ilham olmuştur.

1.2. BİÇİMBİLİMSEL SÖZDİZİM

Geleneksel dilbilgisinde biçim bilgisi ve sözdizimi ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir. Çağdaş dilbilimi ise biçimbilimle sözdizimin birbirinden ayrılamayacağını savunur.

“Morfo-sentaks dildeki birimleri sınıflara ayırır ve birimlerin aralarında nasıl ilişki kurduklarını, birimlerin nasıl birbirlerine bağlandıklarını inceler” (Bayray, 1998: 111).

“XX. yüzyıldan önce dilbilim denince hemen hemen yalnız tarihsel ve evrimsel araştırmalar akla gelirdi. Ama dil, bir kelime yığını sayılmaktan çıkıp da “belli bir düzen, bir dizge sunan mekanizma olarak kabul edilmeye” başlanınca tarihsel inceleme ikinci plana düşmüş, araştırmalar tek-zamanlı bütünlere yani yapılara yönelmiştir” (Vardar, 2001: 44).

“Morfoloji sistemleri ancak sözdizimi düzenleri incelenerek varılan sistemlerdir. Sözdizimi hesaba katılmadan biçimbilimi yapılmaz: morfolojinin ölçüsü olan kategoriler, sentaksın ölçüsü olan birimleri sınıflandırır” (Bayrav, 1998: 111). “Sözdizimi, sözcüklerin girdikleri birleşimlerin, yapıların incelenmesi olduğu kadar, yapıların kullanım ve değerlerinin incelenmesini de gerekli kılmaktadır” (Adalı, 2004: 13).

Saussure ile başlayan “dil bir dizgedir” görüşü, dile bilimsel bir bakış açısı kazandırmıştır. Geleneksel çalışmalardaki parçadan bütüne gitme anlayışı tersine dönmüş, bütünden hareketle parçalar ele alınmaya başlamıştır. Bu da dil çalışmalarında, biçimbilimin sözdizimden ayrı tutulamayacağı, biçimbirimlerin ancak sözdizimden hareketle açıklanabileceği görüşü hakim olmaya başlamıştır.

1.2.1. Geleneksel Dilbilgisinin Sözdizimi Anlayışı

Sözdizimi, birden fazla sözcüğün bir araya gelerek anlamlı bir bütün oluşturduğu yapıları inceler. Bu yapılar genellikle tümce ve tümceleri oluşturan söz öbekleridir. Tümceyi oluşturan biçimbirimlerin birbirleriyle olan dilbilgisel ya da anlamsal ilişkilerini açıklamaya çalışır.

Geleneksel dilbilgisinde yapılan sözdizimi çalışmalarının da merkezinde söz sözcük grupları ve cümle vardır. Sözcük grupları ve cümleler, işlevsel özelliklerinden hareketle adlandırılmış birtakım öğelerin bir araya gelmesiyle meydana gelir.

Karahan’a göre, sözdiziminin konusu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir, der. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler

arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de sözdiziminin konusu olduğunu belirtir (2012: 9).

1.2.1.1. Sözdiziminde Tümceyi Oluşturan Ögeler

Sözdiziminin merkezinde yer alan tümceyi oluşturan bir takım *ögeler*⁷ ve bunun yanı sıra bazı tümcelerde yer alan *cümle dışı unsurlar/ögeler*⁸ vardır.

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında tümce ögelerinin tasnifi konusunda araştırmacılar arasında birtakım farklılıklar vardır. Bazıları, ögeleri temel ve yardımcı olmak üzere iki gruba ayırırlar. Temel ögeler *özne* ve *yüklem*; yardımcı ögeler⁹ ise *nesne* ve *tümleçler* (*nesne*, *dolaylı tümleç*, *zarf tümleci*, *-bazen edat tümleci-*)'dir. (Ergin, 2012; Karaağaç, 2012; Ediskun, 1999; Özmen, 2013; Bilgegil, 2009; Demir, 2013; Hengirmen, 2006; Üstünova, 2000). Bazı araştırmacılar ise yüklemi tümcenin temel ögesi kabul ederler, diğerleri ise zorunlu ya da yardımcı ögedirler (Karahana, 2012; Atabay, Özel ve Çam, 2003).

Araştırmacılar arasındaki bir diğer fark da tümceyi oluşturan ögelerin adlandırılmasıdır. Özne terimi yerine Ergin (2012) *fail*, Banguoğlu (2007) *kimse*, terimlerini; yüklem yerine Korkmaz (2003) ve Ergin (2012) *fiil*; dolaylı tümleç ya da yer tamlayıcısı yerine Banguoğlu (2007) *isimleme* terimlerini kullanırlar.

Tümcenin ögeleri ile durum biçimbirimleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Geleneksel dilbilgisinde tümcenin ögeleri üzerine aldığı durum biçimbirimlerle birlikte anılırlar. *Özne* + {Ø}, *nesne* + {Ø} ya da + {I} durum biçimbirimini, *dolaylı tümleç ya da yer tamlayıcısı* ise + {A}, + {DA} ya da + {DAn} durum biçimbirimlerini alırlar.

⁷ Mehmedoğlu (2002: 123), "Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine", adlı yazısında bazı araştırmacıların öge yerine unsur sözcüğünü tercih etmelerinden dolayı bu terimler üzerinde durur. Araştırmacı, cümleyi oluşturan her bir kelime kendi başına veya diğer kelimelerle birlikte cümle unsuru hükmündedir. Lakin her bir cümle unsuru cümle ögesi hukukuna sahip olmayabileceğini belirtir.

⁸ Bağlaçlar ve ünlemler birçok araştırmacı tarafından cümle *dışı unsur/öge* olarak kabul edilmektedir. (Ergin, 2012: 401; Karahana, 2012: 36; Özkan ve Sevinçli, 2011:154; Karaağaç, 2012: 512). Ancak bazı araştırmacılar, *bağlaçları ve ünlemleri* yardımcı öge olarak nitelendirir. (Eker, 2011: 412; Demir ve Yılmaz, 2006: 208). Özmen (1995:224) ise cümle dışı unsurlara *bağımsız tümleç* adını verir. Delice (2009) ise *açıklama tümleci*, *ünlem tümleci*, *pekiştirme tümleci* ve *bağlama tümleci* terimlerini önerir.

1.2.1.2. Sözdiziminde Karşılaşılan Sorunlar

Geleneksel dilbilgisinde ögeler tespit edilirken anlamdan daha çok durum biçimbiriminden hareket edilmesi bir takım sorunlara yol açmaktadır. Tümcede ögeyi bulmak için özneye *kim* ve *ne*; nesneye *ne*, *neyi* ve *kimi*; dolaylı tümleç ya da yer tamlayıcısına; *kime*, *kimde*, *kimden*, *nereye*, *nerede*, *nereden*, *neye*, *neyde*, *neyden*; zarf tümlecine, *ne zaman*, *nasıl*, *niçin*, *niye*, *neden*, *ne kadar*, *ne şekilde*; edat tümlecine *ne ile*, *ne için*, *kiminle*, *kimin için* gibi sorular eyleme sorulur. Bu soruların cevabı ögeyi işaret etmektedir. Lakin bazı yapılarda bu soruların doğru ögeyi tespit etmekte yetersiz kaldığı görülmektedir.

Geleneksel dilbilgisinde tartışılan konulardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: Bunlardan ilki öznenin yalın durum dışında diğer durum biçimbirimleri de almasıdır. Karahan (2012: 19), öznenin çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadığını belirtir. Boz (2009), Baydar (2008) ve Kahraman (2009) ise, öznenin yalın durum biçimbirimi dışında diğer durum biçimbirimleri aldığını belirtirler.

Sadece $+{\emptyset}$ ya da $+{I}$ durum biçimbirimini alan nesnelere dışında diğer durum biçimbirimleri alabilen nesnelere varlığı da tartışmalıdır (Banguoğlu, 2007; Mehmedoğlu, 2001; Boz, 2004; Sev, 2004; Üstünova, 2007,2008; vd.).

Yer tamlayıcısı ve zarf tümleci ayrımı da önemli bir sorundur. $+{A}$, $+{DA}$ ya da $+{DAn}$ alan cümle ögesine şekilden hareket eden araştırmacılar bu yapıların dolaylı tümleç/yer tamlayıcısı olarak kabul ederlerken (Gencan, 2001; Ediskun, 1999; Atabay, Özel ve Çam, 2003), anlamı göz önünde bulunduran bazı araştırmacılar ise bu yapıların bazen zarf tümleci olabileceğini belirtirler (Bilgegil, 2009; Karahan, 2012; Özmen, 2013; Özkan ve Sevinçli, 2011).

1.2.1.3. Sözdiziminde $+{DAn}$ Durum Biçimbirimi Almış Ögeler

Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında $+{DAn}$ durum biçimbirimi alan ögelerin şekilden hareketle ele alınmasından dolayı tümcede ya dolaylı tümleç ya da zarf tümleci olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki zamanlarda işlevin göz önünde bulundurulduğu bazı çalışmalarda bu durum biçimbirimini alan ögelerin tümcede özne ve nesne de olabileceği tartışılmıştır.

- (17) “Bugün *sizden, hepinizden* bunu istiyorum.” (Özkan ve Sevinçli, 2011: 153)
- (18) “Sen de geçebilirsin *anadan, yardan, serden*.” (Özkan ve Sevinçli, 2011: 150)
- (19) “Amerika *savaş haberlerinden, gazeteleri dolduran ölü listelerinden* bıkmıştır artık.” (Özmen, 2013: 40)
- (20) “Zavallı *kederden* öldü.” (Ediskun, 1999: 357)
- (21) “O *sudan* ben de içtim.” (Ediskun, 1999: 358)
- (22) “Bu kitabı *Fransızca’dan* çevirmişler.” (Ediskun, 1999: 358)
- (23) “Karpuzları *yüzer liradan* aldım.” (Ediskun, 1999: 358)
- (24) “*Ayağını toprağa basmaktan* ürküyordu.” (Karahana, 2012: 31)
- (25) “Doğrusu sıkılmaya başladım *bu işlerden* Hasip Bey!” (Atabay, Özel ve Çam, 2003: 59)
- (26) “*Damlacık çifliğinde, şiddetli bir göğüs nezlesinden* yatıyordum.” (Atabay, Özel ve Çam, 2003: 59)
- (27) “Faruk bir iki bağırdı ama, Selim Usta *değirmenin gürültüsünden* duymadı.” (Atabay, Özel ve Çam, 2003: 60)

Bazı araştırmacıların çalışmalarından alınan yukardaki örnekler *dolaylı tümleç/yer tamlayıcısı* başlığı altında yer almaktadır. Bu araştırmacıların ortak yönü bu ögelerin +{DAn} durum biçimbirimlerini almasıdır. Ögelerin aldığı biçimbirimler açısından bakıldığında benzerlikten şüphe yoktur. Ancak işlev göz önüne getirildiğinde yukardaki örnekler geleneksel dilbilgisindeki tanımla ne kadar örtüşmektedir tartışılır. Genellikle, +{A}, +{DA} ya da +{DAn} durum biçimbirimlerinden birini alan ögenin eylemin yerini ve yönünü bildiren ya da tümcede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildiren öge olarak tanımlanmaktadır. Özezen (2011: 1340), dolaylı tümleçlerin belirlenmesi ve betimlemesi işi diğer bütün cümle ögelerinden daha kolay olduğunu belirtir ancak durum sanıldığından daha karışık ve karmaşıktır. (17-27)’deki örneklere baktığımızda yer ve yön ya da yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirmeleri tartışmaya açıktır.

(28) “*Mürebbiyenin gözlerindeki kırmızılıktan ağlamış olduğu anlaşılıyordu.*” (Özmen, 2013: 43)

(29) “*Bu kitap öğrenciler tarafından okundu.*” (Özmen, 2013: 41)

(30) “*Sustular bir zaman konuşmadan çorbalarını karıştırdılar.*” Atabay, Özel ve Çam, 2003: 65)

(28), (29) ve (30)’de +{DAn} durum biçimbirimi alan zarf tümleci örnekleri yer almaktadır. (29) ve (33)’deki yapıların aynıdır, araştırmacıların farklı bakış açıları aynı yapıları farklı öge durumuna getirmiştir.

(31) “*Kekten arttı.*” (Baydar, 2008: 21)

(32) “*Anahtarlıktan kalmadı.*” (Baydar, 2008: 21)

(33) “*Pulluk (demirci tarafından) yapıldı.*” (Banguoğlu, 2007: 527)

(31), (32) ve (33)’de +{DAn} durum biçimlerini alan özne örnekleri yer almaktadır.

(34) “*Serdar müfettişten şüpheleniyor.*” (Boz, 2004: 511)

(35) “*Çünkü sen her zaman benden kaçtın.*” (Üstünova, 2014: 43)

(36) “*Bu olayı yıllarca bizden saklamışlar.*” (Üstünova, 2008: 39)

(37) “*Onun pişirdiği yemekten yaptım.*” (Üstünova, 2008: 38)

(38) “*Merdivenlerden koşarak inerdim.*” (Üstünova, 2008: 38)

(34), (35), (36), (37) ve (38) örnekleri ise +{DAn} durum biçimbirimi alan nesne örnekleri yer almaktadır.

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekler geleneksel dilbilgisinde tartışılan konulardır. Konunun geleneksel yöntemlerle açıklanması bir hayli zor görünmektedir.

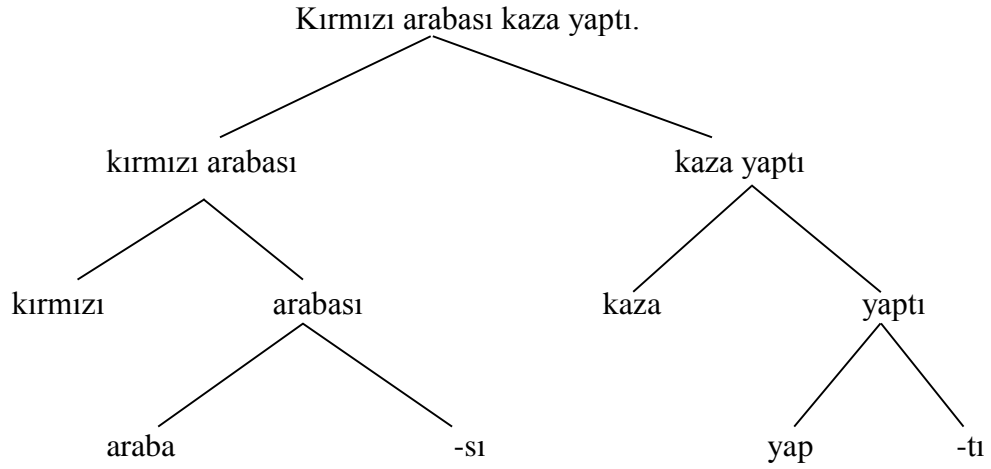
1.2.2. Çağdaş Dilbilimde Sözdizimi Yaklaşımları

1.2.2.1. Leonard Bloomfield ve Dolaysız Yapı Kurucuları

Bloomfield, dilbilimde Amerikan yapısalcılarının öncülerindedir. Sesbirim, biçimbirim, sözdizim üzerine yaptığı çalışmalar ve kullandığı bazı yöntemlerle kendisinden sonraki araştırmacıları etkilemiştir.

“Bloomfield, *Language* adlı yapıtında tümcelerin ve daha küçük biçimlerin çözümlenmesinde biçimleri *dolaysız kurucuların* (immediate constituent) ayırma ilkesini geliştirmiş, daha sonraki araştırmalarda da benimsenen bu yöntemi dil incelemesine katmıştır” (Özil, 1999: 66). “Her tümce, iki bölüme ayrılabilir, bu iki bölümde yer alan ögeler de olabildiğince ikiye ayrılmalı ve en küçük parçalara varılıncaya dek, bu parçalama sürdürülmelidir” (Aksan, 2007: 126). Bu yüzden *ikili parçacılar* yöntemi olarak da bilinir.

(39) Kırmızı arabası kaza yaptı.



Şekil 1: Dolaysız Kurucular Yöntemi Tümce Çözümlemesi

“Geleneksel dilbilgisindeki özne, yüklem ve tümleç gibi ayrımlar kullanılmaz. Cümle içindeki öbekler de sıfat tamlaması, edat öbeği vb. adlandırılmaz öbek eğer yüklemi niteliyorsa fiil öbeği, özneyi niteliyorsa isim öbeği adını alır” (Kerimoğlu, 2014: 61).

Bloomfield “biçim farklıysa anlam da farklıdır” görüşünden hareketle biçim değişirse anlamın da değişeceği savunup biçimi ön planda tutmuştur. Anlamın göz ardı edilmesinden dolayı sözdizimde yeni görüşler ortaya çıkmıştır.

Lyons, kurucu yapı kuramının gelişiminde üç dönemden bahseder. Bloomfield kendisi kavramı öne sürmenin ve bunu örneklerle açıklamanın dışında çokça bir şey yapmamıştır. Bir tümceyi kurucularına uygun biçimde ayırmaktan ‘anlamı göz önüne alan bir çözümleme’ olarak söz etmiştir. Onu izleyenler, özellikle Wells ve Harris kurucu çözümlemenin ilkelerini daha ayrıntılı biçimde belirlemişler ve Bloomfield’in ‘anlamı göz önüne alma’ biçimindeki belirsiz anlatımı yerine açık seçik dağılımsal ölçütler koymuşlardır. Sonuçta, son birkaç yılda, kurucu yapı kuramı belirlenmiş ve (uygun kurucu yapısı olan tümceleri üretmekte gerekli kuralların niteliğine özel bir önem veren) Chomsky ve öteki bilim adamlarınca matematiksel bir inceleme konusu yapıldığını, belirtir (1983: 193).

1.2.2.2. Lucien Valerius Tesniere ve Bağımsal Dilbilgisi

Tesniere, yapısal dilbilimin sözdizimde öncelik verdiği biçim çalışmalarına karşılık olarak işlevden hareketle dilbilime birçok yeni kavram ve bakış açısı kazandırmıştır. Ölümünden sonra yayınlanmış olan “Elements de Syntaxe Structurale” (Yapısal Sözdizimin Öğeleri) (1959) adlı eseriyle Bağımsal Dilbilgisi’nin (Dependence Grammar) de temelini atmıştır (Güz, 1999: 131).

Kıran, Tesniere’in sözdizimi kuramı ulam/işlev karşıtlığına dayandığını, söz konusu kuramın odak noktasını ulamlar değil işlevler oluşturduğunu, onun dile evrensel bakış açısı da işte buradan kaynaklandığını; ulamların dilden dile değişik özellikler göstermesine karşın işlevlerin genellikle değişmediğini, belirtir (2013: 184). Güz ise, Tesniere göre işlev kavramı, biçim kavramının çok daha varsıl bir görünüm kazanmasıyla ortaya çıktığını, söyler (Güz, 1999: 132).

Tesniere, sözdizimini durgun (statique) ve devingen (dynamique) olarak ikiye ayırır. Durgun sözdiziminde, sözcük türleri ve ulamları; devingen sözdiziminde ise işlevler söz konusudur. Durgun sözdizimini, dil öğelerinin dizilişi ve bu öğelerin çizgisel düzeniyle ilgiliyken; devingen sözdizimi, sözdizimsel işlevlerin tanımını içerir ve burada yapısal düzen söz konusudur (Güz, 1999: 132; Kıran, 2013: 184; Kerimoğlu, 2014: 47).

“Tesniere (1959: 53), durgun sözdiziminin konusu olarak gördüğü sözcük türlerini iki başlıkta ele alır. **a.** Boş sözcükler (mots vides): Gramatik araçları bu bölümde ele alır. İlgeç, bağlaç ve tanımlıklar boş sözcüktür. **b.** Dolu sözcükler (mots pleins): Semantik işlevler yükleyebilen sözcüklerdir. İsimler, fiiller, zarflar, sıfatlar bu bölümdedir” (akt. Kerimoğlu, 2014: 47).

Tesniere’in çalışmasının asıl kısmını devingen sözdizimi oluşturmaktadır. Dural sözdizimi aslında devingen sözdizimine bağlıdır ve ondan ayrı düşünülmemelidir.

“Tesniere’e göre tümce sözcüklerden kurulu bir bütündür. Bu bütünde yer alan sözcüğün sözlükteki yalnızlığı sona erer. Sözcüklerin yalnızlığına son veren ve onları bir yapı durumuna getiren bağımlılıktır” (Doğan, 2011: 24).

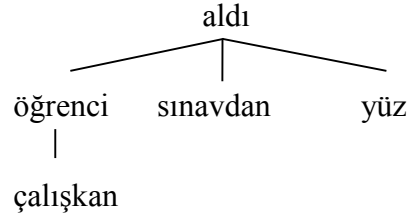
Devingen sözdiziminde esas olan bağımlılık (connexion) ilişkisidir. “Bağımlılık, üst ögeyi alt ögeye bağlayan bir bağıntı ilişkisidir. Üst öge yöneten adını, her alt öge ise bağımlı adını alır. Bağımlılığın çekirdekleri yöneten ve bağımlı unsurlardır” (Doğan, 2011: 25). “Bir veya birden fazla ögeyi yöneten ögeye düğüm (næud) denir. Tümcede bütün yöneten ögeleri yani düğümleri yöneten öge olan yükleme merkez düğüm (næud central) denir” (Kerimoğlu, 2014: 48). “Eylem öbeğinde eylem düğümü, ad öbeğinde ad düğümü görülür” (Güz, 1999: 133).

Tesniere, bağımlılık ilişkisini göstermek için tümce çözümlemesinde *oluşum ağacı (stemma)* adını verdiği bir çizim yöntemi kullanır. Güz, biçimsel yönden oluşum ağacı iki boyutlu uzamda gerçekleşen bir dallanma sayılmadığını ve biçimsel özelliklerinin dışında üretici-dönüşümselcilerin ağacından çok daha değişik bir gerçekleşme düzleminde yer aldığını, ifade eder (1999: 132).

(40) Kırmızı lahana aldım.

aldım
|
lahana
|
kırmızı

(41) Çalışkan öğrenci sınavdan yüz aldı.



Şekil 2: Tesniere'in Cümle Çözümlemelerinde Kullandığı Oluşum Ağacı

(40) ve (41)'deki oluşum ağacı çizimlerinde *almak* eylemi tümcenin merkez yöneticisi durumundadır ve her yönetim ilişkisinde yöneten ve yönetilen çizgisel olarak gösterilmektedir.

Bağımsal dilbilgisinde tümcenin merkezinde eylem vardır. Eylem tümce içinde diğer öğeleri yönetendir. Buna özne de dahildir. Yapısal dilbilgisinde özneye verilen ayrıcalık kaldırılmış, nesne ve diğer tümleçlerle eşdeğer sayılmıştır.

Tesniere, eylem dışında kalan öğeleri eylemle olan ilişkisine göre ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki *eyleyenler* (actants) diğeri ise *tümleyenler* (circonstants)'dir.

“Tesniere'e göre tümce olayın, koşulların, oyuncuların bulunduğu bir gösteriye benzer. Sözdizim düzleminde olay//eylem, durum ve koşullar//tümleyenler, oyuncular//eyleyenlerdir. Canlı ya da cansız eyleyenler olaya katılırlar, bunlar çoğunlukla ad ya da ad yerini tutan sözcüklerdir. Tümleyenlere gelince bunlar da genellikle belirteç ya da belirtecin yerini tutan sözcüklerdir” (Güz, 1999: 132).

Eyleyen ve tümleyenler doğrudan eyleme bağlıdırlar. Ancak eyleme bağımlılık dereceleri birbirinden farklıdır. Eyleyenler, geleneksel dilbilgisinde özne, nesne ve dolaylı tümleç dediğimiz öğelerdir. Eyleyenlerin sayısını eylem belirler ve eylemin anlamsal özelliğine göre bir eyleyenli, iki eyleyenli, üç eyleyenli, dört eyleyenli olarak sınıflandırılır. Genellikle birinci eyleyen özne, ikinci eyleyen nesne ve üçüncü eyleyenler ve diğerleri de dolaylı tümleçlerdir. Eyleyenlerin tümcede sayıları anlamla sınırlıdır ve tümcenin zorunlu öğeleridir.

(42) Ali uyudu.

(43) Ayten işe gitti.

(44) Yemeğimizi yedik.

(45) Onlar Adana'dan İzmir'e taşındılar.

(46) Yazar kitabı Arapçadan Türkçeye çevirdi.

(42)'de *uyumak* eylemi bir eyleyenli, (42) ve (43) *gitmek* ve *yemek* eylemi iki eyleyenli, (45)'de *taşınmak* eylemi üç eyleyenli, (46)'da *çevirmek* eylemi ise dört eyleyenlidir. Türkçede özne düşürülebildiği için (44) tek eyleyenli gibi görünse de aslında iki eyleyenlidir.

“Eylemin belirli sayıda eyleyeni yönetebilme kapasitesi, onun istemi (valency) olarak görülür. İstem (valency), Tesniere'in kimyadan esinlenerek dilbilimine aktardığı bir terimdir” (Doğan, 2011: 26).

Tesniere göre, tümleyenler ise, tümcenin daha anlaşılır olması için yer, durum ve koşullar ile ilgili bilgi veren belirteç dediğimiz öğelerdir. Tümleyenlerin, eyleyenler gibi tümcede bulunması için zorunluluk yoktur bu yüzden ifade biçimine göre sayısı değişebilir. Tümcenin anlamını bozmadığı sürece sınırsız da olabilir hiç bulunmayabilir de. Tümceden çıkarıldıklarında tümcenin anlamı bozulmaz.

Bağlama (jonction) ve aktarım (translation) Tesniere'in “Elements de Syntaxe Structurale” adlı eserinde ortaya attığı diğer kavramlardır. “Bağlama, bir düğüme aynı türden bir düğüm ekleme işidir, aktarım ise, bir sözcüğü bir dilbilgisel ulamdan diğerine geçirme işlemleri üzerinde durur” (Kıran, 2013: 188). Tesniere'in *aktarım* kavramı, Bloomfield'in *değiştirme* (*substitution*), Harris'in *dağılım* (*distribution*) ve en son Chomsky'nin *dönüşüm* (*transformation*) kavramına benzer.

“Tesniere, Bağımsal Dilbilgisi anlayışının kurucusu olarak bilinir ancak getirdiği yaklaşımlarla yapı ağacı çizimleri (stemma), aktarma kavramı vb. N. Chomsky'nin Evrensel Dilbilgisi kuramında karşılaştığımız bazı uygulamaların öncüsüdür” (Kerimoğlu, 2014: 46).

1.2.2.3. Noam Chomsky ve Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi

Çağdaş dilbilimin kuşkusuz en önemli isimlerden olan Chomsky Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi'nin temelini atmış, dilbilim çalışmalarında yeni bir ekol oluşturmuştur.

Kerimoğlu, Chomsky'nin kendinden önceki Amerikan yapısalcılarının görüşlerinden faydalanarak ortaya attığı Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramı, zihin ve dil ilişkilerine odaklandığını, belirtir (2014: 66)

“Chomsky, hocası Harris'in görüşlerinden yola çıksa da, yapısalci dilbilgisinin tümce yapısını etkileyen etkenleri yalnızca biçime, tümcedeki yer ve işlevine göre betimleyen anlayışından kaynaklanan durağanlığını ve büyük ölçüde geleneksel dilbilgisi kavramlarına dayanıyor olmasını eleştirir” (Toklu, 2007: 82).

Chomsky'nin Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramını geçirdiği evreleri şöyle sıralayabiliriz:

- i. Standart kuram
- ii. Genişletilmiş Standart kuram
- iii. İlke ve Değiştirgenler Kuramı
- iv. Minimalist Yaklaşım

Chomsky'nin ortaya attığı dil görüşü dilbilimde yeni bir dönemi başlatmıştır. İlk eseri 1957'de yayımlanan olan *Syntactic Structures*¹⁰ (Sözdizimsel Yapılar)'dır.

Sözer'e göre Chomsky, dilbilgisinin temel görevini bir dilin tümcelerini tanımlamak olarak ele almıştır. İnceleme konusu sözdizimi ağırlıklıdır. Bu görüşte, belli bir dilde oluşturulabilecek tümcelerin sayısı ilkece sonsuz olduğuna göre, sonsuz bir kümenin öğelerinin tanımlanması söz konusudur. Sonsuz kümeye ilişkin matematik incelemelerinin verilerine dayanan Chomsky, dilbilgisinden araştırılacak dildeki bütün olası tümceleri üretebilmesini ister. Sınıflandırmacı-dağılımsal dilbilgilerinden ayrı olarak, yalnızca gerçekleşmiş tümceleri incelemekle, başka bir deyişle bütüncü çalışmalarıyla yetinmez, bir dilin henüz üretilmemiş, ama üretilebilecek tümcelerini de kapsayan bütün olası dilbilgisel ve geçerli tümcelerini de üretme düzeneğini betimlemeyi amaçlar (1999: 273).

Sözer, Chomsky'nin 1957'de ortaya attığı Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi'nin ilk aşamasında 3 temel kuramsal ilkenin gözetildiğini, ifade eder:

“a. Dil (sonlu ya da sonsuz) tümcelerden oluşan bir kümedir; her tümce sonlu uzunluktadır ve sonlu sayıda öğeler kümesinden oluşur.

¹⁰ Aslında bu eser 1955 yılında Chomsky'nin *Logical Structure of Linguistic Theory* (Dilbilimi Kuramının Mantıksal Yapısı) adlı doktora tezinin kısaltılmış halidir (Turan 2011: 133).

b. Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi'nin şu katmanları vardır: Biçimbilimsel sesbilim, üretici yapı ve dizilim yapısı.

c. Sözdizim çalışmaları özerktir, başka bir deyişle, 'anlam'dan bağımsızdır, ama biçimsel özellikler arasında bir ilişki olduğu yadsınamaz. Bu ilişkiler ancak, dilsel biçim kuramıyla dil kullanım kuramının alt öbeklerini oluşturacağı bir genel kuramı kapsamında ele alınabilir" (1999: 273).

Toklu, Chomsky *Syntactic Structures* kitabında tümcenin anlamsal boyutuna fazla yer verilmemiş olmasından ve *otobüs mavi gözlü kıza aşık oldu* gibi tümcelerin dilbilgisel yönden doğru olduklarından kabul edilebilir tümceler olarak görülmesinin eleştirilere yol açtığını, ifade eder (2007: 84).

"Chomsky, yöneltelen eleştiriler, gerçekleştirilen yeni uygulamalar doğrultusunda kuramını geliştirmiş, anlama yer vermeyen dil görüşünü bırakarak, 1965'te derin yapıya dayalı anlam boyutunu kapsayan ikinci büyük yapıtını, *Aspects Of The Theory of Syntax*'ı (Sözdizim Kuramı) yazmıştır" (Sözer, 1999: 272). Saussure'ün *dil* (langue) - *söz* (parole) ayrımına benzer *edinç* (competence) - *edim* (performance) kavramlarına yer verir.

"Ona göre, dilin iki temsil düzlemi vardır ve düzlemlerden birincisi *derin yapı* (deep structure), bütün dillerde ortaktır. Diller, bu derin yapıyı ayrı ayrı dönüştürdükleri için birbirinden yüzey yapıda farklılaşmıştır. *Yüzey yapı* (surface structure), dilin kullanıma girdiği düzlemdir ve dillerdeki asıl yapısal farklılık burada gerçekleşir. Bir ölçüde insan zihninde var olan derin yapı, bir takım taşınımlar, ekleme veya silinmeler ve dönüşümler neticesinde yüzey yapıda somut bir görünüm kazanır. Chomsky, derin yapıda görünen ve dillerde ortak olarak yer alan oluşumlara daha sonradan ilkeler (principles) ve yüzey yapıda görülen değişik oluşumlara da değiştirgenler (parameters) adını verecektir" (Karabulut, 2007: 1257).

"Chomsky'e göre yüzey yapılar ikincildir. Asıl olan zihindeki soyut anlamsal bileşeni oluşturan yapıdır. Derin yapı, dönüşümler yoluyla yüzey yapıya dönüştürülebilir. Yani yüzey yapıda farklı olan sözdizimsel yapılar derin yapıda aynı olabilir. Yapısalcıların 'biçim farklıysa anlam da farklıdır' yaklaşımı yerine, 'biçim farklı olsa da anlam aynı olabilir veya biçim aynıysa anlam farklı olabilir' şeklinde bir görüşü savunur" (Kerimoğlu, 2014: 72).

İlke ve Değiştirgenler Kuramı Chomsky'nin 1980 sonrasında öne sürdüğü bir dil modelidir. “İlkeler, tüm dünya dillerinde ortak olan çerçeveyi belirler. Değiştirgenler ise, bu ilkenin uygulanması aşamasıyla ilgilidir ve dünya dillerindeki kullanım çeşitliliğini belirler” (Kerimoğlu, 2014: 81).

İlke ve Değiştirgenler Kuramı, bazı alt kuramlardan oluşmaktadır: *1. Yönetim Kuramı, 2. Aşamalı-X Kuramı, 3. Rol Kuramı, 4. Durum Kuramı, 5. Taşıma Kuramı, 6. Bağlama Kuramı, 7. Denetleme Kuramı, 8. Sınırlama Kuramı*

Uzun, İlke ve Değiştirgenler'in alt kuramlarını kısaca şöyle özetlemektedir:

“*Aşamalı-X Kuramı*, öbek yapı kurallarının yeni kavramasını sunar ve d- yapı ile bağlantılıdır; *Rol Kuramı*, sözlüksel birimlerin anlambilimsel özelliklerinin bir bölümünü düzenler; *Yönetim Kuramı*, tümce kurucuları arasındaki yapısal ilişkileri düzenler; *Durum Kuramı*, adların tümcedeki konumlarına göre neden farklı biçimbilimsel görünüşleri sergilediklerini açıklar. Bu açıdan, daha çok, tümce konumlarının biçimbilimsel olarak belirlendiği y-yapı ile bağlantılıdır; *Bağlama Kuramı*, gönderim özelliği taşıyan ögeler ile gönderim kaynaklarının ilişkilendirilmesine yöneliktir; *Denetleme Kuramı*, d-yapıdaki boş kategoriler ile ilgilidir; *Taşıma Kuramı*, dönüşümlerin uygulanışını belirler; *Sınırlama Kuramı*, taşımaların görüldüğü iki düzlemde, yani y-yapı ve mantıksal yapıda, aşırı üretimi engelleyici düzenlemeler içerir” (Uzun, 2000: 95).

Burada bu alt kuramların hepsine değinmeyeceğiz. Çalışmamızla ilgili olan Yönetim Kuramı, Durum Kuramı ve Rol Kuramı hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

1.2.2.3.1. Yönetim Kuramı (Government Theory)

“Chomsky (1993: 5)'e göre, Yönetim Kuramı, bir yapının yöneticisi (head) ile ona bağlı kategorilerin ilişkisine dayanır” (akt. Kerimoğlu, 2014: 85).

“Dilbilgisel ilişkiler yöneten-yönetilen ilişkisine dayanır, yapısal ilişkiler bir yönetim ortamı oluşturur. Yönetici olan kategori, bu özelliğini bulunduğu sözdizimsel konumdan alır. Belirli bir sözdizimsel konumda bulunmak, o konumdaki kategoriye başka kategorileri yönetebilme özelliği kazandırır” (Uzun, 2000: 169).

Dilbilgisel yapılarda yöneten yönetilen ögeler vardır. Yönetim ilişkisi tümce düzeyinde olabildiği gibi öbek düzeyinde de olabilir. Yöneten öge yönettiği tümlecine/tümleçlerine bazı özellikler yükler, bu sözdizimsel ve anlamsal olabilir. Baş adı verilen öge, öbeğin yöneticisidir ve başın türü öbeğin de türünü belirtir, öbeğe adını verir. Örneğin baş eylemse eylem öbeği, ad ise ad öbeği olarak adlandırılır.

Eylemler dışında ilgeçler, sıfatlar ve adlar yönetici diyebileceğimiz unsurlardır ve tümlecine bazı özellikler yükleme kapasitesine sahiptirler.

Baş olan öge yönettiği tümlecine sözdizimsel düzeyde yani yüzey yapıda durum yüklerken (case assignment), anlamsal boyutta yani mantıksal yapıda ise bazı anlamsal roller (theta role) yüklemektedir. Bu yüzden Yönetim Kuramı yüzey yapıda Durum Kuramı mantıksal yapıda ise Rol Kuramı'yla alakalıdır.

1.2.2.3.2. Durum Kuramı (Case Theory)

Durum Kuramı, ad öbeklerinin hangi durumu yüklendiklerini, durum yükleyicilerinin neler olabileceğini ve durum yüklemenin yapısal özelliklerini düzenler (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 104).

Sözdizimsel yapılarda, bir ad durum yüklenmişse bu yönetici bir öge tarafından yüklenilmiştir. Durum Kuramı'nda buna durum yükleme (case assignment) denir. Ad öbekleri burada durum yüklenici pozisyonundayken, yöneticileri ise durum yükleyici pozisyonundadır.

Chomsky, durumları biçimbilimsel olarak gerçekleştirmelerine göre soyut (abstract) ve biçimbirimsel (morphological) olmak üzere ikiye ayırmıştır. “Soyut durum belirli bir güdülenmeyle biçimbilimsel olarak da sunulabilir ama biçimbilimsel durum her zaman biçimbilimsel olarak yansıtılan durumdur. Türkçede iki soyut durum (yalın ve belirtme), üç biçimbilimsel durum (yönelme, kalma ve çıkma) bulunmaktadır. Belirtme durumu, ilgili AÖ'nün anlambilimine bağlı olarak biçimbilimsel olarak da sunulmaktadır” (Uzun, 2000: 192).

Chomsky'nin bir diğer durum ayrımı ise yapısal (structural) ve içsel (inherent) durumdur. “Yapısal durum, derin yapıda rol yüklemekten bağımsız şekilde

sadece sözdizimsel konumlar gözetilerek yüklenen durum türüdür. İçsel durum ise yüzey yapıda değil, derin yapıda yüklenen durum türüdür” (Atay, 2005: 19).

Yapısal ve içsel durumu daha açık bir şekilde ifade edecek olursak tümcede özneye yüklenen yalın durum eylem tarafından yüklenilmez çekim tarafından yüklenir, bu tamamen sözdizimsel gerçekleşmenin gereğidir. İçsel durum ise bizzat eylemlerin yönettiği tümleçlerine yüklediği durum olarak ifade edebiliriz. Bu yüzden yapısal durum sadece eylemler tarafından tümce düzeyinde yüklenirken, içsel durum eylemler ve diğer yöneticiler (ad, sıfat ve ilgeç) tarafından yüklenilen durumdur.

1.2.2.3.3. Rol Kuramı (Theta Theory)

“Rol kuramı, sözlükçedeki anlambilimsel bilgilerin belirginleşmesi ve bunların sözdizimsel yapılara yansıtılmasına dair ilişkileri, düzenlemeleri içerir” (Uzun, 2000: 97).

Durum yükleme gibi rol yükleme de yönetim altında gerçekleşmektedir. Yönetici olan öge yönettiği tümleçlere durumun yanında birtakım anlamsal roller de yüklemektedir. Ancak durumlar yüzey yapıda belirlenirken, roller mantıksal yapıya ait özelliklerdir.

Chomsky (1986)’nin Rol Ölçütü’ne (Theta Criterion) göre, “her üyeye yalnızca bir rol yüklenir, her rol yalnızca bir üye tarafından yüklenir. Ancak rol ölçütünün işleyebilmesi için sözcüksel bilgilerin sözdizimsel yapıya aktarılması gerekir. Bu durum Yansıtma ilkesi¹¹ ile sağlanır” (Atay, 2005: 9).

“Eylemler bulunduğu öbeğin yani eylem öbeğinin içindeki üyeye veya üyelere, hem kendi öbeği dışında yer alan özne konumundaki üyeye rol yüklemektedir. Dışsal üye rolünü doğrudan eylemden değil, eylem ile birlikte eylem öbeği içinde yer alan üyelere oluşan bütünlükten almaktadır. Yani dışsal üyeye rol yükleyen eylem değil, eylem öbeği olmalıdır” (Uzun, 2000: 118-119).

Minimalist Yaklaşım (1992) Chomsky’nin çalışmalarının son evresini oluşturur. Minimalist Yaklaşım’ın önceki evrelerden ayrıldığı en çarpıcı özelliği, bu evreye değin Üretici Dilbilgisi Kuramı’nın temelini oluşturan derin ve yüzeysel yapıların Minimalist Yaklaşım’da yer almamasıdır. Sözdizimsel bileşen yalnızca

¹¹ “Yansıtma ilkesi: Sözcüksel bilgiler, sözdizimine yansıtılmalıdır” (Atay, 2005:9).

anlamsal yorumlamanın yapıldığı Mantıksal Düzey ve sesbilimsel yorumlamanın yapıldığı Sesbilimsel Düzeyden oluşmaktadır. (Özsoy, 1997: 11).

1.2.2.4. Charles J. Fillmore ve Durum Dilbilgisi (Case Grammar)

Durum dilbilgisi Fillmore tarafından 1960'lı yılların sonlarına doğru Üretken dilbilgisinin yönlendirmesiyle geliştirilen eylem merkezli dilbilimsel bir yaklaşımdır. Fillmore'un öncülüğünü yaptığı ve tanıttığı Durum Dilbilgisi, Chafe (1970), Anderson (1971), ve Cook (1998)'in katkılarıyla geliştirilmiştir. (Doğan, 2011: 36)

Durum dilbilgisi, Üretici dilbilgisinin cümle çözümlemesinde sözdizimin ön planda tutulması ve anlamın göz ardı edilmesine karşı çıkar. "Fillmore (1968: 88)'a göre dilde gözlemlenebilir ve sınanabilir bir anlamsal derin yapı ve yüzey yapı dururken anlam içermeyen katkısız sözdizimsel yapının olduğu bir ara düzlem varsaymak insan dilinin doğasından uzak bir yapaylıktır" (akt. Akcan, 2010: 15).

"Durum dilbilgisi, genellikle tüm dillerde evrensel olduğu düşünülen derin yapı durumlarını (deep structure case) belirlemeye çalışan bir yaklaşım olarak görülebilir. Derin durum sistemi (case system), yüzey yapıdaki (durum ekli) tamlayıcıların derin yapıda yüklendiği semantik rollerden meydana gelir. Derin durum sistemindeki semantik rol ya da derin durumlar diğer dillerde geçerli olan sınırlı sayıda derin durumlardan oluşur ve yüzey yapıdaki durumlardan farklı olarak diller arasında büyük benzerlik gösterir" (Doğan, 2011: 36).

Türkçede durum ulamı biçimbirimle işaretlendiği için biçimbirimlerle işaretlenmeyen dillere göre yüzey yapıda birtakım farklılık göstermektedir. Bu farklılık sadece yüzey yapıdadır. Yüzey yapıda görülen farklı gerçekleştirmelere rağmen mantıksal yapıda yüklenen anlamsal rollere bakıldığında Türkçe diğer dillerle benzer özellikler sergilemektedir.

"Fillmore (1968: 17)'deki temel varsayım şudur; ad öbeklerinin tümcenin diğer öğeleriyle etkileşimi iki türden olabilir. Birincisi, katkısız ilişkiler (pure relation) ki bu ilişkiler yalın durumu ve belirtme durumunu oluşturur. Diğerleri ise, etiketlenmiş ilişkiler (labeled relation) ki bu ilişkiler de kalan durumları oluşturur. Anlam açısından ilişkili tek sözdizimsel ilişkili türü ikincidir" (Akcan, 2010: 16).

“Durum dilbilgisi, cümlenin derin yapısında iki öge olduğunu kabul eder: kiplik (modality) ve önerme (preposition). Kiplik zaman, kip, görünüş ve olumsuzluk gibi cümleyle bütün olarak ilgili özellikler içerir. Önerme ise dış yapıdaki öğelerin sahip olabileceği çeşitli anlamsal rolleri belirleyen fiille (veya yüklem) ilgilidir” (Crystal 2008: 64 akt. Kerimoğlu, 2014: 99).

“Fillmore’a göre Durum dilbilgisi iki esasa dayanır: 1. Durum belirlemede sözdizimi merkeziliği (the centrality of syntax), 2. Gizli kategorilerin önemi (the importance of covert categories)” (Malmkjær, 1995: 86).

Bunlardan ilki durum yükleyen eylemlerle ilgilidir; ikincisi ise evrensel olduğu varsayılan derin durumlarla yani anlamsal rollerle ilgilidir:

(47) Ali camı taşla kırdı.

Bu tümce sözdizimsel işlevleri açıdan ele alındığında *Ali* özne, *cam* nesne, *taş* ilgecin nesnesi iken, Durum dilbilgisinde anlamsal olarak *Ali* işi yapan, *cam* işten etkilenen ve *taş* da işi yapmaya yarayan araçtır.

“Fillmore (1968)’e göre, sözdizimsel açıdan tanımlanmış özne ve nesne kavramları evrensel değildir oysa anlambilimsel açıdan tanımlanmış durum rolleri evrenseldir. AÖnün yüzey yapıdaki dilbilgisel konumu değiştirilebilmesine karşın derin yapıdaki anlambilimsel rolü değişmez” (Akcan, 2010: 18).

(48) Ali camı kırdı.

(49) Cam Ali tarafından kırıldı.

(50) Cam taşla kırıldı.

(51) Cam kırıldı.

Yukardaki örneklerde “cam” sözdizimsel yapısı değişmesine rağmen mantıksal yapıda *yapılan işten etkilenendir* ve bu rolü değişmez.

Derin durum kavramına başvuran dilbilimsel kuramların genel terimleri anlamsal roller ya da tematik ilişkiler (thematic relations), genel olarak ifade ettikleri şey tümcede anlamın yanı sıra sözdizimsel yapıyı da açıklamaktır (Bussmann, 2006: 157).

Fillmore (1968)’de anlamdan hareketle sözdizimsel ilişkileri ortaya koymak için eyleyen (agentive), araç (instrumental), yönelme (dative), gerçeklik (factitive),

yer (locative), yansız (objective) birtakım derin durumlar ya da anlamsal roller önerir ve daha sonraki çalışmalarında bu durumların sayısını artırır. Fillmore, bu derin durumların yüzey yapıdaki gerçekleştirmelerinin dillere göre farklılık gösterebileceğini belirtir.

“Fillmore (1977)’a göre, her eylem kendi durum çerçevesini (case frame) şekillendiren bir dizi durumlar seçer. Bu yüzden, bir durum çerçevesi semantik istemin (semantic valence) - hem eylemlerin hem de diğer öğelerin (sıfatlar ve adlar) istemi - önemine değinir. Sözdizimsel kurallar anlamsal rol yapıları tarafından belirlenir. Sözdizimsel işlevler, tematik ilişkiler temelinde belirlenir” (Bussmann, 2006: 157).

“Eylemin durum çerçevesi (case frame) onları birbirinden ayıran ve eylem sınıflandırmalarına olanak sağlayan özellikleridir. Durum çerçeveleri temelinde yapılan eylem sınıflandırmaları, kimi eylemlerin birden çok durum çerçevesinde bulunabilmeleri açısından çeşitlik gösterebilir” (Akcan, 2010: 17).

(52) Kardeşim subay çıktı.

(53) Evimizin üçüncü katını çıktık.

(54) Ali yurttan çıktı

(55) Arkadaşlarımla eve çıktım.

(56) Sınıftan bir kızla çıkıyorum.

(52), (53), (54), (55) ve (56)’da *çıkılmak* eylemi farklı anlamlarında farklı durum çerçevelerine sahiptirler. Durum çerçevesi, hem eylemlerin anlamını ayır etmede hem de eylemleri sınıflandırmada araştırmacılara kolaylıklar sağlamaktadır.

“Durum dilbilgisi diğer yakın dilbilim teorilerinden şu varsayımlardan dolayı ayrılıyor: 1. Sözdizimsel işlevler derin durumlardan türemiş evrensel dilbilgisi kavramlarıdır. 2. Derin durumlar diğer teoriler tarafından ele alınan sözdizimsel kavramları açıklayabiliyor” (Bussmann, 2006: 158).

Kerimoğlu, Durum Dilbilgisi, özellikle Chomsky’nin Standart Kuramı’na itiraz olarak gelişmişse de Üretken dilbilgisinin sonraki aşamalarında yararlanılan bir anlayış olmuştur. Özellikle İlke ve Değiştirgenler sonrası (1980 sonrası) Chomsky’nin de rollere (rol kuramı, durum kuramı) önem verdiği, söyler (2014: 99).

1.2.2.5. Üye Yapısı (Argument Structure)

Üye yapısı, çağdaş dilbilimi çalışmalarında sözdizimi yaklaşımlarının birçoğunun temel konularından birisidir. Bu yaklaşımlarda üye yapısı farklı adlandırmalarla ve farklı boyutlarıyla ele alınsa da ortak görüş, yüklem ifade ettiği oluş ya da durumlarda bulunması gereken katılımcılardır.

“Üye yapısını Bresnan (1978) ve Williams (1980, 1981), eylemlerin sözlüksel kütüklerinde (lexical entry) yer alan çeşitli bilgi; Chomsky (1981, 1982, 1986), üye yapısının sözlükçeyi (lexicon) oluşturan bütünün parçası olarak” (Akbay, 2006: 52); “Grimshaw (1994), yüklem ile ilgili dilbilimsel bilginin sözlüksel sunuluşu (lexical representation); Hale ve Keyser (2002), ise sözlüksel birim tarafından yansıtılan sözdizimsel kurulum (syntactic configuration) için kullanmaktadır” (Abdieva, 2009: 28).

Yönetici yani baş konumunda bulunan ögeler özellikle de eylemler üyelerine diğer bir deyişle tümleçlerine hem mantıksal yapıda hem de yüzey yapıda bir takım özellikler yüklerler. Üye yapısı, tümce ya da öbeklerin kurulabilmesi ya da gerçekleşmesi için gereklidir.

“Yanulamlama (subcategorization), eylem, ilgeç gibi bazı sözcükler, tümcenin bir bileşkesi olan öbek yapıyı kurarken, zorunlu olarak bazı üyeleri alırlar. Yanulamlama, sözcük kütüğünde yer alan bir sözcüğün öbek olmak için yanında hangi üyeyi almak zorunda olduğuna ilişkin bilgidir” (Turan, 2011: 143).

Turan (2011: 167), yanulamlama özelliklerine göre eylemleri *geçişsiz* (koş-, yürü-, uyu- vs.), *geçişli* (oku-, anla-, yaz- vs.), *çift geçişli* (yolla-, gönder-, anlat- vs.) ve *nesnelere -e, -den durum atayan eylemler* (bak-, hoşlan, nefret et-) olarak 4'e ayırmıştır.

Sözdizimsel yapıda öbeklerin ve tümcelerin oluşturulabilmesi için birtakım ögeler gerekmektedir. Bunlardan bazıları baş olan öge için zorunluysen bazıları ise daha çok bilgi verme amacıyla yapıda bulunan ögelerdir. Bunlara, tümleç (complement) ve eklenti (adjunct) adı verilmektedir¹².

¹² Tümleç ve eklenti terimleri Tesniere'in Bağımsal Dilbilgisi yaklaşımındaki eyleyenler (actants) ve tümleyenleri (circonstants) karşılamaktadır.

“Tümleç (complement), bir başın sözcük kütüğünde bulunan yanulamla koşullarını yerine getirmek amacıyla kullanılan ögedir” (Turan, 2011: 152). Üyeler öbeklerin ya da tümcelerin zorunlu ögesidir ve çıkarıldıklarında tümce kuralsız olur.

(57) Evden çıktı.

* _____ çıktı.

(58) Ali'den başka

* _____ başka

(57)'de *evden* sözcüğü *çık-* eyleminin üyesi iken, (58)'de *Ali'den* sözcüğü *başka* ilgecinin üyesidir. Çıkarıldıklarında yapı bozulur.

“Meyers vd. (1994), tümcede tümleçleri eklentilerden ayırmak için: a. zorunluluk (obligatoriness), b. semantik roller (theta roles), c. örtük anlam (implied meaning), d. seçme sınırlılıkları (selection restrictions) gibi ölçütler sunarlar” (Doğan, 2011: 42-43). Doğan, tümce unsurlarını tespit etmek için *silme testi*, *eklenebilirlik testi*, *yan cümle testi*, *yinelem ve değiştirim testi* gibi testlerin uygulanabileceğini söyler. (2011:43-44).

Eklenti (adjunct), dilbilgisel bir tümce kurmak için yanulamla koşullarına göre zorunlu olmayan, niteleyici işleve sahip seçimlik ögelerdir. Eklentiler, öbekleri veya tümceyi daha açık ve anlaşılır hale getirmek için ek bilgi verir. Eklenti bir öbekten veya tümceden atıldığı zaman öbek kuralsız olmaz.

(59) *Kırmızı* araba

_____ araba

(60) *Akşamdan* gitti.

_____ gitti.

(59)'da *kırmızı* ve (60)'ta *akşamdan* sözcükleri eklentidir. Öbekten ya da tümceden çıkarıldıklarında yapı bozulmaz.

Ancak eklenti gibi görünen bazı belirteçler eylemin anlamını verebilmek için cümlede zorunlu olarak yer alması gerekmektedir.

(61a) “Arkadaş *sevinçten* çıldırdı.” (AN-AZDE)

(61b) Arkadaş çıldırdı..

(62a) “İkisi de *güneşten* yanmışlardı.” (AA-ÖY)

(62b) İkisi de yanmışlardı.

(63a) “*Parasızlıktan kıvranıyordu.* (OCK-H)

(63b) *Kıvranıyordu.*

(61a), (62a) ve (63a)’da *çıldırmaq*, *yanmaq* ve *kıvranmaq* eylemlerinin +{DAn} durum biçimbirimi yüklediği *sevinçten*, *güneşten* ve *parasızlıktan* üyeleri tümceden atıldığında anlam bulanıklaşmaktadır. (61b), (62b) ve (63b)’ye baktığımızda *çıldırmaq* “delirmek”, *yanmaq* “ateşe maruz kalmak ya da üzülmek”, *kıvranmaq* “acı çekmek” şeklinde de anlaşılabilir. Belirteç olan bu sözcüklere çalışmamızda zorunlu üye olarak yer verilmiştir.

Üyelerin başla olan sözdizimsel konumları, dilleri birbirinden ayıran özelliklerindedir. Örneğin İngilizcede başlar solda iken, Türkçede sağdadır. Türkçe baş sonlu bir dildir ve her zaman yönetici olan öge sonda yani öbeğin sağında yer alır. Buna göre de Türkçe sözdizimsel yapılarda önce ad öbeği daha sonra durum biçimbirimi ve en sonda da baş (eylem ya da diğer yöneticiler) yer alır.

(64) *Ahmet uyudu.*

(65) *Sabahtan beri*

(64)’te *uyu-* eylemi tümcenin başı iken, (65)’te *beri* ilgeci ilgeç öbeğinin başıdır ve Türkçede sözdizimsel yapılarda her zaman sonda yer alır.

Baş olan eylemler ve diğerleri, sözlüksel bilginin sözdizimine aktarılmasıyla ögelerine yüzey yapıda bir takım durumlar yükler. Özellikle Türkçeyi ele aldığımızda biçimbirimsel olarak gerçekleşen durumlar yönetim altında ad öbeklerine eklenirler. Kısacası durum ile üye yapısının önemli bir birleşenidir ve yüzey yapıyla ilgilidir.

(66) *Arabaya bindi.*

(67) *Arabadan indi.*

(68) *Arabayı sattı.*

(66), (67) ve (68)’de *bin-*, *in-* ve *sat-* eylemlerinin tümleçleri aynı olmasına rağmen her eylemin sözcüksel kütükleri farklı olduğu için üyelerine yüzey yapıda +{a}, +{dan}, ve +{1} durum biçimbirimleri yüklenmiştir.

Bazı eylemlerin üye yapısında değişiklikler gözlemlenebilir bu da eylemlerin çok anlamlılığıyla alakalıdır. Aynı eylem farklı anlamlarında kullanıldığında adlara farklı durumlar yükleyebilmektedir.

(69) Hasan bize geldi.

(70) Melike İstanbul'dan geldi.

(69) ve (70)'te baş olan öge *gelmek* eylemi aynı olmasına rağmen anlam farklılıklarından dolayı üyelerine (69)'da "oturmaya, ziyarete gitmek" anlamında +{e}, (70)'te "ulaşmak" anlamında ise +{den} durum biçimbirimi yüklemiştir.

Üye yapısı ile ilgili bir diğer husus da yönetici olan öğelerin üyelerine anlamsal roller de yükleyebilmesidir. Fillmore, derin durum sisteminden (deep case system) kastettiği budur. Anlamsal roller olarak da bilinen roller mantıksal yapıyla alakalıdır. Nasıl ki yüzey yapıda yöneticiler ad öbeklerine durum atıyorlarsa, mantıksal yapıda da anlamsal roller yüklerler. Bu konuyu Anlamsal Roller başlığında ele alacağız.

1.2.2.6. Anlamsal Roller (Semantic Roles)

Sözdizimsel ilişkiler, tümce veya öbeklerde sadece yüzey yapıda görünmez, yüzey yapının yanı sıra mantıksal yapıda da birtakım ilişkiler sunar. Anlamsal rol kavramı, üyelerin mantıksal yapıda bir takım roller yüklenmesini ifade eder. Anlamsal roller, alan yazında semantik roller, konusal roller ve teta roller biçiminde de adlandırılmaktadır.

(71) Ali okuldan geldi.

(71)'de tümcenin dış üyesi yani öznesi olan *Ali* edici (agent) rolünü yüklenirken iç üye olan *okuldan* tümlecisi ise kaynak (source) rolünü yüklenmiştir.

Baş olan ögenin üyelerine yüzey yapıda durum yükleme ve mantıksal yapıda da bazı anlamsal roller yükleme dolayısıyla, durum ve anlamsal rol arasında sıkı bir ilişki vardır. Anlamsal roller ile durum yükleme arasında ilişki son dönemde bazı dilbilimi yaklaşımlarının en önemli iki parçasını oluşturur¹³.

¹³ Bk. Durum Dilbilgisi (Case Grammar), Konumsal Kuram (Localistic Theory), İşlevsel Dilbilgisi (Functional Grammar), Yönetim ve Bağlama Kuramı (Government and Binding Theory), Minimalist

“Anlamsal rol yaklaşımları sadece anlamsal rolleri değil ayrıca onların rol yapısı, anlamsal yapı ve sözdizimsel yapının nasıl karşılıklı etkileşimde olduğu dilbilgisel işlevlerini de belirler” (Bussman, 2006: 157).

Anlamsal rollerle ilgili ilk kuramcılar Gruber (1965), Fillmore (1968, 1977) ve Jackendoff (1972, 1976)’tur. Gruber ve Fillmore’un öncülüğünü yaptığı bu yaklaşımda sözdizimi çalışmalarında yüzeysel yapının yanında anlamsal boyutu ele almışlar ve anlamdan hareketle sözdizimsel ilişkileri açıklamaya çalışmışlardır. Ve yaptıkları çalışmalarla sözdizimine yeni bir bakış açısı kazandırmışlardır.

Anlamsal rol çalışmaları iki ana yaklaşıma ayrılabilir:

a. Fillmore (1968, 1977) tarafından tanımlanan durum, Dik (1978, 1980) tarafından alınmış ve geliştirilmiştir. Sonra da Starosta (1978) tarafından “Lexicase Model”e dönüştürülmüştür. Dowty (1991) ve Dik (1978, 1983) ise eylemlerin görünüşünü temel alan anlamsal rollerin bir sınıflandırmasını önermişlerdir;

b. Gruber (1967), Anderson (1971, 1977), Lutzeier (1991) eylemlerde bulunan hareketi ve konumu bildiren sınırlı sayıdaki genel yer (locative) rolleri başlangıç noktası olarak ele alıp bunları soyut olaylarla ilişkilendiren Konumsal Kuramı (Localistic Theory) oluşturmuşlardır (Bussman, 2006: 157).

Gruber (1965) “Studies in Lexical Relations¹⁴” adlı çalışmasında “konu rollerini (thematic roles), bu rolleri üye olarak alan eylemler bağlamında tartışmıştır, örneğin kılıcıdan çok kılıcılı eylemler (agentive verbs) üzerinde durur. Gruber (1976), kılıcılı eylemleri başta ettirgen eylemler olmak üzere konusu, kaynağı ve hedefi soyut olan eylemler ve süreç bildiren eylemler olarak tanımlar” (Akcan, 2010: 15).

Aydemir, Gruber’in, Fillmore’dan farklı olarak sınırlı sayıda rol dizisi (edici (agent), konu (theme), konum (location), kaynak (source), hedef (goal) gibi) olduğunu ve rollerin yalnızca devinim kavramı ile ilişkili olduğunu, belirtir. Roller ve üyeler arasında birebir eşleşme öngörmemiştir, aynı üye birden fazla rol üstlenebildiğini, ifade eder (Aydemir, 2006: 7).

Yaklaşım (Minimalist Program), Sözcüksel İşlevsel Dilbilgisi (Lexical Functional Grammar), Rol ve Gönderim Dilbilgisi (Role and Reference Grammar). (Akcan, 2010:10; Doğan, 2011: 65)

¹⁴ Bu çalışma Gruber’in doktora tezidir.

Fillmore (1968) ise, “Case for Case” adlı çalışmasında anlamsal rolleri derin durum (deep case) olarak ele almıştır. Yüzey yapıda yüklenen durumların mantıksal yapıda da birtakım anlamsal rolleri karşıladığını söyler. Yüzey durumlar, sözdizimsel yapıda diller arasında farklılık göstermesine karşılık derin durumların değişmeyeceğini ifade eder. Geleneksel sözdizimi çalışmalarında özne ve nesne gibi kavramların yeterince açık olmadığı, öznenin de diğer durumlar gibi birtakım anlamsal roller içerdiğini belirtir. Ayrıca tümcede bir rolün sadece bir üye ve bir üyenin sadece bir rol alabileceğini savunur.

Fillmore (1968), ilk çalışmasında edici (agentive), araç (instrumental), yönelme (dative), tümleyici (factitive), yer (locative), etkilenen/nesne (objective) olmak üzere altı derin durum ya da rol önerir. Daha sonraki çalışmalarında rollerin sayısını artırır. Fillmore (1971)’da edici (agent), karşı koyucu (counter-agent), araç (instrumental), etkilenen/nesne (object), sonuç (result), kaynak (source), hedef (goal) ve deneyimleyen (experiencer) olmak üzere sekiz rol önerir. 2003’te edici (agent), araç (instrumental), kaynak (source), hedef (goal), uyarıcı (stimulus), etkilenen (patient), deneyimleyen (experiencer), faydalanan (beneficiary) konu (theme), güzergah (path) ve bilişsel içerik (cognitive content) olarak rol sayısını on bire çıkarır.

“Jackendoff (1990), Gruber’in konusal roller ile devinim kavramını ilişkilendiren yaklaşımını geliştirerek bir üye gerçekleştirme kuramı önermiştir. Söz konusu kuram, iki farklı boyuttan oluşur. Birincisi devinim (motion) ve konum (location) kavramları üzerine kurduğu konusal boyuttur (thematic tier). Bu boyutta hedef, kaynak, yer ve konu rolleri uzamsal ilişkileri anlatır. Kuramın iş boyutu ise (action tier) ise ikinci bir anlamsal katmandır” (Aydemir, 2006: 11).

“Jackendoff (1972), üye yapısı içerisindeki konusal ilişkilerin belirli bir hiyerarşik düzene göre belirlendiğini öne sürmektedir. Bir başka deyişle, üyelerin sözdizimsel sunuluşlarında, üyelerin anlambilimsel değeri ve yüklendikleri roller etkili olmaktadır. Jackendoff (1972)’ün öne sürdüğü üyeler arasındaki hiyerarşik yapı şu şekildedir: EDİCİ (DENEYİMLEYEN (HEDEF / KAYNAK / YER (KONU)))” (Akbaş, 2006: 79).

Jackendoff (1972), sebep (cause), hedef (goal), konu (theme), kaynak (source), yer (locative) rollerinden oluşan bir liste öne sürmüştür.

Yönetim ve Bağlama Kuramı'nın (Government and Binding) alt kuramlarından biriside Rol Kuramı (Theta Theory)'dir (ayrıntılı bilgi için bk. 1.2.2.3.3.). Chomsky, yönetici olan sözlüksel öğelerin tümleçlerine derin yapıda birtakım roller yüklediğini belirtir. Sözlüksel öğelerin üye yapısı gibi rol yapısı vardır. Chomsky, Fillmore'un derin durum yükleme ile ilgili düşüncelerine benzer Rol Ölçütü (Theta Criterion) ilkesini sunmuştur. Chomsky, dillerde sınırlı sayıda evrensel roller olduğunu belirtir.

Gruber, Fillmore ve Jackendoff'un dışında Chafe (1970), Anderson (1971), Longacre (1976), Cook (1978), Dik (1980), Givon (1984), Starosta (1988), Larson (1988), Van Valin (1990), Dowty (1991) ve diğer birçok araştırmacı değişik anlamsal rol listeleri oluşturmuşlardır. (Akcan, 2010: 6; Doğan, 2011: 67).

Araştırmacılar, çalışma konularına ilişkin birbirine yakın anlamsal rol listeleri oluşturmalarına rağmen anlamsal rollerle ilgili en çok tartışılan konu evrensel bir rol listesinin olmamasıdır.

Anlamsal rollerle ilgili bir diğer husus da araştırmacıların aynı rollere farklı adlandırmalarıdır. Örneğin özne konumunda olan üyeye *agent*, *agentive*, *actor* ve *causative* gibi farklı adlandırmalarının yapılmasıdır. Bu yabancı yayınlarda olduğu gibi Türkçe için yapılan çalışmalarda da aynı durum geçerlidir. Özne konumundaki üyeye Türkçe karşılık olarak *eden*, *edici*, *eyleyen* ve *kılıcı* gibi birtakım adlar kullanılmaktadır.

Bir diğer tartışma konusu da Fillmore'un iddia ettiği bir üyenin sadece bir rol yüklenebileceği ve bir rolün de sadece bir üyeye yüklenebileceği fikridir. Chomsky'de aynı şekilde Rol Ölçütü ilkesinde bunu savunurken Gruber, Jackendoff ve diğer birçok araştırmacı bir üyenin birden fazla rol alabileceği gibi aynı rolün birden fazla üyeye yüklenebileceğini belirtirler.

(72) Hasan giyindi.

(73) Kemal, Mahmut ve Ferit hapisneden kaçmış.

(74) Kerim Mehmet'e benziyor.

(72)'de *Hasan* hem *eden* hem de "etkilenen" olmak üzere iki rol yüklenirken; (73)'te *Kemal*, *Mahmut* ve *Ferit* sadece "edici" rolünü yüklenmişlerdir. (74)'te hem *Kerim* hem de *Mehmet*'in yüklendiği roller aynıdır.

Türkçede anlamsal rollerle ilgili yapılan çalışmalarına baktığımızda Uzun (2000), Akbay (2006) ve Doğan (2011) rol listeleri sunmuşlardır.

Uzun (2000: 105), Türkçe için tamamıyla bir öneri olarak edici, etkilenen, deneyimci, konu, hedef, kaynak, yer, yararlanıcı ve araç olmak üzere 9 rolden oluşan bir liste sunar.

Akbay (2006: 69-75) edici (agent), etkilenen (patient), deneyimci (experiencer), konu (theme), hedef (goal), kaynak (source), yer (locative), yararlanıcı (benefactor), araç (instrument), iye (possessor), kurulan (constructum), yıkılan (destructum), neden (reason) 13 rolden oluşan bir liste sunar.

Doğan (2011: 67-77) eden (agent/actor), etkilenen (patient), konu (theme), deneyimci (experincer), içerik (content), alıcı (recipient), uyarıcı (stimulus), sebep (cause/r), hedef (destination), kaynak (source), yer (location), amaç (purpose), araç (instrument), ürün (product), materyal (material), faydalanan (beneficiary), söyleyen (sayer), söz (verbiage), mevzu (topic), güç (force), değer/nitelik (attribute), güzergah (path), zaman (time), durum (manner), miktar (asset) ve süreç olmak üzere 26 rolden oluşan bir liste sunar.

Çalışmamızda durum dilbilgisi yaklaşımından hareketle +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyelerin mantıksal yapıda yüklendikleri kaynak, sebep, güzergah, uyarıcı, faydalanan, içerik/konu, söyleyen, materyal, miktar olmak üzere dokuz anlamsal rol tespit ettik.

İKİNCİ BÖLÜM

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ

2.1. ADIN AYRILMA DURUMU VE +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ

“Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendinden uzaklaştığını ifade etmek için isim ablatif halinde bulunur. Ablatif hali için isim daima ek alır. Bu ek ablatif ekidir. Bulunduğu yerde fiil yerine isim ve edat da bulursa umumiyetle bir uzaklaşma ifade eder” (Ergin, 2012: 235).

+{DAn} durum biçimbirimi için araştırmacılar *ayrılma*, *çıkma/çıkış*, *kopma*, *uzaklaşma*, *ablatif* gibi terimler kullanmışlardır. Bu biçimbirimin daha çok anlamsal işlevinden hareketle yapılmış adlandırmalardır. Yukarıda Ergin’den yaptığımız alıntı da bunu işaret etmektedir. Ancak biçimbirimlerin özellikle de durum biçimbirimlerin tek bir işlevi değil birçok işlevi bulunmaktadır. Yalnızca bir işlevden hareketle yapılacak bir adlandırma biçimbirimi karşılamak için yeterli görülmediği gibi her işlev için yapılacak bir adlandırmanın da karmaşıklığa yol açması muhtemeldir. Bu konuda Dilâçar (1971), Boz (2007) ve Üstünova (2012) hemfikirdirler.

(1) “Bir aralık *evden* savuşmak da aklına geldi;” (MŞE-MA)

(2) “Bir kız *aşiretten* olmayan birine, hele de aşiretin düşmanına kaçtı mı, canıyla öder bunu.” (RB-TO)

(3) “*Açlıktan* telesidim.” (KAL)

(4) “*Niko’dan* utanacak değilsin ya?” (TB-KA)

(5) “Tufeyli olduklarını *bu hallerinden* sezme kolay...” (RHK-BS)

(6) “Karamanın kilosu 220 *kuruştan*, kıvırcık 225 *kuruştan*, sığır 192 *kuruştan* satılacaktır.” (AA-ÖY)

(7) “Elinde *mumdan* yapma çiçeklerle gelir.” (AA-TO)

Yukarıdaki örneklere baktığımızda (1)’de *evden* “ayrılma, uzaklaşma ve çıkma” gibi anlamsal ilişki kurarken (2)’de *aşiretten* “aitlik”, (3)’te *açlıktan* “sebepe”, (4)’te *Niko’dan* “uyarıcı”, (5)’te *bu hallerinden* “içerik/konu”, (6)’da *kuruştan* “miktar”, (7)’de *mumdan* “materyal” gibi anlamsal ilişkiler kurmaktadır. Sadece tek bir işlevden yola çıkarak +{DAn} durum biçimbirimi için ayrılma, çıkma veya

uzaklaşma demek onun diğer kurduğu anlamsal işlevleri yok saymak anlamına gelmektedir.

Dilâçar, +{DAn} durum biçimbirimi için, Latince aslı olan ablativus'un "ayrılma, uzaklaşma" anlamına geldiğini düşünerek, bu hale düpedüz "ayrılma hali", "uzaklaşma hali", "kopma hali", "çıkma hali" demek doğru olmayacaktır. "Çıkma", "ayrılma", "kopma", "uzaklaşma" gibi kavramlar, ablatif'in tek bir görevini anlatır, onun bilimsel tanımlamasına esas olmaz. *Bir kapıdan girdi öbür kapıdan çıktı* örneğinde *kapıdan girdi* nasıl "çıkma" kavramı ile bağdaştırılabilir. Tutulması gereken yol, bu hale "-den hali" demek ve onun türlü görevlerini göstermektir, der (1971: 95).

Dilâçara göre, bu karışıklığın biricik yolunu morfematik "görevsel şekilbilgisi" olarak görür. Gözle görülür şekli ortaya koymak, onun türlü görevlerini düzenli bir şekilde ve örneklerle öğretmek, dilde şekle bağlı olmayan görevleri de ortaya çıkarmaktır (1971: 96).

Boz'un bu konuda net bir önerisi vardır: Bir biçimbirimin temel işlevi adın herhangi bir durumunu yapmak olabilir. Ancak bu biçimbirim başka tümcelerde adın diğer durumlarından bir veya birkaçını da yapabilir. Bu durumda biçimbirimleri adlandırma da herhangi bir işlev adı değil, biçimbirimin biçimsel yapısı dikkate alınmalıdır (2007: 67).

2.2. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

+{DAn} durum biçimbiriminin oluşumu ile ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Bazı araştırmacılar +{DAn} durum biçimbirimin bulunma ve vasıta ad durumlarından, bazıları bulunma durumu ve zamir n'sinden, bazıları +{tı} zarf eki ve vasıta durumundan, bazıları bir kelimenin eke dönüşmesinden, bazıları ise cihet bildiren bir türetimlik ile bulunma durumunun birleşiminden ortaya çıktığını iddia etmişlerdir¹⁵.

¹⁵+{DAn} durum biçimbiriminin ortaya çıkışı hakkında Eraslan "Çıkma Hali (Ablativ) Ekinin Oluşumu" adlı yazısında Gabain, Bang, Ramstedt, Benzing, Poppe, Räsänen, Sinor, Kononov, Arat, Tekin ve Ergin'in görüşlerine yer vermiş, eleştirilerini ortaya koyarak kendi görüşünü izah etmiştir (1999: 381-385).

Özek ve Sağlam ise, tarihi metinlerden ve Anadolu ağızlarından hareketle +{DAn} durum biçimbiriminin vasıta ve bulunma durumu işlevinde kullanılmasının bu durum biçimbiriminin vasıta ve bulunma durum eklerinin birleşmesiyle oluştuğunu, iddia ederler (2014: 13-18).

Çalışmada asıl konumuz +{DAn} durum biçimbiriminin ortaya çıkışı olmadığından dolayı biraz da geçirdiği tarihsel gelişimine¹⁶ değineceğiz.

Duran, +{DAn} durum biçimbiriminin tarihi gelişimini üç bölüme ayırır:

“1. -da, -de, -ta, -te devresi (VIII. yüzyıl)

2. -da, -de, -ta, -te, -dın, -dın, -tın, -tin devresi (XII-XIII. yüzyıl)

3. -dın, -dın, -tın, -tin, -dan, -den, -tan, -ten (don, -dön, dun, -dün, -ton, -tön, -tun, -tün) (XIII-XXI. yüzyıl)” (1956: 48).

“Orhon Türkçesinde adların bulunma-çıkma durumu +{DA} eki ile kurulur. Adların çıkma durumu çok seyrek olarak +{tAn} eki ile kurulur: *köz+dä* yaş kalsär ‘gözler(im)den yaş gelse’; tabgaç *kağan+ta* ‘Çin İmparatorundan’; *taşdın+tan* ‘dışarıdan’” (Tekin, 2003: 113).

“+{DAn} durum biçimbirimini, Eski Türkçede y ağzında +{dın}/+{dın}, +{tın}/+{tın}; n ağzında nadiren +{tan} vs.” (Gabain, 2007: 64) şeklinde görürüz: *ada+tın, äw+tin, bulıt+dın, ilksiz+dın; bas+tan, töpü+dän.*

Karahanlı Türkçesinde, “genel olarak ünlü veya tonlu ünsüzle biten kök veya gövdelerden sonra, ünlüsünün kalınlık incelik uyumu gereği değişmesiyle +dın/+dın; tonsuz ünsüzle biten kök veya gövdelerden sonra +tın/+tin şekillerindedir. Seyrek olarak ekin +dan/+den şekillerine de rastlanır: *busıg+dın* ‘pusudan’, *kılık+tın* ‘yaptıklarından’, *berim+dın* ‘vermeden’, *iç+tin* ‘içten’” (Şahin, 2003: 260).

“Eski Anadolu Türkçesinde +{dAn}, çok seyrek olarak da +{dIn} biçimlerine rastlanır: yaradılmış bu *şerbet+den* tadısar; bargıl binüm *katum+dan*; ki söz yüce *gökler+dın* inmiş durur” (Gülsevin ve Boz, 2004: 111).

Osmanlı Türkçesinde, “+dan ve +den’dir. Birkaç klişeleşmiş kelime haricinde +dın ve +dın hiç görülmez (bu klişeleşmiş sözler de sadece eski Osmanlıcaya aittir):

¹⁶ Akbaş, +{DAn} durum biçimbiriminin başlangıçtan günümüze tarihsel gelişimini bir arada tablo halinde vermiştir (2007:169).

‘Arafat *tagın+dın* yana ‘Arafat dağına doğru’; *hatif+den* ün geldi ol karavaşa” (Duran, 1956: 51).

2.3. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

+{DAn} durum biçimbirimlerin işlevlerini sözdizimsel ve anlamsal olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki +{DAn} durum biçimbirimi adlara bir yönetim altında yüklenirler. Yönetici olan öge yönettiği adlara +{DAn} durum biçimbirimler yüklerler. Böylelikle +{DAn} durum biçimbirimi eylem-ad, ilgeç-ad ve ad-ad arasında ilişki kurar. İkincisi ise +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen adlar beraberinde bazı anlamsal roller de yüklenirler.

(1)-(7) numaralı örneklere baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen adlar *kaynak, sebep, uyarıcı, içerik/konu, miktar, materyal* vd. gibi birtakım anlamsal roller sergilerler. Ancak bu roller sadece +{DAn} durum biçimbirimine ait roller değildir. Sadece +{DAn} durum biçimbirimini, bu rollerin işlev işaretleyicilerinden biri olarak kabul etmek gerekir.

Geleneksel dilbilgisinde durum biçimbirimlerin adlara nasıl yüklendiğinden çok durum biçimbirimleri yüklenen adların kurduğu anlamsal ilişkiler üzerinde dururlar.

Bazı araştırmacılar, +{DAn} durum biçimbiriminin ayrılma durumu dışındaki işlevlerinin birçoğunu ad durumları kapsamına almaz. Mesela Hengirmen, +{DAn} durum biçimbiriminin çıkma durumu olduğunu bildirir ancak bazen ad durum eki görevinden çıkarak sebep bildiren bir ek görevini de üstlendiğini belirtir (2006: 112).

Ergin, +{DAn} durum biçimbiriminin uzaklaşma ana fonksiyonu etrafında toplanan, kesin olarak sınırlandırılmaları mümkün olmayan, gramer bakımından tam bir kaide ve ölçü değeri taşımayan, belirli bulunmayan, yanındaki fiile bağlı çok hususi fonksiyonları: çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkip, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasita, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, ürküntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, noktainazar vs. şeklinde sıralar (2012: 235).

Dilâçar, +{DAn} durum biçimbiriminin geçiş, neden, bilgisi bulunmak, apansız, durum süresi, çeşitleme, yakın geçmiş, madde, sınıf, araç, kaynak, kıyaslama, hakkında, zaman, paha esası, nahiye, nitelik, menşe, izlemek, taraf, birlik, süre, topluluk, -sız değeri, önce, aşamalı, aşırılık, tarz vs. 30 kadar görevi olduğunu belirtir (1971: 95).

Burada dikkat edilmesi gereken husus Ergin ve Dilâçar'ın saptamış oldukları işlevler sadece +{DAn} durum biçimbirimine ait olarak kabul edilmemelidir. Bu işlevler başka biçimbirimlerle de gerçekleştirilebilir. +{DAn} durum biçimbirimi yukarıdaki ad durumlarını gerçekleştiren işlev işaretleyicilerinden birisi olarak kabul etmek gerekir.

2.4. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNDE EŞBİÇİMLİK

“Bir biçimbirimin aynı anlam ve görevi taşıyan, ancak sesçe başkalığı olan değişik biçimine eşbiçimlik (allomorph) denir. İlk kez E.A. Nida'nın kullandığı bu terim, görevsel sesbilimdeki phoneme-allophone ilişkisine koşut bir ilişki yansıtmaktadır” (Aksan, 2007: 112).

Türkçede eşbiçimlik kavramının örneklerine sıkça rastlarız. Türkçenin eklemeli bir dil olması dolayısıyla eklenen biçimbirim, kendinden önceki biçimbirime göre şekillenir. Özellikle Türkçenin ses uyumu (ünlü-ünsüz uyumları) kuralları bunda etkilidir. Ekin bünyesindeki ünlü ve başındaki ünsüze göre iki, dört, sekiz şekli bulunur.

Günümüz araştırmacıları eşbiçimlik için, *biçimbirimsel değişke, bağlı dal biçimler, biçimbirimcik, altbirim(cik), biçimcik, alt biçimbirim, üst sesbirim, çevresel biçim, çok şekillilik, çevre bağımlı çeşitlenmeler* gibi birçok terim kullanmaktadırlar¹⁷.

+{DAn} durum biçimbirimi ünsüz uyumu ve ünlü uyumundan dolayı dört eş biçimlidir: +{dan}, +{den}, +{tan}, +{ten}.

¹⁷ Aksan (2007), Adalı (2004) *eşbiçimlik*; Toklu (2007), Vardar (2007), Günay (2007), Huber (2008) *biçimbirimsel değişke*; Karaağaç (2013) *bağlı dal biçimler*; İmer, Kocaman ve Özsoy (2011) *biçimbirimcik, altbirim(cik)*; Boz (2007), Uzun (2006) *biçimcik*; Demirci (2014) *alt biçimbirim*; Demircan (2013) *çevresel biçim*; Ergin (2012), Korkmaz (2003) *çok şekillilik*, Yüksel (2006), *çevre bağımlı çeşitlenmeler* terimini kullanmıştır.

Kalın ünlü ile biten adlardan sonra +{dan}, ince ünlü ile bitenlerden sonra ise +{den} getirilir:

(8) “Üç yılda iki *kocadan* boşandı.” (AA-ÖY)

(9) “Ay, bu kadın *İngilizceden* de çakıyor mu?” (RHK-BS)

Ötümsüz ünsüzle biten, son ünlüsü kalın olan adlardan sonra +{tan}; son ünlüsü ince olanlardan sonra +{ten} getirilir:

(10) “– Beni dövüyordu, *yurttan* attıracağını söylüyordu.” (AK-MS)

(11) “Orduyu *siyasetten* çekin” (KT-YS)

Öümlü ünsüzle biten, son ünlüsü kalın olan adlardan sonra +{dan}; son ünlüsü ince olanlardan sonra +{den} getirilir:

(12) “O vakit bu neferleri *hristiyandan* devşirirlermiş.” (YKB-SH)

(13) “Usturayı *elimden* kaçırdım, yanağımı kestim.” (GTS)

Sonu ünlü ile biten iyelik biçimbirimlerinden ve adılardan sonra adıl +{n}’sinden sonra eklenir:

(14) “Mebrure Behiç’in bu *hareketinden* müteessir oldu.” (PS-SK)

(15) “Hastalık bana *ondan* geçti.” (GTS)

2.5. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN SÖZCÜKLERDEKİ DİZİM SIRASI

Türkçede durum biçimbirimlerin sözcük kök ya da gövdelerine geliş sırası genellikle türetimliklerden sonradır. Bazı sözcüklerde bu sıra değişebilmektedir. +{DAn} durum biçimbirimi almış sözcük, kalıplaşmış bazı yapılar dışında devamına başka hiçbir biçimbirim almaz. +{DAn} durum biçimbirimini genellikle sözcük sonunda yer alır. Kendisinden sonra ise aitlik, soru ve bildirme biçimbirimleri gelir:

(16) “Oysa geleceklerindeki ölümün *şimdidenki* korkularında” (ÖA-BSM)

+{DAn} durum biçimbirimini türetimlik işlevinde karşılaştığımız yapılarda diğer türetimlik ekleri gibi üzerine başka ekleri de alabilmektedir:

(17) “Ama buna *içtenlikle* pişmanım.” (AB-BYŞ)

Bazı yapılarda türetim işlevinde kullanılırken durum eki gibi iyelikten sonra geldiği gibi 3. teklik iyelikten sonra adıl {n}’sini istediği yapılarla da karşılaşırız:

(18) “Kısa şiirlerimde daha bir *kendiliğindenlik* vardır.” (EC-GDA)

(19) “Amacı, aracı, süreciyle, doğal *kendiliğindenlikle* başlayıp sona ererdi istekler.” (NU-DGE)

Bazı yapılarda ise +{DAn} durum biçimbiriminin hem türetimlik hem de işletimlik işlevinde kullanıldığı yapılara da rastlamak mümkündür:

(20) “*Sıradanlıktan*, basitlikten nefret ederdi.” (İA-İKG)

(21) “Yazacaklarım içtenlikten uzak olmasın istiyorum,” (İA-İKG)

2.6. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN DİĞER DURUM BİÇİM BİRİMLERLE DEĞİŞMESİ

Durum biçimbirimlerin eski dönemlerden günümüze kadar birbirlerinin yerine kullanıldığını sıkça görürüz. Bunun sebebi tam olarak kestirebilmek mümkün olmamakla birlikte bazen değişmenin¹⁸ olduğu yapılarda anlamın da değiştiği görülmektedir. Ancak bu her yapı için geçerlidir anlamına gelmemelidir. Lehçe farklılıkları ve ağız özellikleri bu tür ikili kullanımları ortaya çıkarabilmektedir.

Boz’a göre, temel işlevleri belirli bir ad durumu yapmak olan bir biçimbirim, bir başka ad durumunu yapması, diğer biçimbirim yerine kullanıldığı anlamına gelmemelidir. Çünkü biçimbirimler birer araçtır ve işlevleri birçok etkene göre değişebilir. Bu durumda söz konusu etkenlere göre şekillenen değişik dil çevrelerinde, biçimbirimlerin işlevleri az çok çeşitlilik ve değişiklik gösterebilir. (Boz, 2007: 83).

Demirci, durum eklerinin birbiriyle değişmesinin sebeplerini sıralarken bunların aniden ortaya çıkmadığını bunun eski Türkçede örneklerinin bulunduğunu hatta yazıya geçmeden önce belirtilerinin olduğunu ve bu meselenin teorik olarak derin yapı ve yüzeysel yapı, otonom olmayan durum ve fiillerin hal eki tercihleri bakış açılarından daha derin bir biçimde incelenmesi gerektiğini, söyler. (2007: 137).

¹⁸ Durum biçimbirimlerin birbirlerinin yerine kullanılmasına İlker (2013) *değişme*, Demirci (2007) ise *nöbetleşme* terimini kullanmaktadır. Biz çalışmamızda bu tür yapılara *değişme* terimini kullanacağız.

İlker, “Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış” adlı yazısında değişmelerin, hem fiilin süreç tipi ve bu tipteki diğer fiillerle ilişkisi ve anlam yükü büyük ölçüde etkili olmakta hem de nesne ve tümleçler üzerindeki tamlayıcıların birbiri üzerine taşınması ve bazı durumlarda tek bir tamlayıcıya dönüşmesi etki etmekte olduğunu, belirtir (İlker, 2013: 646)

Biz bu başlıkta +{DAn} durum biçimbiriminin diğer durum biçimbirimlerle değişmesinin sebepleri üzerinde durmayıp günümüz metinlerinden hareketle örneklendirmeye çalışacağız (geniş bilgi için bk. 4.2.):

+{I} ~ +{DAn} değişmesi:

(22) “Bu kez de makarna, sarmalarda şansını arayan *Aliço'nun paçasından* kaparak doğrulur.” (SB-BŞM)

(23) “Gözleri yaşararak *karısının ellerinden* öptü,” (MŞE-MA)

+{A} ~ +{DAn} değişmesi:

(24) “*Polisten* sormuş, bir haber yok.” (MŞE-AVK)

(25) “Atıldı ama, ben hemen *bileğinden* yapıştım.” (OCK-Ç)

+{DA} ~ +{DAn} değişmesi:

(26) “Daha küçük yaştan bu dükkâna kapatmış,” (NC-SY)

(27) “Oysa geleceklerindeki ölümün şimdidenki korkularında” (ÖA-BSM)

(28) “Turhan liseyi son sınıftan bırakmış, batmış bir tüccar oğluydu.” (OK-AY)

+{IA} ~ +{DAn} değişmesi:

(29) “Yalnız *yabancı dilden* yazmalısın ki yabancı bir dergide yayımlansın çalışman, emeklerin boşa gitmesin.” (OA-BBAR)

(30) “Derenin oyuk yerlerini *ince elekten*eledi.” (FB-T)

2.7. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNDE EKONOMİ

Dilde en az çaba yasası, en kısa yolla kendimiz ifade edebilmektir. Anlamı bozmadığı ya da değiştirmedığı sürece dilde bir takım tasarruflara başvurmaktaız.

Kozirev, dilde ekonomi için cümle içinde aynı sentaktik işlevi gören iki, üç veya daha fazla ögenin (özne, yüklem veya tümleç) ortak bir eki 'paylaşması' durumudur, der (2005: 93).

+{DAn} durum biçimbiriminin de bazen yüzey yapıda yer almadığını görürüz. +{DAn} durum biçimbirimi yüklenmiş birden fazla adın peş peşe geldiği ve bağlandığı yapılarda sıkça rastlarız:

(31) "Vallahi biz geberip gitmiş olsak, yüz sene sonra *evlat+Ø* ve ahfadımızdan bu parayı tahsil ederler." (RNG-ÇK)

(32) "Bu, harman yerinde yeni ayrılmış, o yılın taze buğdayı ile *yoğurt+Ø* ve sarmısaktan yapılp üzerine kırmızı biberli tereyağı gezdirilmiş, fakat buz gibi soğuk ve enfes bir çorba idi." (OCK-Ç)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜYELERİNE +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ YÜKLEYEN EYLEMLER

3.1. Zorunlu Olarak +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Üye Yapıları

3.1.1. Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Ağlamak

1. Acı, keder, pişmanlık ve bazen de sevinçten gözyaşı dökmek. (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Genç kızlar, Zehra’yı şimdi büsbütün kıskanacaklar, belki *hınçlarından* ağlayacaklardı.” (KB-DÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Ağlamaklı olmak

1. Ağlayacak gibi olmak, ağlar duruma gelmek (KAL; GTS)

ör. “Ekiptekiler, kayalığın üstündeki Akilopanta yuvalarını görünce, *heyecandan* ağlamaklı oldular.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Akmak

1. Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek. (GTS: 1. anlam)

ör. “*Üsküp şehrinin ortasından* akan Sereva kenarında köhne konaklarda otururdu.” (YBB-ÜK)

ör. “*Ovadan* akan "büyük ve bereketli bir ırmak" gibidir.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. (Sıvılar veya ufak taneli maddeler için) Bulunduğu yerden daha alçak bir yere doğru gitmek, yukarıdan aşağıya doğru düşmek (GTS: 2. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Oluklardan* sonsuz Akan su sesinde bahar geliyor.” (CST-BŞ)

ör. “Söz söylemeğe mecalim kalmamıştı, fakat bu sual üstüne ifrit kesildim; *başımdan* akan kanlar, gözlerimi örtüyordu.” (YKK-MSH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

3. Sıvı bir madde bir yerden çıkmak. (GTS: 3. anlam; KAL: 2 anlam)

ör. “Sular *musluklardan* akacak elbet, ben yine de bir çeşme yaptırmalıyım.” (EI-KDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. *mec.* (Bir durum ve nitelik) Fazlalığından dolayı gözle görülür, hissedilir duruma gelmek, âşikâr olmak, taşmak. (KAL: 11. anlam)

ör. “*Gözlerinden* akan yeşil beni öylesine boyuyor ki, bütün yaşamım boyunca bende daima bir parça yeşil kalacak, mutlaka!..” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

5. Devam etmek, geçmek, intikal etmek. (KAL: 12. anlam)

ör. “İşte Balım Kız, Dalım Oğul, Sarıköy’lü Yunus’un hikâyesi budur ki *Porsuk Irmağından* değil, *Türkçenin bal ırmağından* akar:” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Aksetmek

1. Ses bir yere çarpıp geri dönmek, yankılanmak, yankı vermek. (GTS: 1. anlam)

ör. “*Sofadan* akseder: Gel... / *İçten* aksederler: Gel...” (AMD-Ş)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Anımsamak

1. Bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek, hatırlamak (GTS; KAL)

ör. “*İstanbul'dan* anımsadığım çok az şey vardı: Vefa semtindeki evimiz.”

(DÖ-GYKK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Anlamak

1. Bir şey hakkında bilgisi bulunmak (GTS: 6. anlam; KAL: 11. anlam)

ör. “– Arkadaşlar, *metreden* anlar mısınız?” (KT-Gİ)

ör. “Ne anlarız *sanayiden*, ne anlarız *ticaretten*...” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. Yarar sağlamak (GTS: 7. anlam; KAL: 10. anlam)

ör. “İşin evveliyatını bilmeyen ırgatlar *bu tekliften* bir şey anlayamamış, hayrette kalmışlardı.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

3. (Bir şey, ne gibi kelimelerle) Zevk almak (KAL: 9. anlam)

ör. “Kendini aşka veren ruh *acıdan* ne anlar,” (FNÇ-HD)

ör. “Sen *Shakespeare'den* ne anlarsın!...” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

4. (Bir şey, bir hal bir kimseye) Tesir etmek, hitap etmek. (KAL: 12. anlam)

ör. “Alçağın teki, *iyilikten* anlamaz.” (YA-AO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Ar etmek

1. Utanmak (GTS)

ör. “Ne Allaha hayâ ettin, ne *Peygamberden* ar ettin.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Aralanmak

1. Gitmek, uzaklaşmak, yanından ayrılmak. (GTS: 3. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Oğlan *köyden* aralanır bir zaman...” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Arlanmak

1. Utanmak, sıkılmak, hayâ etmek (KAL, GTS)

ör. “Hacer kim bilir nasıl arlanacaktı *bacaksız kocasından*.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Artmak

1. Yeterince kullanıldıktan sonra fazla gelip geriye kalmak (KAL: 5. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Karı koca yemedik, içmedik, sabah akşam nerde kimin tarlasında iş varsa gittik, *dişten tırnaktan* artırdık, zorla üç beş kuruş sahibi olduk!” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Aşmak

1. Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Şafakla birlik, sabahın moru, kızılı, dumanlı beyazıyla birlik atını *dağdan* aşırıldı.” (MM-LM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. Üzerinden atlamak (KAL: 3. anlam)

ör. “Yan dönüp *üstünden* aşırıldı o ağırlığı.” (AÖ-PS)

ör. “Sümgü hücumuna kalkan Türk askerleri, Çinlilerin cesetleri *üzerinden* aşarak, muharebe meydanında zaferden zafere koştı.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

3. Geçmek, geçip gelmek. (KAL: 7. anlam)

ör. “Hele Balım Kız, hele Dalım Oğul, şimdi gündüz gece, tünellerden geç» *köprülerden aşı,*” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Atlamak

1. Bir engeli sıçrayarak veya fırlayarak aşmak (GTS: 1. anlam; KAL: 6. Anlam)

ör. “Lisedeyken, *duvardan* atlayıp Gülhane Parkı'na tüyüşümüzü, Şehzadebaşı sinemalarına gidişimizi, Altınyuva Kıraathanesi'nde tavla oynayışımızı bile, unutmuşuz sanki.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. Yüksek bir yerden, bir taşıttan, bir binek hayvanından inmek (GTS: 7. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Paşa *arabadan* atlayıp karşıdaki arabaya yaklaştı.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Atmak

1. Terk etmek (GTS: 28. anlam; KAL: 25. anlam)

ör. “Bu söz üstüne, korkuyu *dallarından* atıp işlerinin başına geçmişler;” (ECG-EZİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Avdet etmek

1. Evvelce bulunduğu yere veya duruma geri dönmek (KAL; GTS)

ör. “Devlet taraftarları, *Avrupa'dan* avdet etmişler, inkılapçılık âleminde âdeta iflas eylemişlerdi.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Azmak

1. Baştan çıkmak, doğru yoldan sapmak, sapıklığa, dalâlete düşmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Gelini bozan, kocasının *yoldan* azması, içmesi, dayak atması, kadını horlayıp canını yakmasıdır.” (MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. İki ayrı cinsin birleşmesinden meydana gelmek, melez olmak (KAL: 10. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Katır, *atla eşekten* azmış bir hayvandır.” (GTS)

ör. Bu koyun *merinosla kıvırcıktan* azmıştır (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Bağışlanmak

1. Bağışlama işine konu olmak, affa uğramak, affedilmek, affolunmak (GTS; KAL: 2. anlam)

ör. “«Bizim birader bu sabah *serkurenalık görevinden* bağışlandı» deyince, şipşak elini bırakıp yanından ayrılır.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Bahsetmek

1. (Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak (KAL; GTS)

ör. “Dağınık *misralardan, beyitlerden, kıtalardan* bahsetmesem [söz etmesem] daha iyi olur.” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Başlamak

1. Ortaya çıkmak, başlangıç noktası oluşturmak, teessüs etmek (KAL: 3. anlam)

ör. “Biz *sıfırdan* başladık alınımız teriyle hilemiz yok çok şükür hesabımız apaçık” (HT-KAD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Bayılmak

1. (Açlık, gülme, sıkıntı, yorgunluk vb.) Bir hâlin etkisini üzerinde şiddetle hissetmek, bu etkiyle kendinden geçecek gibi olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Sevinçten* bayılanlar olmuş.” (AA-ÖY)

ör. “*Gülmekten* bayılıyordu.” (MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Belirmek

1. Meydana çıkmak, görünmek, zuhur etmek, tezahür etmek. (KAL. 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Yıldız'ın bal rengi gözlerini ve *muslin elbisesinden* beliren vücut kıvrımlarını düşünmüştü.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Belli olmak

1. Anlaşılacak ve görülecek şekilde meydana çıkmak, âşikâr olmak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “*Perdelerden belli oluyordu.*” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Bezmek

1. Bezgin duruma gelmek, bezginlik getirmek, bıkip usanmak (GTS; KAL

ör. “*Bu sorgudan bezen Maamıt Bey, sonunda gerçeği söyledi.*” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Bıkmak

1. İstemez duruma gelmek, ondan usanmak, bezmek, bîzar olmak, gınâ gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Gelin yaklaşın dalgalar yanıma bıktım *insanlardan, şehirlerden* bıktım!” (CK-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Dayanamaz, çekemez duruma gelmek, bezmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bizler yabancı olduğumuz için oradaki köylüler bizim kızları kaçıyorlar, bagzıları da *bu hayattan* bıktığı için gönüllü kaçıyorlar çoğu.” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Bitmek

1. Çok yorulmak, kuvveti ve dayanacak gücü kalmamak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Açlıktan uykusuzluktan* bitmiş, iki parmak sakalıyla adamlıktan çıkmış.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Bizar olmak

1. usanmak, bıkmak (GTS)

ör. “Hastalığından sonra, babası ısrarla rüyasına giriyor ve *bu hatırrattan* bizar oluyor,” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Boşalmak

1. Dışarıya akmak, dökülmek (GTS: 2. anlam)

ör. “Kaldırıp kusturabilseydiniz ciğerde patlayan *damardan* boşalan kanı, dışarı atabilseydi..” (PC-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Boşanmak

1. Karı ve koca mahkeme kararı ile birbirinden ayrılmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Üç yılda *iki kocadan* boşandı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

2. Sıyrılmak, kurtulmak (GTS: 7. anlam; KAL: 7. anlam)

ör. “Bu kız, *zincirinden* boşanmış şehvetiyle, adamı adeta dövüyor.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. (Kan, su, ter, yağmur, yaş gibi şeyler için) Birdenbire ve şiddetle akmak, dökülmek (KAL: 2. anlam)

ör. “*Burnundan* boşanan kan zor dindi.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. (Baskı altında bulunduğu yerden) Dışarıya fırlamak, çıkmak, kurtulmak (KAL: 4. anlam)

ör. “Önce Galata Sarayı oğlanları ekim ayı başlarında bir gün *kışlalarından* boşandılar, Galata'dan kayıklara dolup İstanbul tarafına geçtiler.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Bozmak

1. Durumunu veya şeklini değiştirmek, başka bir şekle sokmak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Kadırga öğrenci yurduunun 'Sibirya Koğuşu' adını verdiğimiz *Amerikan ordu barakasından* bozma bölümünde, bir ranzada yatıyordum.” (OK-Bİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Bunalmak

1. Nefes almakta zorluk çekmek, boğulur, tıkanır gibi olmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Biçare küçük göğsü *havasızlıktan* bunalıyordu.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Çok sıkılmak, sıkıntı ve çaresizlikten şaşkın duruma gelmek, darlanmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sanırım bu efsaneler, *yaşamın zorluklarından* bunalmış olan, kimi insanlar için bir kaçış yeri ya da sığınak oluyor.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Caymak

1. Karârından veya sözünden dönmek, vazgeçmek, sarfınazar etmek (KAL; GTS)

ör. “Son zamanlarda, ne olduysa, *namazdan* caydı.” (MAE-S)

ör. “Öğleye kadar tele fon edilmezse *sözüm*den cayabilirim.” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Cıvmak

1. Hızla giden bir şey bir yere çarpıp yön değiştirmek, sekmek, sapmak, inhiraf etmek. (GTS: 1. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Kurşun da taşa değmiş, sonra *taştan* cıvmış, Dursunhacı'yo değmiş.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Coşmak

1. Duygu, düşünce ve fikirlerini kuvvetle ve heyecanla dışa vurmak, galeyana gelmek, huruş etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bir kısmı *İstanbul Dârülfünûnu'nun Felsefe şubesinden* coşmuşlardır.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Heyecanlanmak, içten içe kaynamak, aşırı duygulanmak (GTS: 3. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Mahalleliden babacan bir efendi, *kemanın sesinden* coşmuş olacak ki.” (MŞE-BN)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Çağlamak

1. *mec.* Coşkun bir şekilde ortalığı kaplamak, coşmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Engürü üzümleri sarkarken bir iş türküsü her *bir işlikten* çağlayıp gidermiş.” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Çakmak

1. *argo*. Sezmek, fark etmek, anlamak (KAL: 8. anlam; GTS: 7. Anlam)

ör. “*Gözümüzden çakardı gönlümüzden geçeni, / Serilirdi kız gibi altımızda denizler.*” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. *argo*. Bilgisi olmak, anlamak (GTS: 9. anlam; KAL: 10. anlam)

ör. “Siz program işi konuşacaksınız, ben ise *ondan* çakmam!” (MŞE-K)

ör. “Ay, *bu kadın İngilizceden* de çakıyor mu?” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

3. *argo*. (Sınıfta veya imtihanda) Kalmak, başarılı olamamak (KAL: 11. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “Öğrenciliği boyunca *matematikten* çakmış biri, her akşam kasa defteri yazıyor,” (İA-İKG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Çarpmak

1. Görür görmez ilk anda tesir etmek, etkisi altına almak (KAL: 11. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “TEO'ne dönerken, arabada, 'Halkın Sesi'nde çıkan fotoğraflar, gözlerinin önüne gelmişti: flaşın çığ aydınlığında, yüzü *öfkeden* çarpılmış,” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Çatlamak

1. Aşırı yemekten, içmekten, yorgunluktan, ağlamaktan ölecek duruma gelmek veya ölmek (GTS: 3. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Sen *susuzluktan* çatlıyorsun mesela Çeşmenin umurunda mı?” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. *mec.* Hissettiği bir hâlin etkisine dayanamayacak duruma gelmek, bir hâli dayanamayacak kadar kuvvetle hissetmek (KAL: 4. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Hazır olanlar içinde, dinleyen ve *sabırsızlıktan* çatlamanlar da vardı.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Çekilmek

1. (Bir işten) Kendi isteğiyle ayrılmak (KAL: 48. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Adalet Bakanlığında* çekildiğinizi bütün gazeteler yazıyor.” (FO-KA)

ör. “Onlar beni müfettişlikten azlediyorlar, ama ben de *canım kadar sevdiğim mesleğimden, askerlikten* çekiliyorum.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Daha önce ilgilendiği bir şeyle artık ilgilenmez olmak, o şeyden kendini çekmek (KAL: 49. anlam; GTS: 12. anlam)

ör. “Bilimcilerin bir bölümü, coşkuya kapılıp, kimyasal silahları etkisiz kılmaya yönelik, *araştırma projesinden* çekilip, gönüllü olarak, bu yeni konuya odaklandılar.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Çekinmek

1. Saygı, korku, utanma vb. duygularla bir şeyi yapmak istememek, kaçınmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Kaymakam'dan* çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle nerdeyse toptan aram açılacaktı canım.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Çekmek

1. Güç durumlara dayanmak, katlanmak (GTS: 10. anlam; KAL: 74. anlam)

ör. “Hiçbir şeyden çekmedi dünyada / Nasırdan çektiği kadar.” (BN-DY)

ör. “Neden yüksek tansiyondan çekti yaşamı boyunca?” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Çıkmak

1. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek (GTS: 4. anlam; KAL 2. anlam)

ör. “Bir yıllık da kirayı peşin verdiğimizden *evden* çıkamazdık.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Süresi dolduğunda ayrılmak (GTS: 5. anlam; KAL 3. anlam)

ör. “Daha sekiz ay olmuştu *cezaevinden* çıkmalı.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek (GTS: 12. anlam; KAL: 18. anlam)

ör. “Olmalı ya, kızın *çocukluktan* çıkıp erişkinliğe varmasına en çok altı yeti yıl var.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. (Yüksek bir yere varmak için) Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak (KAL: 26. anlam; GTS: 13. anlam)

ör. “Sofada annesine yardım eden genç kızın, ben *merdivenlerden* çıkarken kaçtığını, annesinin onu azarlayışından anladım.” (KB-DÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

5. Etrafa yayılmak, dağılmak (GTS: 25. anlam; KAL: 20. anlam)

ör. “Öyle bir keyif duymuştum ki, *egzostan* çıkan buharın bacağımı yaktığını, ancak motosikletten inip yarayı görünce fark etmiştim.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

6. Unutmak (GTS: 46. anlam)

ör. “*Hatırdan* çıkarmayın beni;” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

7. Bir şeyin düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik, kötü bir duruma girmek (GTS: 52. anlam)

ör. “Ben *benden* çıktım sevdalanınca.” (RB-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

8. (Ödenmesi gereken bir şey) ... Tarafından ödenmek, karşılanmak (KAL: 19. anlam; GTS: 55. anlam)

ör. “Sonradan anladı ki para almıyor, çoklarının da ilaç paraları Kadri Bey'in *cebinden* çıkıyor.” (MŞE-HP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

9. Çalışmakta olduğu işi bırakmak, ilgisini kesip ayrılmak (KAL: 4. anlam)

ör. “Bir işçinin işe alınmasına ve *işten* çıkarılmasına İşçi Meclisi karar verecekti.” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

10. (Okul, kurs vb. bir öğretim kurumunu) Tamamlayıp bitirmek, mezun olmak (KAL: 7. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Benim karımı düşün, okula gidemeyen oğlumu düşün, *okuldan* çıkıp iş bulamayan kayınbiraderimi düşün,” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

11. Doğmak, kaynaklanmak, neşet etmek (KAL: 8. anlam)

ör. “*O fikirden* çıkan eserler meydandadır.” (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

12. (İçinde bulunduğu güç durumu) Yaşayıp geçirmiş olmak, geride bırakıp kurtulmak (KAL: 9. anlam)

ör. “Yeni bir ulusal *savaştan* çıkışın şiiri yazılmalıydı, ona katılan insanlar bu şiirde kendilerini görmek, yaşayanlar kendi yaşamlarının destanını okumak isterlerdi, genç kuşak da bu efsaneyi hiç olmazsa, sayfa üstünde görmeliydi.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

13. Yetişmek (KAL: 12. anlam)

ör. “*Aydın’dan* incir, Bursa’dan şeftâli çıkar.”,

ör. “*Kayseri’den* tüccar çıkar.”

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

14. Sonuç olarak belirlemek (KAL: 14. anlam)

ör. “*Bu karışık düşüncelerden* çıkan birkaç düzayak sonuç vardı.” (BK-ÖM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

15. Bulunmak, bulunduğu tespit edilmek (KAL: 15. anlam)

ör. “Eskicizade'nin *kabrinden* hiçbir şey çıkmamış.” (SFA-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

16. Dışarıda bırakılmak, silinmek, kaldırılmak (KAL: 16. anlam)

ör. “*Bordrodan* çıkmak.”, “*Listeden* çıkmak.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

17. Dışarı fişkırmak, akmak (KAL: 17. anlam)

ör. “Mehmet *açılan konserve kutusundan* çıkan suya ve çok güzel bir aklıkla bölünen dilimlere baktı.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

18. (Haber, mektup vb. için) Gelmek (KAL: 21. anlam; GTS: 49. anlam)

ör. “*Rasim Bey'den* haber çıkmadı.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

19. (Lâf, sır, söz) Duyulmak, yayılmak [Daha çok olumsuz şekli kullanılır] (KAL: 22. anlam)

ör. “*Ağızdan* tek laf çıkmayacak.” (AB-BYŞ)

ör. “Bilirim *sizden* sır çıkmaz.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

20. (Bir makam tarafından) Karar altına alınıp bildirilmek (KAL: 23. anlam; GTS: 17. anlam)

ör. “*Müdürden* izin çıkmak.” (KAL)

ör. “*Bakanlıktan* tâyini çıkmak.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

21. (Yapılan bir haksızlığın) Kötü karşılığı daha sonra görülmek (KAL: 24. anlam)

ör. “Haram yedi, *evlâdından* çıktı.”

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Çıldırmaq

1. Bir hâlin, bir duygunun şiddetinden dolayı kendinden geçecek duruma gelmek (KAL: 3. anlam)

ör. “*Hayretten* çıldıracağ gibiydim.” (AHT-H)

ör. “*Acıdan* çıldıracaktım.” (YKB-KGK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Çocuğu olmak

1. çocuğu doğmak (GTS)

ör. “*Genç bir aktris olan üçüncü karısı Harriet Bosse'den* de bir çocuğu oldu.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Çöplenecek

1. Kendine açıktan ufak tefek çıkarlar sağlamak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Sivaslı tıknaz müteahhidin avukatın karısından* çöplendiğini, köşe başındakilerin yırtık kızlarını, Mersinli bir zengine bakire diye yutturduklarını bütün teferruatıyla öğrenmiş,” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Dağılmak

1. Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak (GTS: 1. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “*Konaktan* dağılan teyzeler öldüler; teyzezadeler, hatta kardeşler birbirini unuttular.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Yayılmak (KAL: 8. anlam)

ör. “*Etraftan* burnunuza gelen bu mezarlık kokusu işte *bu yapraklardan* dağılıyor.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Damlamak

1. İçindeki damla damla akıtmak (GTS:2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Mutfaktaki musluktan arada bir su damlıyordu.” (ÇA-BAG)

ör. “Enver Paşa'nın pomatlı Alman bıyıkları, üstündeki *mübarek gözlerinden* yaş damlamaktadır.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Dava etmek

1. hukuksal korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurmak (GTS; KAL)

ör. “Saime'nin kocası bir hamam hissesi için *valide merhumdan* on beş sene dava etti, sonra biz kardeşler ele birbirimize düştük, bilmem...” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Davacı olmak

1. Bir kimseden şikayetçi olmak (KAL; GTS)

ör. “Sonnadan duyduk ki mamın hokümat icracı da mazifeye müdahaleden *kumardan* davacı olmuş!..” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Delirmek

1. Bir hâlin, bir duygunun şiddetinden dolayı kendini zapt edemez duruma gelmek (KAL: 2. anlam)

ör. “Bir İngiliz savaş muhabiri, çok fazla içiyor ve delirium tremens olacağı, yani *alkolden* delireceği korkusu içinde yaşıyormuş.” (MU-BDA)

ör. “Şaşkına dönen, *öfkeden* deliren mutasarrıf ne yapacağım, ne edeceğimi bilemiyordu.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Doğmak

1. (İnsan veya hayvan yavrusu) Gününü tamamlayıp ana karnından dışarıya çıkmak, dünyaya gelmek, tevellüt etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Uçacak kız *anasından* doğmamış daha bizim köyde!” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, tulû etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Dağ ardından* doğan mehtap gibi vurdu suya.” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Var olup ortaya çıkmak, zuhur etmek (KAL: 3. anlam)

ör. “*Güzel İzmirimizin baktığı o güzel denizden* doğmuştur ilk bilgeler, sevgili Balım Kız, Dalım Oğul.” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. (Fikir, his, hayal, düşünce vb.) İnsanın zihninde veya gönlünde birdenbire belirmek, sânih olmak (KAL: 4. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Ah, o vakit *onun sarı saçlarının perişanlığı içinden* doğacak sevginin bir gecelik ömrünü de, sonsuzluk kadar uzun bulacaktım.” (KB-DÇ)

ör. “Hepsi de ruhlarını *bütün bu güzelliklerden, mehtaptan ve sazdan* doğan hülyalara açmışlar,” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

5. Bir sebebin sonucu olarak meydana gelmek, neşet etmek (KAL: 5. anlam; 4. anlam)

ör. “Recep Bilginer'in de belirttiği gibi, ülkemizdeki büyük gazetelerin en büyük sıkıntıları *ülkeminin coğrafik konumundan* doğmuştur.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Dolaşmak

1. Doğru gitmeyip yolu uzatmak (GTS: 2. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “Kendisini yine şaşırtacak kadar kısa bir zamanda Havran'a geldi ve şehre girmeden, *mezarlığın kenarından* dolaşarak, çayın öbür yakasına geçti.” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. Geçerek gitmek veya gelmek (KAL: 9. anlam)

ör. “Reşit Bey'i otomobile alınca, *Vefa'dan* dolaşıp Kumkapı'ya inen yokuşun başında bıraktılar...” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Donmak

1. Yaşamını yitirmek, soğuktan ölmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Ya bir yerde *soğuktan* donup öldü, ya canavar paralandı!” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Çok üşümek (GTS: 3. anlam; KAL: 5. anlam)

ör. “Yorgunum, *soğuktan* dondum.” (GA-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

3. *mec.* Hareketsiz kalmak, hareket edemez duruma gelmek (KAL: 6. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Siz, mesafe içinde, *dehşetten* donmuşsunuzdur.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Dönmek

1. Sapmak, yönünü değiştirmek (KAL: 9. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Bugün, Asım *kapıdan* dönüp gidince, Atiye Hanım ağlamış, mutlaka onu buldurmak istemişti.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. Başka bir şey hâlini almak, dönüşmek, inkılâp etmek (KAL: 13. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Ben o çocukmuşum; israftan, delilikten, *serserilikten* dönmüşüm gibi olurum yatağımın içinde.” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. (Bir yere) Geri gitmek veya geri gelmek, avdet etmek (KAL: 14. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Yirmi gün önce *yazlıktan* döndüğünde odasına pikaplı bir radyo kurdurmuştu.” (YA-AA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. (Söz, yemin, ahit vb.) Caymak, hulfetmek (KAL: 15. anlam)

ör. “*Sözünden* dönenin Allah bin belasını versin.” (HT-KAD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

5. (Din, inanç, düşünüş, fikir vb. bağlandığı ve benimsediği şeyleri) Değiştirmek, (ondan) vazgeçmek (KAL: 16. anlam; GTS: 14. anlam)

ör. “Bunun farkına varınca *hatadan* dönmeliyiz.” (AK-MS)

ör. “Dik kafalı olmadığı, her önerisini anlayışla karşıladığı için *Yahudi'den* dönme ihtiyar papazdan hoşlanıyordu.” (NN-DM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Duygulanmak

1. Bir şey karşısında gönlünde iyi ve ince duygular uyanmak, coşmak, hislenmek, mütehassis olmak (KAL; GTS)

ör. “İki şair arkadaşım, *Yugoslavya Notları'ndan* duygulanarak iki güzel şiir yazdılar.” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Düşmek

1. Atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak (GTS: 9. anlam; KAL: 25. anlam)

ör. “Kitabın yeni baskısında buradan bir kelime düşmüş.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Makam ve mevkiinden çekilmek zorunda kalmak, ayrılmak (KAL: 23. anlam; GTS: 20. anlam)

ör. “Paşa *Reislikten* düştükten sonra her gün kendisine tarize ve gizli gizli eğlenmelere sebep olan bu genç kadın ile kızına âdeta husumet ederdi.” (MŞE-HP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Kazanmış olduğu belli nitelikleri, sâhip olduğu imkânları kaybetmek (KAL: 24. anlam)

ör. “Geçen bahar *güçten* düşmüş, hiç bir işe yaramaz olmuş, köy hayvanları ile üç mevsim dağ bayır döneleyip durmuştu.” (AS-YA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Eksilmek

1. Eskisinden az duruma gelmek, azalmak, tenâkus etmek (KAL: 1. anlam)

ör. “*Benden* eksilttiğin nedir?” (GA-TO)

ör. “*Beş takkeden* eksiltme başlar, haber edemezsem maf oldum.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Yok olmak [Bu anlamda olumsuz şekli kullanılır] (KAL: 2. anlam)

ör. “*Doruktan* eksilmeyen kar duvağının altına ince bir tül olarak düşer.” (MM-LM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Emekli olmak

1. Emeklilik hakkını kazanıp işinden ayrılmak, tekaüt olmak (GTS; KAL)

ör. “Ben onun emekli olduğunu biliyordum ama *polislikten* emekli olduğunu bilmiyordum.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Emin olmak

1. İnanmak, güvenmek (GTS; KAL: 1. anlam)

ör. “Evvvelce Saide geldikçe Ferruh Bey lakırdıyı keserken sonraları, nedense, *ondan* emin olmaya başlamıştı.” (MŞE-M)

ör. “*Adaletten* emin olunuz! demekle iktifa ediyordu.” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Erimek

1. Kendini çok fazla utanmış veya üzülmüş durumda hissetmek (KAL: 6. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Karşısında *kahrından* erimekte olan adamcağıza daha fazla azap vermek istemiyordu.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Esinlenmek

1. Bir şeyden ilham almak, içine doğmak, mülhem olmak (GTS; KAL)

ör. “Bundan böyle, gene *ailemden* esinlenerek karakterler yaratacaksam, aynı adları taşıyacaklar!” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Esmek

1. mec. (Daha önce düşünülmeyen bir şeyi) Birdenbire yapmaya karar vermek, (o işi) yapma hevesine kapılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*İçinden* esti mi bir gün havay-i istiklâl?” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Etkilenmek

1. Etkiye uğramak, müteessir olmak (GTS; KAL)

ör. “Şunu söyleyeyim yeri gelmişken, ben şiiirden çok *romandan*, *öyküden*, *oyundan* etkilenmişimdir.” (EC-GDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Farımak

1. Bezmek, bıkmak, usanmak, vazgeçmek (KAL: 1. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Sakin olsam *bu sevdadan* farısam / Balsız kovan gibi bomboş olurum” (Aşık Veysel) (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Fariğ olmak

1. vazgeçmek, çekilmek, el çekmek (GTS; KAL)

ör. “*Şairlikten* fariğ olmuşken gümüş servi mazmun ile şiir söyliyerek yine şairlere ve bazan mehtapçılara karışmaktan geri durmadım.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Farksızlaşmak

1. Farksız duruma gelmek (GTS)

ör. “Ayrıca yazmanın sohbetten, *yârenlikten* farksızlaştığı bu şiir biçimi, "şairane" yi yok etmiyor, sadece değiştiriyor, eskisinin yerine yumuşak bir ironi ve hüznle karışık yeni bir şairanelik getiriyordu.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Faydalanmak

1. Kendine fayda sağlamak, yararlanmak, istifade etmek (KAL; GTS)

ör. “*Divan şairlerinden, halk şairlerimizden* faydalandığım [yararlandığım] kadar, Yahya Kemal'den, Hâşim'den ve daha yenilerden de yoluma ışık serpmiş olan şiirler hatırlıyorum.” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Fedakârlık etmek

1. azlığına katlanmak, az oluşu ile yetinmek, vazgeçmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Kağıt üzerindeki bazı şeylerin gerçekleşmesindeki zorluk, *bazı amaçlardan* fedakarlık etmemiz sonucunu getirdi.” (AD-YY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Feragat etmek

1. hakkından vazgeçmek, el çekmek (GTS; KAL)

ör. “*makamı hümayunlarından* feragat etmeğe hazır bulduklarını beyan buyurdular.” (NSÖ-AD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Feryat etmek

1. Şikâyet etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

Ör. “Hepimiz şimdi fiyatlardan, *pahalılıktan* feryat ediyoruz” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Feveran etmek

1. Fıskırmak (KAL: 1. anlam)

ör. “*Bir yanardağ tepesinden feveran eden alev şiddetiyle etrâfa akseden yakıcı, eritici sözler*” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Coşmak, galeyana gelmek (KAL: 2. anlam; GTS)

ör. “Olanca âvâzıyla haykırmak istiyor, *kalbinden* feveran eden feryâd-ı me’yûsâneyi zapta muktedir olamıyordu” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Fırlamak

1. (Bir şey) Bulunduğu yerden hızla ayrılıp çıkmak, başka bir yana doğru gitmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Kanadı *menteşesinden* fırlamış tozlu pencereye iliştim.” (OK-EK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Bir kimse) Bulunduğu yerden hızla (dışarı) çıkmak, hızla kalkmak, sıçramak, koşmak, atılmak (KAL: 2. anlam)

ör. “Kız, yüzünü örterek *çadırdan* fırladı.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Fıskırmak

1. (Sıvı veya gazlar) Basınç etkisiyle bulunduğu yerden şiddetle yukarı fırlamak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Küvetin arka yönünde, küvetin içine *ince bir borudan* su fıskırtan, yuvarlak küçük bir musluk vardı.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Bitkiler) Toprakta gür bir şekilde bitmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Ada evlerinin kapılarından* fişkiran, bahçelerde gelişigüzel göveren bu çiçeklerin adı olsun kır lalesi.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. (Bir şey bir yerde) Kendini kuvvetle hissettirecek şekilde çok bol bulunmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Karıştı Nâzım'ın türkülerine / Brecht'in / *Aklından ve yüreğinden* fişkiran türküler” (AB-YÖBV)

ör. “Tutkuların *gözlerinden* fişkırıyor.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Geçinmek

1. Kendi gereksinimlerini başkalarından sağlamak (GTS: 4. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “Dünya devrimi diye tutturdunuz, *sırtımızdan* geçiniyorsunuz.” (NHR-YGŞBK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Geçmek

1. (Devam etmekte olan bir şey) Bir safhadan başka bir safhaya girmek, yeni bir safhaya başlamak, atlamak (KAL: 13. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Şimdi yaşlandın, hamladın, *senden* geçti, diye mi bize bu yüklenişin?” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. (Bir yeri) İçinden veya üstünden yol almak suretiyle aşır geride bırakmak, boydan boya kat etmek (KAL: 23. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Kayıkçılar fırtınadan sonra *kanaldan* geçip denize çıkarlar.” (KT-Gİ)

ör. “Komutanın odasına giden yol *bu tünelden* geçiyor.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

3. Belli bir yönde belli bir yol takip etmek (KAL: 24. anlam)

ör. “Bütün yolcularla gemiciler, tam bir kargaşalık içinde, *dar koridorların soğuk labirentlerinden* geçerek, kendilerini güçlüğüle kamaralarına atıp kitlendiler.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

4. (Bir şey) Bir nesnenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmak (KAL: 25. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Köpeğin sırtından düşen kirli bezi alıp *delikten* geçerek bahçeye girdim.” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

5. Akmak, dolaşmak (KAL: 26. anlam)

ör. “Yeşilirmak geçer *topraklarımızdan...*” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

6. (Bir meclis, makam veya heyet tarafından) Kabul edilmek, tasdik edilmek (KAL: 27. anlam)

ör. “Bu arada bir kere, *denetim kurulundan* geçsin diye, arkadaşlar dün bir kopyesini yollamışlar.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

7. Bir hâle, bir işe konu olmak (KAL: 28. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Sesinin tonunu bile yükseltmeyerek, hatta zaman zaman gülümseyerek konuşuyordu; ama ben, sanki *meşdan dayağından* geçiyordum.” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

8. Vazgeçmek (KAL: 29. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Lakin senden geçersen divane olurum, *senden* geçmezsem yaşatmazlar, ne kavuşması mümkündür, ne de ayrılması.” (MM-LM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

9. Bir konu üzerinde veya bir yerde çalışmış olmak (GTS: 14. anlam)

ör. “Şimdiki tuluat artistlerinin çoğu *oradan* geçtiler.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

10. Okulda, sınavda başarı göstermek (GTS: 33. anlam; KAL: 6. anlam)

ör. “birinci sınıfa yükselenler *o kaaidelerin imtihanından* geçerek yükselirlerdi.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Gelmek

1. Doğmak, neşet etmek, hâsıl olmak (KAL: 23. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Âdem'le *Havva'dan* geldiğim doğru,” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Gelir olarak ele geçmek, sağlanmak (KAL: 25. anlam; GTS: 21. anlam)

ör. “*eski çiftliklerin ürünlerinden* gelen parayla dükkânlar yaptırılmış, alınmış.” (YA-AO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Girmek (KAL: 26. anlam)

ör. “İnsan öğrendikçe, bildikçe evrensellesin Efendi'nin *Yunancadan* geldiğini (altendis) bildikten sonra insan başka türlü düşünür.” (OA-BBAR)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. Türemek, çıkmış olmak (KAL: 27. anlam; GTS: 14. anlam)

ör. “Avrupa'da *Kürtlerle Ermenilerin aynı ırktan geldiğini* iddia eden yayınlar yapılıyor.” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

5. (Koku, ses ve sesle ilgili şeyler için) Duyulmak (KAL: 32. anlam)

ör. “Havayı birdenbire saran Çam kokusundan bilirim *Adalardan* geliyor.” (CST-BŞ)

ör. “Sözler kulağına uzaktan, sanki *başka bir odadan* geliyordu.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

6. İzlemek, takip etmek (KAL: 22. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “*Peşinden* geliyorum: laboratuvara, çarşıya, evine, yatağına...” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

7. Sonuç çıkmak (GTS: 16. anlam)

ör. “*Bu davranışlardan* ne gelir bilinmez.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

8. (Sıvılar için) Çıkıp akmak (KAL: 33. anlam; GTS: 24. anlam)

ör. “*Burnundan* kan geldi. *Musluktan* su gelmiyor.” (GTS)

ör. “*Bu musluktan* sıcak su gelir.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Gitmek

1. (İşinden veya bağlı olduğu kimselerden) Temelli uzaklaşmak, ayrılmak (KAL: 15. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bu kız *evimden* gitsin, yalvarırım.” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. *meç*. Ölmek (KAL: 24. anlam; GTS: 15. anlam)

ör. “Allah kimsenin başına vermesin, kardeş, evlerden uzak, iki kardeşi de *ince hastalıktan* gitti,” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

3. Yok olmak, eser kalmamak (KAL: 26. anlam; GTS: 14. anlam)

ör. “Bu musiki, ömrümce *kulaklarımdan* gitmeyecek!” (RNG-ÇK)

ör. “*Gözümden* gitmiyor bir an hayalin;” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Gocunmak

1. Bir şeyden alınmak (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “Binâberin Şefkati Bey arkadaşımızın *itabından* gocunduğumu ben, inkâr etsem de buna sizler inanmazsınız.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Çekinmek, kaçınmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Hem kendimizi hem de karşı tarafı olduğumuzca, zayıf yanlarımızla da kabul ediyor ve *bundan* gocunmuyoruz.” (İA-İKG)

ör. “arka planda parası puluyla söz sahibi olan kodaman çevreler *KÖY* sözcüğünden gocunmaktadırlar, eskiden olduğu gibi” (VG-GOHO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Göç etmek

1. ölmek (GTS: 2. anlam)

ör. “Altı yıl 'sonra da, 1891 yılında, *dünyadan* ve *yalisından* göç eder.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Göçmek

1. *mec.* Ölmek (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Yaşayabileceklerini yaşayamadan, yapabileceklerini yapamadan, *dünyadan* göçüp gitmiştir o insan.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Haberdar olmak

1. Haberi olmak, bilmek, öğrenmek, vâkıf olmak (KAL; GTS)

ör. “Kadın seçmediği çocuğunu sonsuza kadar göremeyecek ve *onun akıbetinden* haberdar olamayacaktır.” (ÜD-KŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Haberi olmak

1. (Bir şeyden) Haberli olmak, (o şeyi) duymuş, işitmiş olmak (KAL; GTS)

ör. “*Kübra hikâyesinden* haberi olmayan Şahinde'nin bunu öğrense bile fikrini ne dereceye kadar değiştireceği tayin edilemezdi.” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Halâs olmak

1. kurtulmak (GTS; KAL)

ör. “Çok zaman geçse bile *rahatsızlığından* halâs olacağını ummam, dedi.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Hareket etmek

1. yola gitmek, yola çıkmak (GTS: 1. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Cahit Külebi *türkülerden* hareket etmediği halde çağdaş bir Karacaoğlan kimliğindedir;” (CS-ŞDÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Havalanmak

1. Yerden ayrılıp göğe yükselmek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bahçedeki *çamdan* havalanan bir karga yere lök gibi kar parçaları düşürdü.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Hayâ etmek

1. Utanmak (KAL; GTS)

ör. “Ne *Allahtan* haya ettin, ne Peygamberden ar ettin.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Haykırmak

1. Telaş, şikâyet vb. sebeplerle yüksek sesle bağırarak (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “*Korkudan* haykırırken ağzına sığmaz sesin, / Nefesin taşmak için parçalar gerdanını.” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Hazzetmek

1. Hoşlanmak, zevk almak (KAL; GTS)

ör. “Ata Efendi, *depoya yığılı kerestelerin gece nemi ve sabah güneşi yiyerek artmış reçine kokusundan* hazzettiğini anladı.” (RHK-BS)

ör. “Ata *bu yılışık ve ağzı kalabalık heriften* hazzetmez.” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Heyecanlanmak

1. Herhangi bir nedenle güçlü, geçici bir duygulanımdan etkilenmek, heyecana gelmek, coşmak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Gülçin, *yaptığı işten* heyecanlanıp, onu aramasaydı;” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Hoplamak

1. Sevinçten, korkudan veya oyun için, bulunduğu yerde havaya doğru fırlamak (GTS; KAL)

ör. “Millî hükümetin bu başarısını duyunca *sevinçten* yüreğim hopluyor.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Hoşlanmak

1. Hoşuna gitmek, hoş bulmak, hazzetmek, sevmek (GTS; KAL)

ör. “– Uslu durun! diyorum, ben öyle *haylazlıktan* hoşlanmam.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Hoşnut olmak

1. Memnun olmak, gönlü hoş olmak, razı olmak (KAL; GTS)

ör. “*Yaşamımızdan* hoşnut olmak, gelişmemize engel değildir.” (ÜD-KŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Huylanmak

1. Kuşkulanmak, işkillenmek, pirenmek, tedirgin olmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “En ufak *patırdıdan* huylanan kazlar vakit vakit kümeslerinde hep bir ağızdan nâra atıyorlar,” (RHK-MH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. (Bir şeyden) Huzursuz olup sinirlenmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Bu bakıştan* huylanan enişte, koyu bir küfür daha sallar aralığa doğru; büyük bir yudum rakının ardından.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Hükmetmek

1. Aklına esmek (GTS: 3. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “*Nereden* hükmediyorsunuz?” (PS-SK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İbâret olmak

1. oluşmak, meydana gelmek (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “*Ölümün de bir nevi örtülmüş hayattan* ibaret olabileceği gibi.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

İçlenmek

1. Kendi kendine gizli gizli dertlenmek, duygulanıp üzölmek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Bir belediye fenerinin aydınlattığı tozlu sokağın başındaki evin muşamba perdelerinden* içlenen, her kompartımanda uyumayan yolcular var.” (SFA-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

İçtinap etmek

1. sakınmak, çekinmek, kaçınmak (GTS)

ör. “Madem ki kasabada kaldık, *her türlü hareketten* içtinap edelim.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

İğrenmek

1. (Bir şeyi kirli ve pis bulmaktan dolayı) Mide bulandırıcı bir his duymak, tiksirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Adam belki duymaz, ama o *pastırmadan* iğrenir.” (YA-AA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Aşağılık, bayağı bulmak, hoşlanmamak, nefret etmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Garip şey, *sizden* iğreniyorum.” (AHT-H)

ör. “*Papazlardan, homoseksüellerden* iğrenirim.” (EC-GDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

İmsak etmek

1. bir şeyden el çekerek nefesine hâkim olmak (GTS)

ör. “*Benden* imsak ediyor ceddime bezi ettiğini?” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İmtihan olmak

1. bilgisi ölçülmek (GTS: 1. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Şu yeni harflerden* imtihan olacağız.” (KHK-YVAH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

İmtina etmek

1. bir şeyi yapmaktan kaçınmak, çekinmek (GTS; KAL)

ör. “Türk-İngiliz Paktı'nın imzalandığı haberi henüz alınmıştı ki Stalin, *Fransa ve İngiltere ile müsellâh bir ihtilâfa girmekten* imtina ettiğini Hitler'e açıkladı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

İncinmek

1. Birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Ruhun ki içlidir, *bir ufak sözden* incinir.” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

İnfisal etmek

1. Ayrılmak, terk edip gitmek (KAL)

ör. “Dâmad Mehmed Paşa *Erzurum Beğlerbeğliği'nden* infisâl etmiş ve Anadolu'da asker sürücülüğüne tâyin edilmişti.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İnhiraf etmek

1. Sapmak, dönmek, meyletmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “*O gayeden* bilerek inhiraf eden hisler, Ziyade olsa da hattâ, telâşa yoktur yer.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

İnmek

1. (Binilen bir hayvan veya taşıttan ayrılarak) Yere ayak basmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Servisten* inince bir taksi bulup, eve varıyoruz.” (BU-GYÇ)

ör. “İbrahim *taydan* indi, oğlunu bindirdi.” (AS-YA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Bir soydan, bir aileden) Gelmek, neşet etmek (KAL: 13. anlam)

ör. “Ölen namlı devesinin dölünden iniyordu.” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Yıkılmak (KAL: 15. anlam; GTS: 10. anlam)

Ör. “Yağmurdan duvar inmiş.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

4. (Allah’ın emirleri, tebliğleri peygamberleri vâsıtasıyla kullarına) Gönderilmek, nâzil olmak (KAL: 11. anlam)

ör. “*Hak'tan* inen şerbeti içtik elhamdülillah” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İntişar etmek

1. yayılmak, dağılmak (GTS: 1. anlam)

ör. “Boş ve perdesiz kalan odalarda, *örtüsüz minderlerden* keskin bir küf kokusu intişar ediyor, boş dairelerinde hüzünengîz kış rüzgârları ötüyordu.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İstiâne etmek

1. Yardım istemek (GTS)

ör. “*Aklından, kutsiyetinden, ferasetinden* istiane ettiler.” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İstidlâl etmek

1. Delillere dayanarak bir hükme varma (KAL; GTS)

ör. “*Raporun umumi medlulünden istidlal ettiğime nazaran bendenize, haşa sümme haşa, bir nevi dalâleti cinsiye izafe etmeğe kalkmışlar.*” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İstifâ etmek

1. işinden çekilmek (GTS)

ör. “Doçentlik aşamasında iken YÖK uygulamalarıyla bağdaşamayarak *üniversiteden* istifa etti.” (FA-ZY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İstikrâh etmek

1. tiksirmek, iğrenmek (GTS; KAL)

ör. “Öyle ki, mütalâa ettiğimiz her eseri edebi, bizi *insanlığımızdan* istikrah ettirmek şöyle dursun, içimize bir inşirah, bir itminan ve nihayet bir huzuru vicdan versin.” (HT-ŞYY)

ör. bu sularda yeni türeyen buharlı ufak tefek gemilerden istikrah ediyordu, (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

İstikrâz etmek

1. borçlanmak (GTS)

ör.” Değil *Fransa'dan, hiç bir devletten* istikraz edemiyeceğiz.” (YKB-SVEP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

İstinkâf etmek

1. çekinmek, geri durmak, sakınmak (GTS)

ör. “Vatanımın başına geçirilmek teklifine mâruz kalsam bile, *bu şerefi uhdeme almaktan* istinkâf ederim.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

İşkillenmek

1. Şüpheye düşmek, şüphelenmek, işkilli duruma gelmek (KAL; GTS)

ör. “Nalbant Şevket de *İbrahim ’den* işkilleniyordu.” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

İşlemek

1. (Bir yol üzerinde) Sefer yapmak, gidip gelmek (KAL: 8. anlam; GTS: 12. anlam)

ör. “Fakat Lûtfigiller *büyücek bahçelerinin ana yola açılan kapısından* işlerlerdi.” (SFA-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Kaçmak

1. (Birinden veya bir şeyden) Kurtulmak için süratle uzaklaşmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Kendinden ve geçmişten* kaçanların sürgün yeri olan bir sığınmak!” (UK-SR)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (İzinsiz ayrılmaması gereken yerden) Gizlice ayrılmak, firar etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Oğlan *hapisten* kaçar da, gelir bizi öldürür!” (MŞE-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Karşılaşmamaya çalışmak, yüz yüze gelmek istememek, uzaklaşmak istemek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Daima *arkadaşlarından* kaçtığını, bahçede تنها köşelerde, düşünce düşünce dolaştığını görürdüm.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

4. Korkup çekinmek, göze alamamak, ihtiraz etmek (KAL: 4. anlam; GTS: 13. anlam)

ör. “Bilirim *kavgadan* kaçmaz, gücüne ziyade güvenir.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

5. (Bir şeyi) Yapmayı istememek, geri durmak, kaçınmak (KAL: 5. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Çıkıp gideceğim ama, sakın *işten* kaçtı sanmayın.” (MŞE-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

6. (Müslüman kadın) Yabancı erkeğe görünmemek, örtüsüz olarak yanına çıkmamak (KAL: 6. anlam)

ör. “*Nâmahremden* kaçmak” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

7. (Gaz ve sıvılar) Bir çatlak, aralık veya delikten dışarı sızmak, boşalmak (KAL: 14. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “*Borudan* su kaçmak.” (KAL)

ör. “*Kazandan* islim kaçıyor.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

8. Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak (GTS: 14. anlam; KAL: 9. anlam)

ör. “Hani sevmediği birine verecekmiş babası, Hacer de *evden* kaçmış ya;”
(FÇ-UV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Kalkmak

1. Uykudan uyanıp yataktan ayrılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Bakıyorum, *uykudan* kalkıp geldiği besbelli.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Hastalığı geçip gezecek duruma gelmek (KAL: 3. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “Salime, onun *hastalıktan* kalktığına memnun ve kız mektebine muallim olduğuna hayran kalıyor.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Yola çıkmak, hareket etmek (KAL: 6. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Sonra bir gün *Erzincan'dan* kalkan trenin yük vagonunda buldu kendini.”
(CS-GC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. Gitmek üzere harekete geçmek, bulunduğu yeri terk etmek, ayrılmak
(KAL: 7. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İzin günleri bitiyor; bu kızların hiçbirine, hiçbir söz söylemeden, *buradan* kalkıp gitmek ona ağır geldi.” (MŞE-BN)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

5. Oturmakta olduğu yerden ayrılmak (KAL: 8. anlam)

ör. “Kardeşlerinden biri de *sofradan* kalkıp giderken eğlendi.” (MŞE-GKK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

6. Fırlayıp uçmaya veya koşmaya başlamak (KAL:9. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Faki'nin başı yöresinde üç kez döndü, ışıktan üç halka bıraktı, vardı öteki kuşun yanına kondu. Uzun bir süre *daldan* kalkmadılar.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

7. Bulunduğu yerden yukarıya doğru hareket etmek, daha yukarı çıkmak (KAL: 12. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Şimşekler ortalığı ışığa boğuyor, *yokuştan*, *ak yoldan* kalkan kasırğa, toz duman bütün hışmıyla gözücüyor,” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

8. Piyasadan çekilmek (KAL: 21. anlam)

ör. “Son birkaç aydır kontroller sıkılıştı, *piyasadan* kalktı gibi...” (AD-YY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Kalmak

1. (Bir bütünden) Artmak (KAL: 20. anlam)

ör. “*Okuldan* kalan zamanımda bol bol okuyorum, Raik'çiğim, belki önümüzdeki aylar kitaplarıma fazla vakit ayıramayacağım.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak (KAL: 21. anlam; GTS: 15. anlam)

ör. “Zaten *yoldan* kalacak kadar yorulmamıştım.” (MŞE-BN)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

3. (Bir ders veya sınavda) Başarılı olamamak, dönmek (KAL: 22. anlam; 9. anlam)

ör. “İki yıldır *aynı dersten* sınıfta kalışının sebebini hep şuna buna yüklemeye çalışan Bulgar talebe, bu sefer de Dropsi'yi parmağına doladı.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

4. (Dünden bugüne veya miras, yadigâr, pay vb. olarak) Birinden diğerine geçmek, intikal etmek (KAL: 23. anlam; GTS: 14. anlam)

ör. “*Anneannemden* kalan porselen çay fincanları, babamın armağanı yazı masam, antikacıdan hayli kazıklanarak satın aldığım sandalyem ve bunun gibi şeyler.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

5. (Bir durum, bir belirti) Bugüne kadar sürüp gelmek (KAL: 24. anlam; 19. anlam)

ör. “Olacağını olmuş İhsan için, entrikacılık *gençlikten* kalma bir alışkanlıktı.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Kâr etmek

1. Kazanç sağlamak, kazanmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Cemal Paşa *bu satıştan* kâr etmeyi asla düşünmüyordu.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Kavrulmak

1. (Güneş, sıcak, rüzgâr, soğuk vb. dış etkilerle) Kurumak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Veli'nin tutumu hiç değişmiyor, *güneşten* kavrulmuş yüzünden aklından ne geçtiği anlaşılıyordu.” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. *meç*. (Çok şiddetli duyguların etkisiyle) Yanıp tutuşmak (KAL: 4. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Susuzluktan* kavruluyordum.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Kaymak

1. (Bir şey veya bir kimse) Islak, cilâlı veya kaygan bir şey üzerinde zeminle teması kesilmeden yer değiştirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Bu merdivenlerden* kayıp bir düşsem.” (YA-AA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

2. (Bir şey) Durmakta olduğu yerden kurtulup aşağı düşmek (KAL: 5. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sonra da sahnede, rolle karışık *paçasından* kaydırıldığı ve yere düşürdüğü kitabı, bir tekme ile suflöre ulaştırdı.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Kaynamak

1. Yerden fişkırmak, nebean etmek (KAL: 4. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Faki yoruldu, *ötedeki kayalığın dibinden* kaynayan pınara vardı,” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Kaynaklanmak

1. Kaynak durumunu almak (GTS)

ör. “Başarılı olup para kazanmak hırsı ye *bu hırstan* kaynaklanan bayağılıklar bu ortak zeminin temeli oldu.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Kesilmek

1. Hareketine devam edecek gücü bulamamak, gücü kalmamak (KAL: 19. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Musikiyi, dirilen Lazar'ın duymuş olacağını tahmin ettiğim bir yorgunlukla, *dermandan* kesilmiş bir halde takib ederdim.” (AHŞ-BM)

ör. “Hüsni beyin, *elden ayaktan* kesildiği yaşta başına iş gelir.” (EB-BKM)

ör. “*Aştan* kesilmişim.” (İA-İKG)

ör. “Çocuklu aileler, ihtiyarlar yolun daha başında *takatten* kesilmişlerdi.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. Yoksun kalmak (GTS: 15. anlam)

ör. “Günde hiç olmazsa iki üç saat okumayınca, *afyondan* kesilmiş bir bağımlıya döner,” (MU-BDA)

ör. “Gece uykularını yitirmek, ekmekten *aştan* kesilmek, ofoflamak, Hindiya Padişahı'na düşüyor.” (KT-Gİ)

ör. “Anlatırlar; *sütten* kesildiğimde evi birbirine geçirmişim.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Kestirmek

1. (Zan veya mukayese yoluyla) Bir hükme varmak, bulup çıkarmak, tahmin etmek, tâyin etmek [Daha çok olumsuz şekli kullanılır] (KAL: 9. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bulduğum yeri *kokumdan* kestirmek ister gibi başını hafifçe önce uzatmış, bekliyordu.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Kırlmak

1. (Hastalık, savaş vb. öldürücü durumlar sonunda) Telef olmak, helâk olmak, çok sayıda ölmek (KAL: 9. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Hastalıktan* kırılan kentlerin üzerinden, sürüler halinde uçup geçerlermiş.” (GD-AK)

ör. “Çoluk çocuğum *açlıktan* kırılacak.” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. *mec.* İncinmek, gücenmek, rencîde olmak (KAL: 12. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Biraz neşesi kaçmış gibiydi, *sözlerimden* kırılmış görünmeyerek:

– Hakkınız var. Pâdişâhlar'ı ürkütmemek lâzımdır, dedi.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

3. *fizik.* (Işık) Bir cisme girerken ânî olarak yönünü değiştirmek (KAL: 13. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Dar asfalt yola *sokak lambalarından* kırılan ışıklar düşüyordu.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Kıvrانmak

1. Acı, ağrı, sancı etkisiyle eğilip bükülmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Mustafa Kemal bir yandan gazeteleri aydınlatmaya çalışıyor ve demeçler veriyor, öte yandan da *böbrek ağrılarından* kıvranıyordu.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. *mec.* Çok ızdırıp çekmek, çok üzölmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Koca Halil konaklarının arkasındaki çalıliğa gizlenmiş, *korkudan utançtan* kıvranıyordu.” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

3. Çâresizlik içinde çırpınmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “İçilecek su tozlu ve kükürtlü olduğu için de bizim askerler *susuzluktan* kıvranıyordu.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Kızarmak

1. (Utanmaktan dolayı) Yüzüne kan hücum etmek (KAL: 5. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Gördüklerimle yüzüm *utanç* ve *hicaptan* kızardı.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Konuşmak

1. Bahsetmek, söz açmak (KAL: 11. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Suat'dan* konuşalım öyleyse, ha?” (AA-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Kopmak

1. Yerinden ayrılmak, bağlı bulunduğu yerle bağlantısı kesilmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Ada, uzak geçmişte, *Afrika kıtasından* kopmuştu.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. *mec.* Bir bağı kalmayacak şekilde ayrılmak, uzaklaşmak (KAL: 4. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Bu hikâye *halktan* kopmadıklarını söyleyenler tarafından yazıldığı halde halkta bir titreşim meydana getirmemektedir.” (CS-GC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Ortaya çıkmak, zuhur etmek (KAL: 6. anlam)

ör. “*Ruhumdan* kopuyor, bu acı feryat.” (AS-Ş)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Korkmak

1. Korkuya kapılmak, korku duymak, ürkmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Aygırdan* korkuyor, kısraktan utanıyordu.” (AS-YA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Bir şeyi yapmaya cesaret edememek (KAL: 2. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Elimi zarfa değdirmekten* korkuyordum.” (FE-A)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

3. Endişe etmek, kaygı duymak, tasalanmak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Sana ölümden* korkmayı öğreteceğim.” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

4. Çekinmek, saygı duymak (KAL: 4. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “– *Günahtır, Allah'tan* kork, diye bağıyordu.” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Koşmak

1. Kovalamak, üstüne düşmek, izlemek (GTS: 5. anlam; KAL: 6. anlam)

ör. “*Altmış senedir* ben onları tanıyorum, hep *peşlerinden* koşuyorum.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Kuşkulanmak

1. Kuşku içinde bulunmak, kuşku duymak, şüphelenmek (GTS; KAL)

ör. “Sen gayfacısın, *senden* kuşkulanmazlar!” (FB-T)

ör. “*Benden* kuşkulandığımı seziyorum.” (NHR-YGŞBK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Mahrum olmak

1. Bir şeyden nasibini alamamak, istediğini elde edememek (KAL; GTS)

ör. “Bilgisizliği teyid etmediği için *bilgiden* mahrum olan bir millet mutlaka zâfa düşer, ve ibtidaîliğe mahsus olan âvâre sükûn, onun sınırlarına çöker.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Memnun olmak

1. Sevinmek, hoşnut olmak (KAL; GTS)

ör. “*Bu karardan* memnun olarak soyundum.” (KB-DÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Mesul olmak

1. Sorumlu olmak (KAL; GTS)

ör. “Abdi Efendi, "Sadrazamı asafperver hazretleri ehli zevk bir devletliydi, hemen kendi sefasında olup, *asayişten* mesul olanları da asla tedip etmemiş, o adamlar da kendi âlemlerinde zevk u sefaya düşüp âlemin hali işte böyle oldu..." diyor.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Mest olmak

1. Çok memnun olmak, memnuniyetten sarhoş gibi olmak (KAL: 2. anlam; GTS)

ör. “*Musikiden* mest olanlar her duyduklarını severler ve anlarlar.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Meyus olmak

1. Ümitsiz, karamsar bir duruma düşmek, üzölmek (KAL; GTS)

ör. “Bizanslıların şehrin *müdâfaasından* ne kadar meyas olduklarını ve Türkler tarafından fethinin ne kadar yakın olduğunu gösteren bir hâdise” (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Mezun olmak

1. Bir eğitim kurumunu bitirmek, diploma almak. (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “*Ejderin Moskova sinema okulundan* mezun olurken yaptığı diploma filmi Nâzım üzerineymiş.” (AD-YY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Muazzep olmak

1. Acı içinde kıvranmak, azap çekmek (KAL; GTS)

ör. “Salime, babasının bu yalanlarına vakıf olduktan sonra *onlardan* son derece muazzep oluyordu.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Mutlu olmak

1. Sevinmek, sevinçli ve bahtiyar olmak. (KAL; GTS)

ör. “*Küçük şeylerden* mutlu olabileceğimiz gibi, mutsuz da olabiliriz.” (ÜD-KŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Mülhem olmak

1. İlham almış olmak, esinlenmek (KAL; GTS)

ör. “Şehla Hasan Çelebi'nin de *Nergisi'den* mülhem olarak Yeniçeri Ferdî üzerine bir hikâyesi vardır.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Müteessir olmak

1. Üzülme (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Mebrure *Behiç'in bu hareketinden* müteessir oldu.” (PS-SK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Etkisi altında kalmak, etkilenmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Sabah rutubetinden* müteessir oluyor gibi, hafifçe titreyen Kâmran'ın omuzlarını, göğsünü örttü.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Mütehassis olmak

1. herhangi bir sebeple duygulanmak (GTS; KAL)

ör. “alafranga edebiyatın *pudra ve lavantasından* mütehassis olan yeni nesil, bizim küflerimizi sevmekle, Loti'nin bizimle eğlendiğini zannediyor, kızılıyordu da.” (YKB-SVEP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Nebean etmek

1. Çıkıp fıskırmak, kaynaklanmak, çıkmak (KAL)

ör. “Tıpkı öyle bir menba gibi, *belli belirsiz bir pembelikle örtülen vücudunuzdan* buğular nebean ederdi.” (KHK-YVAH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Nefret etmek

1. Nefret duygusuyla dolu olmak, iğrenmek, tiksirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Almanlardan* nefret eden annem, anestezisiz bacağı kesilen babamın yaşaması için dualar edip, kendini parçalamış.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Neşet etmek

1. Çıkmak (KAL)

ör. “Ve şimdi sol tezgahın önünde, eczacı beyin *Eczacı mektebinden* neşet ettiği yıl çektirdiği agrandisman resminin durduğu duvarın tam dibinde, horul horul uyumaktadır.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Kaynağını bir yerden almak, doğmak (GTS)

ör. “*bu halden* neşet eden durumlarda savcıların birbirleriyle olan mektuplaşmaları ve bakanlık makamı ile de telefon konuşmalarına mani hallerinden ötürü,” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Olmak

1. Mahrum kalmak, elinden kaçırmak, yitirmek (KAL: 16. anlam; GTS: 19. anlam)

ör. “Anadolu *yerinden yurdundan* olmuşlarla dolu.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. Bir yere mensup olmak (KAL: 18. anlam; GTS: 20. anlam)

ör. “Bir kız *aşiretten* olmayan birine, hele de aşiretin düşmanına kaçtı mı, canıyla öder bunu.” (RB-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Onurlanmak

1. Onur duymak, şereflemek, teşerrüf etmek (GTS)

ör. “Ama müdür muavini, "ünlü bir eski sporcunun aralarında bulunmasından, gençlere ağabeylik edip yol göstermesinden onurlanacakları" filan gibi gönül okşayıcı girizgâhına karşın Nizamettin Bolayır'ın nedense bunu kesin olarak reddettiğini gördü.” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Oynamak

1. Eğlenmek, oyalanmak maksadıyla bir şeyle meşgul olmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Sarıklı kâtip, *memnuniyetinden* oynayacak bir haldeydi.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Hareket etmek, kıvılcılamak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Treni *yerinden* oynatmazdı.” (AS-Ş)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Ölmek

1. Çok acı veya sıkıntı çekmek, acı, sıkıntı veya yorgunluktan bitkin duruma gelmek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Bazan saz sesleri ölümden bahsederek sonbaharın hasta ağaçlarını sarsan inleyişler, haykırışlar, uluyuşlara döner, *gamından* ölecek sanılırdı.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Pirelenmek

1. *mec.* Kuşkulanmak, huylanmak, şüphelenmek (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Cemil, Kör Şaban'ın duraklayarak konuşmasından pirelendi.” (KT-YS)

ör. “Çolak, Çerkeş Etem'den pirenleniyordu;” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Pişmân olmak

1. Yaptığı şeyin yanlış sonuç verdiğini görerek üzülme, yaptığına hayıflanma, esef etme (KAL; GTS)

ör. “Karısı böyle bir günde berbere gittiğinden pişman olmuş gibi, gözleri dolmaya başlamış mırıldandı.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Pörsüme (Porsumak)

1. Gevşeyip sarkmak, porsumak (GTS; KAL)

ör. “Rutubetten gevşeyerek, pörsüyerek saçaklanmış, parmakla dokunulsa sökülecek hâle gelmişti.” (P. Safa) (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Rahatsız olmak

1. Keyfi kaçmak, rahatı bozulmak, sağlığı bozulmak (GTS; KAL)

ör. “Şişmandı, fazla kilolarından rahatsız olmaz yahut bu rahatsızlığı belli etmezdi.” (EI-KDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Râzî olmak

1. Hoşnut ve memnun olmak (KAL: 2. anlam)

ör. “Hay Allah *anamdan* razı olsun.” (GA-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Rencide olmak

1. İncinmek, kırılmak (KAL; GTS)

ör. “*Bu fıkradan* rencide olmak şöyle dursun çok mütelezziz oldum.” (YKB-ED)

ör. “O zât *bu cevâbımdan* rencide olarak "Ne demek?" dedi...” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Rücu etmek

1. Geri dönmek (GTS)

ör. “Bunun ilk neticesi *Gülsüm Hanımın şهادetinden* rücu etmesi oldu.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Sâdır olmak

1. Ortaya çıkmak, meydana gelmek, zuhur etmek (KAL)

ör. “*İnsandan* sâdır olan fiiller, kendi eserleri değildir,” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Sakınmak

1. Uzak durmak, çekinmek, kaçınmak, içtinap etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Her vakit *bir ateşböceğine basmaktan* sakınacağım.” (Sİ-DSG)

ör. “Saatlerce süren sohbetlerinde kimseyi kıracak *bir sözden hattâ imâdan* sakınırdı.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Olabilecek şeyleri düşünerek kendini korumak için tedbirli olmak, tedbir almak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Yakın bir tehlikeden* sakınır gibi ellerini uzattı.” (AHT-H)

ör. “Gündüz *tayyarelerden* sakınmak için, kum yığınları içine gömülüp çıktık.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sallamak

1. (Bir kimse) Yerinde dengeli şekilde duramayıp düşecek, devrilecek gibi olmak (KAL: 6. anlam)

ör. “Annesi *yorgunluktan* sallanıyordu.” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sapmak

1. *mec.* Gitmekte olduğu iyi yoldan veya amacından ayrılmak, uzaklaşmak (KAL: 4. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Edip Cansever, *mısradan* sapmayı denemiş ama yine de mısraya bağlı görüntü dizelerine yer vermiş diyebiliriz,” (EC-GDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. *mec.* Doğru yoldan ayrılmak, sapıtmak, dalâlete düşmek (KAL: 5. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Kurallardan* saptın mı, işin var demek bu.” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Sararmak

1. Korku, üzüntü, coşku vb. sebeplerle yüzün rengi solmak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “İnce damarların kıl kıl kırmızısı içindeki pelte yüz *hırstan* sararmıştı.”
(OK-EK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sarfinazar etmek

1. vazgeçmek (GTS: 2. anlam; KAL)

ör. “Karı koca, Aliye'nin hatırı için yerde, sinide *yemek yemekten* sarfinazar etmişler.” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Sarkmak

1. Yukarıdan aşağıya doğru eğilmek, uzanmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bazı danışacak sözü olanlar, *pencereden* sarkıp seslendiğinde, Nigâr abla ürküverirdi.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Asılı veya bağlı olduğu yerden) Aşağıya doğru sallanmak (KAL: 2. anlam)

ör. “Kömürden daha kara olan sivri uçlu, uzun bıyıkları, *şakaklarından* sarkan kahve telvesi rengindeki saçlarına pek uymuyor,” (OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Savrulmak

1. Yayılmak, saçılmak, dağılmak (KAL: 8. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sonra *camlardan* savrula savrula akşam karanlığına inen, yağmura daldı.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Savuşmak

1. (Bulunduğu yerden) Kimsenin dikkatini çekmeden ve kimseye haber vermeden gizlice ayrılmak, kaçıp gitmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bir aralık *evden* savuşmak da aklına geldi;” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Sekmek

1. (Bir yere çarpıp) Yön değiştirmek (KAL: 3. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Dalgalardan* seken üç çifte kayıklar sökerek, Süzülür / sahile, şahin gibi, yüzlerce kürek.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Sıçramak

1. (Ani bir uyarı veya heyecan sebebiyle) Ürkerek olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Durmuş *duvarın gölgesinden* sıçramıştı.” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. (Nesneler için) Yerinden koparak parçalar hâlinde savrulmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Karanlık kıyılarına doğru ilerlediğimiz ölüm denizimden* sıçrayan köpük serpintileri gibi, şakaklarında ilk beyaz saçlar belirmeye başlayan, kırk yaşına basmış okuyuculara soruyorum.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. Yayılmak, bir yerden başka bir yere geçmek (GTS: 4. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “*Sigaranın külünden* sıçrayan bir kıvılcım, tabladaki iplik artığını kavurdu hemen.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Sığmak

1. (Bir şey) Bütünüyle diğer bir şeyin içine girebilmek, o şey tarafından istîfap edilmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Karanlık gibi, şeffaf camlardan sızacak; dumanların asansörüne binip bacalardan inecek, nefes alınca *kapılardan* sığmayacak, nefes verince de anahtar deliklerinden süzülüverecektir.” (NFK-Ç)

ör. “– Sen babana çekmemişsin, deyiveriyor; maşallah *kapılardan* sığmazdı, sen sıska kalmışsın!” (OK-AY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Sıkılmak

1. İçine sıkıntı gelmek, yüreği daralmak, üzülop keyfi kaçmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Varlığımdan* sıkılıyorsunuz.” (AA-TO)

ör. “Recep, *çocuk lâfından* sıkılmıştı.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Utanıp çekinmek, utanmak, mahcup olmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Ne Hudâdan* sıkılırlar, *ne de Peygamberden.*” (MAE-S)

ör. “– Burada *Doktor Bey'den* sıkıldı da efendim...” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Sıvışmak

1. Etrafa sezdirmeden sessizce ortadan kaybolmak, kaçmak (KAL; GTS: 2. anlam)

ör. “Ayaşlı, Hasan Bey, Abdülkerim, Hâki *odadan* sıvıştılar.” (MŞE-AVK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Sıyrmak

1. *argo*. (Tehlikeli bir durumdan) Kurtulmak (KAL: 8. anlam)

ör. “Bir kere *ondan* sıyrılabilseydi!..” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sızlanmak

1. Bulunduğu durumdan hoşnut olmadığını dile getirmek, yakınmak, şikâyet etmek (KAL; GTS)

ör. “Üvey anası *kendi bahtsızlığından* sızlanıyor.” (MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sızmak

1. (Sıvı için çatlak, çizik, gözenek, yara vb. bir yerden) Azar azar süzülüp çıkmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Mustafa'nın alnından* sızıyor kan, dudaklarından sızıyor,” (LE-G)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Işık, hava, gaz vb. iyi kapanmamış delik, kapı, pencere gibi bir yerden) Çok az miktarda süzülerek girmek veya çıkmak (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Ve uzaklaştıkça uzaklaşıyor kapı, *kapıdan* sızan ışık ve kapının yanındaki gölge.” (ÇA-BAG)

ör. “*Pencerenin camlarından* sızan rüzgârın ıslığı, gittikçe büyüyordu.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

3. (Haber, sır vb.) Duyulmak, çevreye yayılmak (KAL: 4. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*TEO'dan* sızdırdım: Yılmaz Şanver, ikinci dört ünitenin ihalesi için, Şıhlar Holdingle rüşvet pazarlığına girmek üzere!” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

4. (Duygu, düşünce vb. için) Yavaş yavaş yayılmak, tesir etmek (KAL: 7. anlam)

ör. “ruhumu yoklasam, bu *musikiden* sızan romantik ve sonsuz hisleri duyardım.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Silkinmek

1. *mec.* Kendine gelmek, kendini toparlamak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “yani kendinizi onun yerine koyacaksınız, *bencilliğinizden* silkineceksiniz,” (NA-GG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Sinirlenmek

1. Öfkelenmek, kızmak, telâşlı ve gergin bir durum almak, asabileşme (KAL; GTS)

ör. “Cemil'in atı *yağmurdan* sinirlenmiş olmalıydı.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Sirayet etmek

1. Yayılmak, yaygın duruma gelip etkisi altına almak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “öyle ki *bu sazdan* sirayet eden aşk havası ruh içinde daha dün bakılmaya bile kıyılmaz bir hayal olan arzuyu şimdi kanın bahasına ödenilmesi lâayık bir ihtiyaca çeviriyor;” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Soğumak

1. Birine veya bir şeye duyulan istek, sevgi ve ilgi kalmamak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Gün geçtikçe zayıfladı karım, Gün geçtikçe *işimden* soğudum.” (CK-BŞ)

ör. “Liselerde okutulan edebiyat derslerinin öğrenciyi *edebiyattan* soğutur cinsten olması da başka bir güçlük doğuruyor...” (CS-GC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Söz etmek

1. bir şey üzerine konuşmak (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “*Sevgiden* söz ediyorsun, Bağdat gönlü olmadan, sana nasıl varabilir?” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. bir şeyin dedikodusunu yapmak (GTS: 1. anlam)

ör. “İşçiler, doğum yerlerine göre, *patronlarından* söz ederken, «yiğit», «koçak», «pelvan», kostak», «efe», «keleş» diyorlardı.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Süzülmek

1. (Göz için) Baygınlaşmak, mahmurlaşmak (KAL: 8. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Bakışlarının *yorgunluktan* süzüldüğü anlarda, insanın aydınlıkta boş boş bakmak, karanlıkta boş boş düşünmek için yaratılmış olduğunu söylüyor,” (LT-OÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Şâd olmak

1. Sevinmek, memnun olmak (KAL; GTS)

ör. “Köprülünün gönlünce davrandığımdan onun ruhu *bundan* şad olur.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Şaşmak

1. Yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek veya yanılmamak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “– *Malboro'dan* şaşma, dedi biri.” (Mİ-DHGB)

ör. “Ne ki, fakir-fukara, adeta *biber turşusundan* şaşmaz.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Şekvâ etmek

1. Şikâyet etmek, sızlanmak (KAL)

ör. “Ben de *bir Konya kızından* şekva / Edecektim amma Hatırın / var Pîr'im.” (ANA-BBRB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Şımarmak

1. Kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan veya verilen değerden yüreklenerek yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak (GTS; KAL)

ör. “Adam *bundan* şımaracak.” (ÖA-BSM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Şikâyet etmek

1. Durumundan yakınmak, sızlanmak, memnuniyetsizliğini ifade etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Hep de bu işler bana tesadüf eder.” diye *talihinden* şikâyet etti.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Şüphe etmek

1. Şüphe içinde bulunmak, şüphe duymak, tereddüt göstermek, kuşkulanmak (KAL; GTS)

ör. “O halde, *şirde vezin taassubu [bağnazlığı] gösteren şairin şairliğinden* şüphe ettiğimi [kuşkulandığımı] söylemekten çekinmeyeceğim.” (CST-BŞ)

ör. “Bahar gelmişti. *Bahardan* şüphe edilemezdi artık. Şubatın...” (SKA-GA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Şüphelenmek

1. Şüphe duymak, içine şüphe gelmek, kuşku içinde bulunmak, kuşkulanmak (KAL; GTS)

ör. “Oysa bir ağustos ayında, bir plaj kasabasında onun indiği pansiyona inseniz, kim *sizden* şüphelenir?” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Takmak

1. *argo*. (Sınav için) Başaramamış olmak, verememek, kalmak (KAL: 10. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Ben, biliyorsunuz, *bir dersten* taktığım için şimdilik bir bankada çalışıyorum.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Taraf olmak

1. Desteklemek, ondan yana olmak (KAL; GTS)

ör. “Sen *onlardan* taraf olunca, biz seni yazar mıyız?” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Tasarruf etmek

1. Harcamalarda tutumlu ve idareli davranmak. (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Böylece *dört aylık kiradan* tasarruf etmiş oluyordum.” (CS-GC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Taşmak

1. (Sulu ve sıvı şeyler için) Bulunduğu yere sığmayarak dışarıya doğru akmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Paris'in lâğımlarından* taşan bu sel bütün Garb akvamının terbiye, an'ane, hukuk gibi mustalah lisânını da alta atarak, gübreyi yâni halkı, kaba terbiyesi, kaba lisânıyla üste çıkardı.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Kendisi için belli olan sınırın) Ötesine geçmek, bulunduğu yere sığmamak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Korulardan, bahçe duvarlarından* taşan kokularla bütün Boğaziçi en katı kalbleri yumuşatacak, rikkate getirecek bir duygu ile çiçek kokardı.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. (Öfke, heyecan, sabırsızlık, sevinç vb. durumlar yüzünden) Artık kendini tutamamak, kabına sığamayıp coşmak (KAL: 3. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Ne / zaman *kederden* taşarsa için Şarkılar / taşırırsın dudaklarında.” (AMD-Ş)

ör. “Gene de içi *mutluluktan* taşıyordu.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

4. (Duygular için) Görünür, hissedilir duruma gelmek, dışarı vurmak (KAL: 4. anlam)

ör. “Yağmur kokusu çarpacak diye havayı korkuyla soluyordu; üzüntüsü *yüreğinden* taşıveriyordu çünkü.” (LT-OÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Tedirgin olmak

1. Rahatı, huzuru kaçmak, huzursuzluk duymak (KAL)

ör. “*bu bakışlardan* tedirgin olmuşum,” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Tegafül etmek

1. anlamazlıktan gelmek (GTS)

ör. “ ‘Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz,’ *mesele-i meşhurundan* tegafül etti.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Telesimek

1. *mec.* Çok yorulmak, güçsüz kalmak (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Açlıktan* telesidim.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Terhîs olmak

1. askerlik görevini bitirmek (GTS)

ör. “Yıl 1943 olmalı, *3 yıllık askerlikten* terhis olmuşum.” (VG-GOHO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Tevakkî etmek

1. sakınmak, korunmak, çekinmek (GTS)

ör. “Müslüman ahali, Hıristiyanlarla *bir vaka çıkarmaktan* kat’iyen tevakki etmelidir.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Tiksinmek

1. (Bir şeyi, özellikle bir yiyeceği) İğrenç, kötü ve çirkin bularak yemekten veya dokunmaktan kaçınmak, iğrenmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Doğa, toprak onu da seviyor. Bir kertenkele, *osurukağacından* tiksiniyor; dallarında geziniyor.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. (Bir şey veya kimseyi) Kötü, iğrenç ve çirkin bularak ondan uzak durmak istemek, içi itmek, nefret etmek (KAL: 2. anlam; GTS)

ör. “Burada her şey *benden* tiksiniyordu.” (KB-DÇ)

ör. “Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip *ondan* tiksirmek hakkını kendinde buluyorsun.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Titremek

1. (Birinden, bir şey veya bir halden) Korkmak, korkuya kapılmak (KAL: 3. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “*Öfkeden* titreyerek hastahaneye koştum.” (MU-BDA)

ör. “Bütün köy *korkudan* titriyordu.” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Çok üşümek. (KAL: 6. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Lokantanın camına yaslanıp, *soğuktan* titreyerek onları seyrettim.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Toz olmak

1. *argo*. Kaçmak, ortadan kaybolmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2.anlam)

ör. “Kayık, rıhtıma yanaşacağı sıra bütün yalı uşakları *oradan* toz olmuştur.”

(SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Tutmak

1. Başlamak (GTS: 45. anlam)

ör. “*Divan edebiyatından* tutun da on dokuzuncu yüzyıl Fransız şiirine kadar geniş bir alanı kapsadığı anlaşılıyor.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Tutturmak

1. Başlayıp devam ettirmek (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Fırsat çıkmışken, kim bilir *hangi uzak meseleden* tutturup taşı gediğine koymak ve tenkit etmiş olmak için, kaplarına sığamıyorlardı.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Türemek

1. Oluşmak, ortaya çıkmak, meydana çıkmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Dünyadaki tek tek olayların, şeylerin, nesnelere "anlamını" bu 'yukarıdaki' varlıkların önceliğine bağlıyor; "anlamı", *örnek olan bu varlıklardan* türetiyorlardı.” (NU-DGÜ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Üremek, çoğalmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bütün insanlar Âdem ile Havvâ’dan türemiştir.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3. *dilb.* (Bir kökten) Çıkmak, iştikak etmek. (KAL: 3. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Arapça kökenli kati sözcüğünden* türetilmiş, karşılıklı öldürme anlamına gelen bir kelimedir.” (EK-KTVT)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Uçmak

1. Yüksek bir yerden hızla aşağı düşmek (KAL: 7. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Bunları düşünerek kendimi avuturken bir akşamüstü, köyün muhtarı iken, atları ürküp *Delisu Köprüsü’nden* uçarak ölen Habib’in kızı Hanife, beni düşündürmeye başladı.” (MŞE-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. Çok sevinmek, kabına sığamayacak kadar sevinç duymak (KAL: 15. anlam; GTS: 13. anlam)

ör. “*Hoşnutluğundan* uçuyor Kabak Musdu.” (FB-T)

ör. “Önceki gülüş güzeli yanıtı alınca da *sevincinden* uçayazdı.” (FH-EBB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Uğramak

1. Bir yerin yanından veya içinden geçmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bilinmez yollardan geçer, *bilinmez koyaklardan* uğrarlar.” (MM-LM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; güzergah

Umutlanmak

1. Bir şeyin olmasını inançla beklemek, ümitlenmek (GTS; KAL)

ör. “Mustafa Kemal *bu havadan* umutlanarak, ‘Gezi sırasında görüşlerimi açıklamıştım, yine aynı biçimde konuşmama izin verir misiniz?’ diye sordu,” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Usanmak

1. (Bir kimse veya şeyden) Sıkılıp artık ondan hoşlanmaz, onu istemez duruma gelmek, bıkmak, bezmek (KAL; GTS)

ör. “Ruhum *dalga kahrından* usanmış dertli kaya.” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Utanmak

1. Kusurlu duruma düşmekten veya kendini öyle görmekten ileri gelen bir eziklik duygusuna kapılmak, gülünç olduğu veya küçük düştüğü için üzüntü duymak, mahcup olmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Şu UEFA kupası maçlarından* utanın be.” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Böyle bir duruma düşme korkusuyla rahat hareket edememek, sıkılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Ablasından* utanarak, elindeki ekmek kabuğunu küçük avuçlarında gizlemeye çalışıyordu.” (PS-SK)

ör. “*Niko'dan* utanacak değilsin ya?” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

3. (Saygı, edep, çekinme vb. duyguların etkisiyle) Ölçülü hareket etmek, bir şeyi yapmaktan kaçınmak, çekinmek, hayâ etmek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “– Hay Allah razı olsun sizden... *Bu ikinci duadan* utandı.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Uyanmak

1. Gaflet içinde ve olup bitenden habersiz durumda iken gerçeklerin farkına varmaya başlamak, hakikati görmek, gözü açılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “İkinci bir sarsıntı, bir yuvarlanma tehlikesi pahasına beni *bu düşüncelerden* uyandırdı,” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Uzaklaşmak

1. (Bir yer, kimse veya şeyden) Uzağa gitmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “kızın bir müddet için *bu muhitten* uzaklaştırılması icabediordu.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. *meç.* (Bir kimse veya meseleye) İlgisi azalmak, aradaki bağ kuvvetini kaybetmek, yabancılaşmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Dolayısıyla gazetelerimiz de *halktan* uzaklaştı.” (DC-BSKY)

ör. “*Garip'çilerden* uzaklaştığı gibi kendi eski şiirinden de uzaklaşıyor.” (CS-ŞDÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Üremek

1. *meç.* Artmak, çoğalmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Başka türlü yapamam: ne yönetim, eğitim, din, bilim, töre, teknik - *hangi kaynaktan* ürerse üresin napıp edip hepsini karşıma almaktan çekinmem.” (NU-DGE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Ürkemek

1. Korkup birden sıçramak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Trenin, duvarına sürünürcesine yakın geçtiği bir bahçede, salıncakta sallanan bir çocuk, *düdük sesinden* ürkerek ağlamaya başlıyor.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Bir şeye karşı korku ve ürperme hissi duymak, korkup çekinmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2.-4. anlam)

ör. “Halkın Yugoslavyada *yeni rejimden* ürkmediğini, aksine her geçen yıl daha çok ısındığını, rejime katkıda bulunduğunu söylemişim.” (NC-R)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Ürpermek

1. *mec.* Korku, kaygı ve kuşku veren bir şeyden, hoş gitmeyen ürkütücü bir ihtimalden dolayı endişe duymak, korkuya kapılmak, korkmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Hayal *o manzaranın / dehşetinden* ürperiyor.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Vazgeçmek

1. (Hakkı saydığı bir şeyi) Artık istemez olmak, terk etmek, bırakmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İyisi, *hanlıktan padişahlıktan* vazgeçelim,” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

2. (Yapmakta olduğu bir şeyi) Artık yapmaz olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “O sıralarda terk etti okulu, *hocalıktan* vazgeçti, kahvede oturuyor,” (LT-OÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

3. Kararından veya niyetinden dönmek, niyetini bozmak, caymak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Arkadaşıma mermer ağların kenarından bir parça tutması için rica etmek istedimse de, delirdiğime zahip olacağından korktuğum için *bu tekliften* vazgeçtim.” (SFA-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Yakınmak

1. Şikâyet etmek, sızlanmak, sızlanarak anlatmak (KAL; GTS)

ör. “Her ben, dolaylı şekilde bir sen'i anlatış, *bir senden* yakınıştır.” (HT-ÖTÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Yanmak

1. (Fazla ısı sebebiyle) Vücudun bir yeri kızarmak ve yara olmak (KAL: 5. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “İkisi de *güneşten* yanmışlardı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

2. Bir yerinde yanığa benzer, acıtıcı, yakıcı bir his duymak (KAL: 11. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Bu kadarı da belki fazla ama ne yaparsın, *sütten* ağzı yanan ayrıntı üfleyerek içermiş, derdi.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

3. Çok ıztırap çekmek, büyük bir acı içinde olmak, çok üzölmek (KAL: 16. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “Şahin Efendi, bu zavallının ne olduğunu öğrenmek için *meraktan* yandığı halde sükûnetini muhafaza ediyor,” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

4. Çok güçlü ve derin bir aşkla sevmek, aşk ateşine düşmek (KAL: 17. anlam; GTS: 12. anlam)

ör. “*Ashhan'lardan* yanan Âşık Keremler görmüşüz” (YKB-EŞR)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

5. Birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek (GTS: 8. anlam; KAL: 9. anlam)

ör. “Kumaş *boyadan* yanmış” (GTS)

ör. “Ekinler *dondan* yanmış.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Yana olmak

1. (Birinin) Tarafını tutmak. (KAL; GTS)

ör. “Yalnız Sultan Teyze, *Sümböl Hanım'dan* yana oldu.” (FÇ-UV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; faydalanan

Yankılanmak

1. (Ses) Yankı hâlinde geri dönmek, aksetmek, inikâs etmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Sesi *kayalıklardan* yankılanıyor.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Yansımak

1. (Ses ve ışık dalgaları) Bir yere çarpıp yön değiştirmek, aksetmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Camlı kapıdan yansıyan güneş, gözlerimi aldı.*” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Yararlanmak

1. Bir şeyden kendine yarar sağlamak, faydalanmak (KAL; GTS)

ör. “Eğer *bu biletten* yararlanıp, hemen geri dönmezseniz, biliniz ki, bundan böyle ne konsolosluğunuz var, ne elçiliğiniz.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Yılmak

1. (Gördüğü şeyler ve başına gelenler karşısında) Gözü korkmak, eski cesareti kalmamak, ürkeklik gelmek (KAL; GTS: 1. anlam)

ör. “Dinimizde *düşmandan* yılmak var mı?” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

2. Bıkmak, usanmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Halit Paşa, *alıştığı güvenlik düzeninin apansız bozulmasından* yıldı.” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Yıpranmak

1. Zamanın etkisiyle veya çok kullanılmaktan, çok çalışmaktan aşınmak, eskimek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Kimi *açlıktan, beden sefaletinden* yıpranmış, yeşilimsi bir renk bağlamış, kimi damızlık boğalar gibi kaygısızlıktan, gamsız, kasavetsiz yiyip içip uyumaktan cilalanmış gibi parlak kırmızı...” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Yoksun olmak

1. belli bir şeye, sahip olamamak (GTS)

ör. “Onun için asıl zor olanı da *yanıldığını anlayacak bilgiden* yoksun oluşu idi.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Yükselmek

1. Yüksekçe çıkmak, uruç etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Birkaç martı inatla gemiyi izliyor ve zaman zaman *bacadan* yükselen dumanların arasından kurtulup rüzgârla yarışıyorlardı.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Ses için) Etraftan duyulacak ölçüde yüksek duruma gelmek (KAL: 6. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Kuşların cıvıltısı, *şantiyeden* yükselen çekiç sesleri arasında güme gittiğinden onlar da birleşip koro halinde ötmeyi denediler.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Yüksünmek

1. Bir işi kendine yük saymak, yük olarak kabul etmek, hemen kabul etmeyip isteksizliğini ve ağır geldiğini belli etmek (KAL; GTS)

ör. “Maliyecinin kerimesi *ilk mektebin son sınıfından beri giydiği, kısalmış entarilerden* yüksünmeye başlamıştı.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; uyarıcı

Yürümek

1. İlerlemek, devam etmek (KAL: 10. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “Aynı ipuçlarını kullanmam, *onların yolundan* yürümem, bir yerde yaptıkları küçücük bir yanlışa benim de körü körüne bağlanarak, tıpkı onlar gibi, hiçbir sonuca varamamam demektir.” (AÖ-PS)

ör. “*Başka bir kavmin izinden* yürümek, çok kerte, adeta mühlik olur,” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; içerik/konu

Zengin olmak

1. Çok mal ve para edinmek (KAL; GTS)

ör. “*Hikâyecilikten* zengin olan görülmemiştir.” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

Zıplamak

1. Bulunduğu yerden yukarıya doğru fırlamak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Arabadan* zıpladı indi.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

2. (Bir kimse sevinçten, korkudan veya oyun olsun diye) Bulunduğu yerden havaya doğru fırlamak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Çoluk çocuk sevincinden* zıpladı durdu,” (CST-BŞ)

ör. “*Göbek taşında* dua eden zat *korkudan* zıplayarak bana doğru baktı ve telaşla sordu:” (OCK-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; sebep

Zuhûr etmek

1. Meydana çıkmak, baş göstermek, görünmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Dekor ihtiyacı da *bir sahnenin şeklinden* zuhur etti.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu sadece +{DAn}; kaynak

3.1.2. +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Affetmek

1. Birinin sorumluluğundaki bir görevden veya işten çıkmasına izin vermek.
(GTS: 3. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “*Bu istidadan* affetmesi için *albaştan* ettim.” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Aktarmak

1. Bir metnin bir parçasını diğer bir metne almak, iktibas etmek. (KAL: 3. anlam)

ör. “*Ondan* mısralar aktararak desteklemeye kalkmayacağım kanaatimi.”
(BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Alacağı olmak

1. birinden alınacak parası olmak (GTS: 1. anlam)

ör. “*Sayda Valisi Aptullah Paşadan* alacağı olan 11 kese akçayı bahane ederek - Aptullah Paşa, Mısır'dan kaçıp kendisi” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Alaşağı etmek

1. yetkilerini elinden alıp birini yerinden uzaklaştırmak, atmak, kovmak
(GTS: 1. anlam)

ör. “bundan böyle veresiye alışverişin bittiğim, her şeyin peşin ödeneceğini bildirmiş, annemi *maliye bakanı mevkiinden* alaşağı etmişim.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Alıkoymak

1. Birini, yapmakta olduğu veya yapmak istediği işten geri tutmak (GTS: 2. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Annem böyle bir işin şu imtihan sıralarında beni *derslerimden* alıkoyacağını sanıyor.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Almak

1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Eli kılıçlı, bedevi kılıklı adam, çoğunlukla dönmesi bitmiş olan plağı *gramofondan* alır;” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Para karşılığında) Temin etmek, satın almak (KAL: 5. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sahici şampanya bu, köpüklü şarap değil! *Free Shop'dan* aldırıyorum.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Çalmak. (GTS: 22. anlam; KAL: 39. anlam)

ör. “Harçlıklarını, *kocalarının ceplerinden* gizlice aldıkları üç-beş kuruşla çıkarmamışlar mıydı?” (TU-GD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. Görevden, işten çekmek, azletmek. (GTS: 27. anlam, KAL: 41. anlam)

ör. “Beni *taburumdan* aldı.” (AA-ÖY)

ör. “Paşam neden *görevden* alındınız?” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

5. Kazanç sağlamak. (GTS: 31. anlam)

ör. “Enginciğim, bu parayı bildiğin *o son araştırma kitabımdan* aldım.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

6. (Para ve para bildiren kelimelerle) Bir yerden çekmek. (KAL: 37. anlam)

ör. “Halkın Sesi'ni, *Azmi Bey'in bankasından* aldığı krediyle yaşatıyor;” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

7. Örnek edinip uygulamak, benimseyip kullanmak. (KAL: 38. anlam)

ör. “Divan şairlerimizin *Arapçadan, Farsçadan* aldıkları sözler, onların dillerini Türkçe olmaktan çıkarmamıştır.” (NA-GG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

8. (Yazı, söz, fikir vb. için) Aktarmak, iktibas etmek. (KAL: 40. anlam)

ör. “Tırnak içindeki sözcükler ve dize parçaları, bu ülkeyle ilgili gazete haberleri ve *röportajlardan* alınmıştır.” (AB-YÖBV)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

9. Kapmak, öğrenmek. (KAL: 42. anlam)

ör. “İlk Türkçe dersimi *ondan* almışım / Memetcik Memet / Türkçem kadar güzelsin diyen büyük usta / Nâzım Hikmet” (BRE-DKD)

ör. “Daha kız iken, sekizinde dokuzunda iken, *anasından* aldığı öğüt çeşme başındaki söğüt gibi yaprak yaprak sallanır durur.” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

10. İrsiyet yolu ile kendisine geçmiş olmak, tevârüs etmek. (KAL: 44. anlam)

ör. “Ben saçlarımın bal rengini *babaannemden*, gözlerimin mavisini *babamdan* almışım.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Aşırmak

1. *edeb.* Kaynak göstermeden bir eserden parçalar alıp kendine mâl etmek, intihal etmek (KAL: 5. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Batı kaynaklarından* aşırılmış bilgileri biz öğrencilere tumturaklı bir edayla aktarırlardı.” (VG-GOHO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. *argo.* Çalmak, gizlice almak, araklamak, çırpmak, anaforlamak, zula etmek (KAL: 6. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Avni bunları *liseyi o yıl bitiren erkek kardeşinin dolabından* aşırıldı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Atmak

1. Kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırmak (GTS: 6. anlam; KAL: 23. anlam)

ör. “– Beni dövüyordu, *yurttan* attıracağını söylüyordu.” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (İşinden) Uzaklaştırmak, azletmek (KAL: 24. anlam)

ör. “Vali haber alınca, beni *muhtarlıktan* atar.” (RB-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Bir gerçeğe dayanmadan konuşmak, uydurmak (KAL: 40. anlam)

ör. “Bunları *işkembeden* atıyorum sanma, bir zamanlar ben de başka türlü düşünüyordum;” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Ayırmak

1. Birbirinden uzaklaştırmak, fasletmek (KAL: 1. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Koyu bir kırmızılık *gökten* ayırmakta yeri.” (DH-SS)

ör. “Çocuğu bu şekilde *anasından* ayırmanın doğru olmayacağını söyledi.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Ayırt etmek, seçmek, tefrik etmek, farkını anlamak, temyiz etmek (KAL: 3. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Rakipsiz bir mücadelede "zekâ"nın yapacak bir işi olmadığı için, talih, kendini teslim ederken, akıllıları *budalalardan* ayırmadı.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Farklı görmek, aralarında fark gözetmek, ayrı tutmak (KAL: 4. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Hergele'deki *bütün insanlardan* ayırır onları.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. İki veya daha çok kimse arasındaki anlaşmayı, uzlaşmayı bozmak (GTS: 7. anlam; KAL: 5. anlam)

ör. “Anası da Hacı'ya varmak, Nebiye'yi de oğluna almak için onu *kocasından* ayırmak istedi.” (MŞE-BN)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

5. İşinden uzaklaştırmak, azletmek (KAL: 6. anlam)

ör. “Halimden sevincimi anlamışlar gibi, bu nedensiz görünebilecek *işten* ayrılmayı önlemek istemediler bile.” (SKA-GA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

6. Bir bütünden bir parçayı herhangi bir amaçla bir tarafa koymak, saklamak (GTS: 2. anlam)

ör. “Birdenbire omuzlarını silkti; küçük bir bismillahla fincanı *tabağından* ayırdı ve yerinden yarı kalkarak üstümüze eğildi.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Ayırt etmek

1. İki veya daha fazla şey arasındaki farkı anlamak, ayırmak, aralarındaki ayırıcı niteliği fark etmek, tefrik etmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Kişi, bilincinde önce şu iki şeyi *birbirinden* ayırt etmesini öğrenmeli.” (DC-KBYİİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Farklı görmek, farklı muamele yapmak (KAL: 2. anlam)

ör. “Ben doğurmasam da, hiçbirini *öz çocuğumdan* ayırt etmem vallahi.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Azletmek

1. Bir kişiyi görevinden almak, uzaklaştırmak (GTS; KAL)

ör. “Ne iyi etmişler de yedi sene evvel beni *bu mutasarrıflıktan* azletmişler.”
(RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Beklemek

1. Ummak, ümit etmek (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “– *insanoğlundan* beklediğim her şeyi *şiiirden* bekliyorum.” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Bellemek

1. Öğrenip akılda tutmak, ezberlemek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bu da *Karatopraklı hocadan* belledikleri.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Bilmek

1. Tanımak (KAL: 6. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Oktay anlatır: Bu Şefik var ya! Ben bunu *çocukluğundan* bilirim.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

2. Kabul etmek, addetmek, saymak (KAL: 10. anlam)

ör. “Tanrıya sığınmak, her şeyi *Tanrıdan* bilmek!” (EC-GDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Sorumlu kabul etmek, muhatap tutmak (GTS: 6. anlam; KAL: 7. anlam)

ör. “Evde bir para da kaybolmuştu. Fıtriye *Mazhar'dan* bildi ise de değilmiş.”
(MŞE-BN)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Bizar etmek

1. Biktirmek, usandırmak (KAL)

ör. “Zaman olur, bulut altında gizlenen şimşek, Deşer de zulmeti, bir sahne gösterir ki, inan, Bütün bütün beni bîzâr eder *hayâtımdan*.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; uyarıcı

Çekmek

1. Bir yerden başka bir yere taşımak (GTS: 5. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Aman, aman, burada Mehmet Raif Efendiyi kolundan tutup *pencereden* çekmeliyiz.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Uzaklaştırmak, ayırmak (KAL: 12. anlam)

ör. “Orduyu *siyasetten* çekin” (KT-YS)

ör. “Ferenza durdu, düşündü. Sonra, «Beni *belediyeden* çekiyorsunuz, dedi, suçumu öğrenmek istiyorum!” (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. (Mal, para vb. şeyleri piyasadan) Toplamak, toplayıp kaldırmak (KAL: 16. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Her şey karaborsaya düşmüştü, en gerekli mallar bile *dükkânlardan* çekilmişti.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Çevirmek

1. (Birini) Gittiği yoldan, inandığı şeyden vazgeçirmek, döndürmek (KAL: 20. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Hacı Emin, lakırdı dinlemiyor: -Hâfız-ı Kur’an olmaya azmetmiş bir çocuğu *Allah’ın yolundan* çevirmek, enva-ı hakaretlerle başından sarığı çıkarmak ne ahlâksızlıktır, ne dinsizliktir.” (RNG-ÇK)

ör. “O kadar kat’î, o kadar hâkim söylüyordu ki *onun kararından* çevirmenin güç olacağını hissettim.” (PS-SK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Çıkarmak

1. (Bir yerden) Çıkmak zorunda bırakmak, çıkmaya mecbur etmek, ihraç etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “– Ayol, anlamıyor musun, dedi, şimdi kiracıları *evden* çıkarmanın bin yolunu bulmuşlar.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Dışarıya doğru uzatmak (KAL: 11. anlam)

ör. “Şoför arabayı çevirmeye çalışırken, *camdan* başını çıkarıp, polislerden birisine sordu.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. (Gizli, kapalı veya örtülü olarak durduğu yerden) Göstermek veya kullanmak üzere almak (KAL: 13. anlam)

ör. “Nişan yüzüğünü *dolaptan* çıkardı, anasının önüne koydu.” (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. (Hırs, öfke, kızgınlık, hiddet, acı vb. şeylerin) Üzerinde bıraktığı kötü etkiyi karşısındakine çektirmek, (bu duyguların etkisiyle) karşısındakine haksız yere kötü davranmak (KAL: 14. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Büyükler beni dövdükçe ben de bir mahalle çocuğunu kıştırır, yediğim dayağın acısını *ondan* çıkarıp ferahlardım.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

5. Karşılamak, telâfi etmek (KAL: 18. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Pamuktan ettiğim zararı *pirinçten* çıkardım.” (KAL)

ör. “Ekmeğini *taştan* çıkarmak.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Çıkmak

1. (Bir şeyin içinden) Bir miktarı ayrılmak, bir miktarı eksilmek (KAL: 5. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “*Kırk birden* çıkar on dört, yirmi yedi kalır.” (NHR-YGŞBK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

2. Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak (GTS: 14. anlam; KAL: 14. anlam)

ör. “*Bu cümleden* kırk türlü mânâ çıkıyor.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. (Giyilen veya takılan şeyler vücuttaki yerinden) Ayrılmak (KAL: 10. anlam)

ör. “yüzüğü belki kalbi sızlayâ sızlaya *parmağından* çıkarıp teslim ediyor.” (NSÖ-AD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. Elde edilmek, sağlanmak, üretilmek (KAL: 11. anlam)

ör. “Şâirlerimiz ıztıraclarımızı bir üzüm gibi pek iyi tadıyorlar, yalnız o *üzümden* şarabı çıkaramıyorlar;” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dermek

1. Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek (GTS; KAL)

ör. “*Kıyılardan, ovalardan* dererek inciyle, Çiyle / kundakladılar Hazret- i Mevlânâ'yı.” (ANA-BBRB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Derlemek

1. Seçme yaparak toplamak, bir araya getirmek, tedvin etmek (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “Geçmiş ya, *Akşehir çarşısından* derlediği halk gülü hiç solmamış” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Devşirmek

1. Toplamak, dermek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “O vakit bu neferleri *hristiyandan* devşirirlermiş.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dilenmek

1. Kendisini acındırarak bir kimseden bir şey istemek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Kimi *Moğol saraylarından* hükümdarlık dilenir, kimi Bizans'tan aldığı yardımla tahta geçer” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dinlemek

1. Bir şeyi birinden işitmek, ondan duymuş olmak (KAL: 4. anlam)

ör. “Hep bu işin anılarını dinlerdi *babasından...*” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

Duymak

1. Öğrenmek, haber almak, işitmiş olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. Anlam)

ör. “Aşağıda *otele kaydımı yapan delikanlıdan* duydum sanıyorum.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

2. mec. Çok açık, ortada ve belirli olmayan bir şeyi sezmek, var olduğunu fark etmek, anlamak (KAL: 4. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Çünkü omuzları düşmüş, *güneşten, sıcaktan* duyduğu hoşnutsuzlukla, vücudunu gevşekçe bırakmıştı.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Edinmek

1. Elde edip hazırında bulundurmak, araştırıp ele geçirmek, sağlamak, temin etmek, iktisap etmek (KAL: 2. anlam: GTS)

ör. “Haziran Defteri’nde şair Kansu, *doktor Kansu'dan* edindiği yürek izlenimlerini yansıtır.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Elde etmek

1. bir şeye sahip olmak (GTS; KAL)

ör. “Ne gariptir ki, delikanlı babam üstüne bazı bilgiyi, bu konuda çok az konuşan ailemden değil, uzaktan tanıdığım *Salâh Birsal'in kitaplarından* elde ettim.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Esirgemek

1. Korumak, himaye etmek, vikaye etmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1.anlam)

ör. “Hayırlı olsun, Allah *kazadan beladan* esirgesin.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

2. Bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Hayrola reis, habere gösterdiğin itibarı, *muhabirden* esirgeyecek misin?” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Etmek

1. Birini bir şeyden yoksun bırakmak (GTS: 4. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Allah kimseyi *yerinden yurdundan* etmesin,” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Gelmek

1. “... görünmek, ... gibi davranmak, ... tavrı takınmak” anlamında deyimler yapar (KAL: 28. anlam; GTS: 33. anlam)

ör. “Onlar beni görmemezlikten geleceklerine, ben *görmemezlikten* geldim.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Gizlemek

1. (Bir şeyi) Başkasından gizli tutmak, bilerek, isteyerek saklamak, başkasına duyurmamak veya hissettirmemek, ketmetmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Herhangi bir sarsıntı duymaması için bunu *annesinden* gizlemişti.” (DÖ-GYKK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Görmek

1. Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak (GTS: 7. anlam; KAL: 19. anlam)

ör. “Bu hırsta, birkaç ay önce, *bir arabacıdan* gördüğüm hakaretin öcünü Mahmut'tan çıkarmak isteyen sinsi bir hesap da gizliydi.” (KB-DC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

2. Almak (GTS: 8. anlam; KAL: 21. anlam)

ör. “Fatma *anasından* gördüğü gibi, önüne gelip çömeldi.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Haberdar etmek

1. Haber vermek, haberli olmasını sağlamak, bir haberi birine bildirmek (KAL; GTS)

ör. “Az daha *kazada vukubulan büyük bir hâdiseden* seni haberdar etmeyi unutacaktım.” (YKK-MSH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Halâs etmek

1. Kurtarmak (KAL)

ör. “Paşa'nın oğullarını, kızlarını da kırkar ellişer kuruşa satın aldılar, *eşirra melanetinden* halas ettiler.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

İhraç etmek

1. çıkarmak, dışarı atmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Bunlar yakında *Parti'den* ihraç edileceklermiş.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İktibas etmek

1. ödünç almak (GTS: 1. anlam)

ör. “Heralde Tribüne şöyle yazıyor, Time böyle yazıyor diyerek, *onlardan* yazılar iktibas ederler.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İmtihan etmek

1. bilgi derecesini ölçmek (GTS: 1. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Önce *matematikten, fizikten* filân imtihan etmek istemiş.” (OA-BBAR)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

İndirmek

1. (Makam ve mevkiinden) Çekilmek zorunda bırakmak, ayırmak, düşürmek (KAL: 12. anlam)

ör. “Dört sene sonra yeniçerilerin çıkardığı kanlı bir ihtilalle Sultan Osman *tahtından* indirildi ve öldürüldü.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İntihâp etmek

1. Seçmek (GTS; KAL)

ör. “Hacı Fettah Efendi büyük bir kabiliyetle, bu felâketin pahasını ödeteceği kurbanları *en müdafaasız en bîçarelerden* intihap etmek istedi.” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İstizâh etmek

1. sorulan soruya açıklayıcı bilgi istemek, bir sorunun açıklanmasını istemek (GTS)

ör. “*Nezaretî Celileden* istizah edelim.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İşitmek

1. Haber almak, öğrenmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Gene siz *benden* işitmiş olmayın!” (MŞE-K)

ör. “Hiç değilse birkaç yüz gavurun kellesini kestiğini *babalarımızdan* işittik.” (OK-AY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

2. Dinlemek (KAL: 3. anlam)

ör. “Hikâyeyi *ondan* işittim.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

3. Birisinden kötü söz duymak, azarına maruz kalmak (KAL: 4. anlam)

ör. “*Yabancıların ağızından* işiteceğin o iğrenç ithamlara nasıl cevap verebilirdin?” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

İthal etmek

1. bir ülkeye başka ülkelerden mal getirmek (GTS: 2. anlam)

ör. “Şinasi, *batıdan* ithal ettiği yeni kavramları yazışma ve şiirine sindirmişti.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

İtmek

1. *mec.* Kendinden uzaklaştırmak (KAL: 3. anlam)

ör. “Reis Bey, büyük bir çabayla bu henüz pek belirsiz olan ihtimali *kafasından* itti.” (TB-KA)

ör. “Ama baba adam, bir silkinişte bu yalancı yokluğu, var gibi bir şiddetle *kafasından* iter itmez, kadın yoktu ki kaybolsun.” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kaçırmak

1. Çalmak, kimsenin haberi olmadan götürmek, aşırarak (GTS: 7. anlam; KAL: 11. anlam)

ör. “*İstanbul depolarından* kaçırılmış tüfekler, mermiler, top kamaları da geçmektedir.” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Yasal olmayan yoldan bir ülkeye mal sokmak veya çıkarmak (GTS: 8. anlam; KAL: 10. anlam)

ör. “Sonra *Rusya'dan* kaçırabildiği birkaç fotoğraf çıkardı.” (MŞE-AVK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Bir araç veya aletle iş görürken aracı iyi kullanamama yüzünden kendine veya bir başkasına zarar vermek (GTS: 13. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Usturayı *elimden* kaçırdım, yanağımı kestim.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kıskanmak

1. Başkasının bir üstünlük ve iyiliğe sâhip olmasından rahatsız ve huzursuz olmak, kendisine faydası olmasa bile karşısındakinin sâhip olduğu nîmetten mahrum olmasını arzulamak, çekememek, haset etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Onu *ziyadan [ışıkta] ve güneşten* kıskandılar.” (KHK-YVAH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; uyarıcı

2. Esirgemek, diriğ etmek (KAL: 5. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Guillaume Apollinaire ve arkadaşları, bu düsturu *ressamlardan* kıskanarak, onu yazı sahasına taşıdılar.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Koparmak

1. *mec.* Bir şeyi birinden güçlkle almak, gayret sarfederek elde etmek (KAL: 7. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Muazzez'e dair içinde uyanan ve şuuruna varan his, onun *kendisinden* koparılması ihtimaline karşı duyduğu müthiş bir acı oldu.” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Korumak

1. Bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Arkadaşlarından ayrılmayacaksın, ineklere sahip çıkacak, onları *tehlikelerden* koruyacaksın.” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

2. Güçlü bir kimse veya kuruluş, güçsüz birini veya bir şeyi desteklemek, himaye etmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Haydi, Allah *kazadan beladan* korusun!” (KT-Gİ)

ör. “Tanrı, insanı *insandan* korusun!” (ÜD-KŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

3. (Bir düşmana, bir tehlikeye karşı) Savunmak, müdafaa etmek (KAL: 3. anlam)

ör. “Bu kaim surlar onları *hem yabancı gözlerden, hem de düşmandan* korumak için yapılmış.” (SA-KSH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

4. Gerekli tedbirleri alarak zarar görmesini önlemek (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Ama, onu *zehirden* korumak için, yedi günde bir, yılan eti yemesini önermiş.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

Kovalamak

1. Kovmak (GTS: 1. anlam)

ör. “Karşı koyduk, koyduk da, düşmanı *köyden* kovaladık.” (RB-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kovmak

1. Bir yerden sürüp çıkarmak, kovalamak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Düşmanı *yurdumuzdan* ve *İstanbul'dan* kovacağız.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. İşine son vermek, görevinden atmak, uzaklaştırmak (GTS: 3. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Tabii hemen o gün kovuldu *gazeteden*.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Varlığına son vermek, ortadan kaldırmak (GTS: 4. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “Erkekleri *yaşantımdan* kovuyorum!” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kullanmak

1. (Bir şeyden) Hangi işe yarıyorsa o maksatla yararlanmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Mitologya'dan* kullanılan kahramanlar, şiirsel göndermeler için gereklidir onda.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kurtarmak

1. Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Ve bana muhakkak *bir felâketten* kurtarılması istenen bir şeye bakar gibi garip, uzun uzun baktı” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

2. (İçinde bulunduğu güç durumu, derdi, ceza veya sorumluluğu) Üzerinden kaldırmak, o halden arındırmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Esasen kocası da Nuri'nin davasını, her zamanki gibi bedava olarak üzerine almış, delikanlıyı *daha ağır cezalardan* kurtarmıştı.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

3. Bir şeye zarar gelmesini önlemek (GTS: 5. anlam)

ör. “Neferleri zar-zor *ölümden* kurtararak kendisini hasta çadırına kadar sürükleyebildiler.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

4. Etkisinden uzaklaştırmak (KAL: 5. anlam)

ör. “Şimdi onu *üzüntüden* kurtarmak istiyordu.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

Mahrum etmek

1. Birinin istediği şeyi vermemek veya istediğini elde etmesine engel olmak, yoksun bırakmak (KAL; GTS)

ör. “Sıhhatinin ihaneti, bütün İslâm âlemini *bu hamleden* mahrum etti.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Menetmek

1. Yasaklamak, engellemek, önüne geçme (KAL; GTS)

ör. “Bu gizli istihza beni *âşık olmaktan* men ediyordu.” (KHK-YVAH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Meşk etmek

1. alışmak veya öğrenmek için çalışmak (GTS)

ör. “*Acem'den* meşk ettiğimiz şiirin manzume şekillerinde vâhid-i kıyâsı beyittir.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Muhâfaza etmek

1. Korumak, saklamak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bir dolabın kenarında ayakta duruyor, göğsümü *soğuktan* muhafaza eder gibi kollarımı kavuşturuyordum.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

Murât etmek

1. İstemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Öyledir ya devletlim, *haktan* neyi murat edersiniz?” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Okumak

1. *mec.* (Belirtilere bakarak) Bir şeyin söylenmemiş gizli tarafını anlamak, mânâ çıkarmak (KAL: 7. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Aynı zamanda Ayşen'in de gülümsemekle beraber aynı ihtiyacı duyduğunu *bakışından* okumuştur.” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Öğrenmek

1. Eğitim yoluyla belli bir konu üzerinde bilgi kazanmak, taallüm etmek, tederrüs etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Recep *babasından* öğrendiği gibi, derinden derine içini çekti.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Haber almak (KAL: 3. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Sonra *karakoldaki jandarmalardan* öğrendim.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; söyleyen

Reddetmek

1. Aile fertlerinden birini aileden çıkarmak, akrabalık bağınyok sayıp artık aileden kabul etmemek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sonra, annesinin kahrından verem olup ölmesi, babasının kendini *evlâtlıktan* reddetmesi, geceli gündüzlü çalışarak o kadını mutlu etmeye çalışması,” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Ricâ etmek

1. Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, dilemek (KAL; GTS)

ör. “*Yanımdaki yaverden* rica ettim.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Sakınmak

1. Korumak, gözetmek, esirgemek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “O kişi haklı olacak, öyleyken zulüm görecek, öyleyken gözünü *budaktan* sakınmayacak ve elbet onun haklılığı ile kitlenin hak kavramı arasında bir bağlantı kurulabilecek.” (CS-ŞDÇ)

ör. “*Her şeyden, dünyadaki bütün kötülük ve kalleşliklerden sakınarak, birer saksı çiçeği gibi büyütmeye çalıştı çocuklarımızı.*” (İA-İKG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

2. (Yapmaktan veya vermekten) Kaçınmak, kıyamamak, esirgemek (KAL: 4. anlam)

ör. “Halasının muhabbetinden, hüsnükabulünden memnundu; ona her şey söyleyebilir, onunla samimi olabilirdi ve halası değirmeni *ondan* sakınmazdı!” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Saklamak

1. Bir şeyi söylememek, bilgi ve haber vermemek suretiyle başkalarından gizli tutmak, gizlemek (KAL: 4. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Görücü işini *babasından* saklamışlardı.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

2. *mec.* Gözetmek, esirgemek, korumak, himâye etmek (KAL: 7. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Allah'ım *nazarlardan* saklasın seni.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; sebep

Savmak

1. İstenmeyen birini yanından uzaklaştırmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “bu kadını *başım*dan savmak için çok çalıştım ise de olmadı.” (MŞE-HP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Saymak

1. Herhangi bir şey, yerine koymak veya herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek (GTS: 4. anlam; KAL: 8. anlam)

ör. “Yönetmenimiz benim yazdıklarımı hafif buluyordu galiba, *sanattan* saymıyordu.” (AA-TO)

ör. “Ocağın asker disiplini, sarhoşluğu, ayyaşlığı *ağır suçlardan* saymıştı,” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Seçmek

1. Ne olduğunu anlamak, fark etmek (GTS: 4. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “*Taş*tan, *toprak*tan, *iğ*açtan, *kurt*tan, *kuş*tan seçilmez olmalarıdır belki.” (YKK-MSH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Sepetlemek

1. *argo*. Gitmesini sağlayacak şekilde davranmak, üstü kapalı kovmak, defetmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Aynacı Burhan'ı *okul*dan sepetlediler.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sezmek

1. Anlamak, kavramak, idrak etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Tufeyli olduklarını *bu hallerinden* sezmek kolay...” (RHK-BS)

ör. “Öfkemi, *yüzümden* sezen köylüler, birer birer etrafımdan çekiliyorlar.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Silmek

1. Üzerini çizerek atmak, yok etmek (GTS: 5. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Bir başka yaprak açarsan / *Defterinden* sildir beni” (AS-Ş)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Üstünlük göstererek o alanda üstün olanları ikinci plana atmak (GTS: 7. anlam)

ör. “zayıfladık, yenildik, işgal edildik, *siyasal haritadan* silindik.” (EK-KTVT)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. “Ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek” (GTS: 8. anlam)

ör. Bu dakikayı *hayatından* silmek için o neleri feda etmezdi! (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sormak

1. (Bir şeyin hesabını bir kimseden) İstemek, (onu) sorumlu tutmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Akıl almaz bozgunların hesabını *Salih'ten* sorar gibiydi.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Soyutlamak

1. Bir kimseyi, durumu, düşünce vb.ni içinde bulunduğu toplum, durum veya düşünceden ayrı tutmak (GTS: 2. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “İnsanı birey olarak da, *toplumdan* soyutlanmamış bir birim olarak da kurcalamak istiyorum, yaşamım tükeninceye kadar.” (EC-GDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sökmek

1. Zorla çıkarmak, çıkarıp atmak (KAL: 5. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Bir daha göreceği umudunu *yüreğinden* söküp atmadı.” (AS-YA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tahsil etmek

1. (Bir alacağı) Toplamak, almak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Vallahi biz geberip gitmiş olsak, yüz sene sonra *evlat ve ahfadımızdan* bu parayı tahsil ederler.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Talep etmek

1. İstemek, dilemek (KAL; GTS)

ör. “Cemal Süreya'nın, Necatigil Ödülü'nü kazandığını öğrendiğimizde *kendisinden* talep ettiğimiz röportajı kabul ediyor.” (CS-GC)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; faydalanan

Tardetmek

1. (Mesleği veya okulu ile) İlgisini kesmek, çıkarmak, kovmak (KAL: 2. anlam)

ör. “Bu şanlı mesleğin, yeniden bir düzene sokulmasını, uygunsuzların *içimizden* tardedilmesini, dileriz.” (TO-Dİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tatmak

1. *mec.* Duymak, hissetmek (KAL: 4. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Sefaletin şiirini, o gece *Jehan Rictus'un ağzından* tattıktan sonra uzun müddet başka şiir okuyamadım.” (YKB-ED)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Temin etmek

1. sağlamak, elde etmek, tedarik etmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Bu dev sütunların ikisini *İstanbul'dan* temin ettim.” (TÖ-TO)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tenzîh etmek

1. kusurlu ve kabahatli olmadığını, kötü vasıflardan soyutlandırıldığını, dışında tutulduğunu bildirmek (GTS)

ör. “ ‘Kendimi *böyle bir şaibeden* tenzih, bendenizi adicesine bir iftira ile lekelemeğe kalkanları da huzuru muhakemede, alenen takbih ederim,’ dedim.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tevârüs etmek

1. kalıtım yoluyla birinden diğerine geçmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Asker babasının sağlam iradesinden* tevarüs ettiği sükûnla ve kuvvetli bir sesle:” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Toplamak

1. Devşirmek, dermek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Onun *tabaklardan* toplayıp getirdiği bir çikolatalı pastayı ya da iki muzuyu yemeden uyumaz.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Vergi, bağış, haraç, parsa, bahşış vb.) Verecek olanlardan almak (KAL: 12. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Asım, *köylülerden* toplanılacak vergiyle devlet maaşlarının verilebileceğini zannetmiyordu.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Ummak

1. İçinde, istediği ve beklediği şeyin gerçekleşeceğine dair bir duygu taşıyarak o şeyin olmasını beklemek, ümitle beklemek, ümit etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Hiç *İzzet Efendi'den* umulur muydu?” (MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Umut etmek

1. Ummak, beklemek (GTS)

ör. “*Senden* bunu umut ederim.” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Ümit etmek

1. İçinde gerçekleşmesini istediği şeyin olacağına dair bir duygu taşımak, bir şeyin olmasını beklemek, ummak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Anladım küçük, minimini gönlünün acısını, *benden* ümit edeceğinden çok daha derin ve iyi anladım.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; uyarıcı

Yoksun etmek

1. yoksun duruma getirmek, bir şeyin yokluğunu çektirmek (GTS; KAL)

ör. “O zaman seni *mirasından* yoksun ederim.” (TDK-ÖÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; içerik/konu

Yollamak

1. Göndermek (KAL; GTS)

ör. “*Amerika'dan* yolladığı mektupları sen de okuyorsun.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yuvarlamak

1. Bir şeyi yerden kaldırmadan kendi etrafında döndürerek yürütmek, tekerlemek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Annem, kız kardeşlerim, bilhassa bilhassa kardeşim Niyazi'nin *tramvaydan* yuvarlanıp parçalanan esmer dizkapakları aklımdan çıkmıyordu.” (OK-AY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yürütmek

1. *argo*. İşinden ayrılmasına sebep olmak, işinden çıkarmak, ayağını kaydırmak (KAL: 4. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Seni *Teğmene bel bağlayıp girdiğin bisküvi fabrikasından* nasıl yürüttülerdi.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I} ve +{DAn}; kaynak

3.1.3. +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Aktarmak

1. Bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak. (GTS: 3. anlam)

ör. “Türkçe konuşanlardan büyük bir çoğunluğun, bu arada bazı arı diltcilerin Türkçe diye dört elle sarıldığı tümen tümen sözcük de aslında Türkçeye, ufak tefek değişikliklerle de olsa, *Yunancadan* aktarılmış kazançlardır.” (NU-DGÜ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Atlamak

1. Yüksek bir yerden alçak bir yere, ayaküstü gelecek bir biçimde kendini bırakmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Fakat Durmuş, oraya sırf *pencereden* atlayıp bir çocuk kahramanlığı yapmak için gelmemiştii.” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. Geçmek (KAL: 3. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “*Konudan* konuya atlıyordu.” (NC-R)

ör. “Ama hayır, *ordan* oraya atlıyordu düşüncem,” (FE-A)

ör. “Sırasız konuştuğuma, bir yazdan, bir kıştan dem vurduğuma, *ordan* oraya atladığıma bakmayın.” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Atmak

1. Uzatmak (GTS: 6. anlam; KAL: 29. anlam)

ör. “*Vapurdan* iskeleye attılar.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Bakmak

1. Üzerinde durmak, önem vermek, göz önünde bulundurmak, nazariitibara almak (KAL: 4. anlam)

ör. “Bu kötümserlik, şaire, ayrıntı adalarına çekilmek, dünyaya *ordan* bakmak merakını kazandırmıştır.” (CS-ŞDÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Çıkmak

1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek (GTS: 1. anlam; KAL 1. anlam)

ör. “Çadırdan dışarıya çıkıyordum.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Düşmek

1. Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek (GTS: 2. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Kalender bu şangırtıdan ve hele *vitriinden* yere düşüp patlayan yüz mumluk bir ampulün gürültüsünden büsbütün ürktü.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Fırlamak

1. Bulduğu seviyeden yukarıya çıkmak, yükselmek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Koyun *yüzyirmiden* yüzelli liraya fırladı.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; miktar

Firar etmek

1. Kaçmak (GTS; KAL)

ör. “Bizans ve Selçuk bu iki asır zarfında o kadar içli dışlı olmuşlardı ki, *Konya'dan* İstanbul'a Selçuk şehzadelerinin firar ettikleri, İstanbul'dan Konya'da Kayser-zâdelerin iltica hattâ ihtida ettikleri görülmüştür.” (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Geçmek

1. Bir yerden başka bir yere gitmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Caddeden* karşıya geçemiyorum.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; güzergah

2. Bulunduğu yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmek, yer değiştirmek (KAL: 2. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “*Odadan* odaya, *oradan* salona geçiyor, hiçbir şey yapmaksızın bi yıllık ceza karabasanını düşünüyordum.” (UK-SR)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

3. Devrolmak, intikal etmek (KAL: 4. anlam; GTS: 17. anlam)

ör. “bu gece yarısından hemen sonra çıkılan tatlı için *babadan* oğula geçen kanunlarıyla idare edildiği zehabını, hatta idealini düşünür,” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

4. (Görünüş veya huy bakımından) Soyundan gelen bir kimsenin özelliğini taşımak, görünüş veya huyunu ondan almış olmak (KAL: 5. anlam; 10. anlam)

ör. “Hâmid hayranlığı ona *babasından* geçmiş sayılabilir.” (HT-ÖTÖ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

5. Girmek, gelmek (KAL: 11. anlam; GTS: 28. anlam)

ör. “özgürlük kavramı bize *Bati'dan* geçmeseydi hiç geçmeyecekti” (CS-ŞDÇ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

6. Bulaşmak, sirayet etmek (KAL: 12. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Hastalık bana *ondan* geçti.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Gelmek

1. (Bir şey veya kimse) Konuşana göre uzak bir yerden daha yakın bir yere doğru yol almak, bir mesafe kat edip uzak bir yerden daha yakın bir yere varmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İçerenköy'den buraya gelinceye kadar beş dakika gecikebilir.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. (Geçmişten bugüne) Varlığını devam ettirmek, intikal etmek (KAL: 21. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “İletişim-Bilişim teknolojisinin yaygınlaşması, gerekse *tarihten* gelen gelişme ve değişme eğilimlerinin birikimi, insanlığın önündeki insan haklarına dayalı demokrasi seçeneğini ciddi bir kurtuluş alternatifini haline getirmektedir.” (EK-KTVT)

ör. “Bu bölümdeki 91 parça, Arap şiirini *İmriülkays'den* günümüze kadar getiriyor.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

3. Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak (GTS: 12. anlam)

ör. “Şimdiki gibi *Avrupa'dan* gelmiş olta takımı tanımazdık.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Girmek

1. (Dışarıdan içeriye) Geçmek, (içeriye) varmak, dâhil olmak, duhul etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Belliydi ki, anası *dışarıdan* içeriye girerken çocuk uyanmış, şimdi onu tekrar uyutmak için kadın, alçak sesle o ezgin ve baygın nağmeli şu ninniye söylüyordu.” (OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. Dönüşmek, inkılâp etmek (KAL: 14. anlam; GTS: 11. anlam)

ör. “her düşündüğümüzü tam bir kolaylıkla unutup bırakarak, *şekilden* sekile giren bir bulut gibi, başka bir manzaraya, başka bir hisse, başka bir fikre geçeriz.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

3. Bir şey bir nesnenin bir tarafından geçip öbür tarafından çıkmak, geçmek, sığmak (KAL: 23. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Sürüne sürüne *yarıktan* içeriye girdiler.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; güzergah

4. Geçmek, gelmek, intikal etmek (KAL: 24. anlam)

ör. “*Topkapı'dan Edirnekapı'ya kadar giden büyük surun orta kapısından* şehre girdim.” (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; güzergah

Gitmek

1. (Belli bir yönde) Belli bir yol takip etmek, belli bir yerden geçmek (KAL: 2. anlam)

ör. “Hadi, sen *buradan* eve git...” (MŞE-GKK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; güzergah

Göç etmek

1. oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “*İngiltere'den* göç edip New England bölgesine yerleşenler dışında,” (MU-BDA)

ör. “*Mannheim'dan* Viyana'ya göç eden Weber'lerin yanlarına kiracı olarak yerleşiyor.” (NN-DM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Göçmek

1. Bulunduğu yerden ayrılıp yerleşmek üzere başka yere gitmek, yurt değiştirmek, göç etmek, hicret etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Balkan Savaşı patlayınca (1910), aile *Çorlu'dan* İstanbul'a göçtü.” (MŞE-GKK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Hicret etmek

1. Göç etmek (GTS; KAL)

ör. “Peygamberin *Mekke'den* Medine'ye hicret ettiği o hazin senenin hikâyesi fetih askerlerinin kalbindeydi.” (YKB-Aİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

İnmek

1. (Bulunduğu yerden) Aşağıya doğru gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Raşel *sırtından* aşağıya inen saçlarını savura savura cam çevrili tezgâhlara yöneldi.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Muhâceret etmek

1. Başka bir ülkeye göç etmek (KAL; GTS)

ör. “*Üsküp'den* İstanbul'a yeni muhaceret eden pederim, Mahmud Şevket Paganın katlini tâkîbeden vak'alar arasında çok korkmuş,” (YKB-SVEP)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Sapmak

1. Gitmekte olduğu yolu veya yönü değiştirip başka yola veya yöne dönmek, yolunu, yönünü değiştirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Kimi, *Postane'nin yanından* sağa sapıp İkinci Anafartalar'a çıkıyor.”
(AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; güzergah

Taşınmak

1. (Oturduğu yerden çıkıp başka yere) Nakletmek, göçmek, göç etmek
(KAL: 6. anlam)

ör. “*Salzburg'dan* Viyana'ya taşınıp oraya yerleştikten sonra iş bulamamış,”
(NN-DM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Telefon etmek

1. (Konuşmak üzere) Birini telefonla aramak (KAL; GTS)

ör. “Haydar Bey, mutlaka şirkete uğrayacak; *oradan* bana telefon edecekti.”
(NE-HD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Tornistan etmek

1. Söz, düşünce vb.nden geri dönme (KAL: 3. anlam)

ör. “Kanuncu Yahudi idi, hanendelerin ikisi *cami müezzinliğinden*, *yahut tekke zâkirliğinden* hanendeliğe tornistan etmiş güzel ve gür sesli birer hafızdı.”
(OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Uğramak

1. (Bulunduğu yerden dışarıya) Çıkmak, fırlamak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Bu halkın *evlerinden* dışarıya uğrayışı aynı zamanda muhtelif noktalarda hep birden fişkiran suların birer küçük sel halinde akışı gibi bir şey oldu.” (YKK-MSH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

Yolculuk etmek

1. bir yerden başka bir yere gitmek (GTS)

ör. “*Gurbetten*, uzun yolculuk etmiş, dönüyordu.” (YKB-KGK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{DAn} ve +{A}; kaynak

3.1.4. +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Aktarmak

1. (Bir şeyi) Bir yerden bir yere, bir kaptan bir kaba geçirmek, dökmek, taşımak, nakletmek. (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “O hâlde kıvranıp duruyorum, ağırlığı *bir bacağımdan*, öbürüne aktarıyorum.” (EI-KDA)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Atmak

1. (Bir kimseyi, bir görevliyi) İstemediği halde bulunduğu yerden alıp başka bir yere göndermek, sürmek (KAL: 22. anlam; GTS: 14. anlam)

ör. “*İstanbul’dan* Amasya’ya attılar.”(KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Çevirmek

1. Bir dilden diğere bir dile aktarmak, tercüme etmek (KAL: 18. anlam; GTS: 10. anlam)

ör. “Fransızların Mısır'a yürüyüşünü öyküleyen Tarih-i Ceberti'yi *Arapçadan* Türkçeye o çevirmiştir.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. Bir durumdan başka duruma geçmek (GTS: 13. anlam; KAL: 21. anlam)

ör. “Nitratları eritir, turnusolları *maviden* kırmızıya, *kırmızıdan* maviye çevirir.” (SFA-S)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Götürmek

1. (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek (KAL: 1. anlam)

ör. “Beni *Trabzon'dan* Batum'a götüren Türk vapurundaki tayfalara, kaptanlara sordum.” (NHR-YGŞBK)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Nakletmek

1. (Bir yerden başka bir yere) Götürmek, taşımak, aktarmak, geçirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “– O, mukadderatına rıza gösterdiği için kendisini izzet ve ikram ile *Yıldız Sarayı'ndan* Çırağan'a, yahut da Beyler beyine nakledeleler.” (NSÖ-AD)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. (Çalışmakta olduğu yerden) Başka bir yere tayin etmek (KAL: 2. anlam)

ör. “1920'den sonra bir müddet için Anadolu'da kayboluveren, daha sonraları ise *bir maarif işinden* darülfünun [üniversite] profesörlüğüne nakleden bu adam denilebilirdi ki,” (KHK-YVAH)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

3. Anlatmak, aktarmak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Cevahirülmenakıp'tân* naklettiğim aşağıdaki satırları bir devşirme oğlanının hayatı olduğu için bu yazı içine alıyorum.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

4. (Bir eseri bir dilden başka bir dile) Çevirmek, tercüme etmek (KAL: 4. anlam)

ör. “Japon edîbi (O.K.)’nın “*Çaynâme*”sinden naklederek Akşam’da neşrettiğimiz bâzı parçalar...” (KAL)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Nefyetmek

1. Sürgüne göndermek, sürmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Şu halde Prensese'e bir suikast yapan bu adamı yakalamalı, öldürmeli ve hele genç Prensese'i, *vatanından* harice nefyetmelidir [sürülmelidir].” (KHK-YVAH)

ör. “Meğer bunlar, ahlaksızlıklarından dolayı *Kastamonu'dan* Sinop'a nefyedilirken yolda muhafızlarını rakı ve ilaçla uyutup, ellerinden silahlarını alarak dağa kaçan birkaç fahişe imiş...” (OCK-H)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Sürmek

1. Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek (GTS: 6. anlam; KAL: 8. anlam)

ör. “1924'te *Kuzeybatı Afrika kıyılarına yakın Kanarya Takımadalarından Fuerteventura'ya* sürüldü.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. Kovmak, uzaklaştırmak (KAL: 9. anlam)

ör. “*Cennetten* dünyaya sürülünce Âdem Baba'mız öcünü aramamış mı bakalım?” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Taşımak

1. (Bir şeyi bir yerden başka bir yere) Götürmek (KAL: 1.anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Yeryüzünün bilgilerini *bir kentten* öbürüne taşıdılar.” (OK-Bİ)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Tercüme etmek

1. Bir dilden başka bir dile çevirmek (GTS; KAL)

ör. “*Başka dilden* tercüme ettiğiniz güzel bir cümle, sizin dilinizde tatsız bir şey olmuşsa, mânâyâ istediğiniz kadar bağlanın, gene öze hayınlık etmiş olursunuz.” (NA-GG)

üye yapısı ve rolü: zorunlu +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

3.2. Eklenti Olarak +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Üye Yapıları

3.2.1. Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Akın etmek

1. Toplu olarak gitmek, üşüşmek. (GTS: 2. anlam)

ör. “*Dört taraftan* akın etmiş de, nasıl çepçevre, / Saracaklarsa yarın Kâbe’yi hüccâc-i kiram” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Aptallaşmak

1. Ummadığı bir durum karşısında zekâsını işletmemek, davranıp bir şey yapamamak, şaşırıp kalmak (KAL: 2. anlam; GTS)

ör. “Bu arada çingene kavgalarının en belli başlı, en uzun ve ağıza alınmaz tekerlemelerinden (dikiş okuması) denilen tekerleme karşılıklı okunurken etrafı saran yüzlerce kadın, erkek, çoluk çocuk seyircinin, kimi gülmeden bayılacak hale geliyor, kimi *şaşkınlıktan* aptallaşıyor;” (OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Arınmak

1. Yıkanıp maddî kirlere temizlenmek, temiz ve pak duruma gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Gökyüzü iyice yıkanmış, *tozdan topraktan* arınmıştı sanki.” (AS-YA)

ör. “Bir lokma yalabuk yesin, *kirden pastan* arınır.” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. Saflığını, temizliğini bozan şeylerden sıyrılmak, saf duruma gelmek, saflaşmak, berî olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Olgun siyasal düşüncelere, görgülü, nitelikli, *ilkel hırslardan* arınmış anlayışlara (zihniyete) gereksinme vardı.” (DÖ-GYKK)

ör. “senin de bir *günahtan* arınman gerekli.” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Başlamak

1. Bir işe girişmek, harekete geçmek (GTS: 3. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “tarım ve toprak reformu çalışmalarına *Urfa'dan* başlanmış olduğunu duyduk,” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Batmak

1. Çok kirlenmek, berbat olmak (KAL: 6. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “İşte böyle altgeçitin *pislikten* batıp çıktığı bir günün sabahında kardeş kasabanın belediye başkanı habersizce geliverdi kasabaya.” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. İflâs etmek (KAL: 9. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Çocukları olmadı ve sinema *rekabetten* battı.” (OK-Bİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Bulanmak

1. (Mide ve iç kelimeleriyle) Bulantı hissetmek, kusacak gibi olmak (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Çektiğim *heyecandan* midem bulanıyordu, ona ne söyleyecektim?..” (EI-KDA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Çağlamak

1. (Su için) Akarken coşkun sesler çıkararak taşıp dökülmek, köpürmek, çağıldamak. (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Yalnız *yokuşlardan* çağlayarak inen, mazgallara boşalan sel sesi duyuluyor.” (TU-GD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Çatlamak

1. Parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak (GTS: 1. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “İçerisi toprakla, molozla dolu ve kubbesi *birçok yerlerinden* çatlamış, yıkılmak üzere idi.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

2. Bir yüzeyde kırışıklar, çizgiler oluşmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Havuzun çevresindeki narlar, *susuzluktan* çatlayıp yarıldı.” (NC-SY)

ör. “Gemicilerin *güneşten, tuzdan* çatlamış dudaklarına Serin serin tatlı tatlı su getirirmiş.” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Çekilmek

1. Ayrılıp gitme (KAL: 46. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Bu öneriye göre ateş kesildikten sonra Yunan ordusu *Anadolu'dan* çekilecek, Trakya Yunanlılara bırakılacak Türk ordusu da İstanbul'a hiç yaklaşmayacaktı.” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Çıkmak

1. Görünür veya belli bir durumda bulunmak (GTS: 34. anlam; KAL: 60. anlam)

ör. “Kocaman kafalı, gövdesi apak, yalnızca sırtının tam ortasında yürek biçiminde kara bir benek bulunan, *zayıflıktan* kaburgaları çıkmış,” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Çürümek

1. Çeşitli dış sebeplerin veya mikropların etkisiyle kimyevî değişikliğe uğrayıp bozulmak, dağılmak. (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*yağmurdan çürüyüp kararmış,*” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. (Vücûdun herhangi bir yerinde) Vurma çarpma gibi sebeplerle veya sıhî bir ârıza yüzünden mor lekeler hâsıl olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Biri çekik kara gözleri, biraz ağır endamı, *çok şekerli yemekten çürüyüp* de sonra altınla doldurulmuş çok bozuk dişleriyle bile güzeldir.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Dağılmak

1. Parçalanarak yayılmak, ufalanmak (GTS:3. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Aksaray alanına çıkınca, orada, *haraplığından* dağılacakmış izlenimini veren bir taksi buldu Hüseyin Feyzullah,” (SKA-GA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Defolmak

1. Savuşmak, çekilip gitmek (GTS)

“– *Oradan* değil, bahçeden defolacaksın...” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Delik deşik olmak

1. Her tarafı delinmek, delikler içinde kalmak, harap ve berbat duruma gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Eskilikten* delik deşik olmuş kirli kaplamalar,” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Doğrulamak

1. Oturan veya yatan bir kimse toparlanmak, dik bir duruma gelmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Yataktan doğrulup bir cıgara içiyorum.*” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Eğilmek

1. (İnsan) Vücudunun belden yukarısını aşağıya doğru eğmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Pekâlâ korkuluklardan eğilmiş yüzenleri seyreden kadın da olabilirdi bu.*” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Erimek

1. Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Balmumu kanatlar güneşten erimeye başladı bile..*” (NE-GT)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. (Bir kimse) Çok zayıflamak, incelmek (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Çünkü saat dörde yakın uyumaya başladığı zaman bütün kemikleri yorgunluktan erimiş gibiydi.*” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Esmek

1. (Hava için) Bir yönden bir yöne doğru hissedilir şekilde hareket etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Akhisar'dan esen akşam rüzgârı sertleşip serinlemişti.*” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Feryat etmek

1. Yüksek sesle haykırmak (TS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Herhalde bağırarak birçok insandı o anda, ama bana bir tek insan feryat ediyormuş gibi geldi. Işıklı, telaşlı, upuzun *caddeden, geceden, soğuktan* güçlü bir tek insan feryat etti.” (NHR-YGŞBK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Gebermek

1. Sevilmeyen bir kişi ölmek (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “Bu beş ihtiyarın beşi de birkaç saat içinde *sıcaktan* geberiverirdi.” (MUBDA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Gecikmek

1. Geç kalmak, herhangi bir işi kararlaştırılan zamandan sonra yapmak (GTS: 1. anlam; KAL)

ör. “Bugün tutma sırası olduğu için, çoktan kavrayıp sarması, cayır cayır yanarak kıvrandırması gerekti ama, herhal *suya girdiğinden* gecikmişti namussuz...” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Gelişmek

1. *biyoloji* Büyüyüp boy atmak, yetişmek, neşvünema bulmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Oğlancığın yaşını tahmin etmek mümkün değildi, bilirsin bizim köylü *besinsizlikten* gelişemez, bedeni kavruk kalır.” (EA-DÖY)

ör. “Kafasında kara bir takke, *işten* gelişmiş gövdesi yarı beline kadar çıplak,”
(MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Gülmek

1. (Bir kimse bir şeyi tuhaf bulduğu veya bir şeye sevindiği zaman) Kesik kesik sesler çıkarmak suretiyle duygusunu, sevinç veya hayretini açığa vurmak
(KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Doktor, belki de *sinirden* gülüyordu.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Gülümsemek

1. Güler gibi olmak, hafifçe gülmek (GTS: KAL)

ör. “Merdivenleri inerken *memnuniyetinden* gülümsüyordu.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Harap olmak

1. harap duruma gelmek, haraplaşmak, perişan olmak (GTS: KAL)

ör. “Artık Fikriye *yorgunluktan* harap olmuştu.” (HT-GVF)

ör. “*O bağırmalardan* harap oluyorum.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Hasta olmak

1. Sağlığı bozulmak, bir hastalığa yakalanmak, hastalanmak (KAL; GTS)

ör. “iki kardeşin alayı Dersim'e gönderilince, anneleri *üzüntüden* hasta olmuştu. Reha'nın ağzını bıçak açmıyordu.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Islanmak

1. Islak duruma gelmek (KAL; GTS)

ör. “*terden* ıslanmış saçlarını okşayarak, devam etti.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

İnlemek

1. Acı ve üzüntü ifade eden kesik kesik sesler çıkarmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Cinli Kâmile *ağrıdan sızıdan* inleyip durur: 'Anam anam anam!.'” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. (Bir yer) Yankılanan gür ve kuvvetli seslerle dolmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bir elini alınına koyup ufukları gözlerken, öbür eliyle tüfeğini kaldırıncı, tiyatro *alkıştan* inler, yer-gök titrerdi.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

İstisnâ etmek

1. ayrı tutmak, dışarıda bırakmak (GTS)

ör. “Suriye istisna edilirse *oralardan*, öteden beri hattâ bu gün bile ne asker, ne vergi alıyoruz.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Kalkmak

1. Oturur veya yatar durumdan çıkarak ayakları üzerinde doğrulmak, ayaküstü durmak (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Yerinden* kalktı yanıma geldi.” (BU-GYÇ)

ör. “*Yatağından* güçlkle kalkabildi.” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

2. (Tabaka hâlindeki şeyler) Bulunduğu yerden ayrılmaya, kopmaya başlamak (KAL: 5. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “*Güneşten* kollarının derisi kalktı.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

3. Yok olmak, son bulmak, artık mevcut olmamak (KAL: 11. anlam; GTS: 13. anlam)

ör. “iki milleti fikir alanında birbirine bağlamak, karşılıklı cehaletleri *ortadan* kaldırmak istiyordu.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

4. (Ölü için) Dinî merasimi yapılmak ve defnedilmek, kaldırılmak (KAL: 13. anlam)

ör. “Merhumun cenazesi de *buradan* kaldırılmıştı.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

5. Bulunduğu yerden başka yere götürülmek, kaldırılmak, taşınmak (KAL: 20. anlam; GTS: 19. anlam)

ör. “Gaz ambarını *Taşhan'dan* kaldırıp deniz kıyısına bir yere götürmüşler.” (MŞE-GKK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Kanatlanmak

1. Çok sevinmek (GTS: 2. anlam)

ör. “Yüreğim *sevinçten* kanatlanıyor gibiydi.” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kararmak

1. Rengi karaya dönmek, siyahlaşmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Avuçları *cevizden* kararmış, parmakları siyilli bir çocuk eli gördüm mü.”

(HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. *mec.* Kederlenmek, canı sıkılmak (GTS: 4. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “Damat bir akşam rakı sofrasında, söz Nâlân'dan açılınca, *hırsından* karararak, "Allah be!" demiş,” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kaybolmak

1. Artık görünmez olmak, gözden uzaklaşmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Işığı kapatınca *aynadan* kayboluyorsun.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Kımıldamak

1. Olduğu yerde hafifçe, belli belirsiz hareket etmek, oynamak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Etem Bey dikkatle dinledi ve sözünü bir defa bile kesmeden, hattâ *yerinden* kımıldamadı bile.” (TB-KA)

ör. “*Buradan* kımıldamayın.” (YK-OD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Kımlanmak

1. Kalkacakmış gibi kıpırdamak (GTS: 2. anlam)

ör. “Astımlı polis, *üst üste içilen sigaralardan* rahatsız olduğundan kımlanmaya başlamıştı.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kıpırdamak

1. Kıvıldamak, sürekli ve hafifçe oynamak, kıpırdanmak (GTS; KAL)

ör. “Gelmiş onun yitiğini arıyor, bizim yitiğe gelince, *yerinden* kıpırdamıyorsun!..” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Kızarmak

1. Rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Çamaşırdan* kızarmış iri, şiş parmaklarını avuçlarımın içinde sıkıyorum.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kokmak

1. Bozularak kötü bir koku çıkarmak, kokuşmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Hakikaten arkadaşları yapmasa, Mustafa açlıktan ölür, *kirden pislikten* kokardı.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kopmak

1. (Organlar için) Vücuttaki yerinden ayrılmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Şalvarının örttüğü sol bacağı da *dipten* kopmuştu.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

2. Harekete geçmek, kalkmak (KAL: 7. anlam)

ör. “Yel bir daha *avludan* kopup geldi.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Koşmak

1. Bir yere ivedilikle gitmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Çocuklar *çalılıktan* koşarak geldiler.” (YK-OD)

ör. “Ona, bu ön şansı da vermemek için, *arka yollardan* koştum.” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Körelmek

1. *mec.* Değerini, yeteneğini veya eski parlak durumunu kaybetmek, sönükleşmek, körleşmek (KAL: 4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Günübirliğine yaşamaktan* köreldik, karardık.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Köpürmek

1. Köpük çıkararak kabarmak, köpük oluşturmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Dalgalardan* köpüren, çalkalanan bir umman.” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. *mec.* Çok kızmak, öfkelenmek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Örneğin devlet radyolarında Mevlitler başlayınca, *öfkeden* köpürür, bizim emektar Philips'i hemen kapatırdı.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kudurmak

1. Çok fazla hiddetlenmek, saldırgan duruma gelecek şekilde öfkelenmek veya çok fazla galeyâna gelip taşkın hareketler yapmak (KAL: 2. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “*İhtirastan* kuduruyor, Ok sesi geliyor / kulağıma, Saadeti başımda uçuyor. (AS-Ş)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Kurumak

1. Islaklığı, yaşlığı kaybolarak kuru duruma gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Tuzlu sudan* kuruyup çatlayan derimi korusun diye, bebe yağı alıyorum.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. (Bitki) Suyu çekilip hayatı son bulmak, canlılık durumu bitmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Bahçenin *susuzluktan* kurummasına karşın yer yer yeşilliğini korumuş fidanlar arasından kırmızı domatesler gözüküyordu.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

3. Cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak (KAL: 5. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Karısı Tevfik'ten daha kuruntulu, *hırçınıktan* kurumuş bir kadın.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Mırıldanmak

1. Ancak yanındakinin duyabileceği bir biçimde konuşmak (GTS: 3. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “içkisini dikerken, *içinden* mırıldanıyor.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Morarmak

1. Hastalık, soğuk, berelenme vb. bir sebeple vücudun herhangi bir yeri mor renk almak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Munise'nin hâlâ bulunmadığını anlatmak için *soğuktan* morarmış avuçlarının içini gösteriyor,” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Muâyene olmak

1. Bir hekim tarafından kontrol edilmek (KAL; GTS)

ör. “– Pekiyi, şimdi *nerenden* muayene olacaksın?” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Nihan olmak

1. Görünmez olmak, gizlenmek (KAL)

ör. “Ata'ya ipliğini parmağına bağlamak arzusu veriyordu; kopsa uçacak, sallana sallana havaya yükselecek, *gözden* nihan olacaktı, sanki,” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Ölmek

1. Hayatı sona ermek, yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek (KAL: 1. anlam; GTS:1. anlam)

ör. “Nitekim yıllar sonra da, *o zamanlar yakalandığı bu böbrek hastalığından* öldü.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Patlamak

1. Üzerinde yarık meydana gelmek, yarılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Darlıktan* pantolonunun dizi patladı.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. Dayanamayacak kadar sıkılmak, sıkıntıdan, sabırsızlıktan bunalmak (KAL: 6. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Burada *işsizlikten* patlayan esnaf, hele birkaç memur bir eğlence çıktığına seviniyorlardı”. (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

3. Kendini tutamayıp şiddetli tepki göstermek, sabredemeyip söyleyeceği ne varsa söylemek (KAL: 7. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Kapıdan içeri girdiğim zaman, *sabırsızlıktan* ve *öfkeden* patlamak üzereydi.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Pırtlamak

1. Bulunduğu yerden dışarı taşmak (KAL; GTS)

ör. “Bütün kaba etleri pırtlamış *kenardan*.” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Pirüpak olmak

1. Tertemiz olmak, arınmak (KAL; GTS: 1. anlam)

ör. “Geçenler bu kutsî aşk alevinden / Yıkanır *hadesten* pîrüpâk olur” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. tamamen kurtulmak, rahatlamak, huzura kavuşmak (GTS: 2. anlam)

ör. “Akhöyük'teki nar ağacının yanında bir gün yatarsanız *cümle dertlerinizden* pirüpak olursunuz.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Râzı olmak

1. Kabul etmek, uygun bulmak, istemek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “*Kredi üzerine iş yapmak istediğinden* razı olmamıştınız.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Saçılmak

1. Yayılmak, dökülmek (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “kar gibi uçuşan o beyaz tüylerin *hangi ağaçtan* saçıldığını öğrenmeyi ister.” (FH-EBB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Sallamak

1. (Deprem, çarpma, fırtına vb. sebeplerle) Kuvvetli şekilde sarsılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “*Ağaç rüzgârdan* sallanıyor.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Sararmak

1. Sarı olmak, rengi sarıya dönmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Kıyı boyunca uzanan plajların duvarlarındaki kocaman bez ilanlar güneşten* sararmış.” (EB-BG)

ör. “*Pos bıyıklarının akı nikotinden* sararmış, ihtiyar.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Sebeplenmek

1. Kendisine dolaylı olarak yarar sağlamak, yararlanmak (GTS: KAL)

ör. “Ayrıca da *oradan* sebeplenecekler.” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Seğirtmek

1. Çabuk çabuk veya sıçrayarak bir yere doğru koşar gibi yürümek, hızlı hızlı gitmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Mahmut bey *tramvayın ardından* seğirtti.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Sekmek

1. (Fırlayan veya atılan bir nesne) Bir yüzeye çarpıp sıçraya sıçraya gitmek (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Sağımda solumda genç, genççe, orta yaşlı insanlar iniyorlar *merdivenlerden seke seke*.” (VG-GOHO)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Sersemleşmek

1. Sersem duruma gelmek (GTS; KAL)

ör. “Ata *gürültüden* sersemledi Salon dardı, sigara da içilmiyordu.” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Sertleşmek

1. Sert bir durum almak, katılaşmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Deniz suyundan* sertleşmişti.” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Seslenmek

1. Sesle çağırmak, ünlemek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Vedat? diye sorgu dolu bir sesle *kapıdan* seslendi babam.” (SD-K)

ör. “O gittikten sonra *mutfaktan, hasta koğuşlarından* seslendiler.” (OK-EK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Sıçramak

1. Ayaklarını hızla yere vurarak ileriye veya yukarıya doğru atılmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Mebrure, *oturduğu sandalyeden* sıçrayarak kalktı ve bağırdı.” (PS-SK)

ör. “Bekir *yerden* sıçrayarak etrafına baktı.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Sırılsıklam olmak

1. çok ıslanmak (GTS)

ör. “Geceleri sabaha dek, "terfi, zam, katsayı, kademe, yan ödeme" diye sayıklıyor, sonra bir ara *terden* sıırılsıklam olmuş uyanıyor,” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Sinmek

1. Saklanmak, gizlenmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Dışarda oraya, kalabalık mırıltılı bir yavaşlıkla *duvar diplerinden* sine sine bayır aşağı çarşıya doğru indi.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Solmak

1. Rengini yitirmek, rengi uçmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Güneşten* solmuş olabileceğini söylemişlerse de, o kendi kendine söylenerek, veda bile etmeden çıkıp gitmiş.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Akdeniz *sıcaktan* solmuş gibidir.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

3. (İnsan için) Zayıflayıp cildi sarı-beyaz arası bir renk almak (KAL: 3. anlam)

ör. “*Veremden* solan saz benizli güzel cariyeleri sevgiyle anmak, boynumuzun borcu oldu.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Solumak

1. Sık sık nefes alıp vermek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Göğsü hışırtılarla kalkıp iniyor, sanki *yorgunluktan* solumuyor, soluklarından yoruluyordu.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Soyunmak

1. Üzerindeki elbise ve giyeceklerin bir kısmını veya tamâmını çıkarmak (KAL: 1. anlam; GTS:)

ör. “Hacı Hasan Paşa Efendimiz, meğer saraydan yeni gelmiş, *terlediğinden* soyunmuş.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Süzülmek

1. (Sıvı için) Aşağıya doğru kayarak yavaş yavaş akmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “İki damla su *Asım'ın şakaklarından* süzülüp kulaklarının köşesine doğru aktı.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

2. (Dibe) Çökmek, sızmak (KAL: 3. anlam)

ör. “*Binbir çiçekten* süzülmüş bal gibi” (NFK-Ç)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

3. (Kuş) Kanatlarını çırpmaksızın yanlara doğru açıp havada kayar gibi uçmak (KAL: 4. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Mahmut Bey bir görünse ve ha dese, kartal gibi *Geyve boğazından* süzülecekler ve ihanetin, karanlığın, bağımsızlık satıp devlet vermenin kanlı avcılarını üzerine alıcı kuş gibi ineceklerdir.” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

4. Göze batmadan, dikkat çekecek bir hareket yapmadan usulca, sessizce, kayar gibi ilerlemek, yürümek, geçmek (KAL: 5. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Hatice *merdivenlerden* süzülerek iniyordu aşağıya, mutfağın kapısını açarak avuç dolusu arpayla mısır atıyordu tavuklara, gün ışımıştı bahçede.” (SKA-GA)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

5. (Işık, duman vb. için) Küçük aralıklardan, deliklerden az miktarda, belli belirsiz çıkmak veya girmek, sızmak (KAL: 6. anlam)

ör. “*Buhardanlıktan* süzülen ödağacı kokuları kubbeye yükseldi.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Şaşırmak

1. (Gidilecek yolu veya yeri) Karıştırmak, ayırt edememek, yanlış yere veya yola gitmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Yahut *kalabalıktan, acemilikten* şaşırmış,” (RHK-BS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. Herhangi bir durum karşısında şaşkınlık duymak, hayret etmek (GTS: 3. anlam; KAL: 4. anlam)

ör. “Emin *bu cevaptan* şaşırmış, sordu.” (AHT-H)

ör. “Cafer *tezahürattan* şaşırmıştır.” (HT-KAD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Terlemek

1. Bir işi yaparken yorulmak, zorluk çekmek (KAL: 2. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Ali *bu sınavdan* terlemiş, sıkılmıştır.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Titremek

1. (Vücut veya bir organ) Kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*kudretsizlikten* titreyen ellerini dolabın üstünde biraz dolaştırırken Mebrure yardımına koşmak istedi.” (PS-SK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Tutulmak

1. Tutuk hâle gelmek (KAL: 20. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Alnının kara yazısıyla *Korkudan* tutulmuş dilleri” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Tutuşmak

1. Alevlenmeye, yanmaya başlamak, alev almak (KAL: 1. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Ne *güneşten* tutuşan tunç derini severim.” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Tüymek

1. *argo*. Kaçmak, sıvışmak (KAL; GTS)

ör. “Rahmi *kahveden* tüymüş, uzakta gülüyordu” (KAL)

ör. “Bir bahane icadıyla *şuradan* beş on gün için tüyemez miyiz?” (GTS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Uçmak

1. (Uçak, zeplin, balon vb.) Yerden yükselmek ve havada yol almak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Pembe bir balonum vardı bayan. *Elimden* uçurdum.” (AA-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

2. (Rüzgâr, hava akımı gibi itici bir güçle) Yerinden ayrılmak, kopup gitmek (KAL: 5. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Bir eliyle eteklerini, bir eliyle *rüzgârdan* uçan saçlarını tutarak içeri girdi...” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Uyanmak

1. Uyku durumundan çıkmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İncir ağacının altında uyuyan tekir kedi *fısıltılarımızdan* uyandı,” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Vurmak

1. Kötü tesir etmek, zarar vermek, dokunmak (KAL: 17. anlam; GTS: 18. anlam)

ör. “*Kapıdan* vuran ayaza karşın, ellerini, alnını bir ateş sardı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Yağmak

1. (Yağmur, kar ve dolu) Gökten yere düşmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Kar değil, *gökyüzünden* yağın beyaz ölümdü...” (FNÇ-HD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Yakalanmak

1. Birinin kendisini zor duruma düşürecek bir şeyi, bir suçu ortaya çıkmak (GTS: 2. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Günsüzün iki otomobili vardı ama onu bastılar, *esrardan* yakalandı, içeri girdi.” (LE-G)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Yaşarmak

1. (Göz için) Yaşla dolmak (KAL; GTS)

ör. “*Sevinçten* gözleri yaşarmış mıdır?” (LE-G)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Yetişmek

1. Ulaşmak, vasıl olmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Öteki *arkamızdan* yetişti.” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Yıkılmak

1. Devrilmek (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Kuru, uzun iki kavak. Biri, / *serçelerden* yıkıldı yıkılacak / yanındaki bomboş.” (SB-SS)

ör. “Sinema *alkıştan* yıkıldı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Yok olmak

1. Ortadan kalkmak, varlığı sona ermek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Hangi ülkenin ki birliği bütünlüğü bozulmuştur, o ülke yıkılmış, *tarihten* yok olup gitmiştir.” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Yorulmak

1. Sarf ettiği çaba sonucu yorgunluk duymak, yorgun duruma gelmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Göğsü hışırtılarla kalkıp iniyor, sanki yorgunluktan solumuyor, *soluklarından* yoruluyordu.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

2. Yaşadığı olaylardan dolayı bezginlik duymak (KAL: 4. anlam)

ör. “*Hatırladıklarından* yorulmuş gibi Yasemin'in yanına sokulup aynı ağaca sırtını yasladı.” (LT-OÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Yönetilmek

1. Usulüne uygun şekilde çalışması sağlanmak, idare edilmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Yalçın Küçük ise, daha çok Ankara kaynaklı, resmi, yani *merkezden* yönetilen bir ekonomiden haber veriyordu.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; kaynak

Yumuşamak

1. İnadı, öfkesi geçmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Ve daha az resmî bir sesle, *yapacağı müzevirliğin tadından* yumuşayan bir sesle anlattı.” (NSÖ-AD)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

Yürümek

1. Adım atarak ilerlemek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*İnce bir patikadan* yürürken bütün duygularım susmuş, aklım durmuştu.” (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; güzergah

Zayıflamak

1. Zayıf duruma gelmek (KAL; GTS)

ör. “Herhalde, geçen iki gün içinde *üzüntü ve sıkıntıdan* zayıflamış olacaktım.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: eklenti sadece +{DAn}; sebep

3.2.2. +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Araklamak

1. *argo*. Bir şeyi sâhibi görmeden almak, çalmak, aşırmaq (KAL)

ör. “Nuri'nin üstünde bir kanlı kama, bir saldırma, bir sustalı çakı ve kaşla göz arasında *yapı yerinden* arakladığı bir makkapla testereden başka yüz elli gram kadar da eroin çıktı.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Atmak

1. Çıkarmak (KAL: 26. anlam; GTS: 24. anlam)

ör. “Çamurlara garkolmuş bir halde eve girer, çocuk gibi hüngür hüngür ağlamak istiyerek *ayağından* kaloşlarını atar.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Bağlamak

1. İp, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere, diğer bir şeye veyahut birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek, raptetmek (KAL: 1.anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Biraz bekledik, eğildi, sandaletini *bileğinden* bağladı.” (NE-GT)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Çalmak

1. Başkasına ait olan bir şeyi gizlice almak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Babasının çantasından* çaldığı birkaç mangır bir süre yetmişti kendisine.” (FE-A)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Bir mûsikî eserini) Bir çalgı ile icra etmek (KAL: 8. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Pes perdeden* çalınan parçalar, çoğunlukla klasik müzik ürünleri.” (UK-SR)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Çekmek

1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Selime, beni *elimden* çekerek salondan çıkardı.” (MŞE-AVK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Bir şeyi bir araçla bulunduğu yerden) Yukarıya çıkarmak (KAL: 3. anlam; GTS: 19. anlam)

ör. “Oltasını *sudan* çekti, balığı aldı, öteki livara koydu.” (YK-KSİ)

ör. “Sırıklı ve odun bedenli *kuyudan* çekilen su bir kütüğün oyulmasıyla yapılmış olan yalağa dökülüyor,” (RHK-MH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. (Bir şeyi bulunduğu yerden veya diğer şeyler arasından) Çıkarmak (KAL: 4. anlam)

ör. “atı örklediği demir kazığı *topraktan* çekti çıkardı, heybenin gözüne koydu, hemencecik de atına atladı.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. Almak (KAL: 10. anlam)

ör. “*Bankalardan* çekmişler çekmişler, fabrika, şu bu kurmuşlar.” (FB-T)

ör. “İki abla, *bir bankanın otomatından* para çekmek için caddenin karşısına geçmişlerdi.” (DÖ-GYKK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

5. (Havayı boşaltıp emmek sûretiyle bir şeyi bulunduğu yerden) Dışarıya çıkarmak (KAL: 25. anlam; GTS: 39. anlam)

ör. “İliği *kemikten* çekmek.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Çıkmak

1. (Eldeki bir nesne yapılmak istenen şey için) Yetmek, kifayet etmek, kafi gelmek (KAL: 13. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “*Bu kumaştan* bir palto çıkar mı?” (GTS)

ör. “*Bu deriden* iki çift ayakkabı çıkar.” (KAL)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Defetmek

1. Savmak, uzaklaştırmak, kovmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Rafael, yalandan hiddetle kahveden fırlayıp çocuğun ensesine hafif bir şamar indirdi ve Yahudice birkaç küfürle onu *oradan* defetti.” (OCK-H)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek, bertaraf etmek (KAL: 2. Anlam)

ör. “Yahudiler tedhiş (zorlama) kasırgasını *üzerlerinden* defetmek için hiçbir gösterişi esirgemediler.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Deflemek

1. *halk ağzı*. Kapı dışarı etmek, kovmak, defetmek (KAL; GTS)

ör. “Türkçesi, «Bir uygun yere atılsın... *Baştan* deflensin!» demek...” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dehlemek

1. *argo*. Kovmak, uzaklaştırmak (KAL; GTS)

ör. “Hatta Nazlı'yı filan da bu sefer *gönlümden* tamamıyla dehledim.” (OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dikizlemek

1. Dikiz etmek, gözetlemek. (KAL; GTS)

ör. “Kısa bir süre sonra, *penceresinden* komşu evleri de dikizlediği anlaşılınca, evin önüne tahta perdeler çekilir ve Busbecq’in hem Uludağ manzarası hem de taze havası kökünden kesilir.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dikmek

1. (Biçilmiş kumaş veya deri parçalarını) İğne iplikle birbirine tutturmak sûretiyle giyilecek veya kullanılacak bir şey meydana getirmek (KAL: 2. anlam)

ör. “Dar yün kazaklarının altına giydiği, *erkek kumaşından* dikilmiş eteklikleriyle görünüşü değişmişti.” (F-K)

ör. “Kalçm, çoraba geçirilmek üzere terlik biçiminde *ince sahtiyandan* dikilmiş giyecek” (MŞE-HP)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Dilemek

1. Bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek, ummak, temennî etmek, niyaz etmek (KAL: 1. anlam)

ör. “*Haktan* dilerim, Tutunup el / ele yüzlerce mübarek bayram.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Bir şeye erişmeyi istemek, arzu etmek, talep etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “– Ekmeğim size helal olsun, *saraydan* dilediğiniz malı kaldırın götürün,” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dilenmek

1. Dilencilik etmek, sadaka istemek (KAL:1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Şu ekmeği *gâvur kapısından* dilenelim mi?” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dolmak

1. (Boş bir şey veya yer) İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek, boş olmaktan çıkmak (KAL: 1. anlam)

ör. “*Porselen sütlükten* doldurdu getirdiği uzun bardağı.” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Dökmek

1. (Sıvı veya tane hâlindeki şeyleri) Buldukları yerden başka bir kaba veya yere boşaltmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Tas dolusu suyu *omuzlarından* döktüm.” (EA-DÖY)

ör. “*Kovadan* dökülen kireç, çizgileri tazeler.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Gözyaşı, kan, ter vb.) Akıtmak (KAL: 6. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Aliye de öteki Anadolu kadınları gibi kalbinden gelen sıcak yaşlar *yanaklarından* döküle döküle dinledi.” (HEA-VK)

ör. “*Gözlerden* dökülen yaşlar gibi ruhlarımızdan süzülen bu şarkılar hep aşkımızı söylüyor.” (AHŞ-BM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek (GTS: 6. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Çamdan* dökülen karlar, saçlarını örttü.” (AA-ÖY)

ör. “*Onun tornacı tezgâhundan* dökülen talaşlar, yongalar bile güzeldir, biçimlidir.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

4. (Erimiş mâden, alçı, çimento, balçık gibi şeyler) Kalıba boşaltılmak sûretiyle istenen şey elde edilmek (KAL: 5. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Harfler satırlar halinde *kurşundan* dökülüyor.” (DC-BSKY)

ör. Heykel ilkin çamurdan yapılıyor, sonra kalıbını çıkarıp *tunçtan* dökecekler. (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

5. (Saç, zülûf veya kâkülleri) Serbest bırakıp koyuvermek (KAL: 7. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “*Yengesinin alnından* dökülüp kaşının üstünde kıvrılan bir büklüm saçına baktı.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; güzergah

Elemek

1. (En iyilerini seçmek için) Yetersiz ve elverişsiz olanları ayıklamak, ayıklayıp ayırmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Sınavlardan* elenenler olmadı değil tabii.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Emmek

1. Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek, somurmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Giritten bu yana *anasından* emdiği süt burnundan getirilmemişti sanki.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Getirmek

1. Taşımak, aktarmak, intikal ettirmek (KAL: 15. anlam)

ör. “sarı taşları *Cezayir'den, Tunus'tan* getirtmiş...” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Göndermek

1. Gitmesini sağlamak veya gitmesine yol açmak, yollamak, irsal etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Hay şeytan hay, onu *buradan* göndereceğiz, ben malını, sen de kızını alacaksın, bravo bize!” (HEA-VK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Gözetlemek

1. Birinin yaptıklarını belli etmeden izlemek (GTS: 2. anlam; KAL: 1.anlam)

ör. “Zafer, ağabeyini nasıl *anahtar deliğinden* gözetlediğini anlattı.” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Hâsıl olmak

1. Meydana gelmek, ortaya çıkmak, peyda olmak (KAL; GTS)

ör. “Feride ile o, mantolarını kollarında taşıyorlar; *süratten* hasıl olan rüzgâr eteklerini havalandırdıkça ikide bir aşağıya çekip düzeltiyorlar,” (RHK-BS)

ör. “Letâif-i Rivâyât'ın yazılışındaki *açıklık ve parlaklıktan* hâsıl olan lezzet, on bir yaşındaki bir çocuğun bile anlayamayacağı bir şey midir?” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

İçmek

1. Bir sıvıyı ağza alıp yutmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Gazozu *şişeden* içiyor.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. İçki kullanmak (KAL: 5. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Gel bakalım, şu mezeleri değiştir... İç kardeşim iç!.. Vallahi şunu *kederden* içiyorum. Yüreğim nasıl yanıyor bilsen...” (SA-KSH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

İliştirmek

1. Bağlamak, tutturmak, eğreti takmak, hafifçe tutturmak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Çarşafını ta *göğsünden* iliştiymişti,” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

İstemek

1. Bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*falan falan, falan devlet erkânından* şu otuz yedi kişiyi padişahın isteriz...” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

İstirhâm etmek

1. yalvarmak, dilemek, rica etmek (GTS)

ör. “güzel başka yere tayinini *merkezden* istirham ettiği rivayet olunuyordu.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

İşitmek

1. Kulak yoluyla duymak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Sesi bir süre daha *kulisten* işitilir.” (AA-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

İşlemek

1. (El emeği, göz nûru ile sanatlı bir şekilde) İnce iş yapmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Kapı *koyu kırmızı, fildişi renkli taşlardan* işlenmiş bir Selçuklu kapısıydı.” (YK-KSİ)

ör. “Hüsmen cebinden *yeşil boncuktan* işlenmiş, üstü nakışlı bir kese çıkardı.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

İtirâz etmek

1. bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, karşı çıkmak (GTS; KAL)

ör. “Çarıkçı Hamdi *köşeden* itiraz etti.” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

İtmek

1. Bir şeyi güç uygulayarak ileri götürmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Karyolayı önce *ayakucundan* sonra *başucundan* iterek pencereden yana çekti.” (YA-AO)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kabul etmek

1. Yapısı gereği bir şeyi alabilecek, kendine mâledebilecek yetenekte olmak, kabûle elverişli olmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Yeni şiiri *Parnasse sanatından* kabul edebildiği unsurlarla hafifletti.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kapmak

1. Birdenbire yakalayarak, çekerek almak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Bakır maşrabayı *mutfaktan* kaptıktan sonra kapıyı iki parmak aralık etti,”
(RHK-MH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Görür görmez veya işitir işitmez) Hemen bellemek, öğrenmek (KAL: 6. anlam)

ör. “Muhakkak âşık olmak arzusunu *kitaplardan* kaptım.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kaydetmek

1. Yazıya geçirmek, yazmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bu sahneyi, *muharriri meçhul bir Âli Osman tarihinin bu cenkte bulunmuş ve uzunca süren esaretten dönmeye muvaffak olmuş bir yeniçerinin ağzından* kaydettiği satırlarla anlatmalıdır.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kazanmak

1. El emeği veya ticaret yoluyla kendine kâr sağlamak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Hastaneden hastaneye geçerken biraz mola verir, *zarf, kâğıttan, jiletten, sabundan* kazandığı paraları bir iki gecede ezdikten sonra, tertemiz girerdi yeni hastaneye.” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Ele geçirmek, fethetmek, kazanç sağlamak (GTS: 7. anlam; KAL: 5. anlam)

ör. “1923'ten beri yaşadığı radikal siyasal İslam saldırılarından kazandığı deneyimin tarihsel birikimini tüm dünya devletlerinin ve tabii ki Afganistan harekâtındaki müttefiklerinin kullanımına sunmalıdır.” (EK-KTVT)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kesmek

1. (Kesici bir âletle) Bulunduğu yerden ayırmak, çıkarmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Karşı duvarda ise çoğu *eski mecmualardan* kesilmiş bir yığın resim asılıydı.” (AHT-H)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kısmak

1. Sesi azaltmak, alçaltmak (GTS: 1. anlam; KAL:1. anlam)

ör. “*ağlamaktan* kısılmış sesiyle öküzlere bağırmaya çalışarak, yürüyordu.” (SA-KSH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

2. Gözü biraz kapamak (GTS: 2. anlam; KAL: 3. anlam)

ör. “Birinin tuttuğu, birkaçının birlikte baktığı resimdeki gelinle damadın görüntüsü *gülmekten* kısılan gözkapaklarının arasında incelir.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

Kiralamak

1. (Bir şeyi) Kirâ vererek tutmak (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “İzmir Körfezi'ndeki boş adalardan birini *hazineden* kiralamış gibi gösteriyordu kendini.” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kollamak

1. Korumak, sâhip çıkmak, gözetmek, kayırmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Maksut denilen imansız arabın gerdek yumruğundan kolla kendini...*” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

Kopya etmek

1. bir yazı, eser vb.nin aslına bakarak aynını veya benzerini oluşturmak (GTS)

ör. “Genç bir doçent bir gece önce, *ansiklopediden* acele kopya ettiği, hoca'nın biyografisini, eserlerinin listesini tekrarlar.” (HT-ÖTÖ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Kovalamak

1. (Kaçan birini veya bir şeyi) Yakalamak için arkasından koşmak (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Kız kaçıyor, kambur *arkasından* kovalıyor.” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; güzergah

Kurmak

1. (Parçalardan oluşan bir şey) Parçaları birleştirilerek bütün hâle getirilmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Çocukluğunun *taşlardan* kurulu bu oyun dünyası, gittikçe, yine taşlardan kurulu bir gerçek dünyaya dönüşüyordu.” (AN-AZDE)

ör. “Sözcükler kafatası boşluğunda arılar gibi vızıldaşıyor, uçup gidiyorlar sonra, ama *birkaç sözcükten* kurulu bir cümle kırıntısı şu sıra da usunda.” (SKA-GA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

2. Hazırlanıp olması için bırakılmak (KAL:4. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Haaa, turşu bir de *balıktan* kurulur.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

3. Ortaya konulmak, oluşturulmak, tesis edilmek (KAL: 5. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Birçok *kavimlerden* ve *dinlerden* kurulmuş bir imparatorluğu, her şeye rağmen ayakta tutmuştu.” (YKB-SH)

ör. “*Candan* kurulmuş bir Pazar / Can alırlar can satarlar.” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

4. Bir araya getirilmek, toplanmak, teşkil edilmek (KAL: 7. anlam; GTS: 10. anlam)

ör. “*Pençik oğlanlarından* kurulmuş yeniçeri kıtalarını tam tavlı asker ve zağlı kılıç olarak Niğbolu cenk meydanında ikinci parlak imtihanını vermiş görüyoruz.” (REK-Y)

ör. “Bando takımı *bayram çocuğu kılığına girmiş büyüklerden* kuruludur.” (AA-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Muâyene etmek

1. *tıp.* Bir kimsenin hastalığını veya hasta olup olmadığını anlamak için araştırma yapmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Beni *sinirden* muayene eden doktor, çekiciyle vururken «Et, Süt, Peynir!» diyeceğine «Bir istida!» deseydi, yeterdi, ifrit ederdi beni.” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Mürekkep olmak

1. -den oluşmak (GTS)

ör. “Hepsi ağır zırhlı şövalyelerden mürekkep olan bu ordu o asır için o kadar azametli bir kuvvetti ki Macar Kralı Sigismund gururun son haddine vararak” (REK-Y)

ör. “158 ahırdan mürekkep olduklarım yazıyor.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Nez’etmek

1. Çekip almak, koparmak, sökmek (KAL; GTS: 1. anlam)

ör. “Nail, *ondan* bekâretini nezetmiş ise bu kadın da bu kış devam eden musahabelerinde, onun ismetini kamilen, en bucak yerlerine, en mahrem taraflarına kadar tamamen silmiş, götürmüş idi.” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Olmak

1. Yapılmak (KAL: 17. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Astarı *halis ipekten* olduğu için öyle tatlı kayıp kolayca çıkıyor ki...” (RHK-BS)

ör. “Bizim kırların *otundan* olur.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Oluşmak

1. Varlık kazanmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, teşekkül etmek, tekevvün etmek (KAL; GTS)

ör. “Aralıklı günlerde tutulmuş *notlardan*, *güncelerden* oluşan bir roman.” (BN-DY)

ör. “Bu su birikintisinin çevresinde, yöreye özgü *bitkilerden* oluşma bir yeşil alan bulunuyordu.” (GD-AK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Ödemek

1. Bir şeyin karşılığını alacaklı olana vermek, tediye etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İşte Babıali'de ilk defa Sedat Bey, bütün masraflarını *gazeteden* ödeyerek muhabir gönderdi 48 Olimpiyatlarına.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Bir zararı bedelini vererek karşılamak, tazmin etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Çünkü kimin neyi kayıpsa *kesesinden* ödeyecek...” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Örmek

1. İplik, yün, saz vb. şeyleri elde, şiş veya tuğ yardımı ile birbiri arasından geçirmek suretiyle kumaş, giyecek veya kullanılacak eşya hâline getirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Keçi kılından* örülmüş siyah çadırlar altında, bir yamyam yemeğini andıran kuzu çevirmesini yedikten sonra etrafı gezmeğe gittik.” (AH-BG)

ör. “Öyle kabileler var ki, çadırları, maşlahları, abaları, heybeleri ve bütün eşyaları *deve tüyünden* örülmüştür.” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

2. (Bir yeri) Taş, tuğla vb. ile kapatmak (KAL: 5. anlam; GTS: 4. anlam)

ör. “Sırmalı yeleğin sol alt yanında, *delikli tuğlalardan* örülmüş bir kitaplık.” (AA-ÖY)

ör. “*Taştan, kerpiçten* örülü avlu duvarları yüksek. Koca kapısı her zamankinin aksine açık bugün.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

3. *mec.* Kurmak, oluşturmak, meydana getirmek (KAL: 6. anlam)

ör. “Alemin manzarası, *renklerden olduğu kadar kokulardan* örülmüştür.”
(AH-BG)

ör. “Sıcak, *sancı sesleriyle arsız sözlerden* örülmüş şarkılarını söyleyerek yol uçlarında yok olurlardı çingeneler.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Peydâ etmek

1. çıkarmak, oluşturmak, ortaya çıkarmak, edinmek (GTS; KAL: 1. anlam)

ör. “Tutsa biri de anan seni *tulumbacıdan* mı peyda etti, diyiverse ne dersin?”
(OCK-H)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Peydahlamak

1. Edinmek, peyda etmek [Genellikle istenmeyen, hoşla gitmeyen şeyler hakkında kullanılır] (KAL; GTS: 3. anlam)

ör. “Recep onu *Binnaz'dan* peydahladı.” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sağlamak

1. Bir işin olması için gerekli durumu, şartları hazırlamak, temin etmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Ekmek paralarını *denizden* sağlayanlar ve karada pamuk ipliğinin ucunda yaşayanlar.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sağmak

1. Memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Koyunlarından* sağıp getirdiği süttten ikram etti!” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Saklamak

1. (Bir şeyi) Başkasına göstermemek için kapamak, örtmek veya bir yere, bir şeyin içine koymak, gizlemek (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Tâ *gelinliğimden* sakladığım her bir şeyimi sattım savdım.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sallamak

1. (Bir şey belli noktasından bir yere bağlı kalmak üzere) Aynı doğrultu üzerinde sürekli bir şekilde hareket etmek, gidip gelmek (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “kolumu ta *dirseğimden* sallayarak ben de ona kendimce bir işaret yaptım.” (FE-A)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Savurmak

1. (Rüzgâr) Önüne gelen bir şeyi havaya kaldırıp sağa sola uçurmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “– Rüzgârların *çölden* savurup getirdiği kırmızımsı tozlar.” (NM-TÖ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Yalan, küfür vb. söylemek (GTS: 2. anlam)

ör. “Gürcü şair, bu su geçirmezliği kendi *işkembesinden* savurmuş olamaz mıydı?” (HT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Seçmek

1. Benzerleri arasında hoşça gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Akıl hastalıkları doktoruydu, sanatında mesleğinden yararlandı, kişilerini çoğunlukla *zararsız akıl ve ruh hastalarından* seçti.” (BN-DY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Birine oy vererek bir göreve getirmek (GTS: 2. anlam)

ör. “Hükümeti kuracak duruma da belki gelebilirdik. Rauf Bey de *İstanbul'dan* seçilmişti,” (HT-GVF)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Seyretmek

1. Gözü ile takip etmek, bakmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Ben onları kayıkla giderken *şu burundan* seyrettim.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. Uzaktan bakmak, karışmamak, herhangi bir müdahalede bulunmamak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Cenazeyi, aile dostu bir avukatın Karaköy'de caddeye bakan *bürosundan* seyrettik.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sıyrmak

1. Bir şeyin üzerinden onu örten, gizleyen örtü, perde vb.ni çekip almak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Paltoyu da *sırtımdan* sıyrdım.” (MŞE-GM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. *mec.* Kurtarmak (KAL: 7. anlam; GTS: 8. anlam)

ör. “Geleneğimizi ve tarihimizi düşünelim, *İranlılardan ve Araplardan* sıyırarak mı eğileceğiz onlara?” (CS-GC)

ör. “Ya, korkularını *yüreklerinden* sıyırıp atacak, ya da, yüreklerine, daha yaman bir korku salacak şeyler!..” (KT-YS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Silkmek

1. Üstündeki şeyleri düşürmek veya temizlemek için bir şeyi kuvvetle sallamak, sarsmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Ulan sefir, bu iti sana bağışladım” diyerek herifi *kapıdan* silkelemiş.” (AN-AZDE)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Silmek

1. (Islak veya kuru bez vb. ile) Sürterek bir şeyin üzerindeki tozu, kiri almak, temizlemek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Pekmezi *ayaklarından* silecek oldular, derileri beraber kalkacak!” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sipâriş etmek

1. bir şeyin yapılmasını veya bir şeyin gönderilmesini istemek, ısmarlamak (GTS; KAL)

ör. “*Anadolu yaylasından* biri hecin, biri adi olmak üzere iki deve sipariş edildi.” (SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sökmek

1. (Bir şeyi) Bulunduğu, sıkıca yerleştiği yerden çekip ayırmak, çıkarmak (KAL:1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Ayakta duruyor ve hemen yanı başında Şura "Rus Büyük Köşk" levhasını *çerçevesinden* sökmeye çalışıyordu.” (KHK-YVAH)

ör. “Kızıl bir havuç gibi *yerinden* sökülüyor.” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Dikilmiş veya örülmüş bir şeyin) Dikişini veya örgüsünü ayırmak (KAL: 2. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Çengel gibi parmaklarıyla siyah bezi *yakasından* söktü, denize attı.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

3. (Parçalardan kurulu bir şeyi) Parçalarına ayırmak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Yusuf arabayı bu tarafa, çamların altındaki bir düzlüğe sürdü; atları *arabadan* sökerek her birini birer ağaca bağladı;” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Sürüklemek

1. (Bir nesneyi veya bir kimseyi) İterek veya çekerek yerde sürümek sûretiyle götürmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Cesedi ahıra götürmek için bahçeden geçecekti, köpek sahibinin, böyle çamurlar içinde *bacaklarından* sürüklenerek taşınmasına razı olacak mı?” (RHK-MH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. (Aldatmak, kandırmak sûretiyle) Kötü yola, kötü bir sonuca doğru birlikte götürmek (KAL: 4. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “Bir toplumu *ardından* sürükleyen sorunların hepsi de onun şiirinde yerini almıştır.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; güzergah

Sürümek

1. (Bir şeyi) Yere sürtünür vaziyette iterek veya çekerek götürmek, sürüklemek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Ben de kızı *saçından* sürümüyorum.” (GD-TO)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Süzmek

1. *mec.* (Bir kimseyi veya şeyi) Dikkatle gözden geçirmek, bakışlarıyla incelemek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Adam, helvacıyı *yandan* süzüyor, ceket arkasının kabarık olup olmadığını anlamaya çalışıyordu.” (ÇA-BAG)

ör. “Hekim kızı *arkasından* süzer, tanıyamaz.” (MŞE-VÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Taburcu etmek

1. (Bakıma gerek kalmadığı için) Hastayı hastahânedan çıkarmak (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Senin Fistül Saim geldi, *Heybeli'den* taburcu etmişler de.” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tahkik etmek

1. Araştırmak, soruşturmak (KAL; GTS)

ör. “İsterseniz *kasabadan* tahkik ediniz” (HEA-VK)

ör. “Sonra *başkalarından* da bu işi tahkik ederek birçok şeyler öğrendim, işte hepsini yazıyorum.” (SFA-MK)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Takip etmek

1. yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitmek, izlemek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Biri cemaatin önünde gider, biri cemaati *arkadan* takip eder.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; güzergah

2. dikkatle dinlemek, anlamak (GTS: 5. anlam; KAL: 5. anlam)

ör. “Romantikleri de kendi kendime, *mektep kütüphanesinden aldığım kitaplardan* takip ediyordum [izliyordum].” (CST-BŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tanımak

1. Kim veya ne olduğunu hatırlamak, evvelce görülen veya bilinen bir kimse veya bir şey olduğunu anlamak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Genç meslektaşım beni *bunlardan* tanımıyor da, altı aylık pazar ilavesi yazısından tanıyor.” (AB-BYŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tecrit etmek

1. *felsefe*. Soyutlamak (GTS: 2. anlam)

ör. “Fakat onların çoğu, Mustafa gibi, iç dünyalarını *başkalarından* tecrit etmek isterler,” (OA-BBAR)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tedârik etmek

1. bulmak, sağlamak (GTS; KAL)

ör. “Sonra bir de yazılmış kısa bir beyanname sureti çıkardı ve bunları, *Fransız mektebinde birlikte okudukları bir Yahudi arkadaşından* tedarik ettiğini anlatacak oldu.” (MŞE-M)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Temizlemek

1. Temiz duruma getirmek, kirlerden, zararlı maddelerden arıtmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Dileğim, yemekten sonra el yıkamak, ağız çalkalamak gibi, basit bir arıtma düşüncesiyle, bıçağı *pasından* temizlemek miydi,” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

2. (Bir şeyin zarar verebilecek fazlalıklarını, sağlam olmayan kısımlarını) Ortadan kaldırmak, ayıklamak (KAL: 2. anlam)

ör. “Bostanların yerini beton alanlar, *ağulu otlardan* temizlenen kırlıkları da, iki yanı ve ortası cetvellenmiş çimen tarhlı dümdüz asfaltlar aldı.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

3. *mec.* (Takıntılı, pürüzlü bir işi) Olumlu bir şekilde bitirme (KAL: 4. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Aşk bizi *bencilliğimizden* temizler.” (NA-GG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

Terekküp etmek

1. (Birkaç şeyden) Meydana gelmek (KAL)

ör. “Fakat *bunlardan* terekküp eden bir mimari eseri güzeldir.” (OVK-BŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Tertip etmek

1. Düzenlemek (KAL: 2. anlam; GTS)

ör. “Müfrezeyi on beş hecinsüvarla, *on beş kadar erden, on altı bedeviden, üç gönüllü Hintliden tertip ettim,*” (FRA-ZD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Teşekkül etmek

1. belirlemek, belli bir biçim almak, oluşmak (GTS: 1. anlam)

ör. “İşte, biraz sonraki muhteşem sahne *bu unsurlardan teşekkül edecek.*” (YKK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Teşkil etmek

1. oluşturmak, ortaya çıkarmak (GTS)

ör. “Yine *pençik oğlanlarından* teşkil edilmiş yeniçeri kıtalarını, Kosova zaferinden yedi sene sonra Niğbolu Kalesi'nin önündeki cenk alanında görüyoruz.” (REK-Y)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Tırtıklamak

1. *argo*. Aşırmak, çalmak (GTS; KAL)

ör. “*Mithat Paşanın eşine gönderdiği başsağlığı mektubundan şu satırları tırtıklayacağız.*” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Toplamak

1. (Birçok kimse veya şeyi) Bir araya getirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Taşınmasına da *kahvelerden* toplanmış bir iki işsiz yardım etmiş.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Tutmak

1. (El, ayak, diz ... için) İş görecek durumda olmak (KAL: 55. anlam; GTS: 28. anlam)

ör. “Bursa'nın ufak tefek yolları *Ağrıdan / sızıdan* tutmaz elleri Tepeden tırnağa şiiir” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; sebep

Uğurlamak

1. Birini iyi dileklerle yolcu etmek, teşyi etmek (KAL; GTS)

ör. “*Cemal'in evin önünden* uğurladılar onu.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Üretmek

1. İktisâdî faâliyet sonucu bir ürünü elde etmek, istihsal etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Elbet bu arada, savaşın yan ürünü toplama kamplarında dağlar-taşlar gibi yükselen saç yığınlarını, *bu yeni malzemedен* üretilmiş ‘sanayi ürünleri’ni unutmak da olası değil.” (UK-SR)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Vurmak

1. (Birini silâhla) Öldürmek veya yaralamak (KAL: 13. anlam; GTS: 17. anlam)

ör. “Bir adam, gülerek, tabancasını kaldıracak, ateş edip *alnımdan* vuracak beni.” (BK-ÖM)

ör. “Bir cezaevi isyanında jandarmalar *ayağından* vurmuşlardı insan azmanını.” (ÇA-BAG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yapmak

1. Üretmek, imal etmek (KAL: 3. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Elinde *mumdan* yapma çiçeklerle gelir.” (AA-TO)

ör. “*Kavak tahtasından* yapılmış eğri büğrü kapı, kale kapısına dönmüştü..” (AS-YA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

2. Hazırlamak (KAL: 10. anlam)

ör. “Çünkü Tilla'da *has undan* yapılmış güzel, küçük rozettalar, paskalya çörekleri, meyveli kekler, çikolatalı pastalar satılıyor.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Yaralamak

1. Yaralamak işi yapılmak, bir yerinde yara açılmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Yenimahalle’de Müslüman bir sütçü ile oğlunu öldürmüşler; araya girmek isteyen bir bekçiyi de sopa ile *başından* yaralamışlar...” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

2. mec. Gücenmek, kırılmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Mest oldum o akşam, *yüreğimden* yaralandım.” (DH-SS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yaratmak

1. (Allah) Yoktan var etmek, halketmek (KAL:1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Onlara anlat ki insan *kelimelerden ve şiiirden* yaratılmadı.” (DH-SS)

ör. “Allah atı Türklerle birlikte *çamurdan* yaratmıştır, aynı gün, aynı saat ve dakikada.” (YK-KSİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

2. Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “*Bambaşka birtakım anâsırdan* yaratılmış, sanki...” (RHK-BS)

ör. “Bir, *ipekten ve köpükten* yaratılmış yumuşak / Tüyle kundakladılar Hazret-i Mevlânâ'yı.” (ANA-BBRB)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

3. Ortaya çıkmasına, meydana gelmesine yol açmak, sebep olmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Ah, *tüm kötülüklerin karanlığından* yaratılmış bu gölge varlığımdan bir kurtulabilseydim, o zaman bu dünya bana yeniden güzelliklerini sunacaktı.” (KB-DÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; materyal

Yazmak

1. Yazıya geçirmek, yazı ile anlatmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Müntahabât-ı İnşâ kitabından* yazdırdığı sözlerin çoğunu, anlamayarak yazardık.” (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yemek

1. *mec.* Hoşa gitmeyecek bir duruma uğramak, mâruz kalmak, dūçar olmak (KAL: 6. anlam; GTS: 5. anlam)

ör. “*Bizden yediği dayakla düşmanın karşısına tertemiz çıkacak...*” (KT-YS)

ör. “*Testere hocasından yediğin küfürler de caba.*” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yırtmak

1. (Kâğıt, kumaş vb.ni) Elle iki tarafından tutarak parçalara ayırmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*o sararmış, eskimiş, kat yerlerinden yırtılmış kâğıdı bulunca sevindi.*” (MŞE-İÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yolmak

1. Kuvvetle çekip koparmak, yerinden çıkarmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Amerikan deniz erleri / Kocaman bir papatyadan yolunmuşlar gibi / Sütten duru buluttan beyaz*” (BRE-DKD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yüklemek

1. (Taşınacak eşyayı) Taşıma işini yapacak taşıta yerleştirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Bitkin tren Halep'ten yüklediği kendinden de bitkin kafilenin belki de en çökkün, en yıkılmışım Akşehir istasyonuna bıraktı.*” (TB-KA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

Yürütmek

1. *argo*. Habersizce almak, çalmak (KAL: 7. anlam; GTS: 6. anlam)

ör. “Bu kez, içinde *Ayasofya Camiinden* yürütülmüş bir saatten başka bir şey bulunmayan bir kamaraya teslim olmuş olunuz.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I} ve +{DAn}; kaynak

3.2.3. +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Bağlanmak

1. (Aylık, haftalık, maaş, nafaka gibi şeyler) Belirli zamanlarda ödenmek üzere tahsis ve tayin edilmiş olmak (KAL: 4. anlam)

ör. “*Radyodan* ona bir maaş bağlanabilirdi.” (MU-BDA)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Bakmak

1. Seyretmek (KAL: 2. anlam)

ör. “Tabancasını yoklayarak *pencereden* dışarıya baktı.” (KT-Gİ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. Yönü bir tarafa doğru olmak, bir cihete yönelmiş bulunmak, nâzır olmak (KAL: 12. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Sineklidağ burası Şehre *tepeden* bakar Ama şehir ırakta Masallardaki kadar” (HT-KAD)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Çarpmak

1. (Hızla hareketinden dolayı) Bir yere vurmak (KAL: 9. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Size *arkadan* çarpan adamın davranışında bir miktar sizin de tuzunuz vardır.” (ÜD-KŞ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Düşmek

1. Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak (GTS: 18. anlam; KAL: 9. anlam)

ör. “Bu paranın sattığımız *eşyadan* payına düşen olduğunu biliyorsun.” (AK-MS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Gitmek

1. (Bir şey veya bir kimse) Konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesafe kat edip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azimet etmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Evden* doktora gitmek üzere çıkmıştı ama, yarı yolda fikrini değiştirdi,” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Hücum etmek

1. saldırmak (GTS; KAL: 1. anlam)

ör. “Bedri meselesinden bütün kuvvetlerini toplayarak *tek cepheden* hücum etmiş,” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Selâm etmek

1. (Birine bir kimse ile veya mektupla) Selâmını bildirmek (KAL; GTS)

ör. “*Validen* selâm ediyor, Diyor ki: hasta ağırlaştı, durmasın, akşam, Hemen bizim eve gelsin, deyince davrandım.” (MAE-S)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

Seslenmek

1. (Karşısındakine duyurmak, bir şey söylemek veya cevap vermek için) Sesini çıkarmak (KAL: 2. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Gece eğlencelerinden dönen yalnız adamlar, *otomobillerinin içinden, kaldırımlardan* bana sesleniyorlardı.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

2. *mec.* (Sözlü veya yazılı olarak) Birilerine hitap etmek (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “*Ovadan* seslenir insanlara, *büyük düzlüklerden.*” (CS-ŞDÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{DAn} ve +{A}; kaynak

3.2.4. +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimleri Yükleyen Eylemler

Atmak

1. Bir şeyi yere doğru bırakmak (GTS: 2. anlam)

ör. “– *Sarayburnu'ndan* atarım kendimi denize, daha...” (EB-BG)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Bırakmak

1. (Eldeki bir şeyi) Tutmaktan vazgeçip tutmaz olmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Evin birini siper alıp kediyi *kucağımdan* yere bıraktım.” (AÖ-PS)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Postalamak

1. *argo.* (Birini) Bir bahane bularak yanından uzaklaştırmak (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Tasımı tarağımı toplayıp, *başkentten*, İstanbul'a postaladım.” (BU-GYÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Püskürmek

1. Ağzında bulunan bir sıvı veya toz durumundaki bir şeyi hızla savurarak dışarı çıkarmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Buruşukları açilsın diye *ağzımdan* pantolona su püskürttüm,” (KB-DÇ)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Sevk etmek

1. Göndermek, yollamak (KAL: 4. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “O gün akşam üstü Hanife Hanım *Çarşamba Karakolu'ndan* bir sedyeye bindirilip Haseki Nisa Hastahanesi'ne sevk edilirken kocası Vahap Efendinin cesedi dahi ertesi gün kaldırılmak üzere eski bir hasıra sarılı olduğu halde mahalle mescidinin son cemaat yerine getirilip bırakıldı.” (OCK-H)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

Tâyin etmek

1. Bir göreve yerleştirmek, atamak, nasp etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “*Kandiye'den* Erzurum'a tâyin edildik, birkaç aya kadar Erzurum'a gideceğiz.” (YKB-SH)

üye yapısı ve rolü: eklenti +{I}, +{DAn} ve +{A}; kaynak

3.3. +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmeleri

3.3.1. +{I} ~ +{DAn} Değişmesi

Almak

1. (Boyundan, eninden veya üzerinden) Kısaltmak, eksiltmek, daraltmak.
(KAL: 46. anlam; GTS: 15. anlam)

ör. “*Ceketin boyundan almak.*” (GTS)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Çalmak

1. Zamanı boşa harcatmak, ziyan edilmesine yol açmak (GTS: 11. anlam)

ör. “*Başkasına ait mesaiden çalmayan, namuslu insanlar.*” (OK-AY)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Çöplenecek

1. Çeşitli yiyeceklerden azar azar yemek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Orta yaşın üzerinde iki 'kalantor', yanlarında 'oturak' bir kadın, sigaraları tellendirmiş; elde kadehler, hem *mezelerden* çöpleniyor, hem Mıgır 'baba'yı dinliyorlar.” (Aİ-YK)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Isırmak

1. Dişleri arasına alıp sıkmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Yeni doğan buzağıyı, evin çocuklarından hangisi önce *kulağından* ısırırsa, buzağı onun olurmuş derler.” (MŞE-K)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

2. Dişleriyle koparmak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Nihayet, 'gerçeğe saygı' fikrinin iyice yerleştiğini ifade eden bir yüz ifadesiyle *simitinden* ısırıp bana bakınca, konuşmama devam ettim.” (DC-KBYİİ)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

3. (Akrep, yılan, böcek vb. hayvanlar) Sokmak (KAL: 3. anlam)

ör. “Eğer olsaydım sincik ben bir yılan, gelir, gece uyur iken seni *yüreğinden* ısırır, zehirlerdim...” (OCK-Ç)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

İkram etmek

1. Hürmeten veya gönül hoşluğu için bir şey vermek, sunmak, takdim etmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Orada bulunduğum günlerde, o yetmiş beşlik dede, her sabah beni kaval çalarak uyandırdı ve bana her sabah, *koyunlarından sağıp getirdiği süttten* ikram etti!” (YBB-ÜK)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kapmak

1. Isırıp parçalamak (GTS: 2. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Bu kez de Makarna, *sarmalarda şansını arayan Aliço'nun paçasından* kaparak doğrulur.” (SB-BŞM)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kavramak

1. El veya kolla sıkıca tutmak, elinin veya kolunun içine almak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bizim kıpırdamadığımızı görünce, bir eliyle beni *yakamdan* kavradı adam, öbür eliyle de Erkan'ın bileğine yapıştı.” (SD-K)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kesmek

1. Ödenecek bir şeyin bir miktarını alıkoyup vermemek, indirmek (KAL: 13. anlam; GTS: 12. anlam)

ör. “Pazarlarda, çarşılarda müşterilerin ekserisi, alacakları malın ismini bilmedikleri için satıcıya "şundan ver", "*bundan kes*" derler.” (AH-BG)

ör. “Bütün bunlar *bizim et parasından, ekmek parasından kesilip* yapıldı!” (RI-BK)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

2. Kısmak (KAL: 23. anlam)

ör. “*Boğazından kesmemelisin...*” (EB-BG)

ör. “Tanesi 3 bin liradan müşteri bulan bir adet mavzer tüfeği almak için *bir insanın çoluk çocuğunun rızkından keserek* üç yıl çalışması üzerinde ibretle düşünölmek, gereken bir husustur.” (FO-KA)

ör. “*Sofrasından, çocuklarının lokmasından keser beslerdi.*” (NC-SY)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kırpmak

1. Kesinti yapmak, tutumlu davranmak (GTS: 3. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Her hafta bu dergileri alabilmek için küçücük gündeliğimden bir parçasını, öğle *yemeklerinden kırparak* biriktiririm.” (GTS)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kısaltmak

1. Kısa duruma getirmek (KAL; GTS: 1. anlam)

ör. “Japon yazarı *Okakura Kakuzo'nun "Çaynâme"sinden kısaltarak "Akşam"* da neşrettiğimiz bazı yapraklar, bir kısım okuyucularda keskin bir alâka uyandırdı.” (AH-BG)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kısmak

1. Masraf, harcama vb.ni azaltmak (GTS: 6. anlam; KAL: 2. anlam)

ör. “Harçlığı artırmak için *yol parasından* kısıtlığı çok olurdu.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Koparmak

1. (Çiçek veya meyveyi) Daldan, ağaçtan toplamak (KAL: 3. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Annem, bahçeye çıkmış, mimozaları topluyordu, *leylaklardan* koparıyordu.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kopmak

1. Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak (KAL: 1. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Şalvarlı, poturlu, sarıklı adam, *lokmasından* koparıp uzatıyor çocuğa.” (EA-DÖY)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Kullanmak

1. (Makine, araç, âlet için) İşletmek, usûlüne uygun şekilde faydalanmak (KAL: 5. anlam; GTS: 9. anlam)

ör. “Öteki arkadaşların hepsi *bu ekranlı aletlerden* kullanıyorlar.” (DC-BSKY)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Okumak

1. Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlmek veya seslendirmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “Lorca'nın yaşamını, Onat'm şiir / *düzyazısından* okuyun.” (DH-SS)

ör. “*Kurandan* okudu hocalar,” (NHR-MİM)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Öpmek

1. Sevgi ve saygısını göstermek üzere dudaklarını bir şeye değdirmek (KAL: 1. anlam; GTS)

ör. “Salih, senin de *gözlerinden* öperim.” (HT-GVF)

ör. “Gözleri yaşararak *karısının ellerinden* öptü,” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Sevmek

1. (Bir şey birinin) Çok hoşuna gitmek, (onu) beğenmek, (ondan) hoşlanmak (KAL: 3. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Ben Sivas'ı *Kızılırmak türküsünden* severim,” (CAK-BKDO)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Şikâyet etmek

1. Birinin yaptığı, doğru olmayan veya kendisine doğru gelmeyen şeyleri söz veya yazı ile bir kimseye veya bir makama bildirmek (KAL: 2. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Mutasarrıf Beye kasaba muteberanından müteşekkil bir heyet geldi, *sizden* şikâyet etti.” (RNG-YG)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Takmak

1. (Giyilecek veya kullanılacak şeyleri) Kendi üzerine yerleştirmek, takınmak, kuşanmak (KAL: 3. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Ancak pirimiz *bu yüzükten* takabilir.” (YK-KSİ)

ör. “Özenip askılarını saten *kurdeladan* takmıştı.” (F-K)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Tatmak

1. (Bir şeyden) Az bir miktar yemek veya içmek (KAL: 2. anlam; GTS: 2. anlam)

ör. “Muazzez bir müddet ısrarla reddettikten sonra bir gün bu beyaz ve yakıcı *mayiden* tattı.” (SA-KY)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Tutmak

1. Elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Gitti, *eşeğin yularından* tuttu.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

2. İkrâm etmek, sunmak (KAL: 46. anlam; GTS: 32. anlam)

ör. “Annem, misafir hanıma *muzlu pastadan* tutmuyordu.” (Sİ-DSG)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Yakalamak

1. Bir kimseyi veya bir şeyi elle tutmak (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “MELTEM'i *belinden* yakalar; sözde oyun gereği yapıyormuş gibi kardeşinin gövdesini yoklar,” (AA-TO)

ör. “Yanımdaki saygılı bir şekilde *elimden* yakaladı,” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Yemek

1. Ağızda çiğneyerek yutmak (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “*Kuytulara birikmiş yapraklardan yedi, su içti, tepenin yolunu tuttu...*”
(AS-YA)

ör. “Tim, *altı parçaya kesilmiş, yeni fırından çıkmış pizzasından* yerken çok mutluydu.” (DÖ-GYKK)

üye yapısı ve rolü: +{I} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

3.3.2. +{A} ~ +{DAn} Değişmesi

Bırakmak

1. Bir pazarlıkta, belli bir fiyata vermeyi kabul etmek (GTS: 19. anlam; KAL: 10. anlam)

ör. “– Haşmet Bey, başkalarına on ikiye veriyoruz ama, sana onar *kuruştan* bırakayım.” (MŞE-MA)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; miktar

Gitmek

1. Satılmak (KAL: 23. anlam; GTS: 19. anlam)

ör. “Güzel iş balıkçılık: En aşağı iki bin kilo, *1,5 papelden* gitse, 3000 papel!”
(SFA-HB)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; miktar

Satmak

1. (Bir şeyi) Bir bedel karşılığında başkasına devretmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Öyle elmalar ki, istersen *üç buçuk, dört liradan* sat...” (FB-T)

ör. “Karamanın kilosu *220 kuruştan, kıvırcık 225 kuruştan, sığır 192 kuruştan* satılacaktır.” (AA-ÖY)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; miktar

Yapışmak

1. Sıkıca yakalamak, tutmak, sarılmak (GTS: 5. anlam; GTS: 3. anlam)

ör. “Atıldı ama, ben hemen *bileğinden* yapıştım.” (OCK-Ç)

ör. “Garajın bulunduğu sokağa sapar sapmaz, bir kişi *kolumdan*, bir kişi de *bavulundan* yapıştı.” (Mİ-DHGB)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Sormak

1. Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek (GTS: 1. anlam; KAL: 1. anlam)

ör. “*Polisten* sormuş, bir haber yok.” (MŞE-AVK)

ör. “Buyurun, lütfen içeri; *köşkten* sorarsanız size Feride Hanımı çağırırlar.” (RNG-ÇK)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Vermek

1. Satmak (KAL: 4. anlam; GTS: 7. anlam)

ör. “Öyle... Peki peyniri kime veriyorsunuz *on üç liradan?*” (FO-KA)

üye yapısı ve rolü: +{A} ~ +{DAn} değişmesi; miktar

3.3.3. +{DA} ~ +{DAn} Değişmesi

Havlamak

1. Köpek bağırarak, ürümek (GTS; KAL)

ör. “Dodo *balkondan* havlıyordu.” (HT-ŞYY)

üye yapısı ve rolü: +{DA} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

Uçmak

1. (Kuş, böcek gibi kanatlı hayvanlar) Havada yol almak, havada gitmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “İrmaksa kan köpüğü köpürmüş, *havadan* uçan kuşu kapar.” (MM-LM)

üye yapısı ve rolü: +{DA} ~ +{DAn} değişmesi; güzergah

Yetişmek

1. (İnsan için) Eğitim görmek, bir sanat veya meslek öğrenip meydana çıkmak (KAL: 12. anlam; GTS: 10. anlam)

ör. “Tiyatro tarihinin çok sayıda büyük oyuncusu, *gezginci tiyatrolardan* yetişmedir.” 553

ör. “*Saraydan* yetişmemiş kimselere pek yüz vermez,” (HT-KSA)

üye yapısı ve rolü: +{DA} ~ +{DAn} değişmesi; kaynak

3.3.4. +{IA} ~ +{DAn} Değişmesi

Çekmek

1. (İspirto, rakı, gül yağı gibi şeyleri) İmbikten geçirmek sûretiyle elde etmek, damıtmak. (KAL: 45. anlam; GTS: 15. anlam)

ör. “kendi *inbiğimizden* çekilmiş olmak şartıyla...” (YKK-MSH)

üye yapısı ve rolü: +{IA} ~ +{DAn} değişmesi; araç

Elemek

1. Bir maddeyi, eleğe koyup sallamak sûretiyle içindeki yabancı öğelerden temizlemek, irisini ufağından ayırmak, elekten geçirmek. (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Derenin oyuk yerlerini *ince elekten*eledi.” (FB-T)

üye yapısı ve rolü: +{IA} ~ +{DAn} değişmesi; araç

Süzme

1. Bir sıvıyı içindeki tortudan, katı maddelerden ayırıp tasfiye etmek için süzgeçten veya süzgeç görevi yapabilecek bez, kumaş vb. bir şeyden geçirmek (KAL: 1. anlam; GTS: 1. anlam)

ör. “Bu tütünü İngiltere'de hususi surette *balla şaraptan* süzerek yapıyorlar.” (HT-OİBV)

üye yapısı ve rolü: +{1A} ~ +{DAn} değişmesi; araç

3.4. EYLEMLERİN DAĞILIMLARI

Bu başlık altında, yukarda vermiş olduğumuz üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemleri, özelliklerinden hareketle birkaç sınıflandırmayla ortaya koymaya çalışacağız.

3.4.1. Anlam Sayısına Göre Eylemler

Eylemlerin çok anlamlı olmaları sözdizimsel yapıdaki farklılığı da beraberinde getirir. Bu fark daha çok eylemlerin üye yapısında kendini gösterir. Özellikle anlam ayır etmede önemli ipuçları verirler.

Saptamış olduğumuz eylemlere baktığımızda bir anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler çoğunluktadır. Ancak birden fazla anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin sayısı da az değildir. Bu eylemleri anlam sayısına göre şöyle sıralayabiliriz:

Eylemlerin Üye Yapısında +{DAn} Durum Biçimbiriminin Bulunduğu Anlam Sayıları	Eylem Sayısı	Toplam Anlam Sayısı
Sadece 1 anlamında	311	311
2 anlamında	89	178
3 anlamında	41	123

4 anlamında	18	72
5 anlamında	10	50
6 anlamında	4	24
8 anlamında	2	16
10 anlamında	1	10
11 anlamında	1	11
12 anlamında	1	12
13 anlamında	1	13
16 anlamında	1	16
28 anlamında	1	28
Toplam	481	856

Tablo 2: Üye Yapısında +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin İstatistiği

1 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Affetmek, ağlamak, ağlamaklı olmak, akın etmek, aksetmek, alacağı olmak, alaşağı etmek, alıkoymak, anımsamak, aptallaşmak, ar etmek, araklamak, aralanmak, artmak, arlanmak, avdet etmek, azletmek, bağışlanmak, bağlamak, bağlanmak, bahsetmek, bayılmak, beklemek, belirlemek, bellemek, belli olmak, bezmek, bitmek, bizar etmek, bizar olmak, boşalmak, bozmak, bulanmak, caymak, cıvmak, çekinmek, çıldırmak, çocuğu olmak, damlamak, dava etmek, davacı olmak, deflemek, defolmak, dehlemek, delik deşik olmak, delirmek, dermek, derlemek, devşirmek, dikizlemek, dikmek, dinlemek, dolmak, duygulanmak, edinmek, eğilmek, elde etmek, emmek, emekli olmak, emin olmak, esinlenmek, etkilenmek, etmek, farımak, fariğ olmak, farksızlaşmak, faydalanmak, fedakârlık etmek, feragat etmek, firar etmek, gebermek, gecikmek, geçinmek, gelişmek, getirmek, gizlemek, göndermek, götürmek, gözetlemek, gülmek, gülümsemek, haberi olmak, haberdar olmak, haberdar etmek, harap olmak, halâs olmak, halâs etmek, hâsıl olmak, hareket etmek, havlamak, havalanmak, hasta olmak, haykırmak, hayâ etmek, hazzetmek, heyecanlanmak, hicret etmek, hoplamak, hoşlanmak, hoşnut olmak, hücum etmek, hükmetmek, ıslanmak, ibâret olmak, içlenmek, içtinap etmek, ihraç etmek, ikram etmek, iktibas etmek, iliştiirmek, imsak etmek, imtihan etmek, imtihan olmak, imtina etmek,

incinmek, indirmek, infisal etmek, inhiraf etmek, intihâp etmek, intişar etmek, istemek, istiâne etmek, istidlâl etmek, istidlâl etmek, istifâ etmek, istikrâh etmek, istikrâz etmek, istinkâf etmek,istirhâm etmek, istisnâ etmek, istîzâh etmek, işkillenmek, ithal etmek, itirâz etmek, kabul etmek, kanatlanmak, kâr etmek, kavramak, kaybolmak, kaydetmek, kaynamak, kaynaklanmak, kestirmek, kımıldamak, kımlanmak, kıpırdamak, kırpmak, kısaltmak, kiralamak, kokmak, kollamak, konuşmak, kopya etmek, körelmek, kudurmak, kuşkulanmak, mahrum etmek, mahrum olmak, memnun olmak, menetmek, mesul olmak, mest olmak, meşk etmek, meyus olmak, mezun olmak, mırıldanmak, morarmak, muâyene etmek, muâyene olmak, muazzep olmak, muhâceret etmek, muhâfaza etmek, murât etmek, mutlu olmak, mürekkep olmak, mülhem olmak, mütehassis olmak, nefyetmek, nefret etmek, nebean etmek, nez'etmek, nihan olmak, oluşmak, onurlanmak, öpmek, pırtlamak, peydahlamak, peydâ etmek, pirenlemek, pişmân olmak, postalamak, püskürmek, pörsüme (porsumak), rahatsız olmak, reddetmek, rencide olmak, ricâ etmek, rücu etmek, saçılmak, sâdır olmak, sağlamak, sağmak, sarfinazar etmek, satmak, savmak, savrulmak, savuşmak, saymak, sebeplenmek, seğırtmek, selâm etmek, selâm etmek, sepetlemek, sersemleşmek, sertleşmek, sevmek, sevk etmek, sezmek, sığmak, sırlıklam olmak, sıvışmak, sızlanmak, silmek, silkinmek, sinirlenmek, sinmek, sipâriş etmek, sirayet etmek, soğumak, solumak, soyunmak, soyutlamak, sürüme, şâd olmak, şaşmak, şekvâ etmek, şımarmak, şüphe etmek, şüphelenmek, taburcu etmek, tahkik etmek, tahsil etmek, talep etmek, tanımak, taraf olmak, tardetmek, tasarruf etmek, taşımak, taşınmak, tedârik etmek, tecrit etmek, tâyin etmek, telefon etmek, tegafül etmek, tedirgin olmak, temin etmek, telesimek, tenzîh etmek, tercüme etmek, tertip etmek, terhîs olmak, terlemek, terekküp etmek, teşekkül etmek, tevârüs etmek, tevakkî etmek, teşkîl etmek, tırtıklamak, tutuşmak, tutulmak, tutturmak, tüymek, uğurlamak, ummak, umut etmek, umutlanmak, usanmak, ümit etmek, üreme, üretmek, ürpermek, vermek, vurmak, yakalanmak, yakalamak, yağmak, yakınmak, yana olmak, yankılanmak, yansımak, yapışmak, yararlanmak, yaşarmak, yazmak, yıkılmak, yıpranmak, yırtmak, yok olmak, yoksun etmek, yoksun olmak, yolculuk etmek, yollamak, yolmak, yönetilmek, yumuşamak, yuvarlamak, yüklemek, yüksünmek, zayıflamak, zengin olmak, zuhûr etmek.

2 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Arınmak, aşırılmak, ayırt etmek, azmak, başlamak, batmak, bıkmak, bırakmak, bunalmak, coşmak, çağlamak, çarpılmak, çöplenecek, çürümek, defetmek, dilemek, dilenmek, doğrulmak, dolaşmak, duymak, eksilmek, elemek, esirgemek, esmek, feryat etmek, feveran etmek, gocunmak, göç etmek, göçmek, görmek, huylanmak, içmek, iğrenmek, inlemek, işlemek, itmek, kararmak, kavrulmak, kaymak, kazanmak, kesilmek, kıskanmak, kızarmak, koparmak, koşmak, kovalamak, köpürmek, kullanmak, müteessir olmak, neşet etmek, okumak, oynamak, ödemek, öğrenmek, ölmek, pirüpak olmak, râzı olmak, sararmak, sarkmak, savurmak, sekmek, seyretmek, sıkılmak, sormak, söz etmek, sürmek, sürüklemek, süzmek, şaşırılmak, şikâyet etmek, takip etmek, takmak, tatmak, tiksilmek, uğramak, uyanmak, uzaklaşmak, ürkemek, vurmak, yapmak, yaralamak, yemek, yetişmek, yılmak, yorulmak, yükselmek, yürümek, yürütmek, zıplamak.

3 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Aktarmak, aşmak, bakmak, bilmek, çakmak, çalmak, çekilmek, çevirmek, dağılmak, donmak, erimek, fırlamak, fişkırmak, ısırılmak, kaçırmak, kapmak, kesmek, kırılmak, kısmak, kıvranmak, kovmak, kurumak, olmak, örmek, patlamak, saklamak, sallamak, sapmak, seçmek, seslenmek, sıyırmak, solmak, temizlemek, titremek, toplamak, toz olmak, tornistan etmek, türemek, utanmak, vazgeçmek, yaratmak.

4 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Anlamak, atlamak, boşanmak, çatlak, girmek, işitmek, korkmak, korumak, kurmak, kurtarmak, nakletmek, sakınmak, sıçramak, sızılmak, silmek, sökmek, taşmak, tutmak.

5 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Akmak, çıkarmak, doğmak, dökmek, dönmek, düşmek, inmek, kalmak, uçmak, yanmak.

6 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Ayırmak, gitmek, kopmak, süzölmek.

8 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Atmak, kaçmak.

10 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Çekmek

11 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Almak

12 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Gelmek

13 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler : Kalkmak

16 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Geçmek

28 anlamında +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemler: Çıkmak

3.4.2. Yapısına Göre Eylemler

Eylemler yapısına göre basit ve birleşik yapıli eylemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu kısımda, üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemleri yapısına göre sıralanmıştır.

3.4.2.1. Basit Eylemler

Ağlamak, alıkoymak, anımsamak, aptallaşmak, araklamak, aralanmak, artmak, arlanmak, bağışlanmak, bağlamak, bağlanmak, bayılmak, beklemek, belirmek, bellemek, bezmek, bitmek, boşalmak, bozmak, bulanmak, caymak, cıvmak, çekinmek, çıldırmak, damlamak, deflemek, dehlemek, delirmek, dermek, derlemek, devşirmek, dikizlemek, dikmek, dinlemek, dolmak, duygulanmak, edinmek, eğilmek, emmek, esinlenmek, etkilenmek, etmek, farımak, farksızlaşmak, faydalanmak, gebermek, gecikmek, geçinmek, gelişmek, getirmek, gizlemek, göndermek, götürmek, gözetlemek, gülmek, gülümsemek, havlamak, havalanmak, haykırmak, heyecanlanmak, hoplamak, hoşlanmak, ıslanmak, içlenmek, iliştiirmek, incinmek, indirmek, istemek, işkillenmek, kanatlanmak, kavramak, kaynamak, kaynaklanmak, kestirmek, kımıldamak, kımlanmak, kıpırdamak, kırpmak, kısaltmak, kiralamak, kokmak, kollamak, konuşmak, körelmek, kudurmak, kuşkulanmak, mırıldanmak, morarmak, oluşmak, onurlanmak, öpmek, pırtlamak, peydahlamak, pirenlemek, postalamak, püskürmek, pörsüme (porsumak), saçılmak, sağlamak, sağmak, satmak, savmak, savrulmak, savuşmak, saymak, sebeplenmek, seğırtmek, sepetlemek, sersemleşmek, sertleşmek, sevmek, sezme, sığımak, sıvışmak, sızlanmak, silmek, silkinmek, sinirlenmek, sinmek, soğumak, solumak, soyunmak, soyutlamak, sürüme, şaşmak, şımarmak, şüphelenmek, tanımak, taşımak, taşınmak,

telesimek, terlemek, tırtıklamak, tutuşmak, tutulmak, tutturmak, tüymek, uğurlamak, ummak, umutlanmak, usanmak, üremek, üretmek, ürpermek, vermek, vurmak, yakalanmak, yakalamak, yağmak, yakınmak, yankılanmak, yansımak, yapışmak, yararlanmak, yaşarmak, yazmak, yıkılmak, yıpranmak, yırtmak, yollamak, yolmak, yönetilmek, yumuşamak, yuvarlamak, yüklemek, yüksünmek, zayıflamak, arınmak, aşırnak, azmak, başlamak, batmak, bıkmak, bırakmak, bunalmak, coşmak, çağlamak, çarpmak, çöpleneek, çürümeek, dilemek, dilenmek, doğrulmak, dolaşmak, duymak, eksilmek, elemek, esirgemeek, esmek, gocunmak, göçmek, görmek, huylanmak, içmek, iğrenmek, inlemek, işlemeek, itmek, kararmak, kavrulmak, kaymak, kazanmak, kesilmek, kıskanmak, kızarmak, koparmak, koşmak, kovalamak, köpürmek, kullanmak, müteessir olmak, okumak, oynamak, ödemek, öğrenmek, ölmek, pirüpak olmak, sararmak, sarkmak, savurmak, sekmek, sıkılmak, sormak, sürmek, sürüklemeek, süzmeek, şaşırnak, takmak, tatmak, tiksineek, uğramak, uyanmak, uzaklaşmak, ürkmek, vurmak, yapmak, yaralamak, yemek, yetişmek, yılmak, yorulmak, yükselmeek, yürümeek, yürütmeek, zıplamak, aktarmak, aşmak, bakmak, bilmek, çakmak, çalmak, çekilmeek, çevirmeek, dağılmak, donmak, erimeek, fırlamak, fişkırmak, ısırnak, kaçırmak, kapmak, kesmek, kırılmak, kısmak, kıvranmak, kovmak, kurumak, olmak, örmek, patlamak, saklamak, sallamak, sapmak, seçmek, sesleneek, sıyırmak, solmak, temizlemeek, titremeek, toplamak, türemeek, utanmak, vazgeçmeek, yaratmak, anlamak, atlamak, boşanmak, çatlamaek, girmek, işiteek, korkmak, korumak, kurmak, kurtarmak, sakınmak, sıçramak, sızmak, silmek, sökmek, taşmak, tutmak, akmak, çıkarmak, doğmak, dökmek, dönmeek, düşmeek, inmek, kalmak, uçmak, yanmak, ayırmak, gitmek, kopmak, süzülmeek, atmak, kaçmak, çekmek, almak, gelmek, kalkmak, geçmek, çıkmak.

3.4.2.2. Birleşik Yapılı Eylemler

3.4.2.2.1. Etmek Yardımcı Eylemiyle Kurulan Eylemler

Affetmek, akın etmek, aksetmek, alaşağı etmek, ar etmek, avdet etmek, ayırt etmek, azletmek, bahsetmek, bizar etmek, dava etmek, defetmek, elde etmek, fedakârlık etmek, feragat etmek, feveran etmek, feryat etmek, firar etmek, göç etmek, hareket etmek, halâs etmek, haberdar etmek, hayâ etmek, hazzetmek, hayâ etmek,

hazzetmek, hicret etmek, hücum etmek, hükmetmek, imtina etmek, ihraç etmek, ikram etmek, iktibas etmek, imsak etmek, imtihan etmek, içtinap etmek, infisal etmek, inhiraf etmek, infisal etmek, inhiraf etmek, istîzâh etmek, intişar etmek, istiâne etmek, istidlâl etmek, istifâ etmek, istikrâh etmek, istikrâz etmek, istinkâf etmek,istirhâm etmek, istisnâ etmek, intihâp etmek, kabul etmek, itirâz etmek, ithal etmek,kâr etmek, kaydetmek, kopya etmek, meşk etmek, menetmek, mahrum etmek, meşk etmek, menetmek, mahrum etmek, muâyene etmek, muhâceret etmek, nebean etmek, murât etmek, nakletmek, muhâfaza etmek, nefret etmek, nefyetmek, neşet etmek, nez'etmek, peydâ etmek, reddetmek, ricâ etmek, rücu etmek, sarfinazar etmek, sarfinazar etmek, selâm etmek, sevk etmek, seyretmek, sipâriş etmek, sirayet etmek, söz etmek, şekvâ etmek, şikâyet etmek, şüphe etmek, taburcu etmek, tahkik etmek, tahsil etmek, takip etmek, talep etmek, tardetmek, tasarruf etmek, tâyin etmek, tecrit etmek, tedârik etmek, tegafül etmek, telefon etmek, temin etmek, tenzîh etmek, tercüme etmek, terekküp etmek, tertip etmek, teşekkül etmek, teşkîl etmek, tevakkî etmek, tevârüs etmek, tornistan etmek, umut etmek, ümit etmek, yoksun etmek, yolculuk etmek, zuhûr etmek.

3.4.2.2.2. Olmak Yardımcı Eylemiyle Kurulan Eylemler

Ağlamaklı olmak, alacağı olmak, belli olmak, bizar olmak, çocuğu olmak, davacı olmak, defolmak, delik deşik olmak, emekli olmak, emin olmak, fariğ olmak, haberdar olmak, haberi olmak, halâs olmak, harap olmak, hâsıl olmak, hasta olmak, hoşnut olmak, ibâret olmak, imtihan olmak, kaybolmak, mahrum olmak, memnun olmak, mesul olmak, mest olmak, meyus olmak, mezun olmak, muâyene olmak, mutlu olmak, muazzep olmak, mülhem olmak, mürekkep olmak, müteessir olmak, mütehassis olmak, nihan olmak, pirüpak olmak, pişmân olmak, rahatsız olmak, râzı olmak, rencide olmak, sâdır olmak, sırlıklam olmak, şâd olmak, taraf olmak, tedirgin olmak, terhîs olmak, toz olmak, yana olmak, yok olmak, yoksun olmak, yolmak, zengin olmak.

Yapısına Göre Eylemler		
Basit Eylemler	Birleşik Eylemler	
	Olmak'lı Eylemler	Etmek'li Eylemler
321	51	109

Tablo 3: Yapısına Göre Eylemlerin Dağılımı

3.4.3. Üye Yapısına Göre Eylemler

Bu başlık altında eylemler, üye yapısına göre, iki üyeli, üç üyeli ve dört üyeli olarak sınıflandırılmıştır.

3.4.3.1. Üyelerine Sadece +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen İki Üyeli Eylemler

3.4.3.1.1. Zorunlu Olanlar

Ağlamak, ağlamaklı olmak, akmak, aksetmek, anımsamak, anlamak, ar etmek, aralanmak, arlanmak, artmak, aşmak, atlamak, atmak, avdet etmek, azmak, bağışlanmak, bahsetmek, başlamak, bayılmak, belirlemek, belli olmak, bezmek, bıkmak, bitmek, bizar olmak, boşalmak, boşanmak, bozmak, bunalmak, caymak, cıvmak, coşmak, çağlamak, çakmak, çarpmak, çatlama, çekilmek, çekinmek, çekmek, çıkmak, çıldırmak, çocuğu olmak, çöplene, dağılmak, damlamak, dava etmek, davacı olmak, delirmek, doğmak, dolaşmak, donmak, dönmek, uygulanmak, düşmek, eksilmek, emekli olmak, emin olmak, erimek, esinlenmek, esmek, etkilenmek, farımak, fariğ olmak, farksızlaşmak, faydalanmak, fedakârlık etmek, feragat etmek, feryat etmek, feveran etmek, fırlamak, fişkırmak, geçinmek, geçmek, gelmek, gitmek, gocunmak, göç etmek, göçmek, haberdar olmak, haberi olmak, halâs olmak, hareket etmek, havalanmak, hayâ etmek, haykırmak, hazzetmek, heyecanlanmak, hoplama, hoşlanmak, hoşnut olmak, huylanmak, hükmetmek, ibâret olmak, içlenmek, içtinap etmek, iğrenmek, imsak etmek, imtihan olmak, imtina etmek, incinmek, infisal etmek, inhiraf etmek, inmek, intişar etmek, istiâne etmek, istidlâl etmek, istifâ etmek, istikrâh etmek, istikrâz etmek, istinkâf etmek,

işlemek, işkillenmek, kaçmak, kalkmak, kalmak, kâr etmek, kavrulmak, kaymak, kaynamak, kaynaklanmak, kesilmek, kestirmek, kırılmak, kıvranmak, kızarmak, konuşmak, kopmak, korkmak, koşmak, kuşkulanmak, mahrum olmak, memnun olmak, mesul olmak, mest olmak, meyus olmak, mezun olmak, muazzep olmak, mutlu olmak, mülhem olmak, müteessir olmak, mütehassis olmak, nebean etmek, nefret etmek, neşet etmek, olmak, onurlanmak, oynamak, ölmek, pirelenmek, pişmân olmak, pörsümek (porsumak), rahatsız olmak, râzı olmak, rencide olmak, rücu etmek, sâdır olmak, sakınmak, sallamak, sapmak, sararmak, sarfınazar etmek, sarkmak, savrulmak, savuşmak, sekmek, sıçramak, sığmak, sıkılmak, sıvışmak, sıyırmak, sızlanmak, sızmak, silkinmek, sinirlenmek, sirayet etmek, soğumak, söz etmek, süzülme, şâd olmak, şaşmak, şekvâ etmek, şımarmak, şikâyet etmek, şüphe etmek, şüphelenmek, takmak, taraf olmak, tasarruf etmek, taşmak, tedirgin olmak, tegafül etmek, telesimek, terhîs olmak, tevakkî etmek, tiksirmek, titremek, toz olmak, tutmak, tutturmak, türemek, uçmak, uğramak, umutlanmak, usanmak, utanmak, uyanmak, uzaklaşmak, üremek, ürkmek, ürpermek, vazgeçmek, yakınmak, yanmak, yana olmak, yankılanmak, yansımak, yararlanmak, yılmak, yıpranmak, yoksun olmak, yükselmek, yüksünmek, yürümek, zengin olmak, zıplamak, zuhûr etmek.

3.4.3.1.1. Eklenti Olanlar

Akın etmek, aptallaşmak, arınmak, başlamak, batmak, bulanmak, çağlamak, çatlak, çekilmek, çıkmak, çürümek, dağılmak, defolmak, delik deşik olmak, doğrulmak, eğilmek, eksilmek, erimek, esmek, feryat etmek, gebermek, gecikmek, gelişmek, gülmek, gülümsemek, harap olmak, hasta olmak, ıslanmak, inlemek, istisnâ etmek, kalmak, kanatlanmak, kararmak, kaybolmak, kımıldamak, kımlanmak, kıpırdamak, kızarmak, kokmak, kopmak, koşmak, körelmek, köpürmek, kudurmak, kurumak, mırıldanmak, morarmak, muâyene olmak, nihan olmak, ölmek, patlamak, pırtlamak, pirüpak olmak, râzı olmak, saçılmak, sallamak, sararmak, sebeplenmek, seğırtmek, sekmek, sersemleşmek, seslenmek, sıçramak, sıvıslıklam olmak, sinmek, solmak, solumak, soyunmak, süzülme, şaşırma, terlemek, titremek, tutulmak, tutuşmak, tüymek, uçmak, uyanmak, vurmak, yağmak, yakalanmak, yaşarmak,

yetişmek, yıkılmak, yok olmak, yorulmak, yönetilmek, yumuşamak, yürümek, zayıflamak.

3.4.3.2. Üyelerine +{I} ve +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Üç Üyeli Eylemler

3.4.3.2.1. Zorunlu Olanlar

Affetmek, aktarmak, alacağı olmak, alaşağı etmek, alıkoymak, almak, aşırnak, atmak, ayırmak, ayırt etmek, azletmek, beklemek, bellemek, bilmek, bizar etmek, çekmek, çevirmek, çıkarmak, çıkmak, dermek, derlemek, devşirmek, dilenmek, dinlemek, duymak, edinmek, elde etmek, esirgemek, etmek, gelmek, gizlemek, görmek, haberdar etmek, halâs etmek, ihraç etmek, iktibas etmek, imtihan etmek, indirmek, intihâp etmek, istîzâh etmek, işitmek, ithal etmek, itmek, kaçırnak, kıskanmak, koparmak, korumak, kovalamak, kovmak, kullanmak, kurtarmak, mahrum etmek, menetmek, meşk etmek, muhâfaza etmek, murât etmek, okumak, öğrenmek, reddetmek, ricâ etmek, sakınmak, saklamak, savmak, saymak, seçmek, sepetlemek, sezmek, silmek, sormak, soyutlamak, sökmek, tahsil etmek, talep etmek, tardedmek, tatmak, temin etmek, tenzîh etmek, tevârüs etmek, toplamak, ummak, umut etmek, ümit etmek, yoksun etmek, yollamak, yuvarlamak, yürütmek.

3.4.3.2.1. Eklenti Olanlar

Araklamak, atmak, bağlamak, çalmak, çekmek, çıkmak, defetmek, deflemek, dehlemek, dikizlemek, dikmek, dilemek, dilenmek, dolmak, dökmek, elemek, emmek, getirmek, göndermek, gözetlemek, hâsıl olmak, içmek, iliştmek, istemek, istirhâm etmek, işitmek, işlemek, itirâz etmek, itmek, kabul etmek, kapmak, kaydetmek, kazanmak, kesmek, kısmak, kiralamak, kollamak, kopya etmek, kovalamak, kurmak, muâyene etmek, mürekkep olmak, nez'etmek, olmak, oluşmak, ödemek, örmek, peydâ etmek, peydahlamak, sağlamak, sağmak, saklamak, sallamak, savurmak, seçmek, seyretmek, sıyırmak, silmek, silmek, sipâriş etmek, sökmek, sürüklemek, sürümek, süzmek, taburcu etmek, tahkik etmek, takip etmek, tanımak, tecrit etmek, tedârik etmek, temizlemek, terekkün etmek, tertip etmek, teşekkül

etmek, teşkil etmek, tırtıklamak, toplamak, tutmak, uğurlamak, üretmek, vurmak, yapmak, yaralamak, yaratmak, yazmak, yemek, yırtmak, yolmak, yüklemek, yürütmek.

3.4.3.3. Üyelerine +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimi Yükleyen Üç Üyeli Eylemler

3.4.3.3.1. Zorunlu Olanlar

Aktarmak, atlamak, atmak, bakmak, çıkmak, düşmek, fırlamak, firar etmek, geçmek, gelmek, girmek, gitmek, göç etmek, göçmek, hicret etmek, inmek, muhâceret etmek, sapmak, taşınmak, telefon etmek, tornistan etmek, uğramak, yolculuk etmek.

3.4.3.3.2. Eklenti Olanlar

Bağlanmak, bakmak, çarpmak, düşmek, gitmek, hücum etmek, selâm etmek, seslenmek.

3.4.3.4. Üyelerine +{I}, +{DAn} ve +{A} Durum Biçimbirimi Yükleyen Dört Üyeli Eylemler

3.4.3.4.1. Zorunlu Olanlar

Aktarmak, atmak, çevirmek, götürmek, nakletmek, nefyetmek, sürmek, taşımak, tercüme etmek.

3.4.3.4.2. Eklenti Olanlar

Atmak, bırakmak, postalamak, püskürmek, sevk etmek, tâyin etmek.

Üye Yapısı	Zorunlu	Eklenti	Toplam
sadece +{DAn}	375	116	491
+{I} ve +{DAn}	137	125	262
+{DAn} ve +{A}	33	11	44
+{I}, +{DAn} ve +{A}	14	6	20
Toplam	559	258	817

Tablo 4: Üyelerine +{DAn} Durum Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Dağılımları

3.4.3.5. +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmesinin Görüldüğü Eylemler

+{I} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü eylemler: Almak, çalmak, çöplenenmek, ısırarak, ikram etmek, kapmak, kavramak, kesmek, kırmak, kısaltmak, kısmak, koparmak, kopmak, kullanmak, okumak, öpmek, sevmek, şikâyet etmek, takmak, tatmak, tutmak, yakalamak, yemek.

+{A} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü eylemler: Bırakmak, gitmek, satmak, sormak, süzmek, vermek, yapışmak.

+{DA} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü eylemler: Havlamak, uçmak, yetişmek.

+{IA} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü eylemler: Çekmek, elemek, süzmek.

Değişmeler	
+{I} ~ +{DAn}	27
+{A} ~ +{DAn}	6
+{DA} ~ +{DAn}	3
+{IA} ~ +{DAn}	3
TOPLAM	39

Tablo 5: Üye Yapısında +{DAn} Durum Biçimbirimi Değişmesinin Dağılımları

3.4.4. Üye Yapısına Göre Anlamsal Rollerin Dağılımı

Üye yapısı Roller	Zorunlu				Eklenti				TOPLAM
	sadece +{DAn}	+{I} ve +{DAn}	+{DAn} ve +{A}	+{I}, +{DAn} ve +{A}	sadece +{DAn}	+{I} ve +{DAn}	+{DAn} ve +{A}	+{I}, +{DAn} ve +{A}	
Kaynak	156	83	27	14	34	88	11	6	419
Sebep	68	13	–	–	72	8	–	–	161
İçerik/konu	58	20	–	–	–	–	–	–	78
Uyarıcı	65	3	–	–	–	–	–	–	68
Güzergah	21	–	5	–	10	4	–	–	40
Materyal	–	–	–	–	–	25	–	–	25
Faydalanan	7	11	–	–	–	–	–	–	18
Söyleyen	–	7	–	–	–	–	–	–	7
Miktar	–	–	1	–	–	–	–	–	1
TOPLAM	375	137	33	14	116	125	11	6	817

Tablo 6: Üye Yapısına Göre Anlamsal Rollerin Dağılımı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

+{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ YÜKLEYEN EYLEMLER VE ÜYELERİN YÜKLENDİĞİ ANLAMSAL ROLLER

4.1. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİ YÜKLEYEN EYLEMLERİN VE ÜYELERİN YÜKLENDİĞİ ANLAMSAL ROLLERİN ÖZELLİKLERİ

Eylemler, anlamsal özelliklerinden dolayı bir ya da birden çok üyeye sahiptirler. Bu üyeler, eylemin ifade ettiği anlama göre farklılık sergileyebilmektedir. Aynı eylem farklı anlamlarında farklı üye yapısına sahiptir. Bu yüzden bir eylem, üyelerine farklı anlamlarında farklı durum biçimbirimler yükleyebilirler.

Çalışmamızın bu bölümünde, üye yapısında zorunlu ya da eklenti olarak $+{DAn}$ durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin, üyelerine mantıksal yapıda hangi anlamsal rolleri yüklediğini ortaya koymaya çalışacağız. Bu bölüm üç kısımdan oluşmaktadır: 1. Zorunlu olarak $+{DAn}$ biçimbirimi yükleyen eylemler, 2. Eklenti olarak $+{DAn}$ biçimbirimi yükleyen eylemler, 3. $+{DAn}$ durum biçimbirimi değişimleri.

4.1.1. Zorunlu Olarak $+{DAn}$ Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında $+{DAn}$ durum biçimbiriminin olduğu bir üyeli, iki üyeli ve üç üyeli eylemler vardır. Bunlar, tek üyesi olan eylemler: sadece $+{DAn}$ durum biçimbirimi alan eylemler; iki üyesi olan eylemler: $+{I}$ ve $+{DAn}$, $+{DAn}$ ve $+{A}$ durum biçimbirimi alan eylemler; üç üyesi olan eylemler: $+{I}$, $+{DAn}$ ve $+{A}$ durum biçimbirimi alan eylemler biçimde üç gruba ayrılır. Ancak dört farklı üye yapısı ortaya çıkar.

Bu grupta yer alan eylemleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Zorunlu +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler			
1. Sadece +{DAn} Yükleyen Eylemler	2. +{I} ve +{DAn} Yükleyen Eylemler	3. +{DAn} ve +{A} Yükleyen Eylemler	4. +{I} , +{DAn} ve +{A} Yükleyen Eylemler

Bu grupta yer alan eylemlerin üyelerine yüklediği 8 farklı anlamsal rol vardır. Bu rolleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Zorunlu +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemlerin Üyelerine Yüklediği Roller							
1. Kaynak	2. Sebep	3. İçerik/konu	4. Uyarıcı	5. Güzergah	6. Faydalanan	7. Söyleyen	8. Miktar

4.1.1.1. Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında sadece +{DAn} durum biçimbirimi olan ve tek üyesi bulunan eylemler bu grupta yer alır. Bu grupta eylemler, +{DAn} durum biçimbirimi alan üyelerine 6 farklı anlamsal rol yüklemektir. Bu rolleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Sadece +{DAn} Yükleyen Eylemlerin Yüklediği Anlamsal Roller					
1.Kaynak	2.Sebep	3.İçerik/Konu	4.Uyarıcı	5.Güzergah	6.Faydalanan

Bu grupta yer alan eylemlerin karakteristik özelliği uyarıcı rolüdür. Birkaç istisna dışında uyarıcı rolü, sadece bu eylem tipinde yer almaktadır.

4.1.1.1.1. Kaynak (Source) Rolü

Kaynak rolü bir işin, oluşun ve durumun başlangıç ya da çıkış yerini belirtir. Sadece +{DAn} durum biçimbirimi almış kaynak rolü yüklenen üyeler ve bunu yükleyen eylemler bir takım özellikler göstermektedir.

Kaynak rolünü yükleyen eylemleri **hareket** ve **durum** olarak ikiye ayırmak mümkündür:

(1) “*Servisten* inince bir taksi bulup, eve varıyoruz.” (BU-GYÇ)

(2) “Daha sonra *evden* ve *köyden* de kaçtı.” (BU-GYÇ)

(3) “*Burnundan* şıpır şıpır ter damlıyordu.” (SD-K)

(4) “Kadın *samanlıktan* döndü.”(AS-YA)

(1), (2), (3) ve (4)’e baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen *inmek, kaçmak, damlamak* ve *dönmek* eylemleri hareket bildirmektedirler. Ayrıca *akmak, aksetmek, aralanmak, atlamak, avdet etmek, boşalmak, boşanmak, bozmak, çekilmek, çıkmak, çıvmak, dağılmak, damlamak, doğmak, fırlamak, fişkırmak, gelmek, gitmek, göçmek, hareket etmek, havalanmak, inmek, intişar etmek, kaçmak, kalkmak, kaynamak, kopmak, nebean etmek, neşet etmek, oynamak, sarkmak, savrulmak, savuşmak, sekmek, sıçramak, sıvışmak, sızmak, taşmak, toz olmak, uçmak, uzaklaşmak, yankılanmak, yansımak, yükselmek, zıplamak* vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer alır.

Hareket bildiren eylemlerinin kaynak rolü yüklenen üyeleri daha çok hareket edilen yeri, hareket edilen konumu ya da hareket noktasını işaret ederler. (1), (2), (3) ve (4)’de *servisten, evden* ve *köyden, burnundan, samanlıktan* bunlara örnek sayılabilir.

(5) “*İstanbul’dan* anımsadığım çok az şey vardı: Vefa semtindeki evimiz. (DÖ-GYKK)

(6)” –Vay canına... *Aklımızdan* çıkmış ulan!” (KT-Gİ)

(7) “Hepsi de ruhlarını *bütün bu güzelliklerden, mehtaptan* ve *sazdan* doğan hülyalara açmışlar,” (AHŞ-BM)

(8) “Bundan böyle, gene *ailemden* esinlenerek karakterler yaratacaksam, aynı adları taşıyacaklar!” (EA-DÖY)

(5), (6), (7) ve (8)’deki örneklere baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen *anımsamak, çıkmak, doğmak* ve *esinlenmek* eylemlerinde bir hareketten ziyade durum bildirilmektedirler. Ayrıca *akmak, artmak, atmak, bağışlanmak, başlamak, belirlemek, coşmak, çağlamak, çıkmak, çöplenecek, doğmak, düşmek, eksilmek, esinlenmek, esmek, faydalanmak, fişkırmak, geçinmek, gelmek, gitmek,*

istifa etmek, istikraz etmek, kalkmak, kalmak, kar etmek, kopmak, mezun olmak, mülhem olmak, neşet etmek, olmak, sadır olmak, sızmak, sirayet etmek, tasarruf etmek, taşmak, terhis olmak, türemek, uzaklaşmak, yararlanmak, zuhur etmek vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer alır.

Durum bildiren eylemlerinin kaynak rolü yüklenen üyeleri daha çok bir durumun, bir duygunun ya da düşüncenin başlangıç ya da çıkış noktasını ifade ederler. (9), (10) ve (11)'deki örneklere baktığımızda durum yüklenen kaynak rolündeki üyeler *çocukluktan, reislikten* ve *askerlikten* bir durum ya da pozisyona; (12) ve (13)'de *gözlerinden, Ruhumdan* bir duyguya; (14), (15) ve (16)'da *fikirden, yazarlardan, hatırdan* bir düşünceye kaynaklık ederler.

(9) “Çocukluktan çıkıp, kızlaşır kızlaşmaz düşünmüş, demiş ki:” (MŞE-GKK)

(10) “Paşa *Reislikten* düştükten sonra her gün kendisine tarize ve gizli gizli eğlenmelere sebep olan bu genç kadın ile kızına âdeta husumet ederdi.” (MŞE-HP)

(11) “Yıl 1943 olmalı, 3 yıllık *askerlikten* terhis olmuşum.” (VG-GOHO)

(12) “Tutkuların *gözlerinden* fıskırıyor.” (GD-AK)

(13) “*Ruhumdan* kopuyor, bu acı feryat” (AS-Ş)

(14) “O *fikirden* çıkan eserler meydandadır.” (YKB-Aİ)

(15) “Queneau gibi *yazarlardan* esinlenen bir kara roman yazını var,” (AD-YY)

(16) “*Hatırdan* çıkarmayın beni;” (CST-BŞ)

4.1.1.1.2. Sebep (Reason) Rolü

+{DAn} durum biçimbirimi almış sebep rolü yüklenen üyeler, bir takım özellikler göstermektedir. Bunları 5 tip olarak ele alabiliriz: 1. Duygu belirtenler; 2. Güç¹⁹ belirtenler; 3. Hastalık ya da yorgunluk belirtenler; 4. Yokluk belirtenler; 5. Bir durumun ya da bir şeyi yapmanın yol açtığı sebebi belirtenler.

1. Bir durumun oluşmasına ya da ortaya çıkmasına sebep olan duygusal durumu (*sevinç, öfke, keder, korku, mutluluk, üzüntü vb.*) ifade ederler. *Ağlamak, çatlakmak, çıldırmak, delirmek, donmak, haykırmak, hoplamak, kıvranmak, kızarmak,*

¹⁹ Doğan (2011: 75), çalışmasında güç (force) rolüne yer verir. Gücün, kimi süreçlerin meydana gelmesinde doğrudan ve doğal sebep olduğunu belirtir.

sararmak, taşmak, titremek, uçmak, zıplamak vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer almaktadır.

(17) “Arkadaş *sevinçten* çıldırdı.” (AN-AZDE)

(18) “Koca Halil konaklarının arkasındaki çalılığa gizlenmiş, *korkudan utançtan* kıvranıyordu.” (YK-OD)

(19) “İnce damarların kıl kıl kırmızısı içindeki pelte yüz *hırstan* sararmıştı.” (OK-EK)

(20) “Gene de içi *mutluluktan* taşıyordu.” (YK-KSİ)

2. Doğaya ait güçlerin (*sıcak, soğuk, güneş, yağmur, vb.*) sebep olduğu durumu ifade ederler. *Donmak, erimek, inmek, kavrulmak* vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer almaktadır.

(21) “Lokantanın camına yaslanıp, *soğuktan* titreyerek onları seyrettim.” (BU-GYÇ)

(22) “İkisi de *güneşten* yanmışlardı.” (AA-ÖY)

3. Hastalık ve yorgunluk gibi etkenlerin sebep olduğu durumu ifade ederler.

(23) “Doksan yaşın heyecanlarında, *kalpten* gitmesem bari.” (AB-BYŞ)

(24) “*Hastalıktan* kırılan kentlerin üzerinden, sürüler halinde uçup geçerlermiş.” (GD-AK)

(25) “Neden *yüksek tansiyondan* çekti yaşamı boyunca?” (EA-DÖY)

4. Yokluk yani olmama, bulunmamayı ifade ederler. Bu tarz örneklerde durum yüklenen öge yokluk belirten +{sIz} biçim birimi ile kullanılmaktadır. *Bitmek, sızlanmak* vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer almaktadır.

(26) “Biçare küçük göğsü *havasızlıktan* bunalıyordu.” (RNG-ÇK)

(27) “Sen *susuzluktan* çatlıyorsun mesela çeşmenin umurunda mı” (BRE-DKD)

(28) “*Parasızlıktan* kıvranıyordu, yoksa hiç böyle şeylere teşebbüs etmeyecekti...” (OCK-H)

5. Bir durumun ya da bir şeyi yapmanın yol açtığı sebebi ifade ederler. *Halas olmak, içtinap etmek, imtina etmek, istinkaf etmek, kaçmak, kaynaklanmak, müteessir*

olmak, rahatsız olmak, sakınmak, sıyırmak, silkinmek, şikayet etmek, tevakki etmek, yıpranmak vd. eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer almaktadır.

(29) “*Patlamadan* doğan sarsıntı 450 km. uzaklıktan duyulabilmiştir.” (AA-ÖY)

(30) “Hem kendimizi hem de karşı tarafı olduğumuzca, zayıf yanlarımızla da kabul ediyor ve *bundan* gocunmuyoruz.” (İA-İKG)

(31) “Bilirim *kavgadan* kaçmaz, gücüne ziyade güvenir.” (F-K)

4.1.1.1.3. Güzergâh (Path) Rolü

+{DAn} durum biçimbirimi almış ve güzergah rolü yüklenen üyeler bir takım özellikler göstermektedir. Hareket bildiren eylemlerin üyelerine yüklediği bu rol, hareketin güzergahını belirtmektedir. Bu rolü yüklenen üyeler *içinden, üzerinden, arasından* gibi bir takım anlamsal özellikler göstermektedir.

(32) “Danışan, *dağdan* aşar demiş atalar.” (FB-T)

(33) “Lisedeyken, *duvardan* atlayıp Gülhane Parkı'na tüyüşümüzü, Şehzadebaşı sinemalarına gidişimizi, Altınyuva Kıraathanesi'nde tavla oynayışımızı bile, unutmuşuz sanki.” (AB-BYŞ)

(34) “Reşit Bey'i otomobile alınca, *Vefa'dan* dolaşıp Kumkapı'ya inen yokuşun başında bıraktılar...” (KT-YS)

(35) “Komutanın odasına giden yol bu *tünelden* geçiyor.” (FB-T)

(36) “Pencerenin, *camlarından* sızan rüzgârın ıslığı, gittikçe büyüyordu.” (Aİ-YK)

(32) ve (33)'te *aşmak* ve *atlamak* eylemlerinin durum yüklediği *dağdan* ve *duvardan* üyelerine güzergah olarak “üzerinden ya da üstünden” anlamı katarken; (34)'te *dolaşmak* eylemi *Vefa'dan* üyesine “etrafından”; (35)'te *geçmek* eylemi *tünelden* üyesine “içinden”; (36)'da ise *sızmak* eylemi *camlarından* üyesine “arasından” anlamı katmaktadır. Bunların dışında *akmak, çıkmak, dönmek, gelmek, işlemek, kaymak, sığmak, uğramak* eylemleri uygun anlamlarında üyelerine güzergah rolü yüklemektedir.

4.1.1.1.4. İçerik/Konu (Content/Theme) Rolü

+{DAn} durum biçimbirimi almış konu/içerik rolü yüklenen üyeler, eylemin belirttiği işte, oluşta ve durumda yer alan ancak etkilenmeyi karşılar. Bu grupta yer alan eylemleri 1. Anlamak, 2. Vazgeçmek, 3. Bahsetmek, 4. Sınamak, 5. Mahrum olmak şeklinde alt gruplara ayırmak mümkündür.

(37) “Ne anlarız *sanayiden*, ne anlarız *ticaretten*...” (AN-AZDE)

(38) “Yengen bu *işlerden* çıkmaz.” (MŞE-MA)

(37) ve (38)’de görüldüğü gibi *sanayiden*, *işlerden* üyeleri eylemin tamamen anlamsal içeriğiyle alakalıdır. Daha çok anlamak, sezme, fark etmek, öğrenme gibi anlamsal boyuta sahip mental eylemlerden oluşmaktadır. *Belli olmak*, *haberdar olmak*, *haberi olmak*, *kestirmek*, *teğafül etmek*, *uyanmak* eylemlerinin uygun anlamlarını bu gruba dahil edebiliriz.

(39) “Son zamanlarda, ne olduysa, *namazdan* caydı.” (MAE-S)

(40) “Karar verdiği *şii* *mevzuundan* sapmıyarak yazıyordu.” (MAE-S)

(41) “Fakat verdiği *karardan* şaşmadı.” (TB-KA)

(39), (40) ve (41)’deki gibi herhangi bir durumdan vazgeçmek, sapmak, uzaklaşmak anlamlarına gelen eylemler bu gruba dahil edilebilir. *Azmak*, *caymak*, *dönmek*, *çıkılmak*, *feragat etmek*, *geçmek*, *inhiraf etmek*, *rücu etmek*, *sapmak*, *sarfınazar etmek*, *şaşmak*, *vazgeçmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu gruba dahil edebileceğimiz diğer eylemlerdir.

(42) “*Dağınık mısralardan*, *beyitlerden*, *kıtaldan* bahsetmesem [söz etmesem] daha iyi olur.” (CST-BŞ)

(43) “Artık hep *Kasım Bey ailesinden* konuşuluyordu.” (MŞE-M)

(44) “*Varlık'tan* mı söz ediyorsun?” (CS-GC)

(42), (43) ve (44)’teki gibi herhangi bir konu da sözlü iletişimi sağlayan eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer alır.

(45) “Arka arkaya *iki sınavdan* geçecekti.” (NN-DM)

(46) “*Şu yeni harflerden* imtihan olacağız.” (KHK-YVAH)

(45) ve (46)'de görüldüğü gibi bir sınav ya da imtihanı başarmak/başarmamak anlamına gelen *çakmak, kalmak, takmak* gibi diğer eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer alır.

(47) “Yöneticiler, *kişisel ahlaktan* yoksun olarak türlü kılıklara girebilirler.” (DÖ-GYKK)

(48) “– *İşinden* olursun, demişti.” (F-K)

(47) ve (48)'de görüldüğü gibi olmamak, yoksun kalmak anlamlarına gelen *mahrum olmak, düşmek, kesilmek, kalmak* gibi diğer eylemlerin uygun anlamları bu grupta yer almaktadır.

4.1.1.1.5. Uyarıcı (Stimulus²⁰) Rolü

Uyarıcı rolü, duygu belirten eylemlerin üyelerine yüklediği anlamsal roldür. Duyguların belirmesine ya da ortaya çıkmasına yol açan üyeler uyarıcı pozisyonundadır. Bu tarz eylemlerle kurulan tümcelerde uyarıcı rolünün yanında duygusal eylemi yaşayan ya da tecrübe eden deneyimci rolünde özne vardır²¹.

(49) “Ata Efendi, depoya yığılı kerestelerin gece nemi ve sabah güneşi yiyerek artmış *reçine kokusundan* hazzettiğini anladı.” (RHK-BS)

(50) “Salih'e gelince, o *kazandığı ilgiden* mest olmuştu.” (TB-KA)

(51) “*Komünizmden* nefret ediyordu.” (AA-ÖY)

(52) “Gün geçtikçe *işimden* soğudum.” (CK-BŞ)

(49), (50), (51), (52)'teki örneklere baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen psikolojik eylemler anlamlarına göre olumlu ya da pozitif (*coşmak, hazzetmek, heyecanlanmak, hoşlanmak, memnun olmak, mest olmak, mutlu olmak, şâd olmak, umutlanmak*) ve olumsuz ya da negatif (*ar etmek, arlanmak, bezmek, bıkmak, bizar olmak, çekinmek, duygulanmak, gocunmak, hayâ etmek, huylanmak, içlenmek, iğrenmek, incinmek, istikrâh etmek, işkillenmek, kırılmak, korkmak, kuşkulananmak, meyus olmak, muazzep olmak, müteessir olmak, mütehassis olmak,*

²⁰ Stimulus, bir psikoloji terimidir. Uyarıcı ,“organizmada, organizmanın belli organında ya da alıcısında belirlenebilir bir tepki yaratan içsel ve dışsal her türlü durum ve enerji değişikliği, nesne ya da olay” olarak tanımlanmaktadır (Budak, 2000: 785).

²¹ Levin (1993: 189), psikolojik eylemlerin iki üyeli olduğunu ve bu üyelerin deneyimleyen (experiencer) ve uyarıcı (stimulus) anlamsal rolleri aldığı belirtir.

nefret etmek, pirenlemek, pişmân olmak, rencide olmak, sıçramak, sıkılmak, sinirlenmek, soğumak, şımarık, şüphelenmek, şüphelenmek, tedirgin olmak, tiksirmek, usanmak, utanmak, ürmek, ürpermek, yakınmak, yılmak, yüksünmek) olarak ayrılabilir. Böyle bir ayırım yapıldığında görece **olumsuzluk** yüklü eylemlerin çokluğu göze çarpmaktadır.

+{DAn} durum biçimbirimi yüklenen uyarıcı rolündeki üyeler, özellikleri açısından çok çeşitlilik gösterebilmektedirler. Bu üyeler insan, hayvan gibi bir canlı veya cansız ya da iradesiz bir nesne, olgu, olay ya da durum olabilir.

(53) “*Aygırdan korkuyor, kısırdan utanıyordu.*” (AS-YA)

(54) “*Çolak, Çerkeş Etem'den pirenliyordu;*” (TB-KA)

(55) “*Mahalleliden babacan bir efendi, kemanın sesinden coşmuş olacak ki:*” (MŞE-BN)

(56) “*Küçük şeylerden mutlu olabileceğimiz gibi, mutsuz da olabiliriz.*” (ÜD-KŞ)

(57) “*Bu fikradan rencide olmak şöyle dursun çok mütelevviz oldum.*” (YKB-ED)

(58) “*Pakize Hanım'ın soluyuşlarından sinirlenmiş olduğunu anlıyordum.*” (KB-DÇ)

4.1.1.1.6. Faydalanan (Beneficiary) Rolü

+{DAn} durum biçimbirimi almış faydalanan rolü yüklenen üyeler, bir takım özellikler göstermektedir. Faydalanan rolünü yüklenen üyeler, eylemin belirttiği iş, oluş ve durumdan fayda sağlayan olabileceği gibi zarar gören de olabilmektedir. Bu grupta yer alan eylemlerin sayısı azdır. Geçişli eylemlerden bu rolü alan eylemlerin sayıca daha fazla olduğu gözlenir (krş. 4.1.1.2.3).

(59) “*Yalnız Sultan Teyze, Sümbül Hanım'dan yana oldu.*” (FÇ-UV)

(60) “*Sen onlardan taraf olunca, biz seni yazar mıyız?*” (MŞE-GM)

(59) ve (60)'ta *Sümbül Hanım'dan* ve *onlardan* sözcükleri fayda sağlayıcı belirtirken, (61) ve (62)'de ise zarar göreni belirtmektedir.

(61) “*Tata, bizim kızdan boşanıp buna varacakmış.*” (MŞE-MA)

(62) “Saime'nin kocası bir hamam hissesi için *valide merhumdan* on beş sene dava etti, sonra biz kardeşler ele birbirimize düştük, bilmem...” (MŞE-M)

4.1.1.2. +{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Bu grupta yer alan eylemlerin üye yapısında +{I} ve +{DAn} durum biçimbirimi almış iki üye vardır.

Bu tipteki eylemler, +{DAn} durum biçimbirimi alan üyesine 6 farklı anlamsal rol yüklemektir. Bu rolleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

+{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler					
1.Kaynak	2.İçerik/Konu	3.Sebeup	4.Faydalanan	5.Söyleyen	6.Uyarıcı

Bu grupta yer alan eylemlerin karakteristik özelliği, **faydalanan** ve **söyleyen** rolüdür. Birkaç istisna dışında faydalanan rolü ve söyleyen rolü sadece bu eylem tipinde yer alır.

4.1.1.2.1. Kaynak Rolü

Geçişli eylemlerde nesnenin yanı sıra kaynak rolü yüklenen üyeler ve bunu yükleyen eylemler, bir takım özellikler göstermektedir (krş. 4.1.1.1.1.). Bu eylemleri, daha önce bahsi geçen kaynak rolü yükleyen eylemlerde olduğu gibi hareket ve durum olarak ikiye ayırabiliriz:

(63) “Gülsüm Ana işte o *pencereden* almak istedi torunlarını.” (FÇ-UV)

(64) “– Beni dövüyordu, *yurttan* attıracağını söylüyordu.” (AK-MS)

(65) “Nişan yüzüğünü *dolaptan* çıkardı, anasının önüne koydu.” (MŞE-İÇ)

(66) “Karşı koyduk, koyduk da, düşmanı *köyden* kovaladık.” (RB-TO)

(63), (64), (65) ve (66)'ya baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen *almak*, *atmak*, *çıkarmak* ve *kovalamak* eylemleri, hareket bildirmektedirler. Hareket bildiren eylemlerinin kaynak rolü yüklenen üyeleri *pencereden*, *yurttan*,

dolaptan ve *köyden* daha çok hareketin başladığı yeri, konumu ya da hareket noktasını işaret ederler.

Örneklerini verdiğimiz eylemlerin dışında *aktarmak*, *almak*, *aşırmaq*, *atmak*, *ayırmaq*, *çarpmaq*, *çekmek*, *çıkarmak*, *çıkmaq*, *dermek*, *derlemek*, *devşirmek*, *ihraç etmek*, *ithal etmek*, *itmek*, *kaçırmaq*, *kovmaq*, *savmaq*, *sepetlemek*, *sıyırmak*, *silmeq*, *tahsil etmek*, *temin etmek*, *toplamak*, *yollamak*, *yuvarlamak* vd. eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

(67) “Ben saçlarımın bal rengini *babaannemden*, gözlerimin mavisini *babamdan* almışım.” (BU-GYÇ)

(68) “Vali haber alınca, beni *muhtarlıktan* atar.” (RB-TO)

(69) “Reis Bey, büyük bir çabayla bu henüz pek belirsiz olan ihtimali *kafasından* itti.” 25363

(70) “Bilhassa son sözleri *kulaklarımdan* silinmiyor.” (AA-ÖY)

(67), (68), (69) ve (70)'teki örneklere baktığımızda +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen *almak*, *atmak*, *itmek* ve *silmeq* eylemlerinde bir hareketten ziyade durum bildirilmektedirler. Ayrıca *affetmek*, *aşırmaq*, *atmak*, *ayırmaq*, *ayırt etmek*, *azletmek*, *beklemek*, *bellemek*, *bilmek*, *çekmek*, *çıkarmak*, *çıkmaq*, *edinmek*, *elde etmek*, *görmek*, *indirmek*, *itmek*, *kovmaq*, *kullanmak*, *meşq etmek*, *öğrenmek*, *silmeq*, *soyutlamak*, *sökmek*, *terdetmek*, *tatmaq*, *yürütmek* vd. eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

Durum bildiren eylemlerin kaynak rolü yüklenen üyeleri, daha çok bir durumun, bir bilginin ya da düşüncenin başlangıç ya da çıkış noktasını ifade ederler²². (71) ve (72)'deki örneklere baktığımızda durum yüklenen kaynak rolündeki üyeler, *mutasarrıflıktan* ve *İmamlıktan* bir duruma ya da pozisyona; (73), (74) ve (75)'te *Kitaplardan*, *yüreğinden*, *ondan* bir bilgiye ya da düşünceye kaynaklık ederler.

(71) “Ne iyi etmişler de yedi sene evvel beni bu *mutasarrıflıktan* azletmişler. (RNG-ÇK)

(72) “*İmamlıktan* atarlarsa diye korkuyor...” (RNG-YG)

(73) “*Kitaplardan* öğrendiğiniz o mutluluk kaynağı denizi.” (AÖ-PS)

²² Sadece +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemlerin yüklediği kaynak rolünde tespit ettiğimiz bir duygunun başlangıç ve çıkış noktası geçişli eylemlerde yer almamaktadır.

(74) “Bir daha göreceği umudunu *yüreğinden* söküp atmadı.” (AS-YA)

(75) “İlk Türkçe dersimi *ondan* almışım.” (BRE-DKD)

4.1.1.2.2. Uyarıcı Rolü

Uyarıcı rolü, daha çok geçişsiz eylemlerin üyelerine yüklediği bir roldür (krş. 4.1.1.1.5). Ancak bazı geçişli eylemlerinde +{DAn} durum biçimbirimi almış üyelerine az da olsa bu rolü yüklediği görülür.

(76) “Bütün bütün beni bîzâr eder *hayâtımdan*.” (MAE-S)

(77) “sevgilisini *buluttan* kıskanmıyor” (NA-GG)

(78) “Anladım küçük, minimini gönlünün acısını, *benden* ümit edeceğinden çok daha derin ve iyi anladım.” (RNG-ÇK)

(76), (77) ve (78)’deki örneklerde *hayâtımdan*, *buluttan*, *benden* üyeleri, eylemin gerçekleşmesine yol açan uyarıcı rolündedirler.

4.1.1.2.3. Faydalanan Rolü

Geçişli eylemlerde nesnenin dışında +{DAn} durum biçimbirimi almış faydalanan rolü yüklenen üyeler, sadece zarar göreni kapsamaktadır. Bu grupta yer alan eylemlerin sayısı +{DAn} yükleyen eylemlerdeki faydalanan rolü alanlara göre daha fazladır (krş. 4.1.1.1.6.).

(79) “Hayrola reis, habere gösterdiğin itibarı, *muhabirden* esirgeyecek misin?” (Aİ-YK)

(80) “Ciddî işlerini artık *benden* gizliyorlar.” (AHT-H)

(81) “*Ondan* sakınmama gerek yoktu ki...” (EA-DÖY)

(79), (80) ve (81)’deki örneklere baktığımızda *muhabirden*, *benden*, *ondan* üyeleri yapılan işten olumsuz yönde faydalanan rolündedirler.

Yukardaki örneklerin dışında *ayırarak*, *çıkarmak*, *kıskanmak*, *koparmak*, *rica etmek*, *saklamak*, *sormak*, *talep etmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

4.1.1.2.4. İçerik/Konu Rolü

Geçişli eylemlerde nesnenin yanında +{DAn} durum biçimbirimi almış konu/içerik rolü yüklenen üyeler, 4.1.1.1.4.deki²³ gibi 1. Anlamak, 2. Vazgeçmek, 3. Sınamak, 4. Mahrum etmek şeklinde alt gruplara ayırmak mümkündür.

(82) “Aynı zamanda Ayşen’in de gülümsemekle beraber aynı ihtiyacı duyduğunu *bakışından* okumuştur.” (RHK-BS)

(83) “Tufeyli olduklarını bu *hallerinden* sezmemek kolay...” (RHK-BS)

(82) ve (83)’teki örnekler 1. gruba dahildir. Bunların dışında *bilmek*, *duymak*, *haberdar etmek* ve *seçmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grubun özelliklerini içerir.

(84) “O kadar kat’î, o kadar hâkim söylüyordu ki onu *kararından* çevirmenin güç olacağını hissettim.” (PS-SK)

2. gruba dahil olarak sadece (84)’te örneğine yer verdiğimiz *çevirmek* eylemi yer almaktadır.

(85) “Önce *matematikten*, *fizikten* filân imtihan etmek istemiş.” (OA-BBAR)

3. gruba ait olarak sadece (85)’te örneğine yer verdiğimiz *imtihan etmek* eylemi yer almaktadır.

(86) “Babasına düşman ettin, *yurdundan yuvasından* ettin.” (RB-TO)

(87) “Kadınlar kendilerini bu *zevkten* mahrum ederler mi?” (MŞE-GKK)

(86) ve (87)’deki *etmek* ve *mahrum etmek* eylemleri dışında *alıkoymak*, *men etmek* ve *reddetmek* eylemleri uygun anlamlarıyla 4. gruba ait özellikler taşımaktadır.

4.1.1.2.5. Söyleyen (Sayer) Rolü

Geçişli eylemlerde nesnenin dışında +{DAn} durum biçimbirimi almış üyelerden bazıları söyleyen rolü yüklenirler. Bu rol daha çok işitme eylemleri diyebileceğimiz eylemler tarafından yüklenmektedir. Sayıları çok fazla olmamakla birlikte *duymak*, *görmek*, *işitmek*, *öğrenmek*, *dinlemek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

²³ 4.1.1.1.4.ten ayrılan tek yönü bahsetmek eylemlerinin yer almamasıdır.

(88) “Koca Halil Yemen üstüne çıkarılmış eski yeni türküleri *Kel Aşıktan* dinliyor.” (YK-OD)

(89) “Doktorun sözlerini *Nimet'ten* işitince hiç beklenmeyecek kadar kızdı.” (MŞE-HP)

(90) “Sonra karakoldaki *jandarmalardan* öğrendim.” (EB-BG)

(88), (89) ve (90)'daki örneklere baktığımızda *Kel Aşıktan*, *Nimet'ten* ve *jandarmalardan* üyeleri tümcedeki konuyu dile getiren durumundadırlar.

4.1.1.2.6. Sebep Rolü

Geçişli eylemlerde nesne dışında +{DAn} durum biçimbirimi almış sebep rolü yüklenen üyeler, daha önceki sebep rolündeki üyelerin özelliklerden farklılık göstermektedir (krş. 4.1.1.1.2.). Bu grupta sebep rolünü yüklenen üyeler daha çok 1. Korumak, 2. Kurtarmak anlamlarına gelen eylemler tarafından yüklenirler.

Sebep rolündeki üyeler daha çok somut ya da soyut tehlike ve tehlikeli durumları işaret etmektedirler.

(91) “Bir de İngiliz lâstiği hatırlıyor; fotin kunduranın kundurası biçiminde gayet ensiz, üstü hemen hemen açık, ayakkabılarının sadece alt ve kenar kısımlarını *rutubet* ve *çamurdan* muhafaza edebilen zarif şeyler.” (RHK-BS)

(92) “Önce insanlar *doğadan* korunurlardı. Şimdi doğa, *insanlardan* korunuyor.” (AB-BYŞ)

(93) “Allah *kuru iftiradan* saklasın.” (ÇA-BAG)

(94) “Her şeyden, dünyadaki bütün *kötülük* ve *kalleşliklerden* sakınarak, birer saksı çiçeği gibi büyütmeye çalıştı çocuklarımızı.” (İA-İKG)

Yukarıda “korumak” anlamına gelen eylemlerden verdiğimiz örneklerde (91) ve (92)'de *rutubet*, *çamur*, *doğa*, *insanlar* somut tehlikeleri işaretlerken; (93) ve (94)'teki örnekler *iftira*, *kötülük*, *kalleşlik* soyut durumları işaretler. *Korumak*, *saklamak*, *sakınmak*, *muhafaza etmek*, *esirgemek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

(95) “Kancalı Gagalarda, evlerden kötülükleri savma özelliği varsa, neden kendilerini *yırtıcı kuşlardan* kurtaramıyorlar acaba?” (GD-AK)

(96) “Bir yelkenli onu *bu taşlık adadan* kurtarıp Fransa'ya getirdi.” (BN-DY)

(97) “Yine yol çizdi halas etmek için *şeytandan...*” (FNÇ-HD)

(98) “Kendisini *beladan* kurtarmış olmaları, onu çok hoşnut kılmıştı.” (GD-AK)

İkinci grup olan kurtarmak eylemlerinden (95) ve (96)’da somut; (97) ve (98)’de soyut durumları işaretlemektedir.

4.1.1.3. +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimleri bulunan iki üyeli eylemlerin bulunduğu gruptur. +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler üç farklı anlamsal rol alırlar. Bu rolleri sayıca çoktan aza göre şöyle sıralayabiliriz:

+{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler		
1.Kaynak	2.Güzergah	3.Miktar

Bu grupta yer alan üyelerin özelliği +{DAn} durum biçimi alan üyenin +{A} durum biçimbirimleri alan üyeden her zaman önce gelmesidir.

4.1.1.3.1. Kaynak Rolü

Bazı eylemler üyelerine +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimi yüklerler. Yani bu eylemlerin üye yapısında iki öge yer alır. Bu eylemlerden bazılarında +{DAn} durum biçimbirimi alan üyeler kaynak, rolündedirler.

(99) “ancak öyle yapınca, *eski yazıdan* yeni yazıya aktarmanın bir değeri olur.” (BK-ÖM)

(100) “*Çadırdan* dışarıya çıkıyordum.” (GD-AK)

(101) “Balkan Savaşı patlayınca (1910), aile *Çorlu'dan* İstanbul'a göçtü.” (MŞE-GKK)

(99), (100) ve (101)’e baktığımızda *aktarmak*, *çıkılmak* ve *göçmek* eylemlerinin yüklediği durum biçimbirim alan üyeler *eski yazıdan*, *Çadırdan* ve *Çorlu'dan* kaynak rolündedirler. Ayrıca *atlamak*, *atmak*, *bakmak*, *çıkılmak*, *düşmek*, *fırlar etmek*, *geçmek*, *girmek*, *gelmek*, *hicret etmek*, *inmek*, *muhaceret etmek*,

taşınmak, uğramak, yolculuk etmek vd. eylemlerin uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadırlar.

Bu eylemlerin kaynak rolü yüklediği ögeler bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma geçişte ilk safhada yer alırlar ve daha çok yer ve durum belirtirler. (102) ve (103)'te hareketin kaynağı; (104) ve (105)'te durumun kaynağını belirtirler.

(102) “*İçerenköy'den* buraya gelinceye kadar beş dakika gecikebilir.” (EB-BG)

(103) “Peygamberin *Mekke'den* Medine'ye hicret ettiği o hazin senenin hikâyesi fetih askerlerinin kalbindeydi.” (YKB-Aİ)

(104) “*Konudan* konuya atlıyordu.” (NC-R)

(105) “Bu rüyadan Cemil'de kalan en kuvvetli intiba, bütün bu değişmelerin, *kalıptan* kalıba girmelerin mutlak bir sessizlikte olmasıydı.” (AHT-H)

4.1.1.3.2. Miktar (Measure) Rolü

Miktar rolü eylemin gerektirdiği nicelik ifade eden üyenin yüklendiği roldür. Daha çok somut nesnelere değeriyle ilgilidir. +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimlerini üyelerine yükleyen *fırlamak* eylemi tespit edilmiştir.

(106) “Koyun *yüzyirmiden* yüzelli liraya fırladı.” (AN-AZDE)

(106)'da “bulunduğu seviyeden yukarıya çıkmak, yükselmek” anlamında *yüzyirmiden* üyesine miktar rolünü yükler.

4.1.1.3.3. Güzergâh Rolü

Bu grupta yer alan eylemlerde, +{DAn} durum biçimbirimli üye güzergâh rolündedirler. *Geçmek, girmek, gitmek* ve *sapmak* eylemleri uygun anlamlarıyla üyelerine bu rolü yüklerler.

(107) “Kalabalıktan, *caddeden* karşıya geçemiyorum.” (AN-AZDE)

(108) “Kimi, *Postane'nin yanından* sağa sapıp İkinci Anafartalar'a çıkıyor.” (AA-ÖY)

(109) “O önde, ben ardında; bahçe *kapısından* içeriye girdik.” (NE-HD)

4.1.1.4. +{I} , +{DAn} ve +{A} Yükleyen Eylemler

+{I} , +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimlerini alan üç üyeli eylemler bu grupta yer alırlar. Üyeler genellikle +{I} , +{DAn} ve +{A} sıralamasına tabidir. Bu eylemlerde +{DAn} durum biçimbirimini alan üye sadece kaynak rolündedir.

4.1.1.4.1. Kaynak Rolü

Üç üyeli eylemlerin yer aldığı bu grupta +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler, sadece kaynak rolündedirler. Bu eylemlerde nesne konumunda olan +{I} durum biçimbirimi alan üyenin bir yerden başka bir yere ya da bir safhadan başka bir safhaya geçişi ifade edilir. Burada +{DAn} durum biçimbirimi alan üye bir hareketin ya da durumun kaynağını (çıkış yerini) belirtir.

(110) “– O, mukadderatına rıza gösterdiği için kendisini izzet ve ikram ile *Yıldız Sarayı’ndan* Çırağan’a yahut da Beylerbeyine naklederler.” (NSÖ-AD)

(111) “Yeryüzünün bilgilerini *bir kentten* öbürüne taşıdılar.” (OK-Bİ)

(112) “Fransızların Mısır'a yürüyüşünü öyküleyen Tarih-i Ceberti'yi *Arapçadan* Türkçeye o çevirmiştir.” (SB-BŞM)

(113) “Nitratları eritir, turnusolları *maviden* kırmızıya, *kırmızıdan* maviye çevirir,” (SFA-S)

(110) ve (111)'de *nakletmek* ve *taşımak* eylemlerinde *Yıldız Sarayı'ndan* ve *bir kentten* hareketin kaynağı yani yeri; (112) ve (113)'te *çevirmek* eyleminde *Arapçadan*, *maviden*, *kırmızıdan* durumun kaynağını yani başlangıçtaki durumunu belirtir. Ayrıca *aktarmak*, *götürmek*, *nefretmek*, *sürmek*, *taşımak*, *tercüme etmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alırlar.

4.1.2. Eklenti Olarak +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında +{DAn} durum biçimbiriminin eklenti olduğu bir üyeli, iki üyeli ve üç üyeli eylemler vardır. Bunlar dört farklı üye yapısına sahiptir. Bunlar, tek üyesi olan eylemler: sadece +{DAn} durum biçimbirimi alan eylemler; iki üyesi olan eylemler: +{I} ve +{DAn}, +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimi alan eylemler; üç

üyesi bulunan eylemler: +{I}, +{DAn} ve +{A} durum biçimbirimi alan eylemler biçimde üç gruba ayrılır.

Bu grupta yer alan eylemleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Eklenti Olarak +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler			
1.+{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	2. Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	3. +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler	4. +{I} , +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Bu grupta yer alan eylemlerin üyelerine yüklediği 3 farklı anlamsal rol vardır. Bu rolleri sayıca soldan sağa şöyle sıralayabiliriz:

Eklenti Olarak +{DAn} Yükleyen Eylemlerin Üyelerine Yüklediği Roller			
Kaynak	Sebeb	Materyal	Güzergah

4.1.2.1. Eklenti Olarak Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında sadece +{DAn} durum biçimbiriminin eklenti olarak bulunduğu gruptur. Bu grupta yer alan eklentiler 3 farklı rol alırlar. Bu rolleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Eklenti Olarak Sadece +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler		
1.Sebeb	2.Kaynak	3.Güzergah

4.1.2.1.1. Kaynak Rolü

Eklenti olarak sadece +{DAn} durum biçimbirimini almış kaynak rolündeki ögeler, çoğunlukla hareket bildiren eylemlerde görülmektedir (krş. 4.1.1.1.1.).

(114) “Şalvarının örttüğü sol bacağı da *dipten* kopmuştu.” (YK-KSİ)

(115) “içkisini dikerken, *içinden* mırıldanıyor.” (Aİ-YK)

(116) “Pembe bir balonum vardı bayan. *Elimden* uçurdum.” (AA-TO)

(117) “Kar değil, gökyüzünden yağan beyaz ölümdü...” (FNÇ-HD)

(114), (115), (116) ve (117)’ye baktığımızda *dipten, içinden, Elimden* ve *gökyüzünden* ögeleri kaynak rolündedirler, bir hareketin başlangıç ya da çıkış yerini ifade ederler ancak tümcede zorunlu değil sadece ek bilgi vermek için kullanılan ögelerdir. *Akın etmek, çatlama, çekilmek, defolmak, doğrulmak, eğilmek, esmek, kalkmak, kımıldamak, kıpırdamak, seslenmek, sıçramak, vurmak* vd. eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alırlar.

Ayrıca *istisna etmek, kalkmak, kaybolmak, muayene olmak, nihan olmak, sebeplenmek, yok olmak, yönetilmek* eylemlerinin bazı anlamlarında ise +{DAn} durum biçimirimini almış öge bir durumun başlangıç ya da çıkış yerini/noktasını noktasını ifade ederler.

4.1.2.1.2. Sebep Rolü

Eklenti olarak +{DAn} durum biçimirimini almış sebep rolü yüklenen ögeler, zorunlu olanlarla benzer özellikler taşımaktadırlar (krş. 4.1.1.1.2.).

1. Bir durumun oluşmasında ya da ortaya çıkmasına sebep olan duygusal durumu (*sevinç, öfke, keder, korku, mutluluk, üzüntü* vb.) ifade ederler. *Aptallaşmak, arınmak, bulanmak, gülmek, gülümsemek, hasta olmak, kanatlanmak, kararmak, köpürmek, kudurmak, kurumak, tutulmak, yaşarmak, zayıflamak* vd. eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

(118) “Merdivenleri inerken *memnuniyetinden* gülümsüyordu.” (RNG-YG)

(119) “Damat bir akşam rakı sofrasında, söz Nâlân'dan açılınca, *hırsından* karararak, ‘Allah be!’ demiş,” (NM-TÖ)

(120) “Sen onun arkadaşını vuracaksın, öfkesinden kurşun yemiş hınzıra dönecek, o senin arkadaşını haklayacak, sen *kızgınlıktan* kudurmuş kaplan kesileceksin!” (KT-YS)

(121) “Hanımın *heyecandan* gözleri yaşardı.” (HT-KSA)

2. Görece doğaya ait güçlerin (*sıcak, soğuk, güneş, yağmur*, vb.) sebep olduğu durumu ifade ederler. *Batmak, çürümek, erimek, gebermek, ıslanmak, kurumak, morarmak, sallamak, sararmak, solmak, uçmak* vd. eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

(122) “*yağmurdan çürüyüp kararmış,*” (RNG-ÇK)

(123) “*Balmumu kanatlar güneşten erimeye başladı bile...*” (NE-GT)

(124) “– *Dudakları soğuktan morarmıştı.*” (KT-YS)

3. Hastalık ve yorgunluk gibi etkenlerin sebep olduğu durumu ifade ederler. *Erimek, harap olmak, inlemek, solmak vd.* eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

(125) “Çünkü saat dörde yakın uyumaya başladığı zaman bütün kemikleri *yorgunluktan* erimiş gibiydi.” (KHK-YVAH)

(126) “*Cinli Kâmile ağrıdan sızıdan inleyip durur: 'Anam anam anam!.'*” (FB-T)

4. Yokluk yani olmama, bulunmamayı ifade ederler. *Çatlamak, gelişmek, kurumak, patlamak, titremek vd.* eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

(127) “*Havuzun çevresindeki narlar, susuzluktan çatlayıp yarıldı.*” (NC-SY)

(128) “*Oğlancığın yaşını tahmin etmek mümkün değildi, bilirsin bizim köylü besinsizlikten gelişemez, bedeni kavruk kalır.*” 6782

5. Bir durumun ya da bir şeyi yapmanın yol açtığı sebebi ifade ederler. *Arınmak, batmak, çürümek, gecikmek, harap olmak, kararmak, kımlanmak, kızarmak, kokmak, körelmek, köpürmek, kudurmak, sersemleşmek, şaşırarak, uyanmak, yakalanmak, yıkılmak, yorulmak vd.* eylemler uygun anlamlarıyla bu grupta yer almaktadır.

(129) “*Ata gürültüden sersemledi Salon dardı, sigara da içilmiyordu.*” (RHK-BS)

(130) “*Gökyüzü iyice yıkanmış, tozdan topraktan arınmıştı sanki.*” (AS-YA)

(131) “*Bulamadığımızdan geciktik.*” (KT-YS)

(132) “*Dişleri sigaradan kararmış,*” (OK-AY)

4.1.2.1.3. Güzergâh Rolü

Eklenti olarak sadece +{DAn} durum biçimbirimini almış güzergah rolündeki ögelerin sayısı fazla değildir. Eklenti olarak güzergah rolü sadece hareket bildirenler eylemlerde görülmektedir (krş. 4.1.1.1.3.).

(133) “Yalnız *yokuşlardan* çağlayarak inen, mazgallara boşalan sel sesi duyuluyor.” (TU-GD)

(134) “Ona, bu ön şansı da vermemek için, arka *yollardan* koştum.” 24290

(135) “Sağımda solumda genç, genççe, orta yaşlı insanlar iniyorlar *merdivenlerden* seke seke.” (VG-GOHO)

(136) “İnce bir *patikadan* yürürken bütün duygularım susmuş, aklım durmuştu.” (MŞE-İÇ)

(133), (134), (135) ve (136)'ya baktığımızda *yokuşlardan*, *yollardan*, *merdivenlerden* ve *patikadan* ögeleri güzergah rolündedirler ancak tümcede zorunlu değil sadece ek bilgi olarak eylemin bildirdiği hareketin güzergahını ifade etmek için kullanılan ögelerdir. Ayrıca *seğirtmek*, *sinmek*, *süzülmek*, *yetişmek* eylemlerinin uygun anlamlarında eklenti olarak güzergah rolü bulunmaktadır.

4.1.2.2. Eklenti Olarak +{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında +{I} durum biçimbiriminin yanında +{DAn} durum biçimbiriminin eklenti olarak bulunduğu gruptur. Bu grupta yer alan eklentiler dört farklı rol alırlar. Bu rolleri sayıca çoktan aza şöyle sıralayabiliriz:

Eklenti Olarak +{I} ve +{DAn} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler			
1.Kaynak	2.Materyal	3.Sebep	4.Güzergah

Materyal ve araç rollerine sadece eklenti olarak +{I} ve +{DAn} biçimbirimi yükleyen eylemlerin üye yapısında yer almaktadır.

4.1.2.2.1. Kaynak Rolü

Geçişli eylemlerde +{I} durum biçimbirimi alan üyenin yanında bazen eklenti olarak +{DAn} durum biçimbirimi alan ögeler de bulunur. Bu yapıda bulunan ögelerin çoğu kaynak rolündedir. Geriye kalanlar ise farklı roller alırlar. Daha önceki kaynak rolü alan yapılarda olduğu gibi burada da kaynak rolü alan ögeler bir hareket ya da durumun kaynağı yani başlangıç, ortaya çıkış ve hareket noktası ya da yerini belirtirler (krş. 4.1.1.2.1.).

(137) “Oltasını *sudan* çekti, balığı aldı, öteki livara koydu.” (YK-KSİ)

(138) “sarı taşları *Cezayir'den, Tunus'tan* getirtmiş...” (KT-YS)

(139) “Gazozu *şişeden* içiyor.” (Sİ-DSG)

(140) “– Rüzgârların *çölden* savurup getirdiği kırmızımsı tozlar.” (NM-TÖ)

(137), (138), (139) ve (140)'ta *sudan, Cezayir'den-Tunus'tan, şişeden ve çölden* ögeleri bir hareketin başlangıç, çıkış yerini; (141), (142), (143) ve (144)'te *her dilden, gönlümden, padişah'tan, kitaplardan* ögelerinde ise bir durumun başlangıcı ve ortaya çıkış yerini ya da noktasını ifade ederler.

(141) “Kayalıkların üstüne dizilmiş ustalar eski türkülerini, ağıtlarını, destanlarını *her dilden* çaldılar söylediler.” (YK-KSİ)

(142) “Hatta Nazlı'yı filan da bu sefer *gönlümden* tamamıyla dehledim.” (OCK-Ç)

(143) “falan falan, falan devlet erkânından şu otuz yedi kişiyi *padişah'tan* isteriz...” (REK-Y)

(144) “Muhakkak âşık olmak arzusunu *kitaplardan* kaptım.” (SFA-MK)

Bağlamak çekmek, defetmek, deflemek, dehlemek, dolmak, dökmek, emmek, getirmek, göndermek, gözetlemek, içmek, iliştiirmek, itmek, kapmak, kesmek, sağmak, sallamak, savurmak, sıyırmak, silmek, silmek, sökmek, sürüklemek, sürümek, yırtmak, yolmak, yüklemek vd. hareket bildiren; *çal, defetmek, dilemek, istemek, istirham etmek, işitmek, itiraz etmek, kabul etmek, kapmak, kazanmak, kiralamak, kaydetmek, sağlamak, saklamak, seçmek, sipariş etmek, takip etmek, tanımak, tedarik etmek vd.* durum bildiren eylemlerin uygun anlamlarında eklenti olarak bu role rastlanılır.

4.1.2.2.2. Güzergâh Rolü

Geçişli eylemlerde +{I} durum biçimbirimi alan üyenin yanında bazen eklenti olarak +{DAn} durum biçimbirimi alan ögeler de bulunur. Sayıları az da olsa tespit ettiğimiz bu ögelerden bazıları güzergah rolündedirler ve bu rolü yükleyenler hareket bildiren eylemlerdir.

(145) “Kız kaçıyor, kambur *arkasından* kovalıyor.” (YKK-Y)

(146) “Bir toplumu *ardından* sürükleyen sorunların hepsi de onun şiirinde yerini almıştır.” (DH-SS)

(145) ve (146)’da *arkasından* ve *ardından* ögeleri hareketin güzergahını ya da rotasını ifade ederler. *Dökmek, kovalamak, sürüklemek, takip etmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alırlar.

4.1.2.2.3. Sebep Rolü

Geçişli eylemlerde +{I} durum biçimbirimi alan üyenin yanında bazen eklenti olarak +{DAn} durum biçimbirimi alan ögelerden bazıları da sebep rolündedirler.

İçmek, kısmak, kollamak, tutmak ve *temizlemek* eylemlerinin bazı anlamlarında eklenti olarak +{DAn} durum biçimbirimini alan öge, sebep bildirir. Bu grupta yer alanlar daha önceki sebep rolleriyle benzerlik gösterirler.

(147) “Gel bakalım, şu mezeleri değiştir... İç kardeşim iç!.. Vallahi şunu *kederden* içiyorum. Yüreğim nasıl yanıyor bilsen...” (SA-KSH)

(148) “Bir dolmuş kâhyası *soğuktan* kısılmış sesiyle bağırıp duruyordu.” (EB-BG)

(149) “Bursa'nın ufak tefek yolları Ağrıdan / sızıdan tutmaz elleri Tepeden tırnağa şiir” (BRE-DKD)

4.1.2.2.4. Materyal (Material) Rolü

Materyal rolü yüklenen üyeler daha çok oluşturma ve meydana getirme eylemlerinin üye yapısında eklenti olarak yer alırlar²⁴. Yeni bir şey oluştururken başlangıç noktasındaki soyut ya da somut üyeyi gösterirler. Bu yüzden +{DAn} durum biçimbirimi almış materyal rolündeki üyeleri somut ve soyut olarak ikiye ayırmak mümkündür.

(150) “Dar yün kazaklarının altına giydiği, *erkek kumaşından* dikilmiş eteklikleriyle görünüşü değişmişti.” (F-K)

(151) “Heykel ilkin *çamurdan* yapılıyor, sonra kalıbını çıkarıp *tunçtan* dökecekler.” (HT-KSA)

(152) “Hüsmen cebinden yeşil *boncuktan* işlenmiş, üstü nakışlı bir kese çıkardı.” (YK-KSİ)

(153) “Haaa, turşu bir de *balıktan* kurulur” (SB-BŞM)

(150), (151), (152) ve (153)'teki *kumaş*, *çamur*, *tunç*, *boncuk* ve *balık* öğeleri *etek*, *heykel*, *kese* ve *turşu* ürünlerinin materyal/malzemesi yani başlangıcındaki somut halidir.

Dikmek, *dökmek*, *işlemek* ve *kurmak* eylemlerinin yanı sıra *mürekkep etmek*, *oluşmak*, *örmek*, *tertiple etmek*, *üretmek*, *yapmak* ve *yaratmak* eylemlerinin uygun anlamlarında bu rol yer alır.

İkinci grup ise materyal rolündeki soyut kavramlardır. (154), (155) ve (156)'da *kavimlerden* ve *dinlerden*, *vehim* ve *gölgelerinden*, *açıklık* ve *parlaklıktan* öğeleri *imparatorluk*, *alem*, *lezzet* kavramlarının başlangıç noktasındaki soyut halidir. *Hasıl olmak*, *kurmak*, *örmek*, *terekküp etmek*, *teşekkül etmek*, *teşkil etmek*, *yaratmak* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

(154) “Birçok *kavimlerden* ve *dinlerden* kurulmuş bir imparatorluğu, her şeye rağmen ayakta tutmuştu.” (YKB-SH)

²⁴ Materyal rolü alan bazı öğeler, nesne ile yüklemcil ilişki kurarlar. Schroeder (2000: 79), “ikincil yüklem (secondary predicate) en temel özelliği, temel tümencenin asıl yüklem (primary predicate) ile nesne ya da nesne ile yüklemcil bir ilişki kuran bir tümce ögesi olmasıdır”, der. Schroeder, Türkçede ikincil yüklem (secondary predicate) ele aldığı çalışmada +{DAn} durum biçimbirimi almış öğelere değinirse de bu yapıların detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

(155) “Bu, hasta kafanın kendi *vehim* ve *gölgelerinden* yarattığı değişici ve korkunç âlem...” (AHT-H)

(156) “Letâif-i Rivâyât'ın yazılışındaki *açıklık* ve *parlaklıktan* hâsıl olan lezzet, on bir yaşındaki bir çocuğun bile anlayamayacağı bir şey midir?” (BN-DY)

4.1.2.3. Eklenti Olarak +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında +{A} durum biçimbiriminin yanında +{DAn} durum biçimbiriminin eklenti olarak bulunduğu gruptur. Bu grupta +{DAn} durum biçimbirimini alan eklentiler sadece kaynak rolündedirler.

4.1.2.3.1. Kaynak Rolü

Bazı eylemler üyelerine +{A}'nın yanında eklenti olarak +{DAn} durum biçimbirimi yüklerler (krş. 4.1.1.3.1.). Bu eylemlerden +{DAn} durum biçimbirimi alan ögeler sadece kaynak rolündedirler.

Bu eylemlerin kaynak rolü yüklediği ögeler bir yerden başka bir yere, bir durumdan başka bir duruma geçişte ilk safhada yer alırlar ve daha çok yer ve durum belirtirler. *Bağlanmak*, *bakmak*, *çarpmak*, *düşmek*, *hücum etmek*, *selam etmek* ve *seslenmek* eylemlerinin uygun anlamlarında eklenti olarak kaynak rolü alırlar.

(157) “Tabancasını yoklayarak *pencereden* dışarıya baktı.” (KT-Gİ)

(158) “Sineklidağ burası Şehre *tepeden* bakar Ama şehir ırakta Masallardaki kadar” (HT-KAD)

(159) “Bu paranın sattığımız *eşyadan* payına düşen olduğunu biliyorsun.” (AK-MS)

(160) “*Ovadan* seslenir insanlara, *büyük düzlüklerden*.” (CS-ŞDÇ)

4.1.2.4. Eklenti Olarak +{I}, +{DAn} ve +{A} Biçimbirimi Yükleyen Eylemler

Üye yapısında +{I} ve +{A} durum biçimbiriminin yanında +{DAn} durum biçimbiriminin eklenti olarak bulunduğu gruptur. Bu grupta +{DAn} durum biçimbirimini alan eklentiler sadece kaynak rolündedirler.

4.1.2.4.1. Kaynak Rolü

Bu grupta +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler sadece kaynak rolündedirler (krş. 4.1.1.4.1.). Bu eylemlerde nesne konumunda olan +{I} durum biçimbirimi alan üyenin bir yerden başka bir yere geçişi ifade edilir. Burada +{DAn} durum biçimbirimi alan öge bir hareketin çıkış yerini belirtir.

(161) “– *Sarayburnu'ndan* atarım kendimi denize, daha...” (EB-BG)

(162) “Evin birini siper alıp kediyi *kucağımdan* yere bıraktım.” (AÖ-PS)

(163) “*Kandiye'den* Erzurum'a tâyin edildik, birkaç aya kadar Erzurum'a gideceğiz.” (YKB-SH)

(161), (162) ve (163)'te *Sarayburnu'ndan*, *kucağımdan* ve *Kandiye'den* ögeleri kaynak rolündedirler. *Atmak*, *bırakmak*, *postalamak*, *püskürmek*, *sevk etmek* ve *tayin etmek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alırlar.

4.2. +{DAn} DURUM BİÇİMBİRİMİNİN DİĞER DURUM BİÇİMBİRİMLERLE DEĞİŞMESİ

Dilbilgisel yapıların birbiriyle değişimleri sıkça rastlanılan bir olaydır. Bazı eylemler, üye yapısında farklı durum biçimlerin yerine +{DAn} durum biçimbirimini yüklediği görülür. Bu çalışmada, eylemlerin dört farklı durum biçimbirimi yerine +{DAn} durum biçimbiriminin yüklendiği tespit edilmiştir. Bunları sayıca çoktan aza doğru şöyle sıralayabiliriz:

Değişmeler			
1. +{I} ~ +{DAn} Değişmesi	2. +{A} ~ +{DAn} Değişmesi	3. +{DA} ~ +{DAn} Değişmesi	4. +{IA} ~ +{DAn} Değişmesi

Bu değişmelerin olduğu yapılarda +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyelerin rolleri sayıca çoktan aza doğru şöyledir:

1.Kaynak	2.Miktar	3.Araç
----------	----------	--------

4.2.1. +{I} ~ +{DAn} Değişmesi

Geçişli eylemlerin üye yapısında +{I} durum biçimbirimi zorunlu olarak yer alırken bazı eylemlerde zorunlu üye +{I} yerine +{DAn}'lı biçimde kullanılmaktadır. Bu değişimin farklı anlamlar ifade ettiği göz ardı edilmemelidir. Bu tarz eylemleri kendi içerisinde iki gruba ayırmak mümkündür.

a. Bu grupta yer alan eylemlerde +{I} durum biçimbirimini yerine +{DAn} durum biçimbirimi gelebileceği gibi devamındaki parçayı bildiren *biraz*, *bir parça* vs. gibi sözcükler de getirilebilir.

(164) “*Kurandan* okudu hocalar,” (NHR-MİM)

(165) “Nihayet, 'gerçeğe saygı' fikrinin iyice yerleştiğini ifade eden bir yüz ifadesiyle *simidinden* ısırp bana bakınca, konuşmama devam ettim.” (DC-KBYİİ)

(164) ve (165)'te *Kurandan* ve *simidinden* ögeleri *kurani* ve *simidini* biçiminde de bütüne vurgu yapabileceği gibi *Kurandan biraz*, *simidinden bir parça* biçiminde parçaya vurgu yapabilir. Boz (2004), bu tarz yapıların +{DAn} ekli eksilteli bir nesne ögesi olduğunu belirtir²⁵. Burada, +{DAn} durum biçimbirimi alan ögenin **bütünü** ifade ettiği unutulmamalıdır.

bütün	parça
kurandan	biraz
simidinden	bir parça

+{I} ~ +{DAn} durum biçimbirimi alan üyeler kaynak rolündedirler. Ayrıca *bırakmak*, *çalmak*, *çöplenecek*, *ikram etmek*, *kesmek*, *kısaltmak*, *kısmak*, *kopmak*, *tatmak*, *tutmak* ve *yemek* eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır.

b. +{I} ~ +{DAn} durum biçimbirimi kullanılan ikinci grupta ise yine bir parça-bütün ilişkisinden bahsetmek mümkündür. Ancak bunları birinci grupta yer

²⁵ Konu ile ilgili Gökşen (1974: 78), ‘*Bir şeyden anlamıyor; Bir ucundan da sen tut; Kabak aşından yiyordu; Bu peynirden sakın yeme!*’ örneklerini vererek bu yapıların bütünü parçası (partitif) olduğunu belirtir. Ancak ilk örneklere baktığımızda *bir şeyden*, *ucundan* ögelerinin partitif olmadığı açıktır.

alan eylemlerle karıştırmamak gerekir. Bu yapılarda +{DAn} alan ögeden sonra biraz, bir parça vs. gibi sözcükler getirilemez.

(166) “Gözleri yaşararak *karısının ellerinden* öptü,” (MŞE-MA)

(167) “Gitti, *eşeğin yularından* tuttu.” (FB-T)

(166) ve (167)’de *karısının ellerinden* ve *eşeğin yularından* ögeleri ad tamlaması yapısındadır ancak tamlanan unsurlarda +{I} ~ +{DAn} değişmesi görülmektedir. (166) ve (167)’de +{DAn} durum biçimbirimi alan öge ise parçayı ifade etmektedir.

bütün	parça
karısının	ellerinden
eşeğin	yularından

Bu grupta yer alan eylemlerde, +{I} ve +{DAn} durum biçimbirimi alan iki öge bir arada da kullanılabilir. Burada bir değişmeden bahsetmek mümkün olmasa da parça bütün ilişkisi hala korunmaktadır.

(168) “Kuzuyu *burnundan* öptü.” (SD-K)

(169) Senin bütün söylediklerine karşılık, kör bir inatla ve uslarını bir kenara bırakarak yalnız silahlarını *saplarından* sıkı sıkı kavrayıp, bir onları konuştururlar. (AÖ-PS)

bütün	parça
kuzuyu	burnundan
silahlarını	saplarından

Bu gruptaki eylemlerin +{DAn} durum biçimbirimi yüklediği üyeleri kaynak rolündedirler. Ayrıca *ısırmak, kapmak, kavramak, öpmek, sevmek, takmak, yakalamak* vd. eylemleri uygun anlamlarıyla bu grupta yer alırlar.

4.2.2. +{A} ~ +{DAn} Değişmesi

Geçişli eylemlerin bulunduğu bu grupta +{A} durum biçimbirimini alması gerekirken üye +{DAn}'lı biçimde kullanılmaktadır²⁶.

(170) “Öyle elmalar ki, istersen üç buçuk, *dört liradan* sat...” (FB-T)

(171) “Kışın *sekizer liradan* ver kilosunu.” (FB-T)

(170) ve (171)'de *dört liradan* ve *sekizer liradan* üyeleri +{A} ~ +{DAn} durum biçimbirimini almışlardır ve miktar rolündedirler. Özellikle satmak anlamına gelen eylemlerde bu değişmeye rastlanılır. Ayrıca *bırakmak* ve *gitmek* eylemleri de uygun anlamlarıyla bu grupta yer alır. +{A} durum biçimbirimi teki yani bütünü, +{DAn} durum biçimbirimi almış yapılar ise nicel değeri (adet, kilo, vs.) parçayı ifade etmektedir.

(172) “*Polisten* sormuş, bir haber yok.” (MŞE-AVK)

(173) “Atıldı ama, ben hemen *bileğinden* yapıştım.” (OCK-Ç)

Ayrıca sadece birer örneklerine rastladığımız *sormak* eyleminde +{DAn} durum biçimbirimini alan *Polisten* üyesi kaynak; yapışmak eyleminde +{DAn} durum biçimbirimini alan *bileğinden* üyesi hedef rolündedir.

4.2.3. +{DA} ~ +{DAn} Değişmesi

Bu grupta +{DA} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü iki eylem tespit edilmiştir²⁷.

(174) “Irmaksa kan köpüğü köpürmüş, *havadan* uçan kuşu kapar.” (MM-LM)

(175) “*Saraydan* yetişmemiş kimselere pek yüz vermez,” (HT-KSA)

²⁶ Bu eylemlerin üyelerine +{A} mı yoksa +{DAn} durum biçimbirimi yüklediğini tespit etmek için Google arama motorundan sorgulama yaptık. “liraya satmak” yaklaşık 1.720.000, “liradan satmak”; yaklaşık 798.000; “bileğine yapıştım” yaklaşık 21.800, “bileğinden yapışmak” yaklaşık 15.500 sonuç çıkmaktadır (04.05.2016). Gitmek eylemi KAL'da +{DAn} durum biçimbirimli, “*Kilosu 33 liraya gitmiş*”; GTS'te +{A} durum biçimbirimli “*Altın kaçtan gidiyor?*” şeklinde örneklendirilmiştir. Bu sonuçtan hareketle, kesin yargıda bulunmak doğru değildir ama en azından bir fikir elde edebilmek açısından önemlidir.

²⁷ Google'dan yaptığımız sorgulamada “havada uçmak” yaklaşık 736.000, “havadan uçmak” yaklaşık 667.000; “sarayda yetişmek” yaklaşık 215.000, “saraydan yetişmek” yaklaşık 213.000 sonuç çıkmaktadır (04.05.2016). Yetişmek eylemi KAL'da hem +{DA} hem de +{DAn} durum biçimbirimli, “*Sen Süleyman gibi bir kadirşinâsın ocağında yetiştiğine hamdet; Bizim solcularımızın çoğu yabancı mekteplerden yetişmiş mutlu azınlık*” şeklinde örneklendirilmiştir.

(174)'te eklenti olan *havadan* ögesinde +{DA} ~ +{DAn} durum biçimbirimi almış ve güzergah rolündedir. (175)'te *Saraydan* üyesinde +{DA} ~ +{DAn} durum biçimbirimi almış zorunlu olarak kaynak rolündedir.

4.2.4. +{IA} ~ +{DAn} Değişmesi

+{IA} ~ +{DAn} değişmesinin görüldüğü üç eylem tespit edilmiştir²⁸. *Çekmek*, *elemek* ve *süzme*k eylemlerinin uygun anlamları bu grupta yer alır. Bu eylemler üyelerine araç rolü yüklemektedir. Bu rolü alan üyeler, bir şeyi elde etmek için kullanılan aracı ifade ederler.

(176) “kendi *inbiğimizden* çekilmiş olmak şartıyla...” (YKK-MSH)

(177) “Derenin oyuk yerlerini *ince elekten*eledi.” (FB-T)

(178) “Bu tütünü İngiltere'de hususi surette *balla şaraptan* süzerek yapıyorlar.” (HT-OİBV)

(176) ve (177)'da *inbik* ve *elek* öğelerinin araç olduğu çok açıktır. (178)'de *şarap* ögesi bir araçtan çok ürün gibi görünse de tütünü elde etmek için kullanılan bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

²⁸ Google'dan yaptığımız sorgulamada “imbikle çekmek” yaklaşık 13.700, “imbikten çekmek” yaklaşık 3.710; “elekle elemek” yaklaşık 406.000, “elekten elemek” yaklaşık 434.000; “şarapla süzmek” yaklaşık 8.930, “şaraptan süzmek” yaklaşık 9.270 sonuç çıkmaktadır (04.05.2016).

SONUÇ

Bu çalışmada, +{DAn} durum biçimbiriminin sadece eylem-ad ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmada, öncelikle üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yükleyen eylemleri tespit ederek, bu eylemlerin özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Beraberinde de +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyelerin mantıksal yapıda yüklendikleri anlamsal rolleri vermeye çalıştık.

Elde ettiğimiz sonuçları maddeler halinde sıralayacak olursak:

1. 856 anlama sahip 481 eylemin, üyelerine +{DAn} durum biçimbirimi yüklediğini tespit ettik. Yardımcı eylemlerden sadece *etmek* ve *olmak* yardımcı eylemleriyle kurulmuş birleşik yapıli eylemleri çalışmamıza dahil ettik. Yardımcı eylemlerle kurulmuş birleşik yapıli eylemlerin sayısı; *etmek* 51, *olmak* 109'dur.

2. Bu eylemlerin anlamlarından 817'sinin üye yapısında +{DAn} durum biçimbirimini eklenti ya da zorunlu olarak yer alırken geriye kalan eylemlerin 39 anlamında +{DAn} durum biçimbiriminin diğere durum biçimbirimlerle değıştiğı görölmektedir.

3. Üyelerine +{DAn} durum biçimbirimini yükleyen eylemlerin dört farklı üye yapısı vardır: *Sadece +{DAn}*; *+{I} ve +{DAn}*; *+{DAn} ve +{A}*; *+{I}, +{DAn} ve +{A}*. Bunlardan, +{DAn} durum biçimbiriminin en çok bulunduğui *sadece +{DAn}*; en az bulunduğui ise *+{I}, +{DAn} ve +{A}* üye yapısıdır.

4. +{DAn} durum biçimbirimini yüklenen üyeler tümcede daha çok zorunlu olarak yer almaktadırlar.

5. +{DAn} durum biçimbiriminin dört farklı durum biçimbirimle değıştiğı görölmektedir: *+{I} ~ +{DAn}*, *+{A} ~ +{DAn}*, *+{DA} ~ +{DAn}* ve *+{IA} ~ +{DAn}*. Bunlardan en çok *+{I} ~ +{DAn}* değışmektedir.

6. +{DAn} durum biçimbirimini yüklenen üyeler mantıksal yapıda 10 farklı anlamsal rol yüklenmektedir: *Kaynak*, *sebepe*, *içerik/konu*, *uyarıcı*, *güzergah*, *materyal*, *faydalanan*, *söyleyen*, *araç* ve *miktar*. +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler mantıksal yapıda en fazla *kaynak* rolü, en az ise *miktar* rolündedirler. Bu rolleri üye yapısı açısından şöyle sıralayabiliriz:

6.1. Kaynak rolü, $\{DAn\}$ durum biçimbirimi yüklenen üyelerin en fazla yüklendiği roldür. Bu rol bütün üye yapılarında görülmektedir. Bu rol, en çok *sadece* $\{DAn\}$ üye yapısında zorunlu olarak; en az ise $\{I\}$, $\{DAn\}$ ve $\{A\}$ üye yapısında eklenti olarak yer alır.

6.2. Sebep rolü, kaynak rolünden sonra en çok yüklenilen roldür. Sebep rolü en çok *sadece* $\{DAn\}$ üye yapısında eklenti olarak; en az ise $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapısında yine eklenti olarak yer alır.

6.3. İçerik/konu rolü, en fazla yüklenilen rollerden biridir. Bu rol, *sadece* $\{DAn\}$ ile $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapılarında zorunlu olarak yer almaktadır.

6.4. Uyarıcı rolü, en fazla yüklenilen rollerden bir diğeridir. Bu rol, *sadece* $\{DAn\}$ ile $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapılarında zorunlu olarak yer almaktadır.

6.5. Güzergah rolü üç farklı üye yapısında görülür. En çok *sadece* $\{DAn\}$ üye yapısında zorunlu olarak yer almaktadır.

6.6. Materyal rolü, yalnızca $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapısında eklenti olarak yer almaktadır.

6.7. Faydalanan rolü, *sadece* $\{DAn\}$ ile $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapılarında zorunlu olarak yer almaktadır.

6.8. Söyleyen rolü, yalnızca $\{I\}$ ve $\{DAn\}$ üye yapısında zorunlu olarak yer almaktadır.

6.9. Araç rolü, yalnızca $\{IA\}$ ~ $\{DAn\}$ değişmesinin olduğu yapılarda yer almaktadır.

6.10. Miktar rolü, yalnızca $\{DAn\}$ ve $\{A\}$ üye yapısında zorunlu olarak yer almaktadır.

7. Üye yapısına göre rollerin dağılımını sayıca çoktan aza doğru şöyle sıralayabiliriz:

7.1. Sadece $\{DAn\}$ üye yapısında, altı farklı anlamsal rol yüklendiği tespit edilmiştir: *Kaynak, sebep, uyarıcı, içerik/konu, güzergah ve faydalanan.*

7.2. +{I} ve +{DAn} üye yapısında, +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler sekiz farklı anlamsal rol yüklenmektedir: *Kaynak, materyal, sebep, içerik/konu, faydalanan, söyleyen, güzergah ve uyarıcı.*

7.3. +{DAn} ve +{A} üye yapısında, +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler 3 farklı anlamsal rol yüklenmektedir: *Kaynak, güzergah ve miktar.*

7.4. +{I} , +{DAn} ve +{A} üye yapısında, +{DAn} durum biçimbirimi yüklenen üyeler sadece *kaynak* rolündedirler.

8. +{DAn} durum biçimbiriminin diğer durum biçimbirimlerle değiştiği üyelerin yüklendikleri anlamsal roller sayıca çoktan aza doğru şöyledir: *Kaynak, miktar, araç ve güzergahtır.*

Elde ettiğimiz sonuçlar aslında geleneksel dilbilgisinin yüzey yapıdan hareketle çözmekte zorlandığı yapıların, mantıksal yapıdan faydalanarak çözüme kavuşturulabileceğini işaret etmektedir.

Türkçenin diğer durum biçimbirimleri üzerine yapılacak benzer çalışmalarla sözdiziminde açıklanmamış kimi yapıların açığa kavuşturulmasında önemli adımlar atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdieva, R. (2009). “Türkçe ve Kırgızcada Eylemlerin Üye Yapısına İlişkin Bir Karşılaştırma”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Adalı, O. (2004), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, 2. basım, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Akbaş, N. (2007), “Türkçede Başlangıçtan Bugüne Çıkma Hali”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akbay, O. H. (2006). “Japonca ve Türkçedeki Eylemlerin Üye Yapısı -Dil Öğretimi Amaçlı Bir Karşılaştırma-“, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Akcan, P. İ. (2010). “Konu Roller: Türkçe Eylem Veritabanı Temelinde Bir Anlambilimsel Konu Roller Modeli Önerisi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilimi I-II-III*, 4. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Alyılmaz, C.(1994). *Orhun Yazıtlarının Sözdizimi*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Erzurum.

Atabay, N., Özel S. ve Çam A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, 2. baskı, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Atacık, D. A. (2008). “Türkiye Türkçesinde İstem (Valenz)”, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Atay, S. (2005). “Türk Dillerinde Durum Yükleme”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Aydemir, Y. (2006). “Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*, 8. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Baran, B. (2006). “Orta Türkçede İsim Çekim Eklerinin Kullanılış Şekilleri ve Fonksiyonları”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baydar, T. (2008). “+DAn Ekli Özne Üzerine”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C: XCVI, S: 679, ss. 19-24.

Bayrav, S. (1998). *Yapısal Dilbilimi*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Bilgegil, M. K. (2009). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Basım, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

Boz, E. (2004). “Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine”, V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Ankara, ss. 501-511.

Boz, E. (2007), *Türkiye Türkçesinde +{A} Durum Biçimbirimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Boz, E. (2008), “+{A} Durum Biçim Birimi (Sözdizimsel Bir İşlev Olarak) Adları Adlara Bağlayabilir mi?”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.677, Ankara, ss. 410-417.

Boz, E. (2009) “Türkiye Türkçesinde Özne Durum Biçimbirimi Alabilir mi?” *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic (Volume 4/3 Spring 2009)*, ss.2371-2377.

Boz, E. (2012), *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

Buran, A. (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bussmann, H. (2006). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, Routledge, London.

Delice, H. İ. (2009). “Cümle Çözümlemelerinde Cümle Dışı Unsur Terimi Yerine Yeni Bir Teklif”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler (27-28 Ağustos 2007)*, C.1, İstanbul, ss.145-152.

Demir, N. ve Yılmaz E. (2006). *Türk Dili El Kitabı*, 3. basım, Grafiker Yayınları, Ankara.

Demir, T. (2013). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. baskı, Kurmay Kitap Yayın Dağıtım, Ankara.

Demiray, K.(1991). *Temel Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Demircan, Ö. (2013). *Türkçenin Ses Dizimi*, 4. baskı, Der Yayınları, İstanbul.

Demirci, K. (2007). “Türkçedeki Hal Eki Nöbetleşmeleri Üzerine” *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, ss.126-139.

Demirci, K. (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim- Konular Kavramlar Teoriler*, genişletilmiş 2. baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.

Dilâçar, A. (1971). “Gramer”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, ss.83-145.

Doğan, N. (2011). “Türkiye Türkçesi Fiillerinde İsteme Göre Anlam Değişiklikleri”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Doğan, N. (2014). “Çok İşlevlilik Açısından Türkçe Edatların Sözdizimsel ve Anlam Bilimsel Yapısı”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.15, ss. 105-119.

Duran, S. (1956). “Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten*, Ankara, ss.1-110.

Durgut, H. (1999). “Karahanlı ve Harezmi Türkçesi Eserlerinde İsmi Halleri”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili*, 7. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara.

Eraslan, K. (1999). “Çıkma Hali (Ablativ) Ekinin Oluşumu”, *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı-1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss.381-385.

Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.

Fillmore, C. J. (1968). “The Case For Case” *Universals in Linguistics Theory* (eds. In E. Bach and R.T.Harms), Holt, Rinehart and Winston Inc., New York. ss.1–88.

Fillmore, C. J. (1971). “Types of lexical information”, *Semantics An Interdisciplinary Redaer in Philosophy, Linguistics and Psychology*, Danny D. Steinberg; Leon A. Jakobovits (eds.), Cambridge Universty Pres, Cambridge, ss. 370-392.

Fillmore, C. J. (1977). “The Case For Case Reopened”, *Syntax and Semantics: Grammatical Relations*, (eds. P.Cole and J.M.Sadock), Academic Press, New York.

Fillmore, C. J. (2003). “Valency and Semantic Roles: the Concept of Deep Structure Case”, *Dependency and valency - Dependenz und Valenz: An international handbook of contemporary research - Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Vilmos Ágel vd. (eds.), Berlin and New York: Walter de Gruyter, ss. 457-475.

Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, 5. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınları, Ankara.

Google Arama Motoru (çevrimiçi)

<https://www.google.com.tr/> (04.05.2016)

Göz, İ. (2003). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gruber, J. (1965). “Studies in Lexical Relations”, MIT, Doctoral Dissertation.

Gruber, J. (1976). *Lexical Structures in Syntax and Semantics*, Amsterdam: North Holland.

Gökşen E. N. (1974). “Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı”, *Türk Dili Dergisi*, C.30, S. 279, ss. 973-978.

Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gülsevin, G. ve Boz E. (2004). *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, İstanbul.

Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Güncel Türkçe Sözlük (çevrimiçi)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (05.02.2016)

Güz, N. (1999). “Lucien Tesniere” *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, ss. 131-166.

Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*, 5. baskı, Engin Yayınları, Ankara.

Huber, E. (2008). *Dilbilime Giriş*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

İlker, A. (2013). “Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Birbiriyle Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış”, *Prof. Dr. Leyla Karahan Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 633-649.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

Jackendoff, R. S. (1972). *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.

Kahraman, T. (2009). “Çekim Ekli Özneler”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: XCVII, S: 685, ss. 31-34.

Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kalkan, U. (2006). “Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal (Durum) Eklerinin İşlevleri”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karaağaç, G. (2013). *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karabulut, F. (2007). “Türk Diline Kuramsal Yaklaşımlar (Taşınımli-Dönüşümlü Dilbilgisi ve Yönetim ve Bağlama Kuramı Işığında Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Edilgen Oluşumların ve Sıfat Fiilli Yapıların incelenmesi)”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı III (I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı)*, Ege Üniversitesi 9-15 Nisan 2006), İzmir, ss. 1255–1270.

Karahan, L. (2007), “Sonra, Önce Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu”, *Uluslar Arası Türklük Araştırmaları Sempozyumu (25-27 Nisan 2007)*, Dil Araştırmaları, S.1, Erzurum, ss.39-48.

Karahan, L. (2012). *Türkçede Söz Dizimi*, 17. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kaya, Y. (2007). “Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kerimoğlu, C. (2014). *Genel Dilbilime Giriş*, 2. baskı, Pegem Akademi, Ankara.

Kıran, Z. ve Kıran A. E. (2013). *Dilbilime Giriş*, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Korkmaz, Z. (1958). “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss.41-68.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (2011). *Türkçe Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, 5. baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kozirev, T. (2005). “Türkiye Türkçesinde Ekonomi Yasası” *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S. 2, Prizren ss. 93-103.

Kubbealtı Lugatı (çevrimiçi) <http://kubbealtilugati.com/> (05.02.2016)

Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations*, University of Chicago Press, Chicago.

Lübimov, K. (1959). “Türkçede Kaç İsim Hali Var?” *Türk Dili Dergisi*, C:8, S:96, ss.688-690.

Lyons, J. (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş*, çev. Ahmet Kocaman, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Malmkjær, K. (1995). *The Linguistics Encyclopedia*, Routledge, London.

Mehmedoğlu, A. (2001). *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Aşiyen Yayınları, Adapazarı.

Mehmedoğlu, A. (2002). “Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara, Cilt II., ss.105-126

Mert, O. (2003), “Türkçe’de Hal Kategorisi ve Öğretimi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Erzurum, ss.25-31.

Özek, F. ve Sağlam B. (2014). “+Dan Çıkma Hali Ekinin Vasıta ve Bulunma Hali İşlevi Üzerine”, *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C.24, S. 2, Elazığ, ss.13-18.

Özezen, M. Y. (2011). “Türkçede Yalın Durum Üzerine Düşünceler”, 38. *Icanas (Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 10-15.09.2007)*, III. Cilt Ankara, ss. 1333-1342.

Özil, Ş. (1999). “Leonard Bloomfield” *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, ss. 66-86.

Özkan, M. ve Sevinçli V. (2011). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 3. baskı, Akademik Kitaplar, İstanbul.

Özkan, N. (2001). “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *İlmî Araştırmalar*, S. 12, İstanbul, ss.153-165.

Özmen, M. (1995). “Cümlenin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi”, *Türk Dili Dergisi*, S.519, Ankara, ss. 224-227.

Özmen, M. (2013). *Türkçenin Sözdizimi*, Karahan Kitabevi, Adana.

Özsoy, A. S. (1997). “Chomsky’nin Sözdizim Kuramına Bir Bakış”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, ss. 9-12.

Özsoy, N. (1993). Eski Anadolu Türkçesinde Hal Eklerinin Fiillerle Münasebeti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Schroeder, C. (2000). “Almanca ve Türkçede İkincil Yüklemeler”, *XIII. Dilbilim Kurultayı Bildiriler (13-15 Mayıs 1999)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, ss. 79-92.

Sev, G. (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Sev, G. (2004). “Çıkma Durumu Ekinin Nesne Görevinde Kullanımı”, *Uluslararası V. Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004*, Türk Dil Kurumu Yayınları:855/II, Ankara, ss.2655-2666.

Sev, G. (2007). *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Sözer, E. (1999). “Noam Chomsky” *Yirminci Yüzyıl Dilbilimi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, ss. 272-293.

Şahin, E. (2003). “Tarihi ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hal ekleri ve İşlevleri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, 2. baskı, İstanbul.

Tesniere, L. (1959). *Elements de Syntaxe Structurale*, Klincksieck, Paris.

Toklu, O. (2007). *Dilbilime Giriş*, 2. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara

Turan, Ü. D. (2011). “Sözdizim-Tümce ve Tümcenin İç Yapısı: Sözcük ve Öbekler” *Genel Dilbilim-I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 128-176.

Uzun, N. E. (2000). *Ana Çizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim (Temel Kavramlar)*, Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Üstüner, A. (1998). “Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S:553, s.18-30.

Üstünova, K. (2000). “Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, C: 2000/I, S: 582, ss. 489-497.

Üstünova, K. (2007). “Yalın Durum Karmaşası” *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring 2007, ss.736-748.

Üstünova, K. (2008). “Nesne Durumu”, *III. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (25-28 Eylül 2008) Bildiri Kitabı*, Lefke Avrupa Üniversitesi Yayınları, Lefke, ss. 31-42.

Üstünova, K. (2012). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Sentez Yayıncılık, Bursa.

Üstünova, K. (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Sentez Yayınları, Bursa.

Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. baskı, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Vural, H. ve Böler T. (2012). *Ses ve Şekil Bilgisi*, 2. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.

Yüksel, S. (2006). *Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Zülfikar, H. (2012). “Yapım Eki Gibi Kullanılan Bulunma Durumu Eki”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: CII, S: 723, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 208-219.

TERİMLER LİSTESİ

aktarım	: translation
alıcı	: recipient
amaç	: purpose
anlamsal roller	: Semantic roles, theta roles
araç	: instrumental
Bağımsal Dilbilgisi	: Dependence Grammar
bağımlılık	: connexion
bağlama	: jonction
baş	: head
biçimbilimsel durum	: morphological case
biçimbirim	: morpheme
bilişsel içerik	: cognitive content
boş sözcük	: mots vides
çekimsel biçimbilim	: inflection morphology
dağılım	: distribution
değer/nitelik	: attribute
değiştirgenler	: parameters
değiştirme	: substitution
deneyimleyen	: experiencer
derin yapı	: deep structure
devingen sözdizimi	: syntaxe dynamique
devinim	: motion
dil	: langue
dolaysız kurucular	: immediate constituent
dolu sözcük	: mots pleins

dönüşüm	: transformation
durgun sözdizimi	: syntaxe statique
durum çerçevesi	: case frame
Durum Dilbilgisi	: Case Grammar
Durum Kuramı	: Case Theory
durum sistemi	: case system
durum yükleme	: case assignment
durum/tarz	: manner
düğüm	: nœud
edici	: agent
edim	: performance
edinç	: competence
eklenti	: adjunct
eliptic	: eksiltimli
eşbiçimlik	: allomorph
etiketlenmiş ilişkiler	: labeled relations
etkilenen	: patient
eyleyen (bk. edici)	: agentive
eyleyenler	: actants
faydalanan	: beneficiary
gerçeklik, tümleyici	: factitive
güç	: force
güzergah	: path
hedef	: goal, destination
içerik	: content
içsel durum	: inherent case

ikincil yüklem	: secondary predicate
ilkeler	: principles
isteğe bağlı öge (bk. eklenti)	: circonstant, satellite, circumstantials
istem	: valency
İstem Dilbilgisi	: Valency Grammar
iş boyutu	: action tier
işletim	: inflection
iyelik	: possessor
karşı koyucu	: counter-agent
katkısız ilişkiler	: pure relations
kaynak	: source
kılıcılı eylemler	: agentive verbs
kiplik	: modality
konu rolleri	: thematic roles
konu	: theme
konum	: location
konusal boyut	: thematic tier
kurulan	: constructum
materyal	: material
merkez düğüm	: nœud central
mevzu	: topic
miktar	: asset, measure
oluşum ağacı	: stemma
önerme	: preposition
örtük anlam	: implied meaning
Rol Kuramı	: Theta Theory

Rol Ölçütü	: Theta Criterion
sebep	: cause, reason
seçme sınırlılıkları	: selection restrictions
semantik istem	: semantic valence
sonuç	: result
soyut durum	: abstract case
söyleyen	:sayer
söz	: parole, verbiage
sözdizimsel biçimbirim	: morpho-syntactic
sözdizimsel kurulum	: syntactic configuration
sözlüksel kütük	: lexical entry
sözlükçe	: lexicon
tematik ilişkiler	: thematic relations
tümleç	: complement
tümleyenler	: circonstants
türetim	: derivation
türetimsel biçimbilim	: derivation morphology
uyarıcı	: stimulus
ürün	: product
üye yapısı	: argument structure
yansız/nesne/etkilenen	: objective
yanulamlama	: subcategorization
yapısal durum	: structural case
yararlanıcı	: benefactor
yer	: locative
yıkılan	: destructum

yönelme : dative

Yönetim ve Bağlama Kuramı: Government and Binding Theory

yüzey yapı : surface structure

zaman : time

zorunluluk : obligatoriness